

ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ
ΣΧΟΛΗ ΑΓΡΟΝΟΜΩΝ ΚΑΙ ΤΟΠΟΓΡΑΦΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**Διαχείριση Πολιτιστικών Πόρων και Βιώσιμη
Ανάπτυξη - Χάραξη Πολιτιστικών Διαδρομών
στην Περιφέρεια Ηπείρου**

Εκπόνηση: Μαρία Αλέπη

Επιβλέπουσα: Αναστασία Στρατηγέα, Αναπλ. Καθηγ. Ε.Μ.Π.

**Αθήνα
Μάρτιος 2016**

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	xii
PREFACE	xiv
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	xv
1 ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ	1
1.1 Περιοχή Μελέτης	1
1.2 Μεθοδολογική Προσέγγιση	2
1.3 Περιγραφή Στόχου και Υποστόχων.....	4
2 ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΤΟΜΕΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	8
2.1 Γενικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης	8
2.2 Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τον Τουρισμό	10
2.3 Περιφερειακό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης Περιφέρειας Ηπείρου.....	15
2.4 Υπό Αναθεώρηση Περιφερειακό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης Περιφέρειας Ηπείρου.....	17
2.5 Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Περιφέρειας Ηπείρου 2014-2020	24
2.6 Στρατηγική Έξυπνης Εξειδίκευσης για την Περιφέρεια Ηπείρου	27
2.6.1 Εθνική Στρατηγική Έρευνας και Καινοτομίας για την Έξυπνη Εξειδίκευση 2014-2020	28
2.6.2 Στρατηγική Έξυπνης Εξειδίκευσης για την Περιφέρεια Ηπείρου 2014-2020	31
3 ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΥΠΑΡΧΟΥΣΑΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ	35
3.1 Γεωγραφική Θέση	35
3.2 Φυσικό Περιβάλλον	36
3.2.1 Μορφολογία εδάφους	36
3.2.2 Ορεινοί όγκοι.....	37
3.2.3 Υδατικοί πόροι	37
3.2.4 Κλιματολογικές συνθήκες	38
3.2.5 Χλωρίδα	39
3.2.6 Πανίδα.....	39
3.2.7 Ιδιαίτερα φυσικά χαρακτηριστικά.....	39
3.2.8 Σεισμικότητα	40

3.3	Δημογραφικά Χαρακτηριστικά	41
3.3.1	Διαχρονική εξέλιξη πληθυσμού	41
3.3.2	Φύλο και ομάδες ηλικιών.....	42
3.3.3	Κατανομή πληθυσμού σε αστική – αγροτική γη	43
3.3.4	Κατανομή πληθυσμού βάσει μορφολογίας εδάφους.....	44
3.4	Κοινωνικά Χαρακτηριστικά.....	44
3.4.1	Απασχόληση	44
3.4.2	Ανεργία	47
3.4.3	Κοινωνικός αποκλεισμός	48
3.5	Οικονομική Δομή.....	48
3.5.1	Πρωτογενής τομέας.....	50
3.5.2	Δευτερογενής τομέας.....	51
3.5.3	Τριτογενής τομέας.....	51
3.6	Κοινωνικός Εξοπλισμός	52
3.6.1	Εκπαίδευση	52
3.6.2	Πρόνοια	52
3.6.3	Υγεία	53
3.7	Υποδομές – Δίκτυα	53
3.7.1	Δίκτυο μεταφορών	53
3.7.2	Δίκτυο τηλεπικοινωνιών	56
3.7.3	Ενεργειακό δίκτυο	56
3.7.4	Νέες υποδομές.....	58
3.8	Οικιστική Ανάπτυξη	59
3.8.1	Οικιστικό δίκτυο.....	59
3.8.2	Κύρια αστικά κέντρα.....	61
3.8.3	Προγράμματα οικιστικής ανάπτυξης.....	63
3.9	Διοικητική Οργάνωση	64
3.10	Γεωγραφική Κατανομή – Χωροταξική Οργάνωση	65
3.10.1	Κατανομή βιομηχανικής δραστηριότητας	65
3.10.2	Ζώνες τουριστικής ανάπτυξης.....	65
3.10.3	Ζώνες προστασίας.....	66
3.10.4	Άξονες μεταφοράς.....	67
3.10.5	Χωροθέτηση σημαντικών υποδομών του τριτογενούς τομέα	67
3.10.6	Χρήσεις γης.....	67
3.11	Περιβάλλον	68
3.12	Πολιτισμός	70
3.13	Αναπτυξιακά Προγράμματα.....	71

3.13.1	Χωροταξικά σχέδια και ειδικά πλαίσια	71
3.13.2	Εθνικά αναπτυξιακά προγράμματα	72
3.13.3	Αναπτυξιακά προγράμματα Ευρωπαϊκής Ένωσης.....	72
3.13.4	Μελέτες - Σχέδια	73
3.14	Ενεργειακοί Πόροι	73
3.14.1	Αιολική ενέργεια	73
3.14.2	Γεωθερμία.....	74
3.14.3	Κοιτάσματα λιγνίτη.....	75
3.15	Προβλήματα	76
3.15.1	Ανεπάρκεια σύνδεσης κύριων οδικών αξόνων με το τοπικό δίκτυο .	76
3.15.2	Σιδηροδρομικό δίκτυο	76
3.15.3	Φυσικό αέριο	76
4	ΔΥΝΑΜΙΚΗ ΤΗΣ ΥΠΑΡΧΟΥΣΑΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ – ΠΡΟΒΟΛΕΣ	78
4.1	Φυσικό Περιβάλλον	78
4.2	Δημογραφία	78
4.3	Κοινωνικό Περιβάλλον	79
4.4	Οικονομικό Περιβάλλον.....	80
4.4.1	Πρωτογενής τομέας.....	80
4.4.2	Δευτερογενής τομέας.....	80
4.4.3	Τριτογενής τομέας.....	81
4.5	Κοινωνικός Εξοπλισμός	81
4.6	Υποδομές – Δίκτυα	82
4.6.1	Δίκτυο μεταφορών	82
4.6.2	Δίκτυο τηλεπικοινωνιών	83
4.6.3	Ενεργειακό δίκτυο	83
4.6.4	Νέες υποδομές.....	84
4.7	Οικιστική Ανάπτυξη	84
4.8	Διοικητική Οργάνωση	84
4.9	Περιβάλλον	85
4.10	Ενεργειακοί Πόροι	86
4.11	Ανασταλτικοί Παράγοντες.....	86
4.11.1	Κοινωνικοί παράγοντες	87
4.11.2	Οικονομικοί παράγοντες.....	87
4.11.3	Άξονες μεταφοράς.....	88
4.11.4	Ενεργειακό δίκτυο	88

5	ΤΟ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟ ΠΡΟΦΙΛ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΗΠΕΙΡΟΥ	89
5.1	Πολιτιστικοί Πόροι	89
5.1.1	Πόροι φυσικού ενδιαφέροντος	89
5.1.2	Πόροι πολιτιστικού ενδιαφέροντος	99
5.1.3	Αξιολόγηση υφιστάμενων πολιτιστικών πόρων φυσικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος	104
5.2	Υφιστάμενη Τουριστική Προσφορά	106
5.2.1	Χωρική και ποσοτική κατανομή των τουριστικών επιχειρήσεων	106
5.2.2	Τουριστικά προγράμματα	110
5.2.3	Αξιολόγηση υφιστάμενης τουριστικής προσφοράς	111
5.3	Τουριστική Ζήτηση	112
5.3.1	Διαχρονική εξέλιξη τουριστικής ζήτησης	113
5.3.2	Προφίλ επισκεπτών	119
5.3.3	Ελκυστικότητα Περιφέρειας Ηπείρου στην εγχώρια, ευρωπαϊκή και παγκόσμια αγορά	124
5.3.4	Τάσεις ζήτησης	124
6	ΠΡΟΤΥΠΟ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΗΠΕΙΡΟΥ – ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ - ΕΝΑΡΜΟΝΙΣΗ ΜΕ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΕΙΣ	126
6.1	Απόκλιση Παρούσας Κατάστασης Τουριστικού Τομέα από τις Κατευθύνσεις του Ειδικού και Περιφερειακού Χωροταξικού Πλαισίου	126
6.2	Επιπτώσεις Τουριστικής Ανάπτυξης στην Περιφέρεια Ηπείρου	129
6.2.1	Οικονομία	130
6.2.2	Κοινωνία	131
6.2.3	Περιβάλλον	131
7	ΒΙΩΣΙΜΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΠΟΡΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΗΠΕΙΡΟΥ	133
7.1	Πλαίσιο Αξιοποίησης Πολιτιστικών Πόρων	133
7.1.1	Γενικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης	134
7.1.2	Περιφερειακό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης Περιφέρειας Ηπείρου	136
7.1.3	Υπό Αναθεώρηση Περιφερειακό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης Περιφέρειας Ηπείρου	138
7.1.4	Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Περιφέρειας Ηπείρου 2014-2020	139
7.1.5	Στρατηγική Έξυπνης Εξειδίκευσης	140
7.2	Γεωγραφία των Πολιτιστικών Πόρων στην Περιφέρεια Ηπείρου	145
7.3	Ταξινόμηση Χωρικών Ενοτήτων με Βάση την Κατανομή των Πολιτιστικών Πόρων	149

7.3.1	Υποπεριοχή 1: Ταυτότητα ορεινής περιοχής με συγκεντρώσεις πολιτιστικών πόρων (φυσικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος)	151
7.3.2	Υποπεριοχή 2: Ταυτότητα ορεινής περιοχής με οικολογικό ενδιαφέρον και παραδοσιακούς οικισμούς	155
7.3.3	Υποπεριοχή 3: Οικολογική και θρησκευτική ταυτότητα	158
7.3.4	Υποπεριοχή 4: Ταυτότητα παραθαλάσσιας περιοχής με αρχαιολογικό ενδιαφέρον	160
7.3.5	Υποπεριοχή 5: Ταυτότητα παραθαλάσσιας περιοχής με συγκεντρώσεις πολιτιστικών πόρων (φυσικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος) ...	164
7.3.6	Υποπεριοχή 6: Ταυτότητα ορεινής – ημιορεινής περιοχής με οικολογικό και αρχαιολογικό ενδιαφέρον	167
7.4	Ανάπτυξη Πολιτιστικών Διαδρομών στην Περιφέρεια Ηπείρου	171
7.4.1	Διαδρομή 1 – Διαδρομή ορεινού μετώπου	173
7.4.2	Διαδρομή 2 – Διαδρομή νότιου μετώπου	176
7.4.3	Διαδρομή 3 – Διαδρομή παράκτιου μετώπου	178
7.4.4	Διαδρομή 4 - Διαδρομή αρχαίων θεάτρων	180
7.4.5	Διαδρομή 5 - Διαδρομή κρασιού	182
7.4.6	Διαδρομή 6 - Ευρωπαϊκό περιπατητικό μονοπάτι E6	184
7.4.7	Διαδρομή 7 - Εθνικό περιπατητικό μονοπάτι O1	186
7.4.8	Διαδρομή 8 - Εθνικό περιπατητικό μονοπάτι O3	187
7.4.9	Κόμβοι «διεπαφής» - διασύνδεσης πολιτιστικών διαδρομών	190
7.4.10	Πολιτιστικοί πόλοι	192
8	ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	197
9	ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	200
	ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	206

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΓΡΑΦΗΜΑΤΩΝ

Γράφημα 3-1:	Πυραμίδα ηλικιών του συνόλου της χώρας	42
Γράφημα 3-2:	Πυραμίδα ηλικιών Περιφέρειας Ηπείρου	43
Γράφημα 3-3:	Μέση ηλικία μόνιμου πληθυσμού κατά περιφέρεια το 2011	43
Γράφημα 3-4:	Απασχόληση ανά ομάδα ατομικών επαγγελμάτων στην Περιφέρεια Ηπείρου	45
Γράφημα 3-5:	Απασχόληση ανά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας στην Περιφέρεια Ηπείρου	46

Γράφημα 3-6: Ποσοστιαία συμμετοχή της Περιφέρειας Ηπείρου στο παραγόμενο ΑΕΠ της χώρας	49
Γράφημα 3-7: Διαχρονική εξέλιξη του ΑΕΠ ανά Π.Ε. στην Περιφέρεια Ηπείρου	49
Γράφημα 3-8: Τομεακή σύνθεση απασχόλησης στην Περιφέρεια Ηπείρου	50
Γράφημα 3-9: Κίνηση επιβατών εσωτερικού Αεροδρομίου Ιωαννίνων «ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΠΥΡΡΟΣ».....	54
Γράφημα 3-10: Κίνηση επιβατών εξωτερικού Αεροδρομίου Ιωαννίνων «ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΠΥΡΡΟΣ».....	55
Γράφημα 3-11: Κάλυψη χρήσεων γης στην Περιφέρεια Ηπείρου.....	68
Γράφημα 5-1: Ξενοδοχειακό δυναμικό Περιφέρειας Ηπείρου.....	108
Γράφημα 5-2: Δυναμικό Κάμπινγκ Περιφέρειας Ηπείρου	109
Γράφημα 5-3: Διαχρονική εξέλιξη αφίξεων στα καταλύματα (ξενοδοχειακού τύπου και κάμπινγκ) ανά Π.Ε. στην Περιφέρεια Ηπείρου	113
Γράφημα 5-4: Διαχρονική εξέλιξη διανυκτερεύσεων στα καταλύματα (ξενοδοχειακού τύπου και κάμπινγκ) ανά Π.Ε. στην Περιφέρεια Ηπείρου	115
Γράφημα 5-5: Διαχρονική εξέλιξη κλινών που λειτούργησαν στα καταλύματα ξενοδοχειακού τύπου ανά Π.Ε. στην Περιφέρεια Ηπείρου	118
Γράφημα 5-6: Διαχρονική εξέλιξη πληρότητας στα καταλύματα ξενοδοχειακού τύπου ανά Π.Ε. στην Περιφέρεια Ηπείρου	118
Γράφημα 5-7: Διαχρονική εξέλιξη αφίξεων ημεδαπών και αλλοδαπών στα καταλύματα ξενοδοχειακού τύπου και κάμπινγκ στην Περιφέρεια Ηπείρου	119
Γράφημα 5-8: Διαχρονική εξέλιξη διανυκτερεύσεων ημεδαπών και αλλοδαπών στα καταλύματα ξενοδοχειακού τύπου και κάμπινγκ στην Περιφέρεια Ηπείρου .	119

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Διάγραμμα 1-1: Διαχείριση Πολιτιστικών Πόρων στην Περιφέρεια Ηπείρου – Στάδια μεθοδολογικής προσέγγισης για τον σχεδιασμό πολιτιστικών διαδρομών ...	3
Διάγραμμα 1-2: Στόχος και υποστόχοι για την περιοχή μελέτης	7

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 2-1: Αντιστοίχιση ερευνητικών υποδομών με τις προτεραιότητες της Έξυπνης Εξειδίκευσης	30
Πίνακας 2-2: Τομείς Έξυπνης Εξειδίκευσης για την Περιφέρεια Ηπείρου	32
Πίνακας 3-1: Γεωμορφολογική διαμόρφωση Περιφέρειας Ηπείρου	37

Πίνακας 3-2: Πληθυσμός και μεταβολή του πληθυσμού στην Περιφέρεια Ηπείρου	41
Πίνακας 3-3: Πληθυσμιακή πυκνότητα στην Περιφέρεια Ηπείρου.....	42
Πίνακας 3-4: Κατανομή πληθυσμού σε αστική – αγροτική γη στην Περιφέρεια Ηπείρου	44
Πίνακας 3-5: Κατανομή πληθυσμού βάσει μορφολογίας εδάφους στην Περιφέρεια Ηπείρου	44
Πίνακας 3-6: Ποσοστά ανεργίας στην Περιφέρεια Ηπείρου για το 4 ^ο τρίμηνο 2007-2014	47
Πίνακας 3-7: Ποσοστιαία συμμετοχή των τομέων παραγωγής στην ΑΠΑ της Περιφέρειας Ηπείρου.....	50
Πίνακας 3-8: Διάρθρωση και Ιεράρχηση Οικιστικού Δικτύου Περιφέρειας Ηπείρου	61
Πίνακας 5-1: Ξενοδοχειακό δυναμικό Περιφέρειας Ηπείρου	106
Πίνακας 5-2: Δυναμικό Κάμπινγκ Περιφέρειας Ηπείρου	107
Πίνακας 5-4: Διανυκτερεύσεις στα καταλύματα (ξενοδοχειακού τύπου και κάμπινγκ) και μεταβολή αυτών στην Περιφέρεια Ηπείρου.....	116
Πίνακας 5-5: Κλίνες και πληρότητα στα καταλύματα ξενοδοχειακού τύπου στην Περιφέρεια Ηπείρου	117
Πίνακας 5-6α: Αφίξεις ημεδαπών και αλλοδαπών στα καταλύματα ξενοδοχειακού τύπου στην Περιφέρεια Ηπείρου	120
Πίνακας 5-6β: Αφίξεις ημεδαπών και αλλοδαπών στα κάμπινγκ στην Περιφέρεια Ηπείρου	121
Πίνακας 5-7α: Διανυκτερεύσεις ημεδαπών και αλλοδαπών στα καταλύματα ξενοδοχειακού τύπου στην Περιφέρεια Ηπείρου	122
Πίνακας 7-1: Αλυσίδα αξίας της βιομηχανίας της εμπειρίας στην Περιφέρεια Ηπείρου	143

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΧΑΡΤΩΝ

Χάρτης 1-1: Η περιοχή μελέτης.....	2
Χάρτης 2-1: Βασικές κατευθύνσεις χωρικής οργάνωσης του τουρισμού (τμήμα πρωτότυπου χάρτη).....	14
Χάρτης 2-2: Προτεινόμενο πρότυπο χωρικής ανάπτυξης της Περιφέρειας Ηπείρου	20
Χάρτης 2-3: Χωροταξική οργάνωση της Περιφέρειας Ηπείρου - Προβλεπόμενες ζώνες ανάπτυξης τουριστικού τομέα.....	22
Χάρτης 2-4: Βιώσιμες αναπτυξιακές και διοικητικές ενότητες Περιφέρειας Ηπείρου	24

Χάρτης 2-5: Κατάταξη περιφερειών ανάλογα με την επίδοσή τους στην καινοτομία το 2014 (τμήμα πρωτότυπου χάρτη)	31
Χάρτης 3-1: Η θέση της Περιφέρειας Ηπείρου στο χάρτη της Ελλάδας.....	35
Χάρτης 3-2: Γεωφυσικός χάρτης Περιφέρειας Ηπείρου	36
Χάρτης 3-3: Ο νέος χάρτης σεισμικής επικινδυνότητας της Ελλάδας.....	40
Χάρτης 3-4: Υδροηλεκτρικοί σταθμοί Περιφέρειας Ηπείρου	57
Χάρτης 3-5: Προστατευόμενες περιοχές SPA/SCI στην Περιφέρεια Ηπείρου	66
Χάρτης 3-6: Βασικοί τύποι κάλυψης γης στην Περιφέρεια Ηπείρου το 2007	68
Χάρτης 3-7: Προστατευόμενες περιοχές στην Περιφέρεια Ηπείρου	70
Χάρτης 3-8: Αιολικό δυναμικό Περιφέρειας Ηπείρου	74
Χάρτης 3-9: Γεωθερμικό πεδίο Συκιών Άρτας Περιφέρειας Ηπείρου.....	74
Χάρτης 3-10: Κοιτάσματα λιγνίτη Περιφέρειας Ηπείρου.....	75
Χάρτης 3-11: Φυσικό αέριο και πετρέλαιο στην Περιφέρεια Ηπείρου	77
Χάρτης 5-1: Το υδρογραφικό δίκτυο της Περιφέρειας Ηπείρου	91
Χάρτης 5-2: Τα καταφύγια άγριας ζωής στην Περιφέρεια Ηπείρου	94
Χάρτης 5-3: Βιότοποι NATURA στην Περιφέρεια Ηπείρου	96
Χάρτης 5-4: Βιότοποι και Τοπία Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλλους (ΤΙΦΚ) στην Περιφέρεια Ηπείρου	97
Χάρτης 5-5: Τα μονοπάτια μεγάλων αποστάσεων στη Βόρεια Ελλάδα	98
Χάρτης 7-1: Τύποι και χωρική διάρθρωση πολιτιστικών πόρων στην Περιφέρεια Ηπείρου	148
Χάρτης 7-2: Περιφερειοποίηση περιοχής μελέτης	150
Χάρτης 7-3: Υποπεριοχή 1 - Ταυτότητα ορεινής περιοχής με συγκεντρώσεις πολιτιστικών πόρων (φυσικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος).....	154
Χάρτης 7-4: Υποπεριοχή 2 - Ταυτότητα ορεινής περιοχής με οικολογικό ενδιαφέρον και παραδοσιακούς οικισμούς	157
Χάρτης 7-5: Υποπεριοχή 3 - Οικολογική και θρησκευτική ταυτότητα	160
Χάρτης 7-6: Υποπεριοχή 4 - Ταυτότητα παραθαλάσσιας περιοχής με αρχαιολογικό ενδιαφέρον.....	163
Χάρτης 7-7: Υποπεριοχή 5 - Ταυτότητα παραθαλάσσιας περιοχής με συγκεντρώσεις πολιτιστικών πόρων (φυσικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος)	166
Χάρτης 7-8: Υποπεριοχή 6 - Ταυτότητα ορεινής – ημιορεινής περιοχής με οικολογικό και αρχαιολογικό ενδιαφέρον	170
Χάρτης 7-9: Δίκτυο πολιτιστικών διαδρομών στην Περιφέρεια Ηπείρου.....	172
Χάρτης 7-10: Διαδρομή 1 – Διαδρομή ορεινού μετώπου	176
Χάρτης 7-11: Διαδρομή 2 – Διαδρομή νότιου μετώπου.....	178
Χάρτης 7-12: Διαδρομή 3 – Διαδρομή παράκτιου μετώπου	180
Χάρτης 7-13: Διαδρομή 4 - Αρχαία θέατρα Περιφέρειας Ηπείρου	182
Χάρτης 7-14: Διαδρομή 5 - Διαδρομή κρασιού Περιφέρειας Ηπείρου	184

Χάρτης 7-15: Διαδρομή 6 - Ευρωπαϊκό περιπατητικό μονοπάτι Ε6	186
Χάρτης 7-16: Διαδρομή 7 - Εθνικό περιπατητικό μονοπάτι Ο1	187
Χάρτης 7-17: Διαδρομή 8 - Εθνικό περιπατητικό μονοπάτι Ο3	189
Χάρτης 7-18: Κόμβοι «διεπαφής» - διασύνδεσης πολιτιστικών διαδρομών στην Περιφέρεια Ηπείρου	192
Χάρτης 7-19: Πολιτιστικοί πόλοι Περιφέρειας Ηπείρου	196

Η παρούσα διπλωματική εργασία εκπονήθηκε στον Τομέα Γεωγραφίας και Περιφερειακού Σχεδιασμού της Σχολής Αγρονόμων και Τοπογράφων Μηχανικών του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου, με θέμα «Διαχείριση Πολιτιστικών Πόρων και Βιώσιμη Ανάπτυξη - Χάραξη Πολιτιστικών Διαδρομών στην Περιφέρεια Ηπείρου».

Οι συνθήκες που διαμορφώνονται, τόσο στη χώρα όσο και σε πολλές άλλες ευρωπαϊκές χώρες εξαιτίας της οικονομικής κρίσης, κάνουν πιο επίκαιρη από ποτέ την ανάγκη για δράσεις και παρεμβάσεις οι οποίες βασίζονται στις αρχές της βιώσιμης ανάπτυξης. Στο σύγχρονο κοινωνικο-οικονομικό περιβάλλον, ο τομέας του πολιτισμού φαίνεται να αποκτά βαρύνουσα σημασία, καθώς αναδύεται ως ο τέταρτος πυλώνας της βιώσιμης ανάπτυξης, ο οποίος λειτουργεί επικουρικά και οριζόντια στο τρίπτυχο των λοιπών τριών πυλώνων, δηλαδή της κοινωνίας, της οικονομίας και του περιβάλλοντος. Κατά αυτό τον τρόπο, η προστασία, ανάδειξη και βιώσιμη αξιοποίηση των πολιτιστικών πόρων αξιολογείται ως μία από τις στρατηγικές κατευθύνσεις ενός τόπου, η οποία μπορεί να συμβάλει στην πολύπλευρη ανάπτυξή του.

Σε αυτό το πλαίσιο, η παρούσα διπλωματική εργασία επιχειρεί να διαχειριστεί τον πλούτο των πολιτιστικών πόρων μιας σημαντικής περιφέρειας του ελληνικού χώρου, της Περιφέρειας Ηπείρου. Η υπό μελέτη περιοχή διαθέτει ένα ποικιλόμορφο και ευρύτατο φυσικό και πολιτιστικό κεφάλαιο, το οποίο σε έναν μεγάλο βαθμό είναι αναξιοποίητο. Αξιολογώντας το σύνολο των διαθέσιμων πολιτιστικών πόρων ως το βασικότερο συγκριτικό πλεονέκτημα της Περιφέρειας, επιδιώκεται η ανάδειξη, η προστασία και η αξιοποίηση αυτών, ώστε να δοθεί μια αναπτυξιακή και εξωστρεφής ώθηση στην Περιφέρεια Ηπείρου, καθιστώντας αυτή έναν ποιοτικό προορισμό σε εθνικό και υπερεθνικό επίπεδο.

Ο στόχος της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι η ολοκληρωμένη διαχείριση των πολιτιστικών πόρων της μελετώμενης περιφέρειας στο πλαίσιο της βιώσιμης ανάπτυξης. Η επιδίωξη του στόχου υλοποιείται μέσα από τη χάραξη πολιτιστικών διαδρομών, με τρόπο τέτοιο ώστε να αναδεικνύεται συνολικά το απόθεμα των πόρων υπό όρους βιωσιμότητας και διαγενεακής ισότητας, με σεβασμό στην κοινωνία, στο περιβάλλον και στον άνθρωπο.

Στο σημείο αυτό θα ήθελα να ευχαριστήσω την επιβλέπουσα κα. Αναστασία Στρατηγέα, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια του Ε.Μ.Π., για την άψογη συνεργασία, την αδιάκοπη στήριξη και την ουσιαστική βοήθεια καθ' όλη τη διάρκεια εκπόνησης της εργασίας. Επίσης θα ήθελα να ευχαριστήσω ιδιαίτερα την υποψήφια διδάκτορα του Ε.Μ.Π., Μαρία Παναγιωτοπούλου, για την πολύτιμη βοήθεια που μου προσέφερε κατά τη σχεδίαση των χαρτών με το πρόγραμμα ArcGIS.

Συνεχίζοντας θα ήθελα να ευχαριστήσω τους συμφοιτητές και τις συμφοιτήτριές μου, τους φίλους και τις φίλες μου για την αμέριστη στήριξη, τη βαθιά κατανόηση και τις αμέτρητες ώρες εργασίας, αλλά και χαράς όλα αυτά τα χρόνια.

Κλείνοντας, το μεγαλύτερο ευχαριστώ απευθύνεται αναμφίβολα στους γονείς μου, Φώτη και Χριστίνα, γιατί υπήρξαν και υπάρχουν πάντα δίπλα μου, στηρίζοντας

χωρίς ενδοιασμό κάθε μεγαλεπήβολο όνειρό μου και κάθε μου επίπονη προσπάθεια. Ιδιαίτερα όμως, ευχαριστώ το σημαντικότερο άνθρωπο στη ζωή μου, τον αδελφό μου Θοδωρή, για την πίστη, την υπομονή, τη βοήθεια, αλλά πάνω από όλα τη συνεχή παρουσία σε κάθε σημαντική και ασήμαντη στιγμή μου.

Αθήνα,
Μάρτιος 2016

PREFACE

The present Diploma Thesis, entitled “Management of Cultural Resources and Sustainable Development: Planning Cultural Routes in Region of Epirus”, was carried out at the Department of Geography and Regional Planning, School of Rural and Surveying Engineering, National Technical University of Athens (NTUA). The focus of the Thesis was on the sustainable management of cultural resources of a lagging behind region of Greece, the Region of Epirus.

The development trajectory of Greece, but also of many other European countries, is recently largely marked by the ongoing economic recession. Seeking ways out of this swamp emphasizes the mapping of policies and relating actions and interventions that are in alignment with the principals of sustainable development and can turn back negative impacts of economic crisis, thus recapturing development paths. In contemporary socio-economic environments, the cultural sector seems to gain importance, and turns out to be the fourth pillar of sustainable development, which has a horizontal role to the rest three pillars, namely society, economy and environment. In that way, the sustainable management of cultural resources is delineating a course of action of utmost and strategic importance, which may contribute to the development of a region, such as Epirus, adding value to regional development in multiple ways.

The present Diploma Thesis attempts to sustainably manage the plethora of cultural resources in a lagging behind region of the Greek territory, that of Epirus. The study area incorporates a rich and diverse natural and cultural capital, which remains largely unexploited. By shedding light on the rich diversity and spatial distribution of these resources, constituting the core of the comparative advantage of the region at hand, the goal is to set these resources at the epicenter of a planning effort; and use them as the vehicle for a more promising sustainable future development, rendering Epirus a showcase both nationally and internationally.

In such a framework, the focus of this Diploma Thesis is on the integrated management of cultural resources through the planning of cultural routes, in a way that highlights the value of these resources and their power to push forward regional development, while assuring sustainability and intergenerational equality, i.e. smoothly balancing economic, societal and environmental objectives.

At this point I would like to thank Anastasia Stratigea, Associate Professor at NTUA, for the cooperation, support and meaningful assistance throughout the whole endeavor. Also I would like to thank Maria Panagiotopoulou, NTUA PhD candidate, for her valuable help regarding the ARCGIS mapping work.

Finally I would like to thank my parents and my brother for their support and patience throughout my studies, which were of invaluable importance towards fulfilling my personal goals and ambitions.

Athens,
March 2016

Ο στόχος της παρούσας διπλωματικής εργασίας έγκειται στη διαχείριση των πολιτιστικών πόρων της Περιφέρειας Ηπείρου, μέσα από μια ολοκληρωμένη προσέγγιση των πόρων αυτών και της δυνατότητάς τους, υπό όρους βιωσιμότητας, να αποτελέσουν αναπτυξιακό μοχλό μιας από τις λιγότερο ανεπτυγμένες περιφέρειες της χώρας, της Περιφέρειας Ηπείρου. Η διατήρηση, η προστασία και η αξιοποίηση των πολιτιστικών πόρων φυσικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος σχετίζεται άμεσα με τη διαμόρφωση της πολιτιστικής ταυτότητας της υπό μελέτη Περιφέρειας, με τέτοιο τρόπο ώστε να αποτελέσει το κύριο εργαλείο για την πολύπλευρη ανάπτυξη της και την ανάδειξή της σε εθνικό, ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο. Σημαντικό ρόλο προς την κατεύθυνση αυτή διαδραματίζουν τα δίκτυα πολιτιστικών διαδρομών, ο σχεδιασμός των οποίων βασίζεται στην καταγραφή, χαρτογράφηση και κατάλληλη διασύνδεση του συνολικού φάσματος των πολιτιστικών πόρων, με τέτοιο τρόπο ώστε ο φυσικός πλούτος και το πολιτιστικό απόθεμα της περιοχής να αναδεικνύονται ανάγλυφα μέσα από θεματικά και πολυθεματικά πολιτιστικά προϊόντα, διαμορφώνοντας μια διακριτή ταυτότητα για την περιοχή μελέτης, ελκυστική για την ανάπτυξη ποιοτικού, πολυθεματικού, τεσσάρων εποχών τουριστικού τομέα.

Βάσει του πλαισίου πολιτικής που διαμορφώνεται από τα ανώτερα επίπεδα σχεδιασμού και συγκεκριμένα το εθνικό, το περιφερειακό, τα ειδικά και τα τομεακά χωροταξικά πλαίσια, καθώς και τις ευρωπαϊκές οδηγίες και κατευθύνσεις πολιτικής, αλλά και τη Στρατηγική Έξυπνης Εξειδίκευσης της Περιφέρειας Ηπείρου και το επιδιωκόμενο αναπτυξιακό πρότυπο αυτής, όπως αυτό διατυπώνεται από το Επιχειρησιακό της Σχέδιο για την περίοδο 2014-2020, επιχειρείται η ανάδειξη και η αξιοποίηση των πολιτιστικών της πόρων ως πυλώνα της αναπτυξιακής προοπτικής της εν λόγω περιφέρειας. Δεδομένης της ιδιαιτερότητας της υπό μελέτη περιοχής ως προς την γεωγραφική και γεωπολιτική της θέση, το πλούσιο φυσικό και πολιτιστικό της απόθεμα, αλλά και τις ενδοπεριφερειακές ανισότητες και τη φθίνουσα οικονομική της πορεία, δίνεται στον τομέα του πολιτισμού μία αναπτυξιακή διάσταση, ώστε να καταστεί ο κύριος μοχλός περιφερειακής ανάπτυξης.

Ο πολιτιστικός τομέας αποκτά μέγιστη οικονομική αλλά και εν γένει αναπτυξιακή προοπτική, όταν γίνεται λόγος για την Περιφέρεια Ηπείρου, μία περιφέρεια της ελληνικής επικράτειας, η οποία διακρίνεται για την υψηλής αισθητικής και βαρύνουσας οικολογικής αξίας πολύμορφο φυσικό περιβάλλον της, σε συνδυασμό με την μακρόχρονη ιστορική της πορεία και το αξιόλογο ανθρωπογενές περιβάλλον. Τα προαναφερθέντα χαρακτηριστικά εκλαμβάνονται ως συγκριτικά πλεονεκτήματα για την υπό μελέτη περιοχή και μέσα από τη στενή διασύνδεσή τους, επιχειρείται η διαμόρφωση ενός ποιοτικού και βιώσιμου τουριστικού προορισμού, με πολλαπλά οφέλη για την κοινωνία, το περιβάλλον και τον ίδιο τον άνθρωπο.

Βασική αναπτυξιακή κατεύθυνση, η οποία προωθείται από το υφιστάμενο πλαίσιο πολιτικής, είναι η συγκρότηση δικτύων πολιτιστικού χαρακτήρα, τα οποία αξιοποιούν κατά τον βέλτιστο τρόπο τους διαθέσιμους πόρους φυσικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος. Κατά αυτό τον τρόπο επιχειρείται η ανάπτυξη ενός

περιφερειακού πολιτιστικού δικτύου, που συντίθεται από επιμέρους πολιτιστικές διαδρομές, οι οποίες διατρέχουν το σύνολο της Περιφέρειας. Κύριο μέλημα είναι η ανάδειξη του συνόλου των πόρων και η διάχυση των τουριστικών ροών σε ολόκληρη την Ήπειρο, καθιστώντας την έναν προορισμό τεσσάρων εποχών, ο οποίος θα απευθύνεται στην εγχώρια και ξένη τουριστική αγορά, προωθώντας ένα ευρύτατο φάσμα δραστηριοτήτων και επιλογών.

Η *δομή* της παρούσας διπλωματικής εργασίας περιλαμβάνει τα ακόλουθα κεφάλαια:

Το *Κεφάλαιο 1*, στο οποίο σκιαγραφείται η φυσιογνωμία της υπό μελέτη περιοχής, παρουσιάζεται η μεθοδολογική προσέγγιση που ακολουθείται και τέλος, περιγράφεται ο στόχος της εργασίας και οι υποστόχοι, στους οποίους εξειδικεύεται.

Το *Κεφάλαιο 2*, στο οποίο το ενδιαφέρον εστιάζεται στις κατευθύνσεις που δίνονται από τα ανώτερα επίπεδα σχεδιασμού (εθνικό, περιφερειακό κ.λπ.) σε σχέση με την αξιοποίηση των πολιτιστικών πόρων και τη διασύνδεσή τους με τον τουριστικό τομέα, αναδεικνύοντας το «σύμπλεγμα» του πολιτισμού - τουρισμού. Οι κατευθύνσεις αυτές αποτελούν το πλαίσιο εντός του οποίου θα αναπτυχθεί η πρόταση της παρούσας εργασίας για την τουριστική ανάπτυξη της περιοχής μελέτης, εξειδικεύοντας τις κατευθύνσεις πολιτικής για την εν λόγω περιοχή, βάσει των πολιτιστικών πόρων φυσικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος και της χωρικής τους διάρθρωσης.

Το *Κεφάλαιο 3*, στο οποίο επιχειρείται η διεξοδική περιγραφή και η ανάλυση της υπάρχουσας κατάστασης στην Περιφέρεια Ηπείρου, ώστε να διαμορφωθεί μία πλήρης εικόνα σχετικά με τα χαρακτηριστικά που διαμορφώνουν τη φυσιογνωμία της υπό μελέτης περιοχής, καθώς και τα προβλήματα και τις ελλείψεις που αντιμετωπίζει. Συγκεκριμένα εξετάζονται τα χαρακτηριστικά του φυσικού περιβάλλοντος, τα δημογραφικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά, η οικονομική δομή, ο κοινωνικός εξοπλισμός, οι υποδομές και τα δίκτυα, η οικιστική ανάπτυξη, η διοικητική και χωροταξική οργάνωση, τα περιβαλλοντικά και τα πολιτιστικά χαρακτηριστικά, ορισμένα αναπτυξιακά προγράμματα που βρίσκονται σε εξέλιξη ή σχεδιάζονται στην Περιφέρεια, οι ενεργειακοί πόροι που βρίσκονται σε αυτή, ενώ τέλος γίνεται αναφορά σε προβλήματα που εντοπίστηκαν κατά την ανάλυση της υπάρχουσας κατάστασης.

Το *Κεφάλαιο 4*, στο οποίο παρουσιάζονται οι εξελικτικές τάσεις της περιοχής μελέτης ως προς τα διάφορα χαρακτηριστικά της, έτσι όπως προκύπτουν από τη μελέτη της υπάρχουσας κατάστασης.

Το *Κεφάλαιο 5*, στο οποίο αναλύεται το τουριστικό προφίλ της Περιφέρειας Ηπείρου, με διεξοδική καταγραφή των πολιτιστικών πόρων φυσικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος, ανάλυση της υφιστάμενης τουριστικής προσφοράς, καθώς και αναφορά σε στοιχεία της τουριστικής ζήτησης.

Το *Κεφάλαιο 6*, στο οποίο καταγράφονται οι αποκλίσεις της υπάρχουσας τουριστικής ανάπτυξης από τον υπερκείμενο σχεδιασμό, καθώς και οι επιπτώσεις της μέχρι τώρα τουριστικής ανάπτυξης της Περιφέρειας Ηπείρου σε οικονομικό, κοινωνικό και περιβαλλοντικό επίπεδο.

Το *Κεφάλαιο 7*, στο οποίο αναπτύσσεται η πρόταση της εργασίας αναφορικά με τη βιώσιμη αξιοποίηση των πολιτιστικών πόρων στην Περιφέρεια Ηπείρου. Ειδικότερα, εξετάζεται το πλαίσιο αξιοποίησης των πολιτιστικών πόρων, αναλύεται η γεωγραφική κατανομή αυτών στην υπό μελέτη Περιφέρεια, υλοποιείται η χαρτογράφηση των πόρων αυτών, πραγματοποιείται η ταξινόμηση των επιμέρους χωρικών ενοτήτων βάσει της γεωγραφίας των διαθέσιμων πόρων και τέλος, αναπτύσσονται οι προτεινόμενες πολιτιστικές διαδρομές για την Περιφέρεια Ηπείρου.

Το *Κεφάλαιο 8*, στο οποίο παρουσιάζονται τα συμπεράσματα που προέκυψαν μέσα από την παρούσα διπλωματική εργασία.

Τέλος, το *Κεφάλαιο 9*, στο οποίο παρατίθενται οι βιβλιογραφικές αναφορές, καθώς και οι διαδικτυακοί τόποι, από όπου αντλήθηκαν στοιχεία και πληροφορίες για την εκπόνηση της συγκεκριμένης εργασίας.

1 ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Στην ενότητα αυτή ορίζεται η υπό μελέτη περιοχή και σκιαγραφείται το προφίλ της, ενώ στη συνέχεια αναλύεται η μεθοδολογική προσέγγιση η οποία ακολουθήθηκε για την εκπόνηση της εργασίας. Ακόμη, καθορίζεται ο στόχος και διατυπώνονται οι υποστόχοι, οι οποίοι αφορούν σε συγκεκριμένους άξονες παρέμβασης για την επιδίωξη του στόχου.

1.1 Περιοχή Μελέτης

Η περιοχή μελέτης της παρούσας εργασίας είναι η χωρική ενότητα της Περιφέρειας Ηπείρου, η οποία εντοπίζεται γεωγραφικά στο βορειοδυτικό τμήμα της χώρας και ταυτίζεται με το ομώνυμο γεωγραφικό διαμέρισμα. Διοικητικά αποτελεί μία από τις δεκατρείς περιφέρειες του ελλαδικού χώρου και συνιστά δευτεροβάθμιο οργανισμό τοπικής αυτοδιοίκησης. Συνορεύει στα ανατολικά με τη Μακεδονία, τη Θεσσαλία και τη Στερεά Ελλάδα, ενώ βρέχεται στα νότια και στα δυτικά από τον Αμβρακικό κόλπο και το Ιόνιο Πέλαγος, αντίστοιχα (Χάρτης 1-1). Αποτελεί μία από τις κατ'εξοχήν «περιφερειακές» και απομακρυσμένες περιφέρειες του ελληνικού χώρου, ενώ παράλληλα ο ρόλος της ανάγεται σε γεωστρατηγικής σημασίας, λόγω της γειτνίασης με την Αλβανία, αλλά και της λειτουργίας του λιμένα της Ηγουμενίτσας, ο οποίος θεωρείται ως μία από τις πύλες εισόδου στη χώρα.

Η περιοχή μελέτης αντιμετωπίζει μία από τις δυσκολότερες περιόδους της τόσο εξαιτίας της οικονομικής κρίσης που μαστίζει τη χώρα όσο και εξαιτίας ενδοπεριφερειακών δυσχερειών και ανισοτήτων σε κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο. Η ραγδαία αύξηση της ανεργίας, η γήρανση του πληθυσμού, καθώς και η ερήμωση των ορεινών περιοχών αποτελούν τα κυριότερα προβλήματα της Περιφέρειας. Με τους δείκτες ευημερίας να βρίσκονται σε χαμηλά επίπεδα και να δηλώνουν την υστέρησή της σε ποικίλους τομείς, η Ήπειρος καθίσταται ως μία από τις φτωχότερες περιφέρειες όχι μόνο της χώρας, αλλά και της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Η αναβάθμιση του ρόλου της που επιχειρήθηκε κατά τη δεκαετία 2000-2010, κυρίως με την κατασκευή σημαντικών έργων υποδομών με στόχο την άρση της απομόνωσής της (π.χ. Εγνατία οδός) και των ενδοπεριφερειακών ανισοτήτων, φαίνεται να μην είναι αρκετή. Η οικονομική κρίση αποτελεί τροχοπέδη στην αποπεράτωση ορισμένων έργων (π.χ. Ιόνια οδός), ενώ ορισμένα άλλα έργα (π.χ. βελτίωση υποδομών αεροδρομίου Ιωαννίνων) δεν έχουν ακόμα δρομολογηθεί.

Η Περιφέρεια Ηπείρου αποτελεί μία αγροτική περιοχή, με μακρά παράδοση στην κτηνοτροφία, στην αλιεία, αλλά και στη γεωργία. Σημαντικός πλουτοπαραγωγικός τομέας είναι ο τουρισμός, ο οποίος ακολουθεί ένα παγιωμένο και πεπαλαιωμένο πρότυπο και έχει στηριχθεί αποκλειστικά στους πόρους «ήλιος» και «θάλασσα», χωρίς να λαμβάνει υπόψη το πλούσιο και πολύμορφο φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον της περιοχής και τις δυνατότητες που αυτό παρέχει για την ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού.

Η υπό μελέτη περιοχή συγκεντρώνει ένα σύνολο πολιτιστικών πόρων φυσικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος, που συνθέτουν μία χωρική ενότητα με αξιόλογες αναπτυξιακές προοπτικές υπό όρους βιωσιμότητας και διαγενεακής ισότητας. Η

αξιοποίηση των διαθέσιμων αυτών πόρων, η ανάδειξή τους ως τα βασικά συγκριτικά πλεονεκτήματα της Περιφέρειας Ηπείρου, καθώς και η διασύνδεσή τους με τους λοιπούς παραγωγικούς τομείς στο πλαίσιο μιας ολοκληρωμένης σχεδιαστικής προσέγγισης, αναμένεται να συμβάλουν καθοριστικά στη βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων, στην οικονομική ευημερία, στην άρση των ενδοπεριφερειακών ανισοτήτων, αλλά και στην προβολή της Ηπείρου σε εθνικό, ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο.

Χάρτης 1-1: Η περιοχή μελέτης
Πηγή: <http://www.hotelsline.gr/>

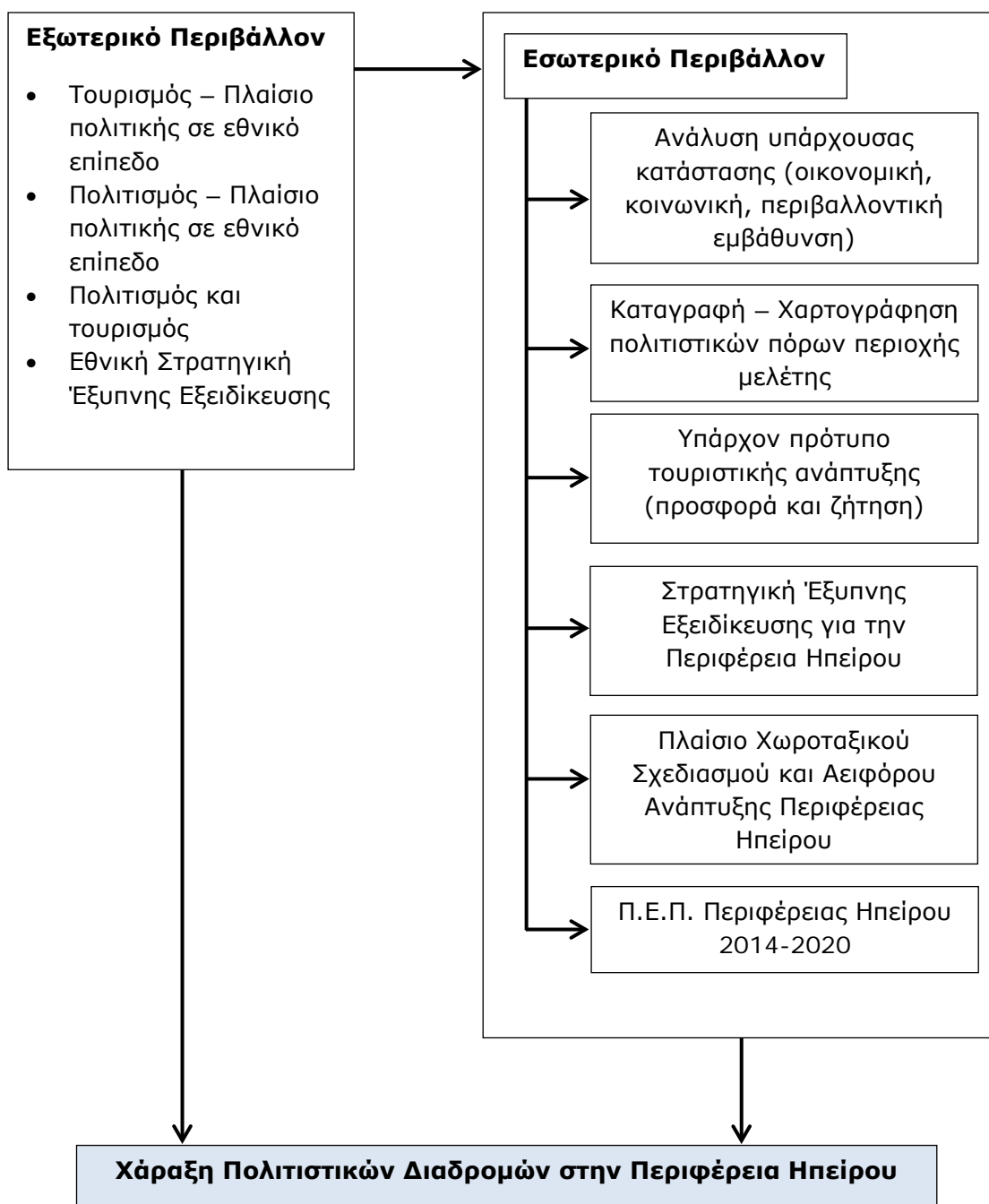
1.2 Μεθοδολογική Προσέγγιση

Η μεθοδολογική προσέγγιση της παρούσας μελέτης, με στόχο την ολοκληρωμένη διαχείριση των πολιτιστικών πόρων υπό τη σκέπη της βιώσιμης ανάπτυξης, παρουσιάζεται στο Διάγραμμα 1-1.

Η μεθοδολογική προσέγγιση εστιάζει στις κατευθύνσεις που δίνονται από το εξωτερικό περιβάλλον και αφορούν στο πλαίσιο πολιτικής του τουρισμού και στο πλαίσιο πολιτικής για τη διαχείριση των πολιτιστικών πόρων σε εθνικό επίπεδο, καθώς και στη διασύνδεση των τομέων του τουρισμού και του πολιτισμού, όπως διαμορφώνεται μέσα από τα προαναφερθέντα πλαίσια χάραξης πολιτικής. Επίσης λαμβάνεται υπόψη η Εθνική Στρατηγική Έξυπνης Εξειδίκευσης για την προγραμματική περίοδο 2014-2020.

Σε επόμενο στάδιο, η μεθοδολογική προσέγγιση εστιάζει στο εσωτερικό περιβάλλον, ξεκινώντας με μία διεξοδική ανάλυση της υπάρχουσας κατάστασης, ώστε να διαμορφωθεί μία σαφής εικόνα σχετικά με τη φυσιογνωμία της περιοχής μελέτης σε επίπεδο οικονομικό, κοινωνικό και φυσικό. Ακολουθεί η καταγραφή και η χαρτογράφηση των πολιτιστικών πόρων της Περιφέρειας Ηπείρου. Στη συνέχεια σκιαγραφείται το υπάρχον πρότυπο τουριστικής ανάπτυξης, εξετάζοντας στοιχεία

που αφορούν την υφιστάμενη προσφορά και ζήτηση. Σημαντικό στάδιο αποτελεί η ανάλυση του πλαισίου πολιτικής σε περιφερειακό επίπεδο, που περιλαμβάνει τη Στρατηγική Έξυπνης Εξειδίκευσης για την Περιφέρεια Ηπείρου, το Περιφερειακό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης και το Επιχειρησιακό Σχέδιο της Περιφέρειας για την περίοδο 2014-2020. Τέλος, λαμβάνοντας υπόψη τα προαναφερθέντα, διατυπώνεται η τελική πρόταση προς επίτευξη του στόχου, η οποία έγκειται στη χάραξη πολιτιστικών διαδρομών στην Περιφέρεια Ηπείρου.

Διάγραμμα 1-1: Διαχείριση Πολιτιστικών Πόρων στην Περιφέρεια Ηπείρου – Στάδια μεθοδολογικής προσέγγισης για τον σχεδιασμό πολιτιστικών διαδρομών

1.3 Περιγραφή Στόχου και Υποστόχων

Η διατύπωση των στόχων αποτελεί έμμεσα ένα βασικό τρόπο ανακατανομής των πόρων της κοινωνίας και ως εκ τούτου συνιστά ένα πολύ σημαντικό στάδιο της διαδικασίας σχεδιασμού (Γιαουτζή και Στρατηγέα, 2011). Κατά τη διαδικασία διατύπωσης του στόχου, αλλά και των υποστόχων, λαμβάνονται υπόψη τόσο η εθνική αναπτυξιακή στρατηγική όσο και οι εξειδικεύσεις της για την Περιφέρεια Ηπείρου.

Ο στόχος της παρούσας μελέτης για την Περιφέρεια Ηπείρου είναι η ολοκληρωμένη διαχείριση των πολιτιστικών πόρων στο πλαίσιο της βιώσιμης ανάπτυξης.

Ο στόχος αναλύεται και εξειδικεύεται σε υποστόχους, οι οποίοι αποτελούν τις κατευθύνσεις ή τους τομείς στους οποίους επιλέγεται να εστιάσει ο σχεδιασμός και η υλοποίηση των οποίων οδηγεί στην επίτευξη του στόχου (Διάγραμμα 1-2). Στη συγκεκριμένη περίπτωση οι υποστόχοι, που τίθενται και συνιστούν άξονες παρέμβασης, έχουν ως εξής:

- Υποστόχος 1: Ολοκλήρωση και διασύνδεση των πολιτιστικών πόρων

Οι πολιτιστικοί πόροι φυσικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος αξιοποιούνται με αποσπασματικό τρόπο, χωρίς να αναδεικνύονται στο σύνολό τους. Ο συγκεκριμένος υποστόχος επιδιώκει την ανάδειξη της συμπληρωματικότητας των πολιτιστικών πόρων, συνθέτοντας στενές σχέσεις διασύνδεσης μεταξύ αυτών και δημιουργώντας ολοκληρωμένα πολιτιστικά προϊόντα, που αποτυπώνουν τον ιδιαίτερο χαρακτήρα της Ηπείρου.

- Υποστόχος 2: Ολοκλήρωση των τομέων πολιτισμού και τουρισμού – Ήπια αξιοποίηση των πολιτιστικών πόρων

Η μέχρι τώρα τουριστική ανάπτυξη της Περιφέρειας Ηπείρου έχει στηριχθεί σε ένα πεπαλαιωμένο πρότυπο, το οποίο βασίζεται στους πόρους «ήλιος» και «θάλασσα», χωρίς να λαμβάνει υπόψη την πληθώρα των λοιπών αξιόλογων πολιτιστικών πόρων φυσικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος. Ο υποστόχος αυτός επιδιώκει τη διασύνδεση των τομέων του τουρισμού και του πολιτισμού, με τρόπο βιώσιμο και ευαισθητοποιημένο τόσο περιβαλλοντικά όσο και πολιτισμικά. Οι πολιτιστικοί πόροι αξιοποιούνται στο σύνολό τους, διαμορφώνοντας και αναδεικνύοντας εναλλακτικά τουριστικά προϊόντα, φιλικά προς το περιβάλλον, τον πολιτισμό και τον άνθρωπο.

- Υποστόχος 3: Προστασία, ανάδειξη και αξιοποίηση των πολιτιστικών πόρων – Διαμόρφωση ηπειρώτικης πολιτιστικής ταυτότητας

Η προστασία, η ανάδειξη και η αξιοποίηση των πολιτιστικών πόρων αποτελεί στρατηγική κατεύθυνση για την Περιφέρεια Ηπείρου. Οι πολιτιστικοί πόροι δύνανται να αναδειχθούν ως τα σημαντικότερα συγκριτικά πλεονεκτήματα της Ηπείρου και να αποτελέσουν μοχλό τοπικής ανάπτυξης. Ο συγκεκριμένος υποστόχος επιδιώκει, μέσα από την καταγραφή και την χαρτογραφική απόδοση των πόρων αυτών, την καλύτερη κατανόησή τους και την, δια μέσου αυτής,

διαμόρφωση και ισχυροποίηση της πολιτιστικής ταυτότητας που αποδίδεται τόσο στην εκάστοτε χωρική ενότητα όσο και σε ολόκληρη την Περιφέρεια.

- Υποστόχος 4: Χωρική και χρονική διεύρυνση της τουριστικής δραστηριότητας

Η τουριστική δραστηριότητα έχει στηριχθεί κυρίως στο πρότυπο «ήλιος» και «θάλασσα», με αποτέλεσμα οι παραθαλάσσιες περιοχές να εμφανίζουν αυξημένη επισκεψιμότητα κατά τη διάρκεια της θερινής περιόδου, ενώ οι υπόλοιπες περιοχές να είναι φανερά αποδυναμωμένες. Ο υποστόχος αυτός επιδιώκει την χωρική και χρονική διεύρυνση της τουριστικής δραστηριότητας, ώστε η Περιφέρεια Ηπείρου να καταστεί ένας προορισμός τεσσάρων εποχών στο σύνολό της. Η ποικιλία και η χωρική διάρθρωση των πολιτιστικών πόρων αποτελεί καθοριστικό παράγοντα για την επίτευξη του εν λόγω υποστόχου, εφόσον συμβάλλει στη διαμόρφωση ενός πολυποίκιλου, σύγχρονου, ποιοτικού και εναλλακτικού τουριστικού προϊόντος.

- Υποστόχος 5: Άρση των ενδοπεριφερειακών ανισοτήτων – Ισορροπη ανάπτυξη

Η ποικιλία και η χωρική διασπορά των πόρων φυσικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος στο σύνολο της Περιφέρειας δύνανται να ενισχύσει την ισορροπη ανάπτυξή της, ενισχύοντας τις περιοχές εκείνες που υστερούν αναπτυξιακά. Ο υποστόχος αυτός επιδιώκει την ορθή αξιοποίηση των διαθέσιμων πόρων, στη βάση της δημιουργίας ενός αξιόλογου και βιώσιμου προϊόντος, το οποίο θα συμβάλει στην αντιμετώπιση της ερήμωσης του ορεινού χώρου και στη διάχυση των οικονομικών δραστηριοτήτων σε όλες τις επιμέρους χωρικές ενότητες.

- Υποστόχος 6: Ενημέρωση – ευαισθητοποίηση τοπικής κοινωνίας σε θέματα πολιτισμού, περιβάλλοντος και τουρισμού ως αναπτυξιακών εργαλείων

Η τοπική κοινωνία αποτελεί αποδέκτη της οποιασδήποτε χωρικής παρέμβασης και είναι απαραίτητο να είναι ενήμερη για τον σχεδιασμό, τα επιδιωκόμενα αποτελέσματα και τις επιπτώσεις που κάθε σχεδιαστική παρέμβαση δύνανται να επιφέρει στον τόπο. Ο υποστόχος αυτός επιδιώκει την ενημέρωση, την ευαισθητοποίηση, αλλά και την κινητοποίηση των κατοίκων της Περιφέρειας, για την κατανόηση της αξίας των πόρων φυσικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος, την ήπια αξιοποίησή τους, καθώς και τις προοπτικές των τουριστικών προϊόντων που προέρχονται από τη διασύνδεση του περιβάλλοντος, του πολιτισμού και του τουρισμού.

- Υποστόχος 7: Προώθηση εναλλακτικών μορφών τουρισμού

Η Περιφέρεια Ηπείρου διαθέτει μία ευρύτατη ποικιλία φυσικών και πολιτιστικών πόρων, η οποία μπορεί να δώσει σημαντική ώθηση στον τουριστικό τομέα. Ο υποστόχος αυτός επιδιώκει την αξιοποίηση του συνόλου των πόρων για την ανάπτυξη ήπιων τουριστικών δραστηριοτήτων, μέσα από ένα διευρυμένο φάσμα επιλογών (οικοτουρισμός, αγροτουρισμός, θαλάσσιος τουρισμός, περιπατητικός τουρισμός, θρησκευτικός τουρισμός, ιαματικός τουρισμός, γαστρονομικός τουρισμός, κ.ά.), ενισχύοντας την τοπική οικονομία,

αυξάνοντας την επισκεψιμότητα και τονώνοντας την αναπτυξιακή προοπτική του τόπου.

- Υποστόχος 8: Διασύνδεση παραγωγικών τομέων

Η Περιφέρεια Ηπείρου φέρει μία μακρά χρονικά αγροτική παράδοση, η οποία αποτυπώνεται και στη διάρθρωση της σύγχρονης οικονομίας της. Ο υποστόχος αυτός επιδιώκει την αξιοποίηση της τοπικής παράδοσης στην παραγωγή προϊόντων του πρωτογενούς και δευτερογενούς τομέα, η διάθεση των οποίων αφορά τόσο στην τοπική κοινωνία όσο και στους επισκέπτες. Κατά αυτό τον τρόπο, το τουριστικό προϊόν συνδέεται άμεσα με τους λοιπούς τομείς παραγωγής και εμπλουτίζεται, αλλά και προωθεί τα προϊόντα αυτών, αυξάνοντας την προστιθέμενη αξία του για την τοπική κοινωνία.

- Υποστόχος 9: Προώθηση τοπικής επιχειρηματικότητας με έμφαση στην ανάδειξη του ηπειρώτικου πολιτισμού

Ο ηπειρώτικος πολιτισμός είναι άμεσα συνδεδεμένος με τον πολιτισμό, τη φύση και τη γαστρονομία. Τα τρία αυτά στοιχεία μπορούν να αποτελέσουν ένα πρόσφορο πεδίο επιχειρηματικής δράσης, κινητοποιώντας ένα ευρύ τμήμα της τοπικής επιχειρηματικότητας. Η ανάπτυξη των πολιτιστικών διαδρομών, που απορρέει από την παρούσα εργασία, μπορεί να αποτελέσει τον οδηγό για την ανάπτυξη πολιτιστικής επιχειρηματικότητας, με βάση το προτεινόμενο πλαίσιο αξιοποίησης των πολιτιστικών πόρων της Περιφέρειας Ηπείρου.

Διάγραμμα 1-2: Στόχος και υποστόχοι για την περιοχή μελέτης

2 ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΤΟΜΕΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Στο παρόν κεφάλαιο γίνεται λόγος για τα μέσα και τα πλαίσια άσκησης της τουριστικής πολιτικής στη χώρα. Σε εθνικό επίπεδο, οι κατευθύνσεις διαμορφώνονται μέσα από το Γενικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης, καθώς και το Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τον Τουρισμό. Το Γενικό Πλαίσιο καταρτίστηκε το 2008 και έχει ως στόχο τον προσδιορισμό των στρατηγικών κατευθύνσεων για την ολοκληρωμένη χωρική ανάπτυξη και αειφόρο οργάνωση του εθνικού χώρου. Εξειδικεύοντας τις κατευθύνσεις του Γενικού Πλαισίου και λαμβάνοντας υπόψη ότι ο τουρισμός αποτελεί ακρογωνιαίο λίθο της ελληνικής οικονομίας, ενώ ταυτόχρονα εμφανίζει και σημαντικότερες πολιτισμικές, κοινωνικές, οικονομικές και περιβαλλοντικές διαστάσεις, καταρτίστηκε το 2009 το Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τον Τουρισμό. Βασική επιδίωξή του είναι η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας του τουριστικού προϊόντος, με ταυτόχρονη εξασφάλιση της βιώσιμης αξιοποίησης των πολιτιστικών πόρων (φυσικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος) και η διαμόρφωση ενός σαφούς πλαισίου κατευθύνσεων προς υποκείμενα επίπεδα σχεδιασμού. Επίσης, στο κεφάλαιο αυτό αναφέρονται οι κατευθύνσεις και οι στόχοι για την περιοχή μελέτης, έτσι όπως διαμορφώνονται μέσα από τα προαναφερθέντα εθνικά πλαίσια τουριστικής πολιτικής. Ακόμη εξετάζονται οι κατευθύνσεις που δίνονται από το Περιφερειακό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης της μελετώμενης περιφέρειας, το οποίο χαράσσει την πολιτική της περιφέρειας, εξειδικεύοντας τις κατευθύνσεις της χώρας, μεταξύ άλλων, στον τομέα του τουρισμού σε περιφερειακό επίπεδο, με βάση τα χαρακτηριστικά της συγκεκριμένης περιοχής. Στη συνέχεια αναφέρονται ορισμένα στοιχεία από το υπό αναθεώρηση Περιφερειακό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης της Περιφέρειας Ηπείρου. Ολοκληρώνοντας τη διερεύνηση του πλαισίου πολιτικής που διέπει την άσκηση της τουριστικής πολιτικής στην Περιφέρεια Ηπείρου, παρατίθενται ορισμένα σημαντικά στοιχεία που προκύπτουν από το Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα για την Περιφέρεια Ηπείρου 2014-2020, καθώς και από τη Στρατηγική Έξυπνης Εξειδίκευσης 2014-2020 για τη χώρα, αλλά και την ίδια την Περιφέρεια.

2.1 Γενικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης

Σύμφωνα με το ΦΕΚ 128/2008, εγκρίθηκε το Γενικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης της χώρας λαμβάνοντας υπόψη το εθνικό δίκαιο, τις ευρωπαϊκές και διεθνείς δράσεις, τη φυσιογνωμία της χώρας, αλλά και τις ιδιαιτερότητες και ανάγκες κάθε περιοχής του εθνικού χώρου. Το χωρικό πρότυπο ανάπτυξης που διαμορφώνεται μέσα από το Γενικό Πλαίσιο βασίζεται στις αρχές της αειφορίας και στοχεύει στην κοινωνικο-οικονομική συνοχή και την τόνωση της ανταγωνιστικότητας της χώρας. Πιο συγκεκριμένα οι βασικές του κατευθύνσεις είναι:

- *Η ενίσχυση του ρόλου της χώρας σε διεθνές, ευρωπαϊκό, μεσογειακό και βαλκανικό επίπεδο, μέσα από την ανάδειξη και αξιοποίηση της φυσικής και*

πολιτιστικής κληρονομιάς και της κομβικής της θέσης σε επίπεδο μεταφορών, ενέργειας και επικοινωνιών, βελτιώνοντας έτσι την ανταγωνιστικότητα της εθνικής οικονομίας.

- *Η περιφερειακή ανάπτυξη*, με την άρση των ανισοτήτων μεταξύ των περιφερειών και των επιμέρους περιοχών και την ανάδειξη ενός αστικού συστήματος πολυκεντρικού χαρακτήρα, επιδιώκοντας ταυτόχρονα τον περιορισμό της αστικοποίησης, τη βελτίωση της προσβασιμότητας όλων των περιοχών σε δίκτυα, τη βελτίωση της ποιότητας ζωής και την ενίσχυση της κοινωνικής πρόνοιας.
- *Η διαφύλαξη και προστασία του φυσικού περιβάλλοντος*, με περιορισμό των παραγόντων υποβάθμισης, διατήρηση της βιοποικιλότητας και πρόληψη των φυσικών καταστροφών.
- *Η αντιμετώπιση των προβλημάτων εξαιτίας της κλιματικής αλλαγής*, με βασικό γνώμονα την εξοικονόμηση ενέργειας και την προώθηση εναλλακτικών πηγών ενέργειας.
- *Η παροχή ενός συνεκτικού πλαισίου κατευθύνσεων για τα υποκείμενα επίπεδα σχεδιασμού.*

Ο τουρισμός αποτελεί έναν από τους κύριους παραγωγικούς τομείς της οικονομίας, γεγονός που αποτυπώνεται και μέσα από τις επιδιώξεις και τους στόχους του Γενικού Πλαισίου. Υπό αυτό το πρίσμα, επιδιώκεται η ορθολογική οργάνωση και ανάπτυξη του τουρισμού, με αξιοποίηση των πολλαπλών συγκριτικών πλεονεκτημάτων της Ελλάδας. Στόχο επίσης αποτελεί η βελτίωση της απόδοσης και της ανταγωνιστικότητας του τουριστικού προϊόντος, καθώς και η ισόρροπη τουριστική ανάπτυξη με γνώμονα την αειφορία. Όσον αφορά στις τουριστικές περιοχές, επιδιώκεται η περιβαλλοντική τους αναβάθμιση, ενώ η προστασία, ανάδειξη και βιώσιμη αξιοποίηση των αντίστοιχων πολιτιστικών πόρων (φυσικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος) αποτελεί σημαντική προτεραιότητα.

Οι κατευθύνσεις που δίνονται σχετικά με την αξιοποίηση του τουριστικού τομέα, στο πλαίσιο αυτό, σχετίζονται με τη χάραξη πολιτικής και την προώθηση δράσεων που έχουν ως κεντρικό στόχο τους τη βιώσιμη αξιοποίηση των πολιτιστικών πόρων. Συγκεκριμένα, η αναβάθμιση των τουριστικών προορισμών, η προστασία και ανάδειξη του περιβάλλοντος, η αξιοποίηση του συνόλου των διαθέσιμων πόρων, καθώς και ο εμπλουτισμός του κοινωνικού εξοπλισμού, των δικτύων και των υποδομών αποτελούν κατευθυντήριες γραμμές. Τα σχετικά προγράμματα δράσης, η διαμόρφωση ενός πλαισίου κανόνων και η διαρκής παρακολούθηση των παραπάνω αποτελούν βασικές προϋποθέσεις για την επιδίωξη του κεντρικού στόχου που τίθεται.

Σύμφωνα με το Γενικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης της χώρας, στην **Περιφέρεια Ηπείρου** εντοπίζονται διαπεριφερειακές και ενδοπεριφερειακές ανισότητες και η συνολική της εικόνα αναδεικνύει μία υστέρηση της περιφέρειας έναντι των άλλων περιφερειών της χώρας. Η ολοκλήρωση της Εγνατίας οδού, σε συνδυασμό με το λιμάνι της Ηγουμενίτσας και την Κακαβιά - τα οποία λειτουργούν ως πύλες εισόδου της χώρας - αλλά και ο ρόλος των Ιωαννίνων ως κύριου εθνικού πόλου, συμβάλλουν σήμερα στην άρση των ανισοτήτων και στη

διαμόρφωση μιας άλλης αναπτυξιακής προοπτικής για την περιοχή. Επιπρόσθετα, η βελτίωση της προσβασιμότητας του ορεινού χώρου – βασικό χαρακτηριστικό της ταυτότητας της Περιφέρειας Ηπείρου – και η συμμετοχή των απομονωμένων περιοχών σε διακρατικά ευρυζωνικά δίκτυα είναι καθοριστικά για την άρση της απομόνωσης της περιοχής μελέτης. Ο πανευρωπαϊκός διάδρομος Ιωάννινα - Σιάτιστα – Τίρανα – Σπλιτ – Ριέζα – Λουμπλιάνα – Τεργέστη – Σάλτσμπουργκ, η αφετηρία του οποίου βρίσκεται στην Ήπειρο, είναι βασικός για την σύσφιξη των σχέσεων και τη βελτίωση της επικοινωνίας με τα Βαλκάνια και την Ε.Ε. Το Γενικό Πλαίσιο θέτει τα Ιωάννινα ως πρωτεύοντα εθνικό πόλο, με διακρατικό και διασυνοριακό ρόλο και ορίζει την προώθηση:

- Της ισχυροποίησης των συνεργασιών με άλλες πόλεις της Ελλάδας (Θεσσαλονίκη, Λάρισα - Βόλο, Πάτρα).
- Της συνεργασίας με τα Ιόνια νησιά (Κέρκυρα, Λευκάδα) σε σημαντικούς τομείς, συμπεριλαμβανομένου του τουρισμού.
- Της ενίσχυσης στους τομείς της εκπαίδευσης, της έρευνας – τεχνολογίας, του αθλητισμού και της υγείας.
- Της ανάδειξης των Ιωαννίνων σε σημαντικό κέντρο του συστήματος αστικών κέντρων της χώρας.

Παράλληλα προωθείται και η συνεργασία μεταξύ Άρτας – Πρέβεζας – Λευκάδας. Ο τομέας των υποδομών και των δικτύων ενισχύει τη θέση της Ηπείρου στο ελληνικό και ευρωπαϊκό γίγνεσθαι μέσα από τον Βόρειο (Εγνατία οδός) και τον Δυτικό Άξονα (Ιόνια οδός), οι οποίοι διατρέχουν την περιοχή μελέτης, αλλά και τον Άξονα της κεντρικής ενδοχώρας, ο οποίος συνδέεται λειτουργικά με τα Ιωάννινα. Συμπληρωματικά αναμένεται να δράσουν οι άξονες Τρίκαλα – Άρτα, Ιωάννινα – Κακαβιά και Ηγουμενίτσα – Σαγιάδα – Κονίσπολη – Άγιοι Σαράντα. Αναφορικά με το λοιπό σύστημα μεταφορών, προωθείται η ενίσχυση του ρόλου του λιμένα της Ηγουμενίτσας ως σύνθετου λιμένα εξυπηρέτησης και γίνεται λόγος για μελλοντική σιδηροδρομική του σύνδεση με την ηπειρωτική χώρα. Για τις αερολιμενικές υποδομές και υπηρεσίες των Ιωαννίνων και του Ακτίου προτείνεται βελτίωση, ενώ τονίζεται η ανάγκη για την κατασκευή του σιδηροδρομικού άξονα Αντιρρίου – Ιωαννίνων. Δίνονται ακόμα οι κατάλληλες κατευθύνσεις για περαιτέρω αξιοποίηση του υδατικού δυναμικού της περιοχής μελέτης με στόχο την παραγωγή περιβαλλοντικά φιλικής ενέργειας. Τέλος, προωθείται η παράλληλη ανάπτυξη των παραγωγικών τομέων (αγροτικός, βιομηχανία, τουρισμός), τονίζοντας ιδιαίτερα τη συμπληρωματικότητα μεταξύ όλων των τομέων της περιφερειακής οικονομίας.

2.2 Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τον Τουρισμό

Σύμφωνα με το ΦΕΚ 1138/2009, εγκρίθηκε το Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τον Τουρισμό και η Στρατηγική Μελέτη Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων αυτού. Το Ειδικό Πλαίσιο αποτελεί το βασικό πλαίσιο διασύνδεσης της περιβαλλοντικής και αναπτυξιακής πολιτικής με την πολιτική για τον τουρισμό, θέτοντας τις βασικές αρχές και τις κατάλληλες κατευθύνσεις της τουριστικής δραστηριότητας για το σύνολο των περιοχών της χώρας.

Ο τουρισμός αποτελεί ένα πολυσχιδές φαινόμενο με ραγδαία ανάπτυξη σε παγκόσμιο και ευρωπαϊκό επίπεδο, γεγονός το οποίο επιφέρει αλλαγές και αναδιαμορφώνει το ελληνικό τουριστικό προϊόν. Ωστόσο, παρατηρείται ότι η Ε.Ε. δε διαθέτει μία συγκροτημένη τουριστική πολιτική.

Όσον αφορά στην Ελλάδα, έχει συγκριτικά πλεονεκτήματα ως τουριστικός προορισμός, τα οποία βασίζονται στους πολιτιστικούς της πόρους. Ο ελληνικός τουρισμός χαρακτηρίζεται κυρίως από την απήχηση που έχει στη Δυτική Ευρώπη, τη μαζικότητα και την εξ αυτής απορρέουσα περιβαλλοντική υποβάθμιση, την εποχικότητα, τη μειωμένη προσβασιμότητα των προορισμών και το μη ικανοποιητικό επίπεδο υπηρεσιών. Τα παραπάνω καθιστούν τον τουρισμό έναν τομέα, ο οποίος ασκεί σημαντικές πιέσεις στους πολιτιστικούς πόρους, με αρνητικές επιπτώσεις που καταγράφονται σε αρκετές περιοχές του ελλαδικού χώρου. Η ανάγκη άρσης αυτών των επιπτώσεων και η επιδίωξη του στόχου της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης, με την ορθολογική αξιοποίηση των πόρων, την ισόρροπη τουριστική ανάπτυξη και την προώθηση ενός νέου τουριστικού προτύπου αποτελεί αναγκαιότητα, σε εναρμόνιση επίσης με τις τάσεις που καταγράφονται στη διεθνή τουριστική αγορά και τη ζήτηση για ένα πολυσχιδές και περιβαλλοντικά υπεύθυνο τουριστικό προϊόν. Η χάραξη μιας πορείας προς την κατεύθυνση αυτή θέτει στο επίκεντρο της τουριστικής πολιτικής την προώθηση νέων μορφών τουρισμού, τον χωρικό σχεδιασμό, την ανάπτυξη σχέσεων συμπληρωματικότητας μεταξύ του τουριστικού και των λοιπών παραγωγικών τομέων και τη χωρική οργάνωση του τουριστικού τομέα με όρους αειφορίας και ισόρροπης ανάπτυξης.

Στο πλαίσιο αυτό, βασικός άξονας του Ειδικού Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τον Τουρισμό είναι η προστασία και η ανάδειξη του φυσικού και πολιτιστικού πλούτου. Πιο συγκεκριμένα στοχεύει (ΦΕΚ 1138/2009):

- *Στην προώθηση της αειφόρου και ισόρροπης ανάπτυξης του τουριστικού τομέα στη χώρα, με έμφαση στην προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος.*
- *Στην ποιοτική περιβαλλοντική αναβάθμιση, τη διεύρυνση της τουριστικής δραστηριότητας και την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας, διατηρώντας και αναδεικνύοντας την τοπική ταυτότητα.*
- *Στην προώθηση της υγιούς επιχειρηματικότητας, μέσα από τη δημιουργία ενός πλαισίου κανόνων και συνθηκών για την προσέλκυση αξιόλογων τουριστικών επενδύσεων.*
- *Στην εξειδίκευση και συμπλήρωση των βασικών κατευθύνσεων, προτεραιοτήτων και επιλογών του Γενικού Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης στον τομέα του τουρισμού.*
- *Στη διάχυση της τουριστικής ανάπτυξης και την ισόρροπη ανάπτυξή της, με βάση τη διαθεσιμότητα των πόρων.*
- *Στη διάχυση των αποτελεσμάτων του τουρισμού στους υπόλοιπους τομείς της οικονομίας, μέσα από την ανάπτυξη σχέσεων αλληλεπίδρασης μεταξύ του τουριστικού και των λοιπών τομέων της οικονομίας.*

- Στη βελτίωση του συνολικού οικονομικού αποτελέσματος της οικονομικής δραστηριότητας.
- Στην ενσωμάτωση των σχετικών με τον τουρισμό κατευθύνσεων του Γενικού στο Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης.
- Στην παροχή κατευθύνσεων προς τα υποκείμενα επίπεδα χωρικού σχεδιασμού.
- Στην εξειδίκευση και αναπροσαρμογή των στόχων.

Σύμφωνα με το Ειδικό Πλαίσιο, ο εθνικός χώρος κατηγοριοποιείται σε περιοχές βάσει της έντασης και του είδους της τουριστικής δραστηριότητας που αναπτύσσεται σε αυτές, αλλά και των αντίστοιχων πόρων φυσικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος που διαθέτει η εκάστοτε περιοχή. Στο πλαίσιο αυτό, η κατάταξη των διαφορετικών περιοχών της χώρας οδηγεί στη δημιουργία των παρακάτω κατηγοριών:

- *Αναπτυγμένες τουριστικά περιοχές* με ισχυρή τουριστική φήμη, μαζικό τουριστικό πρότυπο ανάπτυξης, πιθανή φθίνουσα πορεία των πόρων φυσικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος ως απόρροια αυτού του προτύπου και σημαντική εξάρτηση της τοπικής οικονομίας από τουρισμό.
- *Αναπτυσσόμενες τουριστικά περιοχές* με ιδιαίτερα φυσικά και πολιτιστικά χαρακτηριστικά, περιορισμένη αξιοποίηση αυτών και δυνατότητα διαφοροποίησης και εμπλουτισμού του τουριστικού προϊόντος. Στην κατηγορία αυτή διακρίνονται τρεις υποκατηγορίες: οι περιοχές με περιθώρια ανάπτυξης μαζικού τουρισμού, οι περιοχές με περιθώρια ανάπτυξης ήπιων και εναλλακτικών μορφών τουρισμού και οι αναπτυγμένοι πυρήνες μαζικού τουρισμού εντός ευρύτερων αναπτυσσόμενων περιοχών, με περιθώρια ανάπτυξης εναλλακτικού τουρισμού.
- *Περιοχές τουριστικού ενδιαφέροντος με μειονεκτικά χαρακτηριστικά*, με άλλη κυρίαρχη χρήση, δυνατότητα ανάπτυξης τουριστικής δραστηριότητας και συμπληρωματικότητας με άλλους παραγωγικούς τομείς και έλλειψη τουριστικών υποδομών.
- *Μητροπολιτικές περιοχές* που είναι η Αθήνα και η Θεσσαλονίκη.
- *Παράκτιες περιοχές και νησιά.*
- *Ορεινές περιοχές* με υψόμετρο άνω των 600 μ.
- *Πεδινές και ημιορεινές.*
- *Περιοχές του Δικτύου Φύση 2000 και λοιπές περιοχές περιβαλλοντικής ευαισθησίας.*
- *Παραδοσιακοί οικισμοί.*
- *Αρχαιολογικοί χώροι και μνημεία.*

Επιπρόσθετα, στο Ειδικό Πλαίσιο καταγράφονται οι ειδικές μορφές τουρισμού και αναφέρονται ορισμένες πιθανές περιοχές στις οποίες μπορούν να προωθηθούν. Οι μορφές τουρισμού, έτσι όπως παρουσιάζονται στο Ειδικό Πλαίσιο, είναι οι ακόλουθες:

- *συνεδριακός τουρισμός,*
- *αστικός τουρισμός,*
- *θαλάσσιος τουρισμός,*
- *πολιτιστικός τουρισμός* (διακρίνεται σε υποκατηγορία ο θρησκευτικός τουρισμός),
- *αθλητικός τουρισμός* (διακρίνεται σε μορφές αθλητικού τουρισμού, όπως το γκολφ, ο χιονοδρομικός, ο καταδυτικός και ο ορεινός τουρισμός),
- *ιαματικός και θεραπευτικός τουρισμός,*
- *τουρισμός φύσης,*
- *γεωτουρισμός, και*
- *άλλες μορφές τουρισμού, που συνδέονται με τοπικά χαρακτηριστικά και δραστηριότητες της εκάστοτε περιοχής.*

Επίσης γίνεται αναφορά στην ανάγκη ύπαρξης των απαραίτητων, ειδικών και τεχνικών υποδομών στο πλαίσιο της τουριστικής ανάπτυξης μιας περιοχής. Ειδικότερα, δίνονται οι κατευθύνσεις σχετικά με τις μεταφορικές υποδομές, τους σταθμούς εισόδου στη χώρα, την ύδρευση, τη διαχείριση υγρών και στερεών αποβλήτων, την ενέργεια, τις τηλεπικοινωνίες και την υγεία. Ακόμα, κατευθύνσεις δίνονται για τις κατηγορίες χώρου με ειδικό καθεστώς, όπως δάση, δασικές εκτάσεις και αγροτική γη, αλλά και για την επίλυση συγκρούσεων μεταξύ τουρισμού – βιομηχανίας, τουρισμού – εξόρυξης, τουρισμού – αιολικών εγκαταστάσεων και τουρισμού – υδατοκαλλιέργειών.

Σύμφωνα με το Ειδικό Πλαίσιο, δίνονται οι βασικές κατευθύνσεις χωρικής οργάνωσης του τουρισμού για τον ελλαδικό χώρο, έτσι όπως αποτυπώνονται στον αντίστοιχο χάρτη, τμήμα του οποίου παρουσιάζεται στη συνέχεια και απεικονίζει την περιοχή μελέτης (Χάρτης 2-1).

Η Περιφέρεια Ηπείρου εμπίπτει κατά κύριο λόγο στην κατηγορία του ορεινού χώρου, με διακεκριμένες περιοχές περιβαλλοντικής ευαισθησίας που περιλαμβάνονται στο δίκτυο NATURA 2000. Οι αναπτυγμένες τουριστικά περιοχές είναι περιορισμένες και εντοπίζονται κατά μήκος του παραθαλάσσιου μετώπου της Π.Ε. Θεσπρωτίας. Οι αναπτυσσόμενες περιοχές με περιθώρια ανάπτυξης μαζικού τουρισμού ορίζονται στο βόρειο τμήμα του παραλιακού μετώπου της Π.Ε. Πρέβεζας και είναι ιδιαίτερα περιορισμένες χωρικά. Αντιθέτως, αναπτυσσόμενες περιοχές με περιθώρια ανάπτυξης εναλλακτικών μορφών τουρισμού απαντώνται τόσο στο βόρειο και κεντρικό τμήμα του παραθαλάσσιου μετώπου όσο και στις ακτές του Αμβρακικού κόλπου.

Χάρτης 2-1: Βασικές κατευθύνσεις χωρικής οργάνωσης του τουρισμού (τμήμα πρωτότυπου χάρτη)

Πηγή: Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τον Τουρισμό (ΦΕΚ 1138/2009), Εφημερίδα της Κυβερνήσεως

Επιπλέον, το ανατολικό τμήμα της Π.Ε. Άρτας περιλαμβάνεται στις περιοχές τουριστικού ενδιαφέροντος με άλλες κυρίαρχες χρήσεις εκτός τουρισμού, οι οποίες έχουν τη δυνατότητα ανάπτυξης εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Ωστόσο, μεγάλο τμήμα της εν λόγω περιοχής περιλαμβάνεται στο δίκτυο NATURA, άρα ισχύει το καθεστώς για τις προστατευόμενες περιοχές. Οι πόλεις της Λευκάδας και της Κέρκυρας αποτελούν δυναμικά κέντρα θαλάσσιου τουρισμού, η ακτίνα επιρροής των οποίων περιλαμβάνει σημαντικό τμήμα της Δυτικής Ηπείρου. Επίσης στα Ιωάννινα προωθείται ο αστικός τουρισμός και προτείνονται οι απαραίτητες δράσεις, που σχετίζονται με την ανάδειξη και την αναβάθμιση του ιστορικού κέντρου, των μνημείων, των αρχαιολογικών χώρων και των υπόλοιπων αξιόλογων στοιχείων του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος της πόλης. Αναφορικά με την επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου, στα Ιωάννινα προωθείται η δημιουργία εγκαταστάσεων γκολφ στην ευρύτερη περιοχή της πόλης, ενώ γενικότερα στον

τομέα του αθλητικού τουρισμού προωθείται η ενίσχυση των υφιστάμενων εξειδικεύσεων, όπως οι κωπηλατικοί αγώνες που λαμβάνουν χώρα στα Ιωάννινα.

2.3 Περιφερειακό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης Περιφέρειας Ηπείρου

Σύμφωνα με το ΦΕΚ 1451/2003, εγκρίθηκε το Περιφερειακό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης της Περιφέρειας Ηπείρου, το οποίο αποτελεί τη βάση πάνω στην οποία χαράσσεται η βιώσιμη αναπτυξιακή πολιτική της μελετώμενης Περιφέρειας. Στόχος του συγκεκριμένου Πλαισίου για τη μελετώμενη Περιφέρεια (το οποίο βρίσκεται υπό αναθεώρηση, όπως αναφέρεται στη συνέχεια), είναι η προώθηση της αειφόρου, ισόρροπης και διαρκούς ανάπτυξης της περιοχής μελέτης, λαμβάνοντας υπόψη τις φυσικές, οικονομικές και κοινωνικές της ιδιαιτερότητες. Επίσης στοχεύει στη δημιουργία μίας βάσης αναφοράς για τον συντονισμό και την εναρμόνιση των επί μέρους πολιτικών, προγραμμάτων και επενδυτικών σχεδίων, δημόσιων και ιδιωτικών. Τέλος, στοχεύει στην εξασφάλιση της συνεκτικής διαχείρισης του χώρου, θέτοντας τις κατευθύνσεις πολιτικής για τα υποκείμενα επίπεδα χωρικού σχεδιασμού.

Η Περιφέρεια Ηπείρου αποτελεί μία από τις πλέον απομακρυσμένες περιφέρειες της χώρας, με χαμηλούς δείκτες ανάπτυξης. Μια σειρά από έργα στρατηγικής σημασίας, τα οποία είτε έχουν ολοκληρωθεί είτε βρίσκονται σε εξέλιξη, δημιουργούν τις προϋποθέσεις για την ανάπτυξη και την ενίσχυση του περιφερειακού και διαπεριφερειακού ρόλου της Ηπείρου. Κατά αυτό τον τρόπο, επιτυγχάνεται η ανάδειξη της Περιφέρειας ως κόμβου μεταφορών με κύριο γνώμονα τις συνδυασμένες μεταφορές, αλλά και η αξιοποίηση των χωρικών πλεονεκτημάτων της για την ανάπτυξη οικονομικών δραστηριοτήτων μεταξύ Ελλάδας και Ευρώπης, και ιδιαίτερα μεταξύ Ελλάδας και Βαλκανίων. Επιπλέον, η Περιφέρεια Ηπείρου διαθέτει τα χαρακτηριστικά εκείνα που μπορούν να συμβάλουν στην ανάδειξή της σε κέντρο εκπαίδευσης, έρευνας, τεχνολογίας και καινοτομίας, με επίκεντρο την τριτοβάθμια εκπαίδευση. Παράλληλα, το αξιολογικό φυσικό και πολιτιστικό της περιβάλλον εντείνουν τις προοπτικές ανάπτυξης της περιφερειακής οικονομίας.

Η οικονομία της Περιφέρειας Ηπείρου στηρίζεται κυρίως στον πρωτογενή τομέα και στη μεταποίηση των παραγόμενων γεωργικών και κτηνοτροφικών προϊόντων. Ο τριτογενής τομέας είναι ανεπτυγμένος με τη μορφή κυρίως του εμπορίου στα μεγάλα αστικά κέντρα, καθώς και με την παροχή υπηρεσιών και ιδιαίτερα, της εκπαίδευσης. Η τουριστική δραστηριότητα είναι περιορισμένη και συμβάλλει σε μικρό βαθμό στην τοπική οικονομική δομή, παρά το πλούσιο φυσικό περιβάλλον και τη βαρυσήμαντη ιστορική και πολιτιστική παράδοση της Ηπείρου. Οι περιοχές τουριστικών χρήσεων και χρήσεων παραθεριστικής κατοικίας εντοπίζονται κατά μήκος των παραλίων της Π.Ε. Πρέβεζας και της Π.Ε. Θεσπρωτίας. Η τουριστική δραστηριότητα της μελετώμενης Περιφέρειας χαρακτηρίζεται κυρίως από χαμηλό δυναμικό τουριστικών κλινών, την επικράτηση των ενοικιαζόμενων δωματίων έναντι των ξενοδοχειακών κλινών και τη χαμηλή ποιότητα καταλυμάτων. Στις ημιορεινές και ορεινές περιοχές της Ηπείρου έχουν αναπτυχθεί ήπιες μορφές τουρισμού.

Το λιμάνι της Ηγουμενίτσας φέρει μεγάλη επιβατική κίνηση, ενώ μικρότερα λιμάνια, όπως αυτά της Πρέβεζας, της Πάργας και της Σαγιάδας, φιλοξενούν σημαντικό αριθμό τουριστικών σκαφών, ενώ παρουσιάζουν προοπτικές για την ανάπτυξη θαλάσσιου τουρισμού. Το αεροδρόμιο του Ακτίου, αν και δεν βρίσκεται εντός των ορίων της Περιφέρειας Ηπείρου, φιλοξενεί πολύ σημαντική τουριστική κίνηση, με αιχμή τους θερινούς μήνες, εξυπηρετώντας κατά κύριο λόγο την παράκτια ζώνη της Πρέβεζας και της Θεσπρωτίας.

Σύμφωνα με το Περιφερειακό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης της Περιφέρειας Ηπείρου, ο άξονας παράκτιας τουριστικής ανάπτυξης, που ορίζεται μεταξύ των περιοχών Ηγουμενίτσας και Πρέβεζας (άξονας Ηγουμενίτσα – Πρέβεζα), ευνοείται έντονα από το αεροδρόμιο του Ακτίου και τη ζεύξη Πρέβεζας – Ακτίου. Έχει τη δυνατότητα ανάπτυξης μαζικού τουρισμού, θαλάσσιου τουρισμού και οικολογικών μορφών τουρισμού, χάρη στην πληθώρα των οικολογικών και πολιτιστικών μνημείων που διαθέτει. Παράλληλα, υπάρχει και η ορεινή ζώνη ανάπτυξης ήπιων μορφών τουρισμού με χαρακτηριστικό οικολογικό και πολιτιστικό πλούτο, η οποία εντοπίζεται στις περιοχές της Άρτας, των Ιωαννίνων και της Κακαβιάς, καθώς και των γύρω περιοχών (άξονας Άρτα – Ιωάννινα - Κακαβιά).

Στο πλαίσιο της προστασίας, διατήρησης και ανάδειξης του φυσικού περιβάλλοντος και της πολιτιστικής κληρονομιάς της Περιφέρειας Ηπείρου, τονίζεται η ανάγκη περιορισμού της άναρχης διασποράς δραστηριοτήτων και εγκαταστάσεων, από την ευκαιριακή και άνευ συγκροτημένου σχεδίου τουριστική δραστηριότητα. Το φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον αποτελεί σημαντικό «κεφάλαιο» για την τουριστική ανάπτυξη. Για αυτό τον λόγο αποτελεί αδήριτη ανάγκη η ορθολογική διαχείριση των πόρων φυσικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος, με στόχο τη βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη.

Η Περιφέρεια Ηπείρου παρουσιάζει θετική προοπτική ανάπτυξης αναφορικά με την τουριστική δραστηριότητα. Περιοχές οι οποίες δύνανται να αναπτυχθούν περαιτέρω τουριστικά είναι οι εξής:

- *Παράκτια ζώνη Ηγουμενίτσας – Πρέβεζας*, η οποία χαρακτηρίζεται από μεγάλη «εξωστρέφεια» λόγω της ήδη ανεπτυγμένης τουριστικής δραστηριότητας, αλλά και λόγω της κίνησης των λιμένων της Ηγουμενίτσας και της Πρέβεζας.
- *Σύμπλεγμα Ζαγορίων – Μετσόβου*, το οποίο ευνοείται από το μοναδικό πλούτο πολιτιστικών και οικολογικών μνημείων και έχει εξασφαλίσει αξιόλογη τουριστική κίνηση με καλές προοπτικές ανάπτυξης.
- *Σύμπλεγμα οικισμών των Τζουμέρκων (βόρεια και νότια)*, με σημαντικούς πόρους φυσικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος, οι οποίοι είναι σε μεγάλο βαθμό αναξιοποίητοι. Χαρακτηρίζεται από κάποια δυναμική τα τελευταία χρόνια και κρίνεται πρόσφορο για την ανάπτυξη ήπιων μορφών τουρισμού.

Χωρίς αμφιβολία ο τουρισμός αποτελεί ένα δυναμικό και ανερχόμενο κλάδο για την Περιφέρεια Ηπείρου. Η προώθηση της τουριστικής δραστηριότητας μπορεί και είναι απαραίτητο να ενισχυθεί τόσο από κρατικές δράσεις και προγράμματα όσο και από ιδιωτικές πρωτοβουλίες. Οι κοινές δράσεις τοπικών φορέων και η ενημέρωση

των επαγγελματιών, καθώς και η συνεργασία μεταξύ όλων των εμπλεκόμενων, θα συμβάλουν στον εκσυγχρονισμό και στη βέλτιστη προώθηση του τουριστικού προϊόντος. Τέλος, είναι ιδιαίτερα σημαντική η διασύνδεση των παραγωγικών τομέων και συγκεκριμένα, η σύνδεση του τουρισμού με την παραδοσιακή χειροτεχνία και οικοτεχνία.

2.4 Υπό Αναθεώρηση Περιφερειακό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης Περιφέρειας Ηπείρου

Στην παρούσα χρονική περίοδο βρίσκεται σε διαβούλευση το υπό αναθεώρηση Περιφερειακό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης της Περιφέρειας Ηπείρου. Συγκεκριμένα, τον Ιούλιο του 2015 διαβιβάστηκε από το αρμόδιο Υπουργείο (πρώην Υπουργείο Παραγωγικής Ανασυγκρότησης, Περιβάλλοντος και Ενέργειας) στην Περιφέρεια Ηπείρου το Β1 Στάδιο της μελέτης «Αξιολόγηση, Αναθεώρηση και Εξειδίκευση Περιφερειακού Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης Περιφέρειας Ηπείρου», καθώς και η Στρατηγική Μελέτη Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων του Πλαισίου αυτού, προκειμένου να προωθηθεί η διαδικασία γνωμοδότησης του Περιφερειακού Συμβουλίου.

Η αναθεώρηση του Περιφερειακού Πλαισίου αποτελεί αναγκαιότητα κυρίως για δύο λόγους. Πρώτον τα πλαίσια του υπερκείμενου σχεδιασμού, δηλαδή του Γενικού και των Ειδικών Πλαισίων, έπονται του αντίστοιχου Περιφερειακού. Κατά αυτό τον τρόπο, τίθενται σε αμφισβήτηση η συμβατότητα του υποκείμενου σχεδιασμού (Περιφερειακό Πλαίσιο) με τον υπερκείμενο σχεδιασμό. Ένας εξίσου σημαντικός λόγος, που καθιστά την αναθεώρηση του εν λόγω πλαισίου ως ενέργεια πρωταρχικής σημασίας για την περιοχή μελέτης, είναι το σύνολο των μεταβολών που έχει υποστεί η χώρα, αλλά και η Περιφέρεια Ηπείρου, λόγω της δημοσιονομικής δυσμενούς συγκυρίας. Σημαντικές παράμετροι, οι οποίες έχουν αποτελέσει τη βάση για τη θεσμοθέτηση του Περιφερειακού Πλαισίου το 2003, έχουν ανατραπεί, τόσο σε εθνικό όσο και σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Υπό αυτό το πρίσμα, η αναθεώρηση του Περιφερειακού Πλαισίου της Περιφέρειας Ηπείρου αποτελεί μία ενέργεια προσαρμογής του τόπου στις σύγχρονες απαιτήσεις μίας εξελισσόμενης κοινωνίας με ευρωπαϊκό προσανατολισμό.

Σύμφωνα με το σχέδιο της αντίστοιχης Υπουργικής Απόφασης, σκοπός του Περιφερειακού Πλαισίου είναι *η διαμόρφωση ενός ολοκληρωμένου επιτελικού στρατηγικού προγράμματος χωρικών πολιτικών για την Περιφέρεια, το οποίο θα αποτελέσει το βασικό πλαίσιο χωροταξικών, πολεοδομικών, περιβαλλοντικών και αναπτυξιακών επιλογών για το χρονικό ορίζοντα ισχύος του.*

Οι στόχοι γενικού ενδιαφέροντος του υπό αναθεώρηση Περιφερειακού Πλαισίου ορίζονται στη μελέτη ως εξής:

- *Η εναρμόνιση των διατάξεων του Περιφερειακού Πλαισίου με τα θεσμοθετημένα εθνικής κλίμακας πλαίσια (Γενικό και Ειδικά) και η εξειδίκευση των κατευθύνσεών τους στο επίπεδο της Περιφέρειας.*
- *Η εξασφάλιση των προϋποθέσεων και η ενεργοποίηση των μηχανισμών για την αποτελεσματικότερη αξιοποίηση των συγκριτικών πλεονεκτημάτων της*

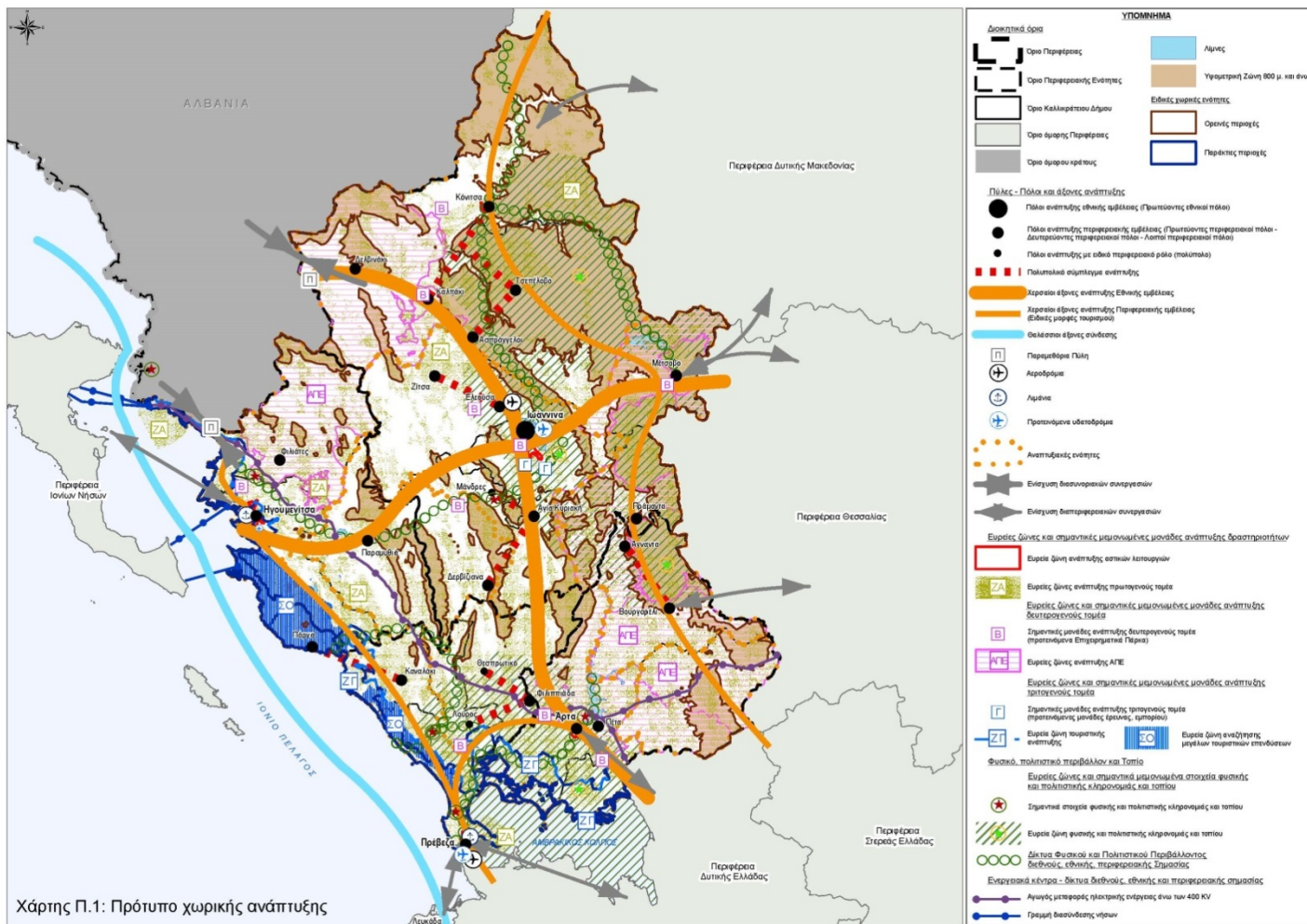
Περιφέρειας, με κριτήριο τη βελτίωση των τοπικών, κοινωνικών και οικονομικών, παραμέτρων.

- *Η υποστήριξη της δημογραφικής δυναμικής, ο περιορισμός της ανεργίας και η άμβλυση των αντιθέσεων μεταξύ των αστικών κέντρων και της αγροτικής ενδοχώρας.*
- *Η βελτίωση των προϋποθέσεων αξιοποίησης των διαθέσιμων για:*
  - ✓ *την ενίσχυση, τον εκσυγχρονισμό και την αναβάθμιση της πρωτογενούς παραγωγής,*
  - ✓ *τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας, τον εκσυγχρονισμό των μεταποιητικών επιχειρήσεων και τη σύνδεσή τους με την έρευνα και την καινοτομία, και*
  - ✓ *την αναβάθμιση του τριτογενούς τομέα μέσα από τη στοχευμένη ενίσχυση συγκεκριμένων δραστηριοτήτων (διαμόρφωση ισχυρής και διακριτής τουριστικής ταυτότητας, υποστήριξη του ερευνητικού έργου του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, αναβάθμιση της ποιότητας και βελτίωση της ελκυστικότητας των υποδομών υγείας στην ευρύτερη περιοχή του Β. Ιόνιου και της Ν. Αλβανίας).*
- *Η ενίσχυση του ρόλου των αστικών κέντρων της Περιφέρειας και ιδίως των Ιωαννίνων, μέσα από την αξιοποίηση των νέων μεταφορικών δικτύων και της διοικητικής αναδιάρθρωσης, με στόχο τη διαμόρφωση αστικών πόλων με διαπεριφερειακό και διεθνή ρόλο.*
- *Ο έλεγχος της εκτός σχεδίου δόμησης.*
- *Η προστασία, η ανάδειξη και η αξιοποίηση του φυσικού και πολιτισμικού κεφαλαίου και του τοπίου, ο έλεγχος και ο περιορισμός των πηγών ρύπανσης, η βελτίωση της ποιότητας των πόρων φυσικού και πολιτισμικού ενδιαφέροντος.*
- *Η παροχή κατευθύνσεων του χωρικού και αναπτυξιακού σχεδιασμού στον τοπικότερο ή θεματικά εξειδικευμένο σχεδιασμό της Περιφέρειας.*

Το προτεινόμενο πρότυπο χωρικής ανάπτυξης της Περιφέρειας Ηπείρου περιλαμβάνει την αξιοποίηση των υπό κατασκευή μεταφορικών υποδομών, με στόχο την ενίσχυση των τοπικών παραγωγικών συντελεστών. Ειδικότερα, προβλέπεται η ολοκλήρωση της κατασκευής του Δυτικού Άξονα, της Β' και Γ' φάσης του λιμένα της Ηγουμενίτσας, καθώς και των έργων αναβάθμισης του αεροδρομίου των Ιωαννίνων σε χρονικό ορίζοντα πενταετίας. Η αποπεράτωση των εν λόγω έργων θα συμβάλει στην ενίσχυση των μεταφορών, της διαμετακόμισης, αλλά και του δευτερογενούς τομέα.

Παράλληλα όμως, το πρότυπο χωρικής ανάπτυξης στηρίζεται στην ολοκληρωμένη αξιοποίηση των διαθέσιμων πόρων και υποδομών, με ταυτόχρονη προστασία των στοιχείων που συνθέτουν το εξαιρετικής ποιότητας περιβάλλον και τοπίο της Ηπείρου. Σύμφωνα με το προτεινόμενο πρότυπο χωρικής οργάνωσης (Χάρτης 2-2), προτείνεται η δημιουργία τεσσάρων ζωνών:

- *Παράκτιος Ιόνιος χώρος*, ο οποίος αξιοποιείται για την ανάπτυξη του οργανωμένου (μαζικού) τουρισμού και στοχεύει στην ένταξή του στη διεθνή τουριστική αγορά. Παράλληλα προωθούνται ειδικές μορφές τουρισμού, όπως ο θαλάσσιος τουρισμός (τουρισμός σκαφών, καταδύσεις κτλ.), αλλά και δραστηριοτήτων που δεν συγκρούονται με την τουριστική χρήση, όπως η φιλοξενία σύγχρονων υποδοχέων ιχθυοκαλλιέργειας στη λωρίδα της Σαγιάδας. Επίσης, αναφέρεται ως προοπτική εθνικής σημασίας, η πιθανότητα εξεύρεσης κοιτασμάτων υδρογονανθράκων στο Β. Ιόνιο, αναδεικνύοντας την ανάγκη αλλαγής χρήσης κάποιου τμήματος του παράκτιου μετώπου για την ανάπτυξη της συγκεκριμένης δραστηριότητας.
- *Πεδινή και ημιορεινή ενδοχώρα (στα δυτικά του άξονα Άρτα - Ιωάννινα - Κακκαβιά)*, η οποία προορίζεται να φιλοξενήσει τον κύριο όγκο των δραστηριοτήτων του πρωτογενούς και δευτερογενούς τομέα και δευτερευόντως, ορισμένες ειδικές μορφές τουρισμού. Βασική προτεραιότητα έχει ο εκσυγχρονισμός και η ενίσχυση των ανταγωνιστικών προϊόντων ποιότητας του πρωτογενούς τομέα, καθώς και η σταδιακή συγκέντρωση των μεταποιητικών μονάδων σε οργανωμένους υποδοχείς, με αυστηρή τήρηση των περιβαλλοντικών κανόνων.
- *Ορεινός χώρος της Πίνδου*, ο οποίος αποτελεί σημαντικό και αναξιοποίητο πόρο για την Περιφέρεια. Η Εγνατία οδός τον καθιστά προσπελάσιμο στο σύνολό του, ενώ προτείνεται η ανάπτυξη δραστηριοτήτων, οι οποίες δεν αλλοιώνουν το τοπίο και συμβαδίζουν με τους κανόνες περιβαλλοντικής προστασίας. Τέτοιου είδους δραστηριότητες είναι οι ήπιες τουριστικές δράσεις, η ορεινή γεωργία, η εκτατική κτηνοτροφία, η υλοτομία, και οι εγκαταστάσεις αξιοποίησης Α.Π.Ε.
- *Αστικά κέντρα*, τα οποία φιλοξενούν τον βασικό κοινωνικό εξοπλισμό και προωθείται για αυτά η υιοθέτηση μίας διακριτής ταυτότητας σε εθνικό και διεθνές επίπεδο. Τα Ιωάννινα χαρακτηρίζονται ως σύγχρονη ευρωπαϊκή πόλη μεσαίου μεγέθους, ενώ η Ηγουμενίτσα διαδραματίζει τον ρόλο διεθνούς λιμένα και επιχειρείται να ενισχύσει τον ρόλο της ως αστικό κέντρο σε επαφή με τα εξωτερικά σύνορα της Ε.Ε. και πάνω στον Θαλάσσιο Αδριατικό Άξονα. Παράλληλα η Πρέβεζα αποτελεί αστικό κέντρο τουριστικού ενδιαφέροντος και η Άρτα είναι πόλος υποστήριξης της πρωτογενούς παραγωγής, ο οποίος ενισχύεται με τη διέλευση του Δυτικού άξονα στον τομέα της μεταποίησης και του εμπορίου.

Χάρτης 2-2: Προτεινόμενο πρότυπο χωρικής ανάπτυξης της Περιφέρειας Ηπείρου
Πηγή: Λώλος Θ. και άλλοι, 2015

Βάσει του Χάρτη 2-3, ο οποίος αποτυπώνει την προτεινόμενη, από το υπό αναθεώρηση Περιφερειακό Πλαίσιο, χωροταξική οργάνωση της Περιφέρειας Ηπείρου, εντοπίζονται οι **ευρείες ζώνες ανάπτυξης του τομέα του τουρισμού** για την υπό μελέτη Περιφέρεια.

Πιο συγκεκριμένα, η παράκτια ζώνη του δυτικού μετώπου, καθώς και οι ακτές του Αμβρακικού κόλπου, αποτελούν ευρείες ζώνες τουριστικής ανάπτυξης.

Οι περιοχές στις οποίες προτείνεται η χωροθέτηση μεγάλων τουριστικών επενδύσεων είναι οι παράκτιες περιοχές βόρεια και νότια της Πάργας, που καλύπτουν τμήμα των Π.Ε. Θεσπρωτίας και Πρέβεζας.

Επίσης, οι δραστηριότητες που αφορούν τον **εναλλακτικό τουρισμό** χωροθετούνται στο βορειοανατολικό τμήμα της Περιφέρειας, το οποίο αποτελείται από τις περιοχές Β. Πίνδος – Ζαγόρι – Τζουμέρκα – Ορεινός χώρος Δ. Θεσσαλίας.

Η υφιστάμενη συγκέντρωση των τουριστικών μονάδων εντοπίζεται στις περιοχές πλησίον της πόλης της Πρέβεζας και της Άρτας, στο δυτικό παράκτιο μέτωπο, πλησίον των Πραμάντων, των Ιωαννίνων και του Μετσόβου στην Π.Ε. Ιωαννίνων.

Επιπλέον, προτείνεται η **χωροθέτηση χιονοδρομικών κέντρων** στην ανατολική ορεινή ζώνη της Περιφέρειας.

Ως **δυναμική ζώνη εναλλακτικού τουρισμού** προτείνεται τμήμα της ορεινής ζώνης βόρεια της πόλης των Ιωαννίνων, ενώ ως ζώνη οικοτουρισμού οι ακτές του Αμβρακικού κόλπου και η περιοχή της Σαγιάδας.

Τέλος, **ζώνες φυσιολατρικού τουρισμού** εντοπίζονται στην ορεινή Άρτα και στο βορειοδυτικό τμήμα της Περιφέρειας, ενώ δραστηριότητες ήπιας τουριστικής ανάπτυξης χωροθετούνται στο βορειοανατολικό τμήμα της Ηπείρου.

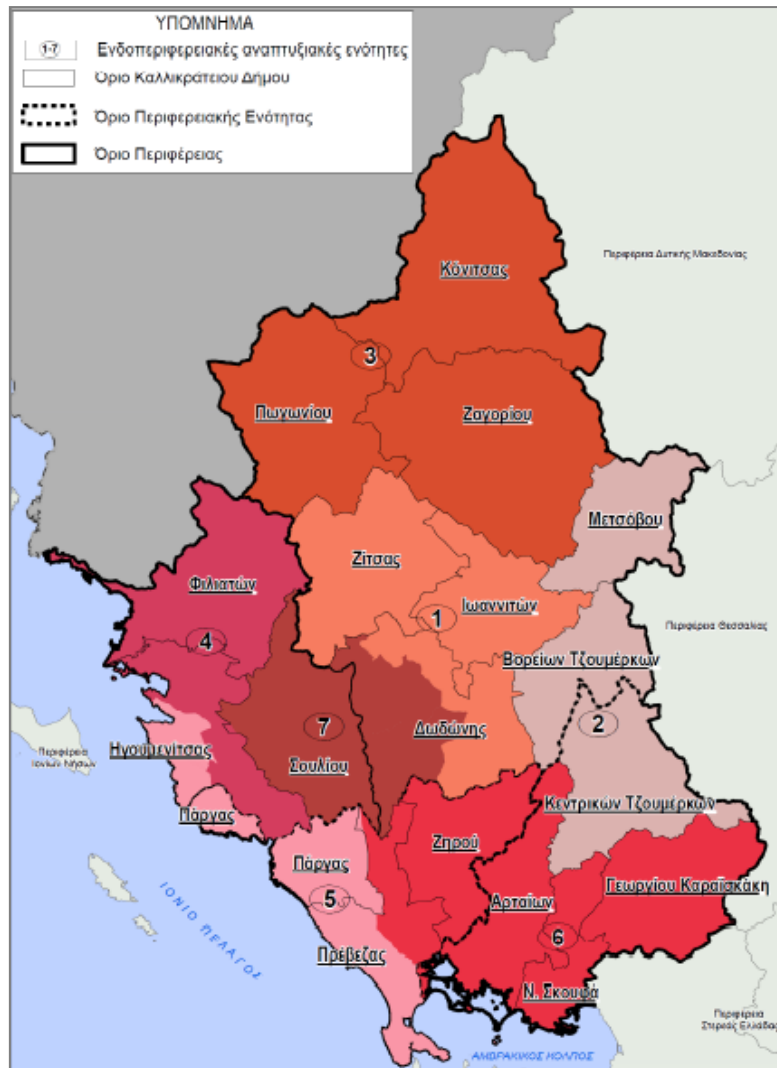

χώρο. Στην περιοχή προωθείται η ήπια τουριστική ανάπτυξη, η ποιοτική παραγωγή κτηνοτροφικών προϊόντων και η άρση της απομόνωσης.

- *Παράκτια και δυτική παραμεθόρια ζώνη*, η οποία αποτελεί πόλο διαμετακόμισης και παροχής υπηρεσιών, με σαφή εξωστρεφή προσανατολισμό και στόχο την προώθηση διασυνοριακών συνεργασιών με τη Ν. Αλβανία.
- *Παράκτια ζώνη Πρέβεζας και Θεσπρωτίας*, η οποία αποτελεί δυναμικό και ανερχόμενο *τουριστικό πόλο* και μπορεί να ενισχύσει τον ρόλο της μέσω συνεργασιών και κοινών δράσεων. Η περιοχή επηρεάζεται άμεσα από τη Λευκάδα (διεθνής τουριστικός προορισμός) και το Άκτιο (διεθνής πύλη αερομεταφορών).
- *Δυναμική πεδινή ζώνη πρωτογενούς παραγωγής*, η οποία κρίνεται ότι πρέπει να συνδεθεί με το παραλιακό τουριστικό μέτωπο, ώστε να ενισχυθεί η *σχέση πρωτογενούς τομέα και τουρισμού*. Η περιοχή παρουσιάζει δυνατότητες διαπεριφερειακών συνεργασιών με τη Δ. Ελλάδα και τη Στερεά Ελλάδα, με στόχο την *ανάπτυξη ήπιων μορφών τουρισμού* και την οργάνωση εκτεταμένων κτηνοτροφικών ζωνών.
- *Ορεινή ζώνη Δήμου Σουλίου και Δυτικού τμήματος του Δ. Δωδώνης*, η οποία παρουσιάζει δυνατότητες για οργανωμένη ανάπτυξη κτηνοτροφίας και προώθηση *αγροτουριστικών δραστηριοτήτων*.

Χάρτης 2-4: Βιώσιμες αναπτυξιακές και διοικητικές ενότητες Περιφέρειας Ηπείρου
Πηγή: Λώλος Θ. και άλλοι, 2015

2.5 Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Περιφέρειας Ηπείρου 2014-2020

Το Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Περιφέρειας Ηπείρου (Π.Ε.Π.) για την περίοδο 2014-2020, λαμβάνοντας υπόψη την υφιστάμενη κατάσταση σε βασικούς τομείς της Περιφέρειας, τα συγκριτικά πλεονεκτήματα που διαθέτει η περιοχή, καθώς και την Αναπτυξιακή Στρατηγική για την Ευρώπη 2014-2020, αποτυπώνει τις κύριες *αναπτυξιακές προτεραιότητες* για την Ήπειρο.

Στα πλαίσια που τίθενται βάσει των προαναφερθέντων παραμέτρων, το βασικό αναπτυξιακό όραμα της Ηπείρου, όπως διατυπώνεται στο Π.Ε.Π., είναι:

«Αξιοβίωτη, αυτοτροφοδοτούμενη και εξωστρεφής ανάπτυξη, εστιασμένη στις παραγωγικές δραστηριότητες που αποτελούν συγκριτικά πλεονεκτήματα και ενισχύουν την τοπική ταυτότητα, με σεβασμό στο περιβάλλον, την ιστορία και τον πολίτη της Ηπείρου».

Τα *συγκριτικά πλεονεκτήματα* της Περιφέρειας Ηπείρου συνοψίζονται στα ακόλουθα:

- *Το φυσικό περιβάλλον*, το οποίο χαρακτηρίζεται από απaráμιλλο κάλλος, πλούσιο υδάτινο δυναμικό και έντονη βιοποικιλότητα, καθιστώντας την περιοχή μελέτης *αξιόλογο τουριστικό προορισμό*, αλλά και τόπο μόνιμης διαμονής. Παράλληλα το εν λόγω συγκριτικό πλεονέκτημα σχετίζεται και με την πρωτογενή παραγωγή (γεωργικά - κτηνοτροφικά προϊόντα και προϊόντα υδατοκαλλιέργειας).
- *Η γεωγραφική θέση και οι υποδομές δικτύων και μεταφορών*, οι οποίες καθιστούν την Ήπειρο ως μία από τις πιο σημαντικές πύλες εισόδου στη χώρα, αλλά και στην Ευρώπη.
- *Οι υποδομές κοινωνικής μέριμνας, υγείας, έρευνας και εκπαίδευσης*, οι οποίες χαρακτηρίζονται από υψηλό επίπεδο και έχουν χαρακτήρα διαπεριφερειακό, αλλά και εθνικό.
- *Η εκμετάλλευση κοιτασμάτων υδρογονανθράκων*, η οποία πρόκειται να ωφελήσει την τοπική κοινωνία και να ενισχύσει σε μεγάλο βαθμό την τοπική οικονομία.

Για την επίτευξη του *αναπτυξιακού οράματος* της υπό μελέτη περιοχής διατυπώνονται μία σειρά από *στόχοι*, οι οποίοι έχουν ως εξής:

- *Δημιουργία βιοτεχνικών μονάδων*, με εξαγωγικό προσανατολισμό και έμφαση στη διαφορετικότητα και την καινοτομία.
- *Παραγωγή ποιοτικών, πιστοποιημένων και ανταγωνιστικών αγροτικών προϊόντων*.
- *Ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού*, σε συσχέτιση με την αξιοποίηση των πόρων φυσικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος.
- *Προστασία του φυσικού περιβάλλοντος*, σε συνάρτηση με την αξιοποίηση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας.
- *Ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς*, ως προωθητικό παράγοντα της τοπικής οικονομίας.
- *Επένδυση στο ανθρώπινο κεφάλαιο*, με στόχο την ενθάρρυνση νέων προϊόντων, υπηρεσιών και διαδικασιών.
- *Βελτίωση των υποδομών*, που αφορούν τις μεταφορές, την επεξεργασία αποβλήτων και τον αγροτικό τομέα.
- *Αξιοποίηση της γεωστρατηγικής θέσης της Περιφέρειας Ηπείρου*, με στόχο την αναβάθμισή της στην εγχώρια και βαλκανική αγορά.
- *Βελτίωση των διοικητικών υπηρεσιών και της υλικοτεχνικής υποδομής*.
- *Υιοθέτηση ενός ανθρωποκεντρικού μοντέλου λειτουργίας της Περιφέρειας* σε επίπεδο διοίκησης.

Η Περιφέρεια Ηπείρου, ως μία από τις φτωχότερες περιφέρειες όχι μόνο της Ελλάδας αλλά και της Ευρώπης, καλείται να τροποποιήσει το μοντέλο της μέχρι πρότινος αναπτυξιακής της πολιτικής. Όπως είναι επόμενο, οι συνθήκες κρίσης που επικρατούν σε εθνικό και παγκόσμιο επίπεδο, καθιστούν τις αλλαγές αυτές αναγκαίες για την επιβίωση της Ηπείρου σε οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο. Παρά το γεγονός ότι η υπό μελέτη περιοχή είναι προνομιούχα χάρη στην πληθώρα των συγκριτικών πλεονεκτημάτων που διαθέτει, δεν έχει καταφέρει ακόμα να τα μετατρέψει σε ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα, ώστε να ανακάμψει οικονομικά. Βασικές στρατηγικές επιλογές προς αυτή την κατεύθυνση, αποτελούν η ενίσχυση των υποδομών με γνώμονα την προστασία του περιβάλλοντος και τη βελτίωση της ποιότητας ζωής, η ενίσχυση της κοινωνικής μέριμνας, η ενίσχυση της τοπικής οικονομίας με όρους καινοτομίας και ανταγωνιστικότητας, καθώς και η βελτίωση της διοικητικής ικανότητας κυρίως με τη βοήθεια των Τεχνολογιών Πληροφορίας και Επικοινωνιών (Τ.Π.Ε.).

Βάσει των προαναφερθέντων και στα πλαίσια υλοποίησης των στόχων, το Π.Ε.Π. εστιάζεται σε τέσσερις Άξονες Προτεραιότητας (Α.Π.) και εξειδικεύεται σε έντεκα Μέτρα ή Θεματικούς Στόχους (Θ.Σ.), τα οποία έχουν ως εξής:

- Άξονας Επιχειρησιακού Προγράμματος 1 (Α.Π. 1): «Ενίσχυση Υποδομών – Προστασία Περιβάλλοντος και Ποιότητα Ζωής»
  - ✓ Θ.Σ. 4: Υποστήριξη της μετάβασης προς μια οικονομία χαμηλών εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα σε όλους τους τομείς
  - ✓ Θ.Σ. 5: Προώθηση της προσαρμογής στην κλιματική αλλαγή, της πρόληψης και της διαχείρισης κινδύνων
  - ✓ Θ.Σ. 6: Διαφύλαξη και προστασία του περιβάλλοντος και προώθηση της αποδοτικής χρήσης των πόρων
  - ✓ Θ.Σ. 7: Προώθηση των βιώσιμων μεταφορών και άρση των εμποδίων σε βασικές υποδομές δικτύων
- Άξονας Επιχειρησιακού Προγράμματος 2 (Α.Π. 2): «Κοινωνική Μέριμνα, Υγεία, Παιδεία και Αθλητισμός»
  - ✓ Θ.Σ. 9: Προώθηση της κοινωνικής ένταξης και καταπολέμηση της φτώχειας και κάθε διάκρισης
  - ✓ Θ.Σ. 10: Επένδυση στην εκπαίδευση, κατάρτιση για την απόκτηση δεξιοτήτων και τη δια βίου μάθηση
- Άξονας Επιχειρησιακού Προγράμματος 3 (Α.Π. 3): «Τοπική Οικονομία και Απασχόληση»
  - ✓ Θ.Σ. 1: Ενίσχυση της έρευνας, της τεχνολογικής ανάπτυξης και της καινοτομίας
  - ✓ Θ.Σ. 2: Βελτίωση της πρόσβασης, της χρήσης και της ποιότητας των Τ.Π.Ε.
  - ✓ Θ.Σ. 3: Βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των μικρομεσαίων επιχειρήσεων

- ✓ Θ.Σ. 8: Προώθηση της βιώσιμης και ποιοτικής απασχόλησης και υποστήριξη της κινητικότητας των εργαζομένων
- ✓ Θ.Σ. 9: Προώθηση της κοινωνικής ένταξης και καταπολέμηση της φτώχειας και κάθε διάκρισης
- Άξονας Επιχειρησιακού Προγράμματος (Α.Π. 4): «Βελτίωση Διοικητικής Ικανότητας»
  - ✓ Θ.Σ. 2: Βελτίωση της πρόσβασης, της χρήσης και της ποιότητας των Τ.Π.Ε.
  - ✓ Θ.Σ. 11: Ενίσχυση της θεσμικής ικανότητας και της αποτελεσματικότητας της δημόσιας διοίκησης

Ο Θεματικός Στόχος 6 του Άξονα 1, ο οποίος αφορά στη διαφύλαξη και στην προστασία του περιβάλλοντος, με παράλληλη προώθηση της αποδοτικότητας των πόρων, αποτελεί μία στρατηγική που συνδέεται άμεσα με την προώθηση του τουρισμού στην Περιφέρεια Ηπείρου. Το περιβάλλον κατέχει κεντρική θέση στη βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη, αφού αποτελεί τη βάση πάνω στην οποία πραγματοποιείται κάθε είδους χωρική παρέμβαση. Η βιώσιμη ανάπτυξη και η περιβαλλοντική πολιτική, που αποτελούν βασικό άξονα της κοινοτικής πολιτικής, εξειδικεύονται μέσα από τα σχετικά έργα και δράσεις. Πιο συγκεκριμένα, προωθείται η αποτελεσματική διαχείριση των απορριμμάτων, των αστικών και αγροτοκτηνοτροφικών αποβλήτων, αλλά και των υδατικών πόρων, η προστασία, η διατήρηση και η ενίσχυση του φυσικού και πολιτιστικού κεφαλαίου, καθώς και η ολοκλήρωση του χωροταξικού και πολεοδομικού σχεδιασμού στα πλαίσια της βιώσιμης αστικής ανάπτυξης. Καθοριστικό ρόλο στη μελλοντική τουριστική ανάπτυξη της περιοχής μελέτης αναμένεται να διαδραματίσει η αξιοποίηση όλων εκείνων των συγκριτικών πλεονεκτημάτων, που δεν έχουν αξιοποιηθεί μέχρι σήμερα σε ικανοποιητικό βαθμό. Τα πλεονεκτήματα αυτά αφορούν κυρίως στο σύνολο των πόρων πολιτιστικού ενδιαφέροντος, αλλά και των πόρων φυσικού ενδιαφέροντος που βρίσκονται διάσπαρτοι στο σύνολο της περιοχής.

Η πολιτική που θα ακολουθηθεί για τους τομείς της βιοποικιλότητας, του φυσικού περιβάλλοντος και των δασών εντάσσεται στο πλαίσιο της Εθνικής Στρατηγικής για τη Βιοποικιλότητα και το αντίστοιχο Σχέδιο Δράσης, το οποίο στοχεύει στην επίτευξη των ειδικών στόχων της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής για τη Βιοποικιλότητα. Μάλιστα, το φυσικό και το πολιτιστικό περιβάλλον, σε συνδυασμό με τον τουρισμό εκτιμάται ότι θα αποτελέσουν για την Περιφέρεια ένα σημαντικό τρίπτυχο ανάπτυξης. Επομένως, σύμφωνα με το Π.Ε.Π. η προστασία και η ανάδειξη του φυσικού και πολιτιστικού αποθέματος μέσω ενός ολοκληρωμένου σχεδιασμού, είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την ενίσχυση του τουρισμού.

2.6 Στρατηγική Έξυπνης Εξειδίκευσης για την Περιφέρεια Ηπείρου

Η εκπόνηση Στρατηγικών Έρευνας και Καινοτομίας για την Έξυπνη Εξειδίκευση (Research and Innovation Strategies for Smart Specialisation - RIS3) τόσο για τη χώρα όσο και για τις περιφέρειες αποτελεί καθοριστικό στοιχείο για τον αναπτυξιακό σχεδιασμό της περιόδου 2014-2020. Η Στρατηγική Έρευνας και Καινοτομίας για την Έξυπνη Εξειδίκευση είναι μια *ολοκληρωμένη ατζέντα*

οικονομικού μετασχηματισμού, προσαρμοσμένη στις ιδιαιτερότητες κάθε περιοχής, η οποία:

- Επικεντρώνει την πολιτική υποστήριξη και τις επενδύσεις σε εθνικές/περιφερειακές προτεραιότητες – κλειδιά, προκλήσεις και ανάγκες για μια ανάπτυξη βασισμένη στη γνώση.
- Οικοδομεί πάνω στα δυνατά σημεία και συγκριτικά πλεονεκτήματα της εκάστοτε περιοχής.
- Υποστηρίζει την τεχνολογική καινοτομία και στοχεύει στην τόνωση των ιδιωτικών επενδύσεων.
- Διασφαλίζει την πλήρη συμμετοχή των εταίρων, ενώ παράλληλα ενθαρρύνει την καινοτομία και τον πειραματισμό.
- Βασίζεται σε τεκμήρια και περιλαμβάνει ένα στέρεο σύστημα παρακολούθησης και αξιολόγησης.

Στην παρούσα ενότητα θα εξεταστεί ο ρόλος που διαδραματίζει ο τομέας του τουρισμού, σε συνδυασμό με την αξιοποίηση του φυσικού περιβάλλοντος και του πολιτιστικού αποθέματος, στο RIS3 για τη χώρα, αλλά και στο RIS3 της Περιφέρειας Ηπείρου.

2.6.1 Εθνική Στρατηγική Έρευνας και Καινοτομίας για την Έξυπνη Εξειδίκευση 2014-2020

Η σφοδρή οικονομική κρίση και η πολυετής ύφεση έχουν επιφέρει αρνητικές συνέπειες στην ελληνική επιχειρηματική δραστηριότητα, στην ανταγωνιστικότητα και στην απασχόληση. Τα τελευταία χρόνια η Ελλάδα κατατάσσεται στις χαμηλότερες θέσεις ως προς την ανταγωνιστικότητα ανάμεσα στις υπόλοιπες ευρωπαϊκές οικονομίες. Πιο συγκεκριμένα, βρίσκεται στις τελευταίες θέσεις κατάταξης ως προς την αποτελεσματικότητα του εμπορίου, την απασχόληση, τη χρηματοοικονομική ανάπτυξη και την ανάπτυξη των θεσμών. Σε συνδυασμό μάλιστα με το συνεχώς μεταβαλλόμενο νομοθετικό πλαίσιο και τις χρονοβόρες και πολύπλοκες διαδικασίες εγκρίσεων και αδειοδοτήσεων, το κανονιστικό περιβάλλον της χώρας δεν ευνοεί την καινοτομία και την επιχειρηματικότητα.

Έχοντας ως στόχο την ανάπτυξη και την ανατροπή των προαναφερθέντων αρνητικών στοιχείων, υιοθετείται το νέο αναπτυξιακό πρότυπο για τη χώρα «*Ελλάδα 2020*». Το πρότυπο αυτό αναγνωρίζει και καταγράφει *στρατηγικούς τομείς παραγωγής*, οι οποίοι χαρακτηρίζονται από ανταγωνιστικότητα, εξωστρέφεια και καινοτομία, και έχουν τη δυνατότητα να συμβάλουν στην *ανάπτυξη ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος*. Σύμφωνα με την Εθνική Στρατηγική Έρευνας και Καινοτομίας για την Έξυπνη Εξειδίκευση οι τομείς αυτοί είναι:

- Αγρο-διατροφή
- Βιοεπιστήμες, Υγεία - Φάρμακα
- Τεχνολογίες Πληροφορικής και Επικοινωνιών

- Ενέργεια
- Περιβάλλον και Βιώσιμη Ανάπτυξη
- Μεταφορές
- Υλικά - Κατασκευές
- Πολιτισμός - Τουρισμός - Δημιουργικές Βιομηχανίες.

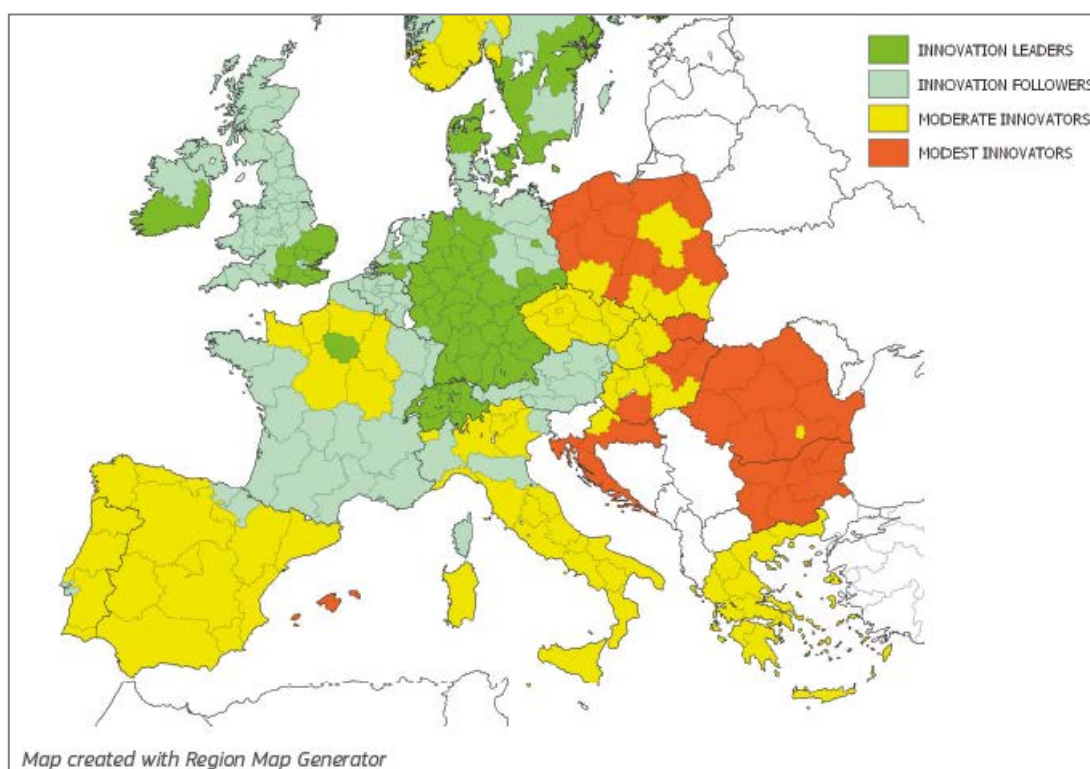
Ένας από τους βασικούς τομείς παρέμβασης είναι το τρίπτυχο Πολιτισμός - Τουρισμός - Δημιουργικές Βιομηχανίες. Είναι χαρακτηριστικό ότι ο πολιτισμός και τουρισμός, ξεχωριστά αλλά και συνδυαστικά, αποτελούν τομείς προτεραιότητας σε εθνικό επίπεδο. Οι αντίστοιχες δράσεις που προτείνονται σχετίζονται με την προστασία, τη διατήρηση και την ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς και του φυσικού πλούτου του τόπου, καθώς και με βασικούς περιβαλλοντικούς πόρους συνυφασμένους άμεσα με το τουριστικό προφίλ (π.χ. θαλάσσια οικοσυστήματα). Επίσης, σημαντικό ρόλο διαδραματίζουν και οι δράσεις που βασίζονται στη διεπιστημονικότητα (θετικές, ανθρωπιστικές και κοινωνικές επιστήμες, τέχνες) και στις Τ.Π.Ε., ενισχύοντας και αξιοποιώντας ψηφιακά το πολιτιστικό απόθεμα. (Πίνακας 2-1).

ΣΥΣΧΕΤΙΣΗ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΩΝ ΥΠΟΔΟΜΩΝ ΜΕ ΤΟΥΣ ΤΟΜΕΙΣ ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΑΣ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΞΥΠΝΗ ΕΞΕΙΔΙΚΕΥΣΗ ΚΑΙ ΤΙΣ ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΕΣ ΠΛΑΤΦΟΡΜΕΣ ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΑΣ							
Αγρο-διατροφή	Περιβάλλον και Βιώσιμη Ανάπτυξη	Βιοεπιστήμες, Υγεία - Φάρμακα	ΤΠΕ	Πολιτισμός – Τουρισμός – Δημιουργικές Βιομηχανίες	Ενέργεια	Μεταφορές	Υλικά - Κατασκευές
Βιοποικιλότητα Φυσικά προϊόντα υψηλής προστιθέμενης αξίας Θαλάσσια οικοσυστήματα	Βιοποικιλότητα, Γαλάζια Ανάπτυξη Παρακολούθηση σεισμών και αντισεισμική προστασία Κλιματική αλλαγή & παρατήρηση της ατμόσφαιρας	Βασικές Ε.Υ. για βιοεπιστήμες (βιοτρέπεζες, e-υποδομές) Μεταφραστική έρευνα / Εξατομικευμένη ιατρική Φαρμακευτικός τομέας (νέα μόρια, επαναστόχευση φαρμάκων)	Εθνικές, ψηφιακές υποδομές για ερευνητικούς σκοπούς e-Υποδομές για βιοεπιστήμες	Ανθρωπιστικές επιστήμες, ψηφιακό περιεχόμενο, τέχνες, γλωσσική τεχνολογία Γαλάζια Ανάπτυξη & θαλάσσια οικοσυστήματα Διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς	Αειφόρος & ανανεώσιμη ενέργεια Τεχνολογίες καυσίμων	Παρατήρηση θαλάσσιου περιβάλλοντος & θαλάσσιες κατασκευές	Νανοτεχνολογία & νανοδομές Τεχνολογίες & εφαρμογές Laser

Πίνακας 2-1: Αντιστοίχιση ερευνητικών υποδομών με τις προτεραιότητες της Έξυπνης Εξειδίκευσης
Πηγή: Εθνική Στρατηγική Έρευνας και Καινοτομίας για την Έξυπνη Εξειδίκευση 2014-2020

2.6.2 Στρατηγική Έξυπνης Εξειδίκευσης για την Περιφέρεια Ηπείρου 2014-2020

Εξειδικεύοντας τις κατευθύνσεις και τους στόχους της Εθνικής RIS3 για την Περιφέρεια Ηπείρου, εκπονήθηκε η αντίστοιχη RIS3, με σκοπό την τοπική ανάπτυξη υπό όρους καινοτομίας, επιχειρηματικότητας και ανταγωνιστικότητας, καθώς και την άρση των διαρθρωτικών αδυναμιών της. Όπως προκύπτει από το Χάρτη 2-5, η Περιφέρεια Ηπείρου κατατάσσεται στην κατηγορία «*MODERATE INNOVATORS*», δηλαδή στην κατηγορία των περιφερειών εκείνων που χαρακτηρίζονται από μέτρια επίπεδα καινοτομίας. Το γεγονός αυτό καθιστά την εφαρμογή της RIS3 περισσότερο αναγκαία για την ανάπτυξη και εξέλιξη της εν λόγω Περιφέρειας.

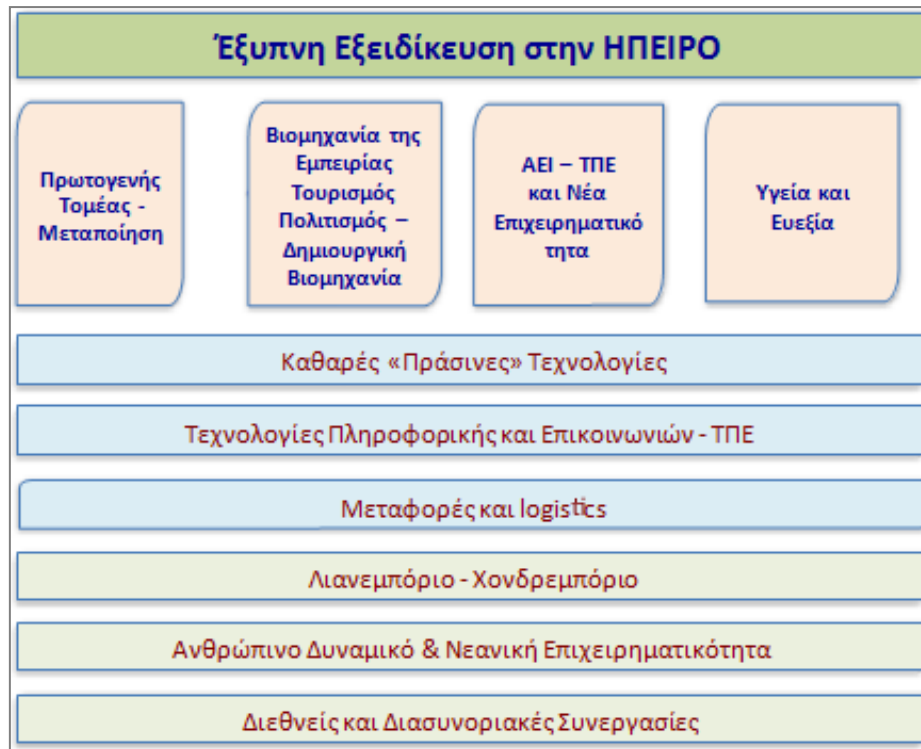

Χάρτης 2-5: Κατάταξη περιφερειών ανάλογα με την επίδοσή τους στην καινοτομία το 2014 (τμήμα πρωτότυπου χάρτη)

Πηγή: <http://ec.europa.eu/>

Λαμβάνοντας υπόψη την περιρρέουσα κοινωνικοοικονομική ατμόσφαιρα και τα χαρακτηριστικά της περιοχής, σχεδιάστηκε η RIS3 για την Περιφέρεια Ηπείρου. Σύμφωνα με τη μελέτη αυτή, δίνεται έμφαση σε τέσσερις βασικούς τομείς της τοπικής οικονομίας, οι οποίοι καλούνται να εκσυγχρονιστούν, να διεθνοποιηθούν και να παράγουν προϊόντα με χαρακτηριστική ποιότητα και δυνατότητα προώθησης προς τις διεθνείς αγορές. Οι τομείς αυτοί αποτελούν τους *άξονες εξειδίκευσης* και υποβοηθούνται από δράσεις, οι οποίες συνιστούν οριζόντιες τεχνολογικές αναβαθμίσεις (Πίνακας 2-2).

Πίνακας 2-2: Τομείς Έξυπνης Εξειδίκευσης για την Περιφέρεια Ηπείρου
Πηγή: Logotech S.A., 2015

Ο πρώτος άξονας είναι η «Αγρο-διατροφή» και περιλαμβάνει την αύξηση της παραγωγικότητας του αγροτικού τομέα και του τομέα της μεταποίησης, με ταυτόχρονη διατήρηση των παραδοσιακών χαρακτηριστικών των προϊόντων, ώστε να υποκατασταθούν οι εισαγωγές και να αυξηθούν οι εξαγωγές. Σε προτεραιότητα τίθεται η αξιοποίηση των συγκριτικών πλεονεκτημάτων που διαθέτει η περιοχή, όπως το πλούσιο φυσικό περιβάλλον, οι ποιοτικές πρώτες ύλες και η καλλιεργητική και μεταποιητική παράδοση. Στον τομέα αυτό περιλαμβάνεται και η *γαστρονομία*, η οποία έχει άμεση σχέση με τον τομέα του τουρισμού και την ολοκληρωμένη ανάπτυξη των τοπικών προϊόντων.

Ο δεύτερος άξονας αφορά στη «Βιομηχανία της Εμπειρίας» και περιλαμβάνει τον τουρισμό, τον πολιτισμό και τη δημιουργική βιομηχανία. Η ανάπτυξη αυτού του τομέα θα βασιστεί στα συγκριτικά πλεονεκτήματα που διαθέτει η περιοχή και συγκεκριμένα, στα ιδιαίτερα φυσιογνωμικά και γεωγραφικά χαρακτηριστικά, στη μοναδική ιστορία και παράδοση και στην τοπική ταυτότητα. Στόχος είναι η βιώσιμη οικονομική αναβάθμιση του κλάδου, με ανακατεύθυνση της επιχειρηματικής δραστηριότητας και αξιοποίηση της γνώσης και των σύγχρονων τεχνολογιών. Ορισμένα στοιχεία στα οποία η Περιφέρεια Ηπείρου μπορεί να στηρίξει την ανάπτυξη της βιομηχανίας της εμπειρίας είναι:

- Η πρωτογενής και δευτερογενής παραγωγή (μικροτουροκομία, μικροζυθοποιία, μικροαλλαντοποιία, παραγωγή τσίπουρου κ.λπ.).
- Το φυσικό περιβάλλον και πολιτισμική κληρονομιά.

- Η παράδοση σε συγκεκριμένες και ιδιαίτερες μορφές χειροτεχνίας και συνακόλουθα η σύνδεση της τοπικής βιομηχανίας με τις επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στη βιομηχανία της εμπειρίας.

Στρατηγικοί στόχοι για την ανάπτυξη της βιομηχανίας της εμπειρίας στην Περιφέρεια Ηπείρου είναι:

- Η διεύρυνση του φάσματος μέσω της προσέλκυσης περισσότερων δραστηριοτήτων, με την ανάπτυξη συνεργειών με άλλους τομείς και κλάδους, ώστε να αναβαθμιστούν τα παρεχόμενα προϊόντα και οι υπηρεσίες.
- Η διαφοροποίηση του τουριστικού προϊόντος και η ανάπτυξη τουρισμού εμπειρίας μέσα από την ανάδειξη δράσεων *εναλλακτικών μορφών τουρισμού*, με στόχο την ανάδειξη της ιδιαίτερης τοπικής ταυτότητας τη δημιουργία τοπικού μύθου.

Σημαντική είναι η συμβολή των Τ.Π.Ε., οι οποίες θα συμβάλουν στην αύξηση της παραγωγικότητας, καθώς και η ανάπτυξη των απαραίτητων δεξιοτήτων στο ανθρώπινο δυναμικό σε διοικητικό, τεχνολογικό και επιστημονικό επίπεδο.

Ο τρίτος άξονας είναι «*Ακαδημαϊκά Ιδρύματα, Τ.Π.Ε. και Νεανική Επιχειρηματικότητα*» και στόχο έχει την αξιοποίηση του ανθρώπινου δυναμικού για τη δημιουργία νεανικής επιχειρηματικότητας. Λαμβάνοντας υπόψη ότι η περιοχή μελέτης φιλοξενεί σημαντικό αριθμό ερευνητικών και εκπαιδευτικών δομών, με έμπειρο ανθρώπινο δυναμικό και έντονη δραστηριότητα στον ακαδημαϊκό χώρο, επιχειρείται η ανάδειξη του τομέα αυτού για την τόνωση της τοπικής παραγωγής. Σε αυτή την κατεύθυνση τα ακαδημαϊκά τμήματα, τα οποία δραστηριοποιούνται στους τομείς εξειδίκευσης της Ηπείρου, καλούνται να πραγματοποιήσουν στοχευμένες παρεμβάσεις. Επίσης οι νέες τεχνολογίες που σχετίζονται με την πληροφορική και την επικοινωνία έχουν τη δυνατότητα να αποτελέσουν σημαντικό παράγοντα τόνωσης της επιχειρηματικότητας.

Ο τέταρτος άξονας είναι «*Υγεία - Ευεξία*», με στόχο τη δημιουργία εξειδικευμένων επιχειρήσεων που σχετίζονται με τον εν λόγω τομέα. Ο ιατρικός τουρισμός, αλλά και ο τουρισμός ευεξίας, αποτελούν εναλλακτικές μορφές τουρισμού, οι οποίες μπορούν να αναπτυχθούν επαρκώς στην υπό μελέτη περιοχή. Όσον αφορά στον ιατρικό τουρισμό, χαρακτηρίζεται από δυναμικότητα χάρη στη λειτουργία του Πανεπιστημιακού Νοσοκομείου Ιωαννίνων. Αξιοποιώντας το ερευνητικό και εκπαιδευτικό έργο που παράγει, αλλά και τον άρτιο ιατρικό και τεχνολογικό εξοπλισμό που διαθέτει, μπορεί να παρέχει υψηλής ποιότητας υπηρεσίες υγείας. Ο τουρισμός ευεξίας διαχωρίζεται στον *θερμαλιστικό – ιαματικό τουρισμό* και στον *τουρισμό ευεξίας – ομορφιάς spa*. Εκτιμάται ότι η Περιφέρεια Ηπείρου διαθέτει τοποθεσίες, όπου μπορούν να αναπτυχθούν οι συγκεκριμένες μορφές τουρισμού. Επιπρόσθετα ο εν λόγω άξονας εξειδίκευσης περιλαμβάνει εφαρμογές της βιοϊατρικής τεχνολογίας, με την ανάπτυξη ανταγωνιστικών φαρμακευτικών προϊόντων και τεχνολογικών εφαρμογών, καθώς και την ανάπτυξη προηγμένων συστημάτων, εφαρμογών, προϊόντων και υπηρεσιών υγείας. Τέλος, προωθείται η συνέργεια μεταξύ των τομέων της υγείας και της αγρο-διατροφής, με την αξιοποίηση της πλούσιας ηπειρώτικης χλωρίδας και τη μεταποίησή της σε φαρμακευτικά προϊόντα και σκευάσματα.

Σε αυτό το σημείο είναι απαραίτητο να σημειωθεί ότι βασικό ρόλο στην υλοποίηση του σχεδιασμού της RIS3 αποτελεί η συμπληρωματικότητα των αξόνων και των δράσεων. Καμία προσπάθεια εκσυγχρονισμού δε δύναται να «καρποφορήσει», εάν δεν συνοδεύεται από αντίστοιχες δράσεις και στους υπόλοιπους τομείς ενδιαφέροντος. Εστιάζοντας μάλιστα στον τομέα του *τουρισμού*, ο οποίος αποτελεί και τον τομέα ενδιαφέροντος της παρούσας εργασίας, προκύπτει ότι εμπλέκεται σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό και στους τέσσερις άξονες της RIS3 της Περιφέρειας Ηπείρου. Αρχικά, το *σύμπλεγμα πρωτογενής παραγωγή – μεταποίηση – τουρισμός* θεωρείται ότι έχει μεγάλες δυνατότητες ανάπτυξης, μέσω της αξιοποίησης του συνόλου των συγκριτικών πλεονεκτημάτων της Ηπείρου που εστιάζονται στο φυσικό της περιβάλλον. Στη συνέχεια η ακαδημαϊκή κοινότητα και οι νέες Τ.Π.Ε. μπορούν να δώσουν την κατάλληλη ώθηση στη νέα επιχειρηματικότητα, μεταφέροντας την απαραίτητη γνώση. Ο άξονας αυτός μπορεί να εξειδικευτεί στον τουριστικό τομέα, αξιοποιώντας τις Τ.Π.Ε και τις κατευθύνσεις των ειδικών για την ανάπτυξη τουριστικών επιχειρήσεων, βασισμένων στη βιωσιμότητα και την ολοκληρωμένη διαχείριση των πόρων φυσικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος. Επίσης η τουριστική δραστηριότητα συνδέεται και με τον τέταρτο άξονα, που σχετίζεται με τις υπηρεσίες υγείας και ευεξίας, κυρίως με την ανάπτυξη των αντίστοιχων εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Όπως είναι επόμενο, ένας τόσο σημαντικός οικονομικός κλάδος, όπως αυτός του τουρισμού, αποτελεί έναν άξονα δράσης από μόνος του (δεύτερος άξονας). Κατά αυτό τον τρόπο, το «σύμπλεγμα» *τουρισμός – πολιτισμός* αποτελεί ανερχόμενο αντικείμενο ανάπτυξης, αξιοποιώντας όλα εκείνα τα χαρακτηριστικά που μπορούν καταστήσουν την Ήπειρο ως διεθνούς εμβέλειας τουριστικό προορισμό.

3 ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΥΠΑΡΧΟΥΣΑΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ

Στην παρούσα ενότητα γίνεται η καταγραφή και η ανάλυση της υπάρχουσας κατάστασης για την υπό μελέτη Περιφέρεια. Ειδικότερα μελετώνται όλα εκείνα τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, τα οποία διαμορφώνουν τη φυσιογνωμία της και καθορίζουν τη μελλοντική αναπτυξιακή προοπτική της. Αρχικά γίνεται αναφορά στα γεωγραφικά χαρακτηριστικά της Ηπείρου, τα στοιχεία που συνθέτουν το φυσικό της περιβάλλον, τα δημογραφικά, αλλά και τα κοινωνικά χαρακτηριστικά. Ακολουθεί η ανάλυση της τοπικής οικονομικής δομής, του κοινωνικού εξοπλισμού, αλλά και των διαθέσιμων υποδομών και δικτύων. Επιπλέον, σημαντικά τμήματα της παρούσας ανάλυσης αποτελούν η καταγραφή της οικιστικής ανάπτυξης, της διοικητικής οργάνωσης, της γεωγραφικής κατανομής και της χωροταξικής οργάνωσης. Τέλος, κρίσιμοι τομείς, όπως το περιβάλλον και ο πολιτισμός, αναπτυξιακά προγράμματα που λαμβάνουν χώρα στην Περιφέρεια, καθώς και οι υπάρχοντες ενεργειακοί πόροι ολοκληρώνουν τη συγκεκριμένη ενότητα. Κλείνοντας, επισημαίνονται ορισμένα προβλήματα ή ελλείψεις που εντοπίστηκαν κατά την ανάλυση της υπάρχουσας κατάστασης.

3.1 Γεωγραφική Θέση

Η Περιφέρεια Ηπείρου βρίσκεται στο βορειοδυτικό τμήμα του ελλαδικού χώρου (Χάρτης 3-1) και γεωγραφικά ταυτίζεται με το ομώνυμο διαμέρισμα. Περιλαμβάνει τις Περιφερειακές Ενότητες (Π.Ε.) Άρτας, Θεσπρωτίας, Ιωαννίνων και Πρέβεζας. Έδρα της Περιφέρειας Ηπείρου είναι τα Ιωάννινα, μία από τις μεγαλύτερες πόλεις της χώρας. Συνορεύει ανατολικά με τη Θεσσαλία, νοτιοανατολικά με τη Στερεά Ελλάδα, βορειοανατολικά με τη Μακεδονία, ενώ το βορειοδυτικό τμήμα της συνορεύει με την Αλβανία. Στα δυτικά βρέχεται από το Ιόνιο Πέλαγος και στα νότια από τον Αμβρακικό κόλπο. Η υπό μελέτη περιφέρεια αποτελεί τμήμα των εθνικών συνόρων της χώρας, με αποτέλεσμα να αποκτά εξαιρετική γεωπολιτική σημασία. Παράλληλα, η ύπαρξη του λιμένα της Ηγουμενίτσας, ο οποίος αποτελεί έναν από τους πιο σημαντικούς συγκοινωνιακούς κόμβους της Δυτικής Ελλάδας, καθώς και η γειτνίαση και αλληλεπίδραση της Ηπείρου με τα Βαλκάνια, καθιστούν την Ήπειρο συνδετικό κρίκο Ευρώπης - Ελλάδας. Η συνολική της έκταση ανέρχεται σε 9.203 τ.χλμ., καλύπτοντας το 6,7% της συνολικής έκτασης της χώρας (ENVIROPLAN ΜΕΛΕΤΗΤΙΚΗ, 2011).

Χάρτης 3-1: Η θέση της Περιφέρειας Ηπείρου στο χάρτη της Ελλάδας

Πηγή: <http://www.easypedia.gr/>

	ΟΡΕΙΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ %	ΗΜΙΟΡΕΙΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ %	ΠΕΔΙΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ %
Π.Ε. ΑΡΤΑΣ	65,63	10,59	23,78
Π.Ε. ΘΕΣΠΡΩΤΙΑΣ	66,50	28,27	5,23
Π.Ε. ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ	85,28	11,38	3,34
Π.Ε. ΠΡΕΒΕΖΑΣ	46,50	20,73	32,77
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΗΠΕΙΡΟΥ	74,27	15,07	10,66
ΕΛΛΑΔΑ	42,30	28,88	28,82

Πίνακας 3-1: Γεωμορφολογική διαμόρφωση Περιφέρειας Ηπείρου

Πηγή: Αναπτυξιακή Ηπείρου Α.Ε., 2011

3.2.2 Ορεινοί όγκοι

Οι ορεινοί όγκοι που βρίσκονται στην περιοχή είναι αξιοσημείωτοι τόσο για την ίδια την περιφέρεια όσο και για τη χώρα ολόκληρη, αφού καθιστούν την Ήπειρο μία από τις πλέον ορεινές περιοχές της Ελλάδας. Δεσπόζουσα θέση κατέχει η οροσειρά της Πίνδου, η οποία αποτελεί και φυσικό σύνορο της Ηπείρου με τη Δυτική Μακεδονία και τη Θεσσαλία. Σε αυτό το πλαίσιο κρίνεται απαραίτητος ο εντοπισμός της θέσης των κυριότερων ορεινών όγκων της περιφέρειας, ώστε να αποδοθεί πληρέστερα ο χαρακτήρας της περιοχής μελέτης. Οι κυριότεροι ορεινοί όγκοι είναι (<http://www.epirus-hotels.gr/>, <http://el.wikipedia.org/wiki/>):

- *Σμόλικας* (2.637 μ.): βρίσκεται στο βόρειο τμήμα του νομού Ιωαννίνων και είναι το δεύτερο υψηλότερο βουνό της Ελλάδας, μετά τον Όλυμπο. Αποτελεί τμήμα της ευρύτερης οροσειράς της Πίνδου.
- *Τύμφη* (2.497 μ.): βρίσκεται στο βόρειο τμήμα του νομού Ιωαννίνων, νότια του όρους Σμόλικα.
- *Γράμμος* (2.461 μ.): βρίσκεται στο βορειότερο τμήμα της οροσειράς της Πίνδου, μέσα στον Ελλαδικό χώρο. Αποτελεί φυσικό σύνορο της χώρας με την Αλβανία, καθώς και εσωτερικό σύνορο της Ηπείρου με τη Μακεδονία, και συγκεκριμένα με τον νομό Καστοριάς.
- *Κακαρδίτσα* (2.429 μ.): είναι ορεινό συγκρότημα με τρία βουνά και αποτελεί το φυσικό όριο μεταξύ των νομών Άρτας και Τρικάλων.
- *Αθαμανικά όρη ή Τζουμέρκα* (2.393 μ.): βρίσκονται στα ανατολικά της Ηπείρου και αποτελούν τμήμα της ευρύτερης οροσειράς της Πίνδου.
- *Λάκμος ή Περιστέρι* (2.295 μ.): βρίσκεται στα όρια των νομών Ιωαννίνων και Τρικάλων και από εκεί ξεκινούν ο Αχελώος ποταμός και αξιόλογοι παραπόταμοι.

3.2.3 Υδατικοί πόροι

Στην Περιφέρεια Ηπείρου το υδατικό στοιχείο είναι ιδιαίτερα έντονο και συνυπάρχει με τους μεγάλους ορεινούς όγκους. Το υδρογραφικό δίκτυο είναι πλούσιο και αποτελείται από πολλούς ποταμούς, παραπόταμους, έλη, ελώδεις περιοχές, φυσικές, εποχιακές και τεχνητές λίμνες. Συγκεκριμένα την Ήπειρο

διασχίζουν οι ποταμοί Αχέροντας και Θύαμις, οι οποίοι καταλήγουν στο Ιόνιο Πέλαγος, ο Άραχθος και ο Λούρος, που εκβάλλουν στον Αμβρακικό κόλπο και ο Αχελώος, που πηγάζει από το όρος Λάκμος της Πίνδου και, διασχίζοντας το γεωγραφικό διαμέρισμα της Στερεάς Ελλάδας, εκβάλλει στη λιμνοθάλασσα του Μεσολογίου. Εξίσου σημαντικός είναι και ο Αώος ποταμός, που μέσω Αλβανίας εκβάλλει στην Αδριατική θάλασσα. Από τα πιο χαρακτηριστικά στοιχεία της περιοχής είναι η λίμνη Παμβώτιδα ή λίμνη των Ιωαννίνων έκτασης 20 τ.χλμ., που βρίσκεται στο κεντρικό τμήμα του λεκανοπεδίου των Ιωαννίνων. Μία μικρότερης έκτασης λίμνη, η οποία βρίσκεται στον νομό Πρέβεζας είναι η λίμνη Ζηρού. Επίσης έχουν δημιουργηθεί οι τεχνητές λίμνες των Πηγών Αώου, βόρεια του Μετσόβου και του Πουρναρίου (Άραχθος) βόρεια της Άρτας, που σχηματίζονται από τα φράγματα των σταθμών παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας (<http://www.hellenica.de/>: Κατσικής, 2009).

3.2.4 Κλιματολογικές συνθήκες

Η γεωγραφική θέση και η ποικιλία της μορφολογίας του εδάφους συντελούν στη διαφοροποίηση των κλιματολογικών συνθηκών εντός της Περιφέρειας Ηπείρου. Βασικοί παράγοντες διαμόρφωσης του κλίματος είναι ο ορεινός χαρακτήρας στο σύνολο της περιφέρειας, και ειδικότερα η ύπαρξη της Πίνδου στο ανατολικό μέτωπο με το μεγάλο υψόμετρο, καθώς και η γειτνίαση με τη θάλασσα στο νότιο και δυτικό τμήμα. Σε γενικές γραμμές το κλίμα είναι πιο ψυχρό στο εσωτερικό και ορεινό τμήμα της περιοχής μελέτης, ενώ στη χαμηλή παράκτια ζώνη γίνεται πιο θερμό. Συνολικά η Ήπειρος χαρακτηρίζεται από πολλές και παρατεταμένες βροχοπτώσεις, κυρίως κατά την περίοδο μεταξύ των μηνών Οκτωβρίου – Απριλίου. Επίσης, κατά τη διάρκεια των χειμερινών μηνών επικρατούν χαμηλές θερμοκρασίες, με έντονες χιονοπτώσεις. Σύνηθες φαινόμενο είναι και η ύπαρξη διαφορετικών κλιματολογικών συνθηκών κατά την ίδια εποχή ακόμα και σε γειτονικά μέρη της περιφέρειας. Στη συνέχεια παρουσιάζονται στοιχεία αναφορικά με το κλίμα της καθεμίας από τις τέσσερις Περιφερειακές Ενότητες της Ηπείρου (<http://www.visitepirus.gr/>, <http://www.emy.gr/>):

- *Π.Ε. Άρτας:* Οι παραθαλάσσιες περιοχές παρουσιάζουν ήπιο μεσογειακό κλίμα, ενώ στις ημιορεινές επικρατεί μεταβατικό από μεσογειακό σε εύκρατο. Στις ορεινές περιοχές το κλίμα είναι ηπειρωτικό με παρατεταμένους, ψυχρούς και δριμείς χειμώνες. Η βροχόπτωση είναι συχνή σε όλη τη διάρκεια του έτους.
- *Π.Ε. Θεσπρωτίας:* Οι παράκτιες περιοχές του νομού έχουν μεσογειακό κλίμα σε όλη τη διάρκεια του έτους, ενώ στις ορεινές περιοχές επικρατεί ηπειρωτικό.
- *Π.Ε. Ιωαννίνων:* Στις ορεινές περιοχές παρουσιάζεται βροχερό και δριμύ μεσοευρωπαϊκό κλίμα, ενώ στις πεδινές ζεστό και ήπιο μεσογειακό. Οι χιονοπτώσεις είναι ιδιαίτερα έντονες τους χειμερινούς μήνες και οι βροχοπτώσεις είναι συχνές καθ' όλη τη διάρκεια του έτους.
- *Π.Ε. Πρέβεζας:* Στις παράκτιες περιοχές του νομού το κλίμα είναι ήπιο μεσογειακό, ενώ στο εσωτερικό το κλίμα γίνεται ηπειρωτικό. Κύριο χαρακτηριστικό της περιοχής είναι η βροχόπτωση τους χειμερινούς και καλοκαιρινούς μήνες.

3.2.5 Χλωρίδα

Το φυσικό τοπίο της Περιφέρειας Ηπείρου παρουσιάζει συχνή εναλλαγή κλίσεων, προσανατολισμών, υψομέτρων, υγρασίας και θερμοκρασίας, με αποτέλεσμα τη δημιουργία κλίματος που ευνοεί τη βιοποικιλότητα. Σύμφωνα με έρευνα που περιλαμβάνεται στο βιβλίο «Η χλωρίδα της Ηπείρου» (Χήτος, 2009), στα πλαίσια υπολογισμού του χλωριδικού πλούτου προσδιορίστηκε ο χλωριδικός αριθμός μιας δεδομένης περιοχής (χώρας, ηπείρου, γης), μέγεθος που καταδεικνύει τον βαθμό της βιοποικιλότητας της εν λόγω περιοχής. Όπως προέκυψε, η Ήπειρος είναι μία από τις πλουσιότερες περιοχές της Ευρώπης, με υψηλά επίπεδα ποικιλότητας σε είδη φυτών, φυσικά οικοσυστήματα και τοπία. Συγκεκριμένα στην περιοχή μελέτης απαντώνται πάνω από 2.000 είδη και υποείδη χλωρίδας, μερικά από τα οποία είναι ενδημικά της Ελλάδας, ακόμα και ενδημικά της Ηπείρου. Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι μόνο η χλωρίδα του δρυμού Βίκου – Αώου ξεπερνά τα 1.800 είδη. Στο σύνολο της περιοχής φιλοξενείται ένας αριθμός φυτών, τα οποία αξιολογούνται ως σημαντικά, με αποτέλεσμα την ένταξη και προστασία τους σε εθνικούς καταλόγους και σε κατηγορίες επικινδυνότητας βάσει ευρωπαϊκών και διεθνών καταλόγων (Αράπογλου, 2007· Λιαρικός, Μαραγκού και Παπαγιάννης, 2012· <http://www.agro-tour.net/>).

3.2.6 Πανίδα

Η ποικιλία τοπίων της Ηπείρου και των κλιματικών συνθηκών που επικρατούν στην περιοχή ευνοούν τη ζωική βιοποικιλότητα. Η υπό μελέτη περιφέρεια αποτελεί σημαντική περιοχή τόσο για την ελληνική όσο και για τη μεσογειακή και ευρωπαϊκή πανίδα (βλέπε Πίνακα Π-1 του Παραρτήματος). Υπό αυτό το πρίσμα, ορισμένα είδη που απαντώνται στην Ήπειρο έχουν τεθεί υπό προστασία με βάση το εθνικό και διεθνές νομικό πλαίσιο. Ειδικότερα, τα δάση της Πίνδου αποτελούν βασικό ενδιαίτημα της καφέ αρκούδας, είδος που βρίσκεται υπό προστασία. Επιπλέον στην Ήπειρο υπάρχουν τα περισσότερα μεγάλα θηλαστικά της χώρας, καθώς και πληθώρα δασόβιων πτηνών λόγω του δασικού οικοσυστήματος. Παράλληλα το πλούσιο υδατικό δίκτυο ευνοεί την ανάπτυξη ιχθυοπανίδας με ενδημικά είδη. Στον Αμβρακικό κόλπο, μάλιστα, ζουν σπάνια είδη και αξιόλογοι πληθυσμοί ορισμένων ευρωπαϊκών αρπακτικών ειδών. Ο συνδυασμός δασικού και υγροτοπικού οικοσυστήματος στην περιοχή διαμορφώνει το κατάλληλο περιβάλλον για την ανάπτυξη και της ορνιθοπανίδας (Λιαρικός, Μαραγκού και Παπαγιάννης, 2012· <http://www.agro-tour.net/>).

3.2.7 Ιδιαίτερα φυσικά χαρακτηριστικά

Στην Περιφέρεια Ηπείρου υπάρχουν αρκετές τοποθεσίες με ιδιαίτερο φυσικό κάλλος, οι οποίες είναι οι εξής (<http://www.ipirosholidays.gr/>):

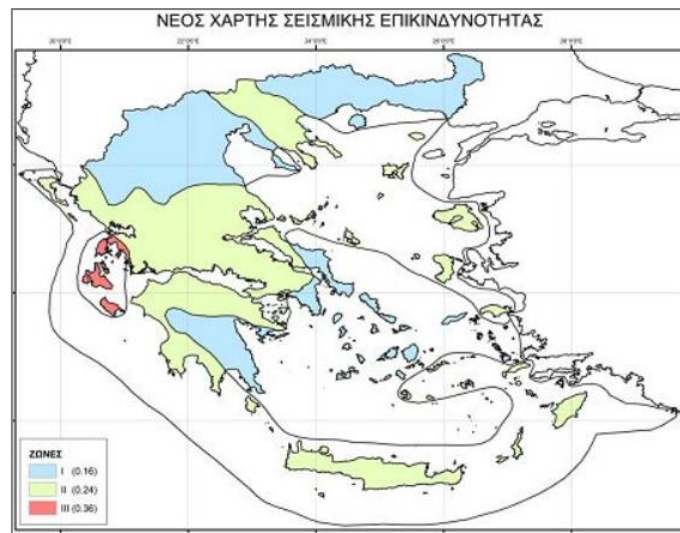
- *Εθνικός δρυμός Βίκου – Αώου*: αποτελείται από το φαράγγι του Βίκου, τμήμα της οροσειράς της Τύμφης και τη χαράδρα του Αώου. Είναι γνωστός και ως «Δρυμός των μεγάλων κορυφών» λόγω των απότομων και υψηλών του κορυφών. Επίσης περιλαμβάνει ένα σπάνιο οικοσύστημα, το οποίο είναι υπό προστασία.

- *Λίμνη Παμβώτιδα*: βρίσκεται σε υψόμετρο 470 μ. από την επιφάνεια της θάλασσας και αποτελεί σήμα κατατεθέν της περιοχής των Ιωαννίνων. Εντός της λίμνης βρίσκεται το νησί των Ιωαννίνων.
- *Σπήλαιο Περάματος*: είναι το μεγαλύτερο σε επιφάνεια σπήλαιο της Ελλάδας (14.800 τ.μ.) και βρίσκεται κοντά στην πόλη των Ιωαννίνων, και συγκεκριμένα στην ομώνυμη περιοχή, Πέραμα.
- *Κοκκινόπηλος*: βρίσκεται δυτικά του ποταμού Λούρου και είναι από τις σημαντικότερες παλαιολιθικές θέσεις της Ηπείρου. Βασικό χαρακτηριστικό της περιοχής είναι το κόκκινο εδάφος της και η διάβρωση που έχει υποστεί.
- *Στενά Αχέροντα*: έχει αναγνωριστεί ως μία από τις πιο αξιόλογες περιοχές φυσικού κάλλους στην Ήπειρο. Είναι σημαντική τόσο σε εθνικό όσο και σε ευρωπαϊκό επίπεδο, χάρη στα ιδιαίτερα φυσικά χαρακτηριστικά της, αλλά και τη βιοποικιλότητά της.
- *Σύβοτα*: είναι χαρακτηριστική περιοχή λόγω του έντονου οριζόντιου διαμελισμού που παρουσιάζει, σε αντίθεση με το σύνολο των παράκτιων περιοχών της περιφέρειας. Αποτελείται από πολλούς κολπίσκους, ενώ στον όρμο των Συβότων βρίσκονται πολλά μικρά νησάκια, με κυριότερα τον Άγιο Νικόλαο και το Μαύρο Όρος.

3.2.8 Σεισμικότητα

Το μεγαλύτερο μέρος της Περιφέρειας Ηπείρου εμφανίζει μικρή σεισμική επικινδυνότητα (ΦΕΚ 1154/2003). Σύμφωνα με τα στοιχεία του Χάρτη 3-3, οι Περιφερειακές Ενότητες Άρτας, Πρέβεζας και Θεσπρωτίας ανήκουν στη Ζώνη Ι, δηλαδή στη ζώνη μικρής σεισμικής επικινδυνότητας.

Χάρτης 3-3: Ο νέος χάρτης σεισμικής επικινδυνότητας της Ελλάδας
Πηγή: <http://portal.tee.gr/>

3.3 Δημογραφικά Χαρακτηριστικά

Η παρούσα ενότητα εμβαθύνει στη μελέτη των πληθυσμιακών χαρακτηριστικών της Περιφέρειας Ηπείρου και συγκεκριμένα τη διαχρονική εξέλιξη του πληθυσμού, την κατά ηλικία και φύλο ομαδοποίηση, την κατανομή του πληθυσμού στην αστική και αγροτική γη, καθώς και την πληθυσμιακή ομαδοποίηση βάσει της μορφολογίας του εδάφους.

3.3.1 Διαχρονική εξέλιξη πληθυσμού

Βάσει των στοιχείων απογραφής πληθυσμού που πραγματοποιήθηκε από την Ελληνική Στατιστική Αρχή (ΕΛ.ΣΤΑΤ.) το 2011, ο μόνιμος πληθυσμός της Περιφέρειας Ηπείρου ανέρχεται στους 336.856 κατοίκους και αντιστοιχεί στο 3,06% του συνολικού πληθυσμού της χώρας. Κατά το χρονικό διάστημα 1991-2001 παρουσιάζεται πληθυσμιακή αύξηση στο σύνολο της Περιφέρειας Ηπείρου της τάξης του 2,78%, ενώ η αντίστοιχη μεταβολή σε εθνικό επίπεδο είναι αισθητά μεγαλύτερη (6,95%). Το διάστημα 2001-2011 η αύξηση είναι μικρή με ποσοστό 0,14%, σε αντίθεση με τη μεταβολή πληθυσμού της χώρας, η οποία παρουσιάζει αρνητικό πρόσημο. Η Π.Ε. Άρτας κατέχει αξιοσημείωτο ποσοστό μείωσης του πληθυσμού κατά τη δεκαετία 1991-2001, το οποίο αγγίζει το 10,23%. Στον αντίποδα βρίσκεται η Π.Ε. Ιωαννίνων, η οποία παρουσιάζει αύξηση πληθυσμού κατά 9,88% στην την ίδια χρονική περίοδο. Οι Π.Ε. Θεσπρωτίας και Πρέβεζας εμφανίζουν αύξηση με ποσοστά 4,23% και 0,74%, αντίστοιχα. Ο μέσος ετήσιος ρυθμός αύξησης του πληθυσμού το διάστημα 1991-2011 είναι μικρότερος του 0,15% και υποδιπλάσιος του αντίστοιχου στο σύνολο της χώρας, που αγγίζει σχεδόν το 0,3%. Η πληθυσμιακή πυκνότητα της περιφέρειας ανέρχεται στους 36,60 κατοίκους ανά τ.χλμ. κατά το έτος 2011, έναντι του 81,96 στο σύνολο της Ελλάδας, κατατάσσοντάς την στην 11^η θέση στην κατάταξη των περιφερειών της χώρας και χαρακτηρίζοντάς την ως μία από τις πλέον αραιοκατοικημένες περιφέρειες. Τη μεγαλύτερη πληθυσμιακή πυκνότητα συγκεντρώνει η Π.Ε. Πρέβεζας και ακολουθούν αυτές της Άρτας, των Ιωαννίνων και της Θεσπρωτίας (Πίνακες 3-2, 3-3).

ΧΩΡΙΚΗ ΜΟΝΑΔΑ	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ			ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ (%)		
	1991	2001	2011	1991-2001	2001-2011	1991-2011
Π.Ε. ΑΡΤΑΣ	75.609	73.620	67.877	-2,63	-7,80	-10,23
Π.Ε. ΘΕΣΠΡΩΤΙΑΣ	41.820	43.601	43.587	4,26	-0,03	4,23
Π.Ε. ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ	152.803	161.027	167.901	5,38	4,27	9,88
Π.Ε. ΠΡΕΒΕΖΑΣ	57.068	58.144	57.491	1,89	-1,12	0,74
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΗΠΕΙΡΟΥ	327.300	336.392	336.856	2,78	0,14	2,92
ΕΛΛΑΔΑ	10.223.392	10.934.097	10.815.197	6,95	-1,09	5,79

Πίνακας 3-2: Πληθυσμός και μεταβολή του πληθυσμού στην Περιφέρεια Ηπείρου

Πηγή: Επεξεργασία δεδομένων ΕΛ.ΣΤΑΤ., 2011

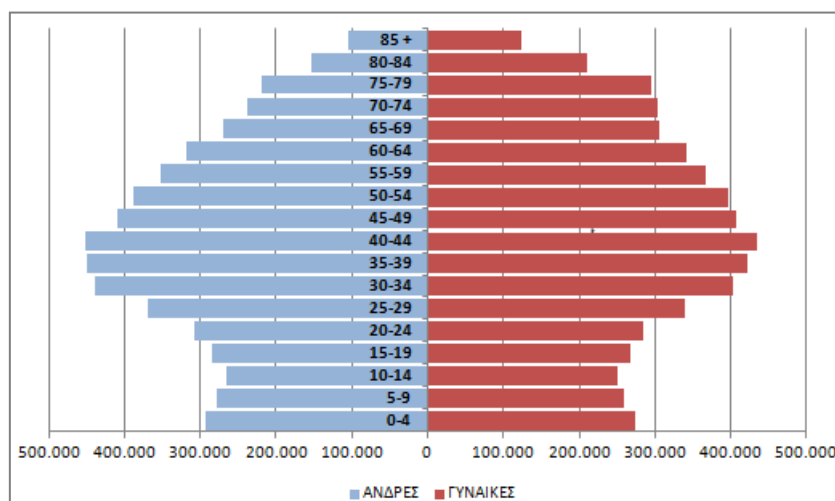
ΧΩΡΙΚΗ ΜΟΝΑΔΑ	ΕΚΤΑΣΗ/ ΠΛΗΘ. ΠΥΚΝ.	ΕΚΤΑΣΗ (τ.χλμ.)	ΠΛΗΘΥΣΜΙΑΚΗ ΠΥΚΝΟΤΗΤΑ (κάτοικοι/τ.χλμ.)		
			1991	2001	2011
Π.Ε. ΑΡΤΑΣ		1.662	45,49	44,30	40,84
Π.Ε. ΘΕΣΠΡΩΤΙΑΣ		1.515	27,60	28,78	28,77
Π.Ε. ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ		4.990	30,62	32,27	33,65
Π.Ε. ΠΡΕΒΕΖΑΣ		1.036	55,08	56,12	55,49
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΗΠΕΙΡΟΥ		9.203	35,56	36,55	36,60
ΕΛΛΑΔΑ		131.957	77,48	82,86	81,96

Πίνακας 3-3: Πληθυσμιακή πυκνότητα στην Περιφέρεια Ηπείρου

Πηγή: Επεξεργασία δεδομένων ΕΛ.ΣΤΑΤ., 2011

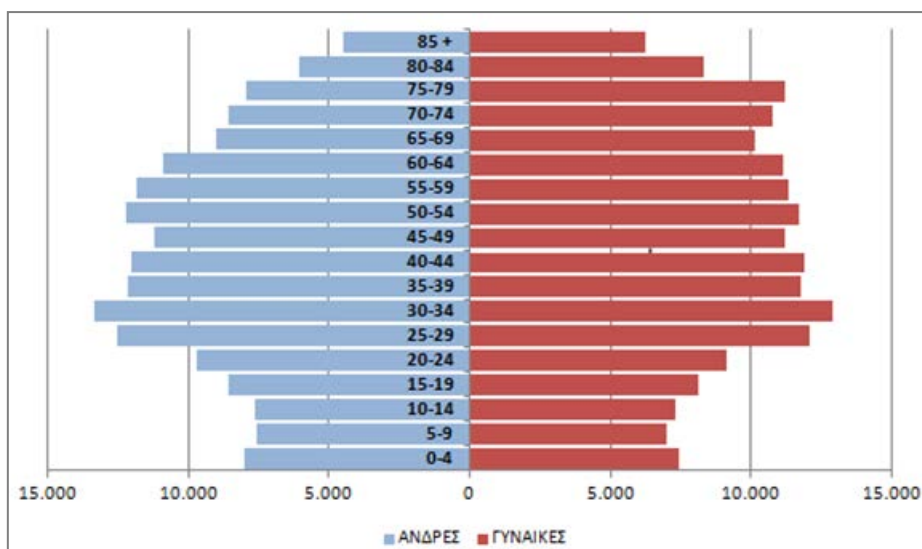
3.3.2 Φύλο και ομάδες ηλικιών

Η κατανομή των δύο φύλων στην Περιφέρεια Ηπείρου φαίνεται να είναι σχεδόν ομοιόμορφη κατά την επίσημη απογραφή του 2011 (άρρνες 49,2%, θήλεις 50,8%). Η περιοχή έχει σημαντικά επιβαρυσμένη πυραμίδα ηλικιών, όπως φαίνεται και στα Γραφήματα 3-1 και 3-2. Η μέση ηλικία του μόνιμου πληθυσμού το έτος 2011, σύμφωνα με το Γράφημα 3-3, είναι τα 44,2 έτη και αποτελεί τη μεγαλύτερη τιμή, συγκριτικά με τις αντίστοιχες των υπόλοιπων περιφερειών. Βασικό πρόβλημα αποτελεί η γήρανση του πληθυσμού και η υπογεννητικότητα, με αποτέλεσμα να επιβαρύνεται ο παραγωγικός ιστός της τοπικής οικονομίας. Κατά το 2013, μάλιστα, η Περιφέρεια Ηπείρου σημείωσε το τέταρτο χαμηλότερο ποσοστό γεννήσεων στη χώρα. Ενδοπεριφερειακά, το πρόβλημα της γήρανσης βιώνει πιο έντονα ο πληθυσμός της Π.Ε. Άρτας και ακολουθεί αυτός της Θεσπρωτίας (Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Ηπείρου 2014-2020, 2014).

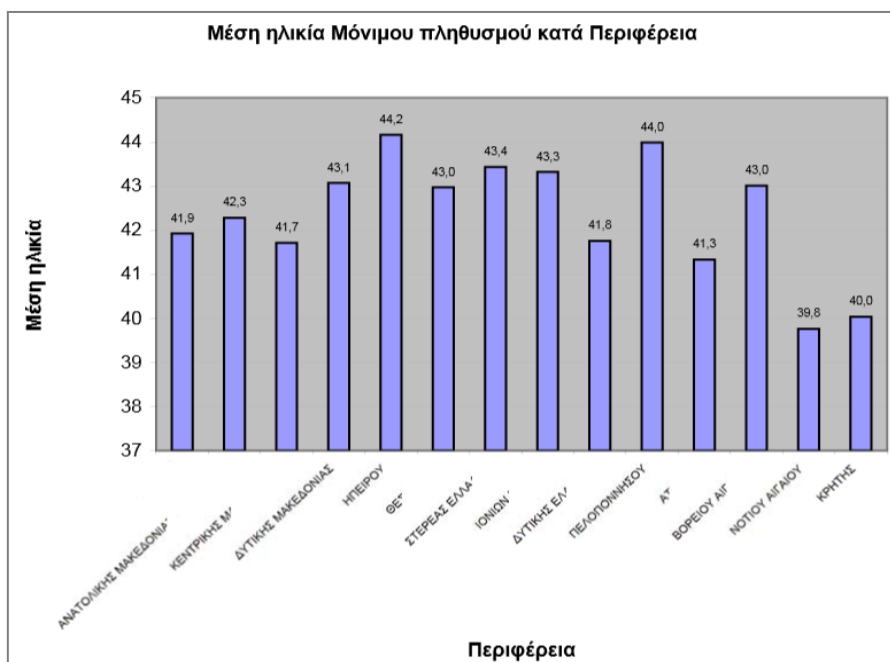

Γράφημα 3-1: Πυραμίδα ηλικιών του συνόλου της χώρας

Πηγή: Logotech S.A., 2015

Γράφημα 3-2: Πυραμίδα ηλικιών Περιφέρειας Ηπείρου
Πηγή: Logotech S.A., 2015

Γράφημα 3-3: Μέση ηλικία μόνιμου πληθυσμού κατά περιφέρεια το 2011
Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ., 2011

3.3.3 Κατανομή πληθυσμού σε αστική – αγροτική γη

Σύμφωνα με τα στοιχεία που μελετήθηκαν από την Ελληνική Στατιστική Αρχή (ΕΛ.ΣΤΑΤ.), η Περιφέρεια Ηπείρου είναι κατά κύριο λόγο αγροτική σε ποσοστό 53%, δηλαδή το 53% του πληθυσμού της ζει και εργάζεται στην αγροτική γη, ενώ το 47% ζει και εργάζεται στην αστική γη (Πίνακας 3-4).

Σύνολο περιοχών			Αστικές περιοχές			Αγροτικές περιοχές		
Σύνολο	Άρρενες	Θήλεις	Σύνολο	Άρρενες	Θήλεις	Σύνολο	Άρρενες	Θήλεις
336.392	166.878	169.514	159.109	77.675	81.434	177.283	89.203	88.080

Πίνακας 3-4: Κατανομή πληθυσμού σε αστική – αγροτική γη στην Περιφέρεια Ηπείρου
Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ., 2001

3.3.4 Κατανομή πληθυσμού βάσει μορφολογίας εδάφους

Σε αυτό το σημείο κατηγοριοποιείται ο πληθυσμός βάσει της μορφολογίας της περιοχής όπου διαμένει (πεδινές, ημιορεινές, ορεινές περιοχές). Εξετάζοντας τα πληθυσμιακά στοιχεία από την απογραφή του 2001 που πραγματοποιήθηκε από την Ελληνική Στατιστική Αρχή (ΕΛ.ΣΤΑΤ.), προκύπτει ότι το 51% του πληθυσμού της Περιφέρειας Ηπείρου κατοικεί σε πεδινές περιοχές, ακολουθεί το 31% σε ορεινές περιοχές και τέλος, το 18% σε ημιορεινές περιοχές (Πίνακας 3-5).

	Αριθμός δημοτικών κοινοτικών διαμερισμάτων	Πληθυσμός	Επιφάνεια (τ.χλμ.)		Πυκνότητα πληθυσμού ανά τ.χλμ.	Μέσος σταθμικός υψόμετρο
			Με εσωτερικά ύδατα	Χωρίς εσωτερικά ύδατα		
ΣΥΝΟΛΟ	581	353.820	9.203,217	9.084,101	38,45	366
Αστικά	17	148.552	479,024	470,049	310,11	
Αγροτικά	564	205.268	8.724,193	8.614,052	23,53	
Πεδινά	92	180.985	1.098,803	1.016,303	164,71	
Ημιορεινά	109	64.936	1.381,892	1.359,198	46,99	
Ορεινά	380	107.899	6.722,522	6.708,600	16,05	

Πίνακας 3-5: Κατανομή πληθυσμού βάσει μορφολογίας εδάφους στην Περιφέρεια Ηπείρου
Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ., 2001

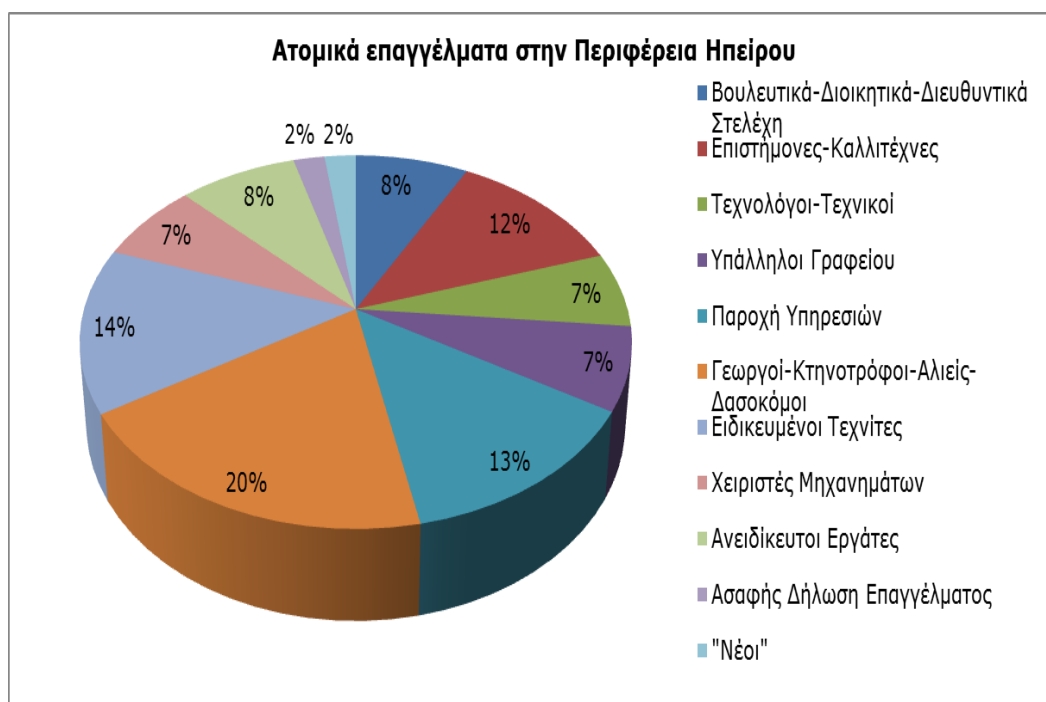
3.4 Κοινωνικά Χαρακτηριστικά

Τα βασικά χαρακτηριστικά της Περιφέρειας που σχετίζονται με τον κοινωνικό τομέα είναι η απασχόληση, και συγκεκριμένα οι τομείς και οι μορφές που λαμβάνει, καθώς και τα επίπεδα ανεργίας και φτώχειας, τα οποία συμβάλλουν στον προσδιορισμό του βαθμού της αναπτυξιακής υστέρησης του τόπου. Σημαντικό, επίσης, είναι να εξεταστεί το φαινόμενο του κοινωνικού αποκλεισμού ευαίσθητων κοινωνικά ομάδων σε βασικά αγαθά και υπηρεσίες.

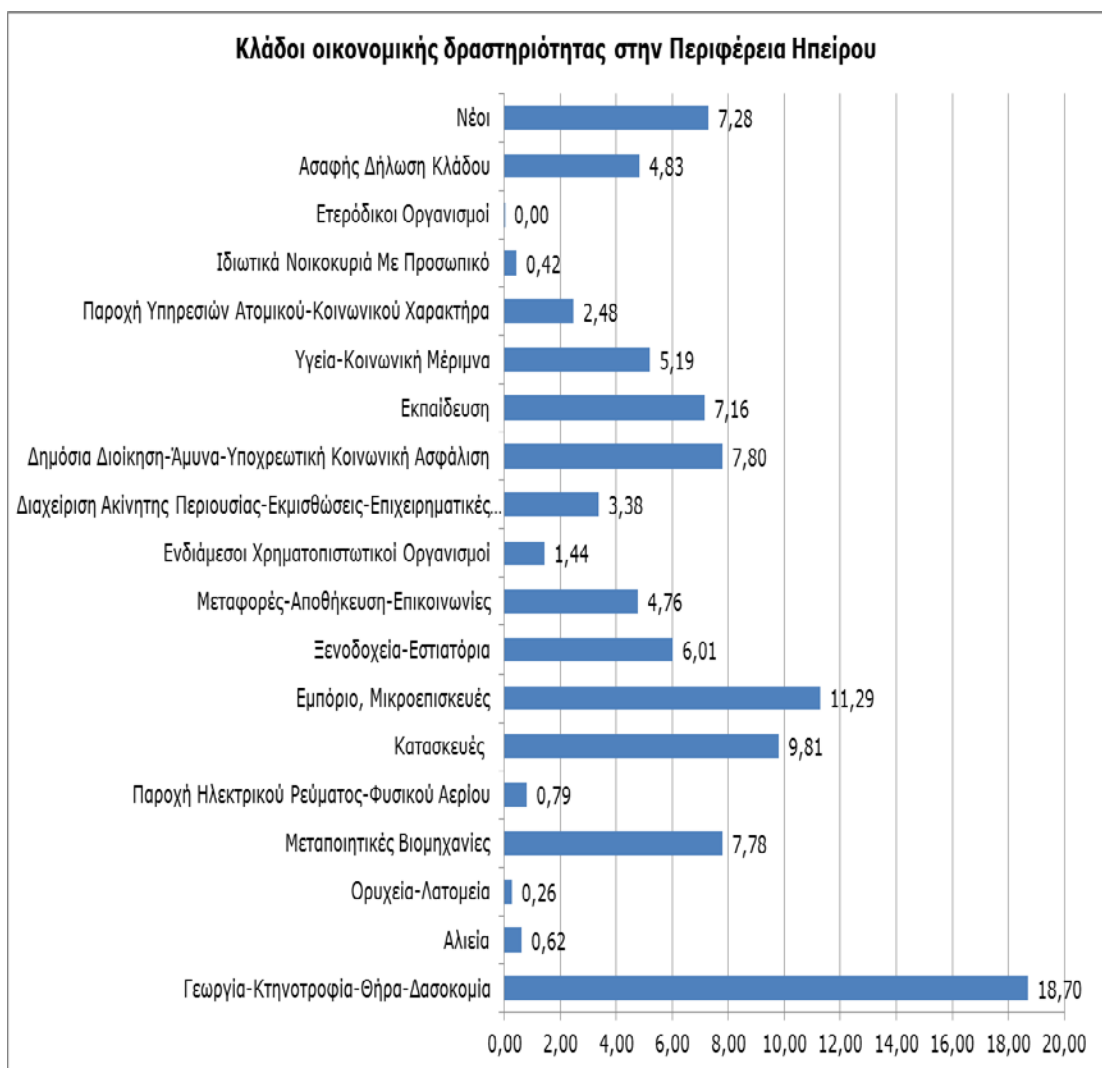
3.4.1 Απασχόληση

Η απασχόληση στην Περιφέρεια Ηπείρου είναι στραμμένη κατά κύριο λόγο προς δραστηριότητες σχετικές με τον πρωτογενή τομέα. Κατά αυτό τον τρόπο η απασχόληση στον τριτογενή τομέα, και ειδικότερα η απασχόληση στον τομέα του τουρισμού, παρουσιάζουν μειωμένα ποσοστά. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι τέσσερις δημοφιλέστερες ομάδες ατομικών επαγγελμάτων με τις οποίες

καταπιάνεται το σύνολο των εργαζομένων. Όπως φαίνεται και στο Γράφημα 3-4 ένα αξιοσημείωτο ποσοστό των εργαζομένων (20%) ασχολείται με δραστηριότητες του πρωτογενούς τομέα, και συγκεκριμένα τη γεωργία, την κτηνοτροφία, την αλιεία και τη δασοκομία (βλέπε Πίνακα Π-2 του Παραρτήματος). Το 14% είναι ειδικευόμενοι τεχνίτες και ασκούν συναφή τεχνικά επαγγέλματα (δευτερογενής τομέας), το 13% είναι απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών και πωλητές σε καταστήματα και υπαίθριες αγορές (τριτογενής τομέας), ενώ το 12% είναι πρόσωπα που ασκούν επιστημονικά και καλλιτεχνικά επαγγέλματα (τριτογενής τομέας). Με βάση τα στοιχεία του Γραφήματος 3-5, μόλις το 6% των εργαζομένων ασχολούνται με τον ξενοδοχειακό κλάδο και τον κλάδο της εστίασης, οι οποίοι αποτελούν βασικούς «πυλώνες» του τομέα του τουρισμού (βλέπε Πίνακα Π-2 του Παραρτήματος).

Γράφημα 3-4: Απασχόληση ανά ομάδα ατομικών επαγγελμάτων στην Περιφέρεια Ηπείρου
Πηγή: Επεξεργασία δεδομένων ΕΛ.ΣΤΑΤ., 2001

Γράφημα 3-5: Απασχόληση ανά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας στην Περιφέρεια Ηπείρου

Πηγή: Επεξεργασία δεδομένων ΕΛ.ΣΤΑΤ., 2001

Οι μορφές απασχόλησης που απαντώνται στην Περιφέρεια Ηπείρου παρουσιάζουν διαφοροποιήσεις συγκριτικά με τις αντίστοιχες σε επίπεδο χώρας. Μελετώντας τη σύνθεση της απασχόλησης στην περιοχή, είναι χαρακτηριστικό ότι η αυτοαπασχόληση κατέχει υψηλά ποσοστά. Αντιθέτως η πλήρης, η αορίστου χρόνου, αλλά και η μερική απασχόληση σημειώνουν χαμηλά ποσοστά σε σύγκριση με αυτά στο σύνολο της χώρας. Επιπλέον, η ενασχόληση των ατόμων με οικογενειακές επιχειρήσεις με τη μορφή πλήρους ή μερικής απασχόλησης είναι ιδιαίτερα έντονη, παρά το γεγονός ότι εμφανίζει πτωτική τάση την τελευταία δεκαετία. Τέλος, αξίζει να αναφερθεί ότι η Περιφέρεια Ηπείρου χαρακτηρίζεται από απασχολούμενους με χαμηλό μορφωτικό επίπεδο (Αναπτυξιακή Ηπείρου Α.Ε., 2011· Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Ηπείρου 2014-2020, 2014).

Ο τομέας της απασχόλησης στην Περιφέρεια Ηπείρου έχει υποστεί μεγάλο πλήγμα εξαιτίας της οικονομικής κρίσης που ξεκίνησε το 2008, όπως βέβαια και ολόκληρη η χώρα. Τα ποσοστά της απασχόλησης μειώθηκαν κατά 13,8% κατά την περίοδο 2010-2012, πλησιάζοντας το ποσοστό του 14,3%, που αναφέρεται στο σύνολο του ελλαδικού χώρου. Όπως είναι επόμενο, η συρρίκνωση της απασχόλησης αφορά

και τους τρεις παραγωγικούς τομείς, ωστόσο, ορισμένοι συνεχίζουν να διατηρούν αντιστάσεις απέναντι στο δυσμενές οικονομικό κλίμα. Πιο συγκεκριμένα, ο τριτογενής τομέας, ο οποίος περιλαμβάνει και το σύνολο των τουριστικών δραστηριοτήτων, παρουσιάζει την πιο σημαντική μείωση. Στον αντίποδα βρίσκονται τομείς που αφορούν στις εξαγωγές, όπως αυτός της αλιείας και των υδατοκαλλιεργειών, αλλά και ο τομέας της μεταποίησης τροφίμων (Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Ηπείρου 2014-2020, 2014).

3.4.2 Ανεργία

Η ανεργία αποτελεί σημαντικό δείκτη αναπτυξιακής υστέρησης ενός τόπου, με αντίκτυπο σε όλους τους τομείς δραστηριότητας. Σε περιφερειακό επίπεδο, η Ήπειρος παρουσιάζει ιδιαίτερα αυξημένη ανεργία, με ποσοστό που ξεπερνά το μέσο εθνικό, με αποτέλεσμα να υστερεί τόσο σε επίπεδο χώρας όσο και σε επίπεδο επιδόσεων των ΕΕ27 (Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Ηπείρου 2014-2020, 2014). Εξετάζοντας την εξέλιξη της ανεργίας στην Περιφέρεια διαχρονικά, προκύπτει ότι η τάση είναι αυξητική. Σύμφωνα με τα στοιχεία του Πίνακα 3-6, από το 2007 έως το 2014 η ανεργία αυξάνεται με ταχείς ρυθμούς στην Ήπειρο, ακολουθώντας την αντίστοιχη αυξητική τάση της χώρας. Ξεκινώντας από το 2007 με ποσοστό 9,8%, το 2014 εκτοξεύεται στο 24,5%. Συγκρίνοντας τα ποσοστά της υπό μελέτη Περιφέρειας με τα αντίστοιχα της χώρας, προκύπτει ότι από το 2007 έως το 2009 τα ποσοστά ανεργίας είναι μεγαλύτερα από αυτά του συνόλου της Ελλάδας, ενώ από το 2010 έως το 2012 είναι μικρότερα. Τέλος, το 2013 είναι ελαφρώς μεγαλύτερα και το 2014 επανέρχονται σε ποσοστά μικρότερα από αυτά της χώρας.

Ανεργία	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
	%	%	%	%	%	%	%	%
Περιφέρεια Ηπείρου	9,8	10,5	11,8	13,8	19,2	25,5	28,0	24,5
Ελλάδα	8,1	7,9	10,3	14,2	20,7	26,0	27,8	26,1

Πίνακας 3-6: Ποσοστά ανεργίας στην Περιφέρεια Ηπείρου για το 4^ο τρίμηνο 2007-2014
Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ., 2015

Η διαμόρφωση του φαινομένου της ανεργίας φαίνεται να διαφοροποιείται σε μεγάλο βαθμό ανάλογα με τον παράγοντα του φύλου και της ηλικίας. Η ανεργία των γυναικών καταγράφει μεγαλύτερα ποσοστά από αυτά των ανδρών. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι κατά το έτος 2012, το ποσοστό ανεργίας για τις γυναίκες ήταν 27%, ενώ για τους άνδρες 19,7% (Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Ηπείρου 2014-2020, 2014). Όσον αφορά στον ηλικιακό παράγοντα, οι νέοι πλήττονται σοβαρά, αφού η Ήπειρος σημειώνει από τα χειρότερα ποσοστά νεανικής ανεργίας σε επίπεδο περιφέρειας (Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Ηπείρου 2014-2020, 2014). Αξίζει να αναφερθεί ότι για το έτος 2012, σύμφωνα με τη Eurostat, η Ήπειρος βρίσκεται μέσα στη δεκάδα των Ευρωπαϊκών περιφερειών που καταγράφουν τα μεγαλύτερα ποσοστά νεανικής ανεργίας, με ποσοστό 60,5% (Parantoniou, 2013). Επίσης, σημαντικό ποσοστό των ανέργων καταλαμβάνουν οι μακροχρόνια άνεργοι, δηλαδή άτομα τα οποία δεν εργάζονται για χρονικό διάστημα άνω των 12 μηνών (<https://ec.europa.eu/eures/>).

Μια άλλη πτυχή του φαινομένου της ανεργίας αποτελεί ο κίνδυνος της φτώχειας. Στην Περιφέρεια Ηπείρου το 2003 το ποσοστό του πληθυσμού που διατρέχει κίνδυνο φτώχειας καταλαμβάνει το 36,32% και είναι ιδιαίτερα αυξημένο σε σύγκριση με αυτό της χώρας (21,10%) (Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Θεσσαλίας – Στερεάς Ελλάδας - Ηπείρου 2007-2013, 2007).

3.4.3 Κοινωνικός αποκλεισμός

Ο κοινωνικός αποκλεισμός εκδηλώνεται σε πολλούς τομείς, όπως η στέγαση, η εκπαίδευση, η υγεία και η πρόσβαση σε υπηρεσίες. Συνήθως θίγει άτομα, ακόμα και ολόκληρες κοινωνικές ομάδες, που δεν έχουν ίση πρόσβαση σε πόρους και υπηρεσίες, όπως τα υπόλοιπα μέλη της κοινωνίας.

Οι ευαίσθητες κοινωνικά ομάδες συχνά αντιμετωπίζουν τον κίνδυνο του κοινωνικού αποκλεισμού. Οι συγκεκριμένες ομάδες περιλαμβάνουν άτομα τα οποία είναι ευάλωτα ή αντιμετωπίζουν ειδικά προβλήματα, όπως άτομα με ειδικές ανάγκες (ΑΜΕΑ), άνεργοι, ηλικιωμένοι, άποροι. Ο τρόπος με τον οποίο η εκάστοτε περιφέρεια και οι κοινωνικές της υπηρεσίες αντιμετωπίζουν και υποστηρίζουν τις εν λόγω ομάδες αποδεικνύει την πραγματική εικόνα του κοινωνικού γίνεσθαι. Σε αυτό το πλαίσιο, η Περιφέρεια Ηπείρου έχει σημειώσει μικρή πρόοδο, παρά την ύπαρξη των απαραίτητων και εξειδικευμένων δημόσιων φορέων, όπως το Τμήμα Κοινωνικής Αρωγής, το Τμήμα Κοινωνικών Υπηρεσιών και το Τμήμα Κοινωνικής Εργασίας της Διεύθυνσης Κοινωνικής Μέριμνας. Οι δράσεις είναι περιορισμένες, κυρίως λόγω των περιορισμένων οικονομικών πόρων που λαμβάνει η Περιφέρεια. Την ίδια στιγμή όμως, ελλοχεύει ο κίνδυνος του κοινωνικού αποκλεισμού και της περιθωριοποίησης των ομάδων που χρήζουν υποστήριξης (<http://www.php.gov.gr/>· <http://diadromes.kethea-epirou.gr/>).

Επίσης μία κοινωνική ομάδα που αντιμετωπίζει τον κίνδυνο της περιθωριοποίησης είναι αυτή των Ρομά. Σύμφωνα με έρευνα που πραγματοποιήθηκε το 2008 με στόχο την καταγραφή χώρων διαμονής των Ρομά ανά την επικράτεια, ο συνολικός πληθυσμός τους στην Περιφέρεια Ηπείρου είναι περιορισμένος, συγκριτικά με τις υπόλοιπες περιφέρειες. Ειδικότερα, εντοπίζονται 29 εδραιωμένες οικογένειες ή 309 άτομα σε διακριτούς και αναγνωρίσιμους χώρους διαμονής της περιοχής μελέτης. Ο πληθυσμός των Ρομά φαίνεται σήμερα να έχει μειωθεί στην Ήπειρο, σε σύγκριση με αυτόν που καταγράφεται από αντίστοιχη έρευνα που πραγματοποιήθηκε το 1998 (Πλαίσιο Εθνικής Στρατηγικής για τους Ρομά, 2011).

3.5 Οικονομική Δομή

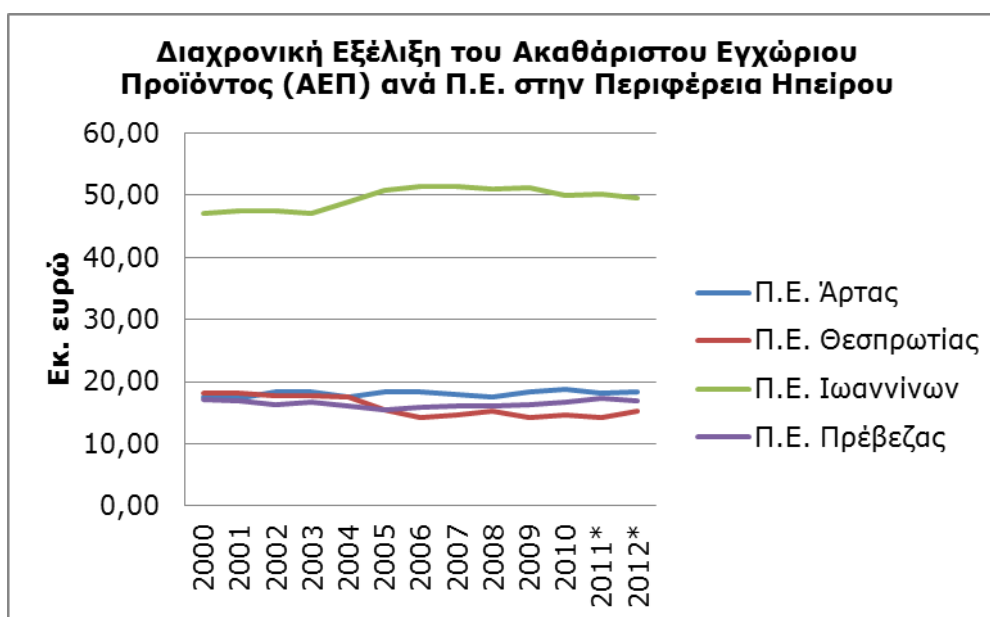
Σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΛ.ΣΤΑΤ. (βλέπε Γράφημα 3-6) προκύπτει ότι το 2012 η Περιφέρεια Ηπείρου παρήγαγε το 2,18% του συνολικού ΑΕΠ της χώρας, εμφανίζοντας μείωση της τάξης του 2% σε σύγκριση με το 2011. Παρά το γεγονός ότι σε απόλυτες τιμές το ΑΕΠ της Ηπείρου φαίνεται να έχει αυξηθεί κατά τη χρονική περίοδο 2000-2012 (από 3.386 εκ. ευρώ σε 4.242 εκ. ευρώ), η συμμετοχή της στο συνολικά παραγόμενο ΑΕΠ της Ελλάδας όλο και μειώνεται. Υπό όρους ΑΕΠ, λοιπόν, η περιοχή μελέτης χαρακτηρίζεται ως μία από τις φτωχότερες περιφέρειες της χώρας, αφού βρίσκεται στην ενδέκατη θέση στην κατάταξη των δεκατριών περιφερειών της Ελλάδας ως προς το παραγόμενο ΑΕΠ για το έτος 2012 (βλέπε Πίνακα Π-3 του Παραρτήματος).

Γράφημα 3-6: Ποσοστιαία συμμετοχή της Περιφέρειας Ηπείρου στο παραγόμενο ΑΕΠ της χώρας

Πηγή: Επεξεργασία δεδομένων ΕΛ.ΣΤΑΤ., 2015

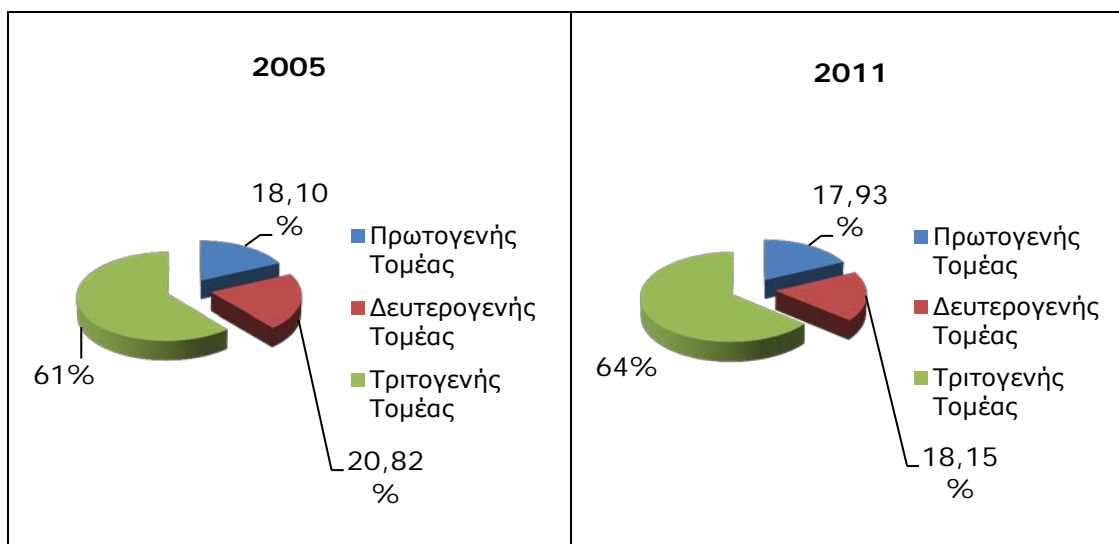
Ενδοπεριφερειακά, η Π.Ε. Ιωαννίνων κατέχει διαχρονικά τη μεγαλύτερη συνεισφορά στο ΑΕΠ της Περιφέρειας, με ποσοστό που αγγίζει το 50%, αποτελώντας βασικό πόλο οικονομικής ανάπτυξης, όπως φαίνεται και στο Γράφημα 3-7. Ακολουθεί η Π.Ε. Άρτας, που με μικρές αυξομειώσεις του ετήσιου της ΑΕΠ, κατέχει τη δεύτερη θέση συμμετοχής στο συνολικά παραγόμενο ΑΕΠ της Ηπείρου κατά το χρονικό διάστημα 2000-2012. Η Π.Ε. Πρέβεζας διατηρεί σχετικά σταθερό ποσοστό συμμετοχής και έρχεται στην τρίτη θέση, ενώ η Π.Ε. Θεσπρωτίας κατέχει την τελευταία θέση παρουσιάζοντας και τις μεγαλύτερες αυξομειώσεις στη συμμετοχή της στο Περιφερειακό ΑΕΠ κατά το ίδιο διάστημα.

Γράφημα 3-7: Διαχρονική εξέλιξη του ΑΕΠ ανά Π.Ε. στην Περιφέρεια Ηπείρου

Πηγή: Επεξεργασία δεδομένων ΕΛ.ΣΤΑΤ., 2015

Εξετάζοντας τη διάρθρωση της τοπικής οικονομίας με όρους απασχόλησης και Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία (ΑΠΑ), προκύπτουν ορισμένα συμπεράσματα σχετικά με τη δυναμικότητα των τριών τομέων παραγωγής. Σύμφωνα με το Γράφημα 3-8 και τον Πίνακα 3-7, ο πρωτογενής τομέας παρουσιάζει χαμηλή παραγωγικότητα, ενώ ο δευτερογενής φαίνεται να έχει μία μεγαλύτερη δυναμική. Κατά αυτό τον τρόπο, στην πρώτη θέση παραγωγικότητας βρίσκεται με σημαντική διαφορά ο τριτογενής, διαμορφώνοντας ένα προφίλ οικονομίας αντίστοιχο με εκείνο της χώρας (βλέπε Πίνακα Π-3 του Παραρτήματος).

Γράφημα 3-8: Τομεακή σύνθεση απασχόλησης στην Περιφέρεια Ηπείρου
Πηγή: Επεξεργασία δεδομένων ΕΛ.ΣΤΑΤ., 2012

	Πρωτογενής τομέας %		Δευτερογενής τομέας %		Τριτογενής τομέας %		Σύνολο ΑΠΑ	
	2005	2006	2005	2006	2005	2006	2005	2006
Ήπειρος	8,1	7,2	21,8	24,1	70,1	68,7	100	100

Πίνακας 3-7: Ποσοστιαία συμμετοχή των τομέων παραγωγής στην ΑΠΑ της Περιφέρειας Ηπείρου
Πηγή: Επεξεργασία δεδομένων ΕΛ.ΣΤΑΤ., 2008

3.5.1 Πρωτογενής τομέας

Ο πρωτογενής τομέας απασχολεί το 17,93% των εργαζομένων για το έτος 2011, ποσοστό μεγαλύτερο του αντίστοιχου της χώρας. Παρά τη μείωση της απασχόλησης στον εν λόγω τομέα (Γράφημα 3-8), η περιοχή μελέτης διατηρεί σχετικά ικανοποιητικά ποσοστά για τα δεδομένα της χώρας.

Η Περιφέρεια Ηπείρου δεν ακολούθησε το πρότυπο των εντατικών καλλιεργειών και εκτροφών, με εξαίρεση την καλλιέργεια εσπεριδοειδών στην πεδινή Άρτα, που αποτέλεσε μάλιστα πρότυπο στον χώρο της Ε.Ε. (ENVIROPLAN ΜΕΛΕΤΗΤΙΚΗ, 2011). Έντονη γεωργική δραστηριότητα φαίνεται να παρουσιάζει η Π.Ε. Άρτας χάρη στη γεωμορφολογική της ποικιλία, αλλά και η Π.Ε. Πρέβεζας. Οι βασικές

κατηγορίες γεωργικής παραγωγής της Περιφέρειας Ηπείρου, με φθίνουσα σειρά μεγέθους παραγωγής, είναι: τα φρούτα (κυρίως εσπεριδοειδή), τα λαχανικά και τα σκαλιστικά φυτά, τα δημητριακά (κυρίως αραβόσιτος σε κόκκους), τα κτηνοτροφικά φυτά, το ελαιόλαδο, οι πατάτες και τα βιομηχανικά φυτά (<http://www.statistics.gr/>). Γεωργικά προϊόντα με ιδιαίτερη σημασία για την περιοχή είναι η πατάτα Χρυσοβίτσας Ιωαννίνων, οι γίγαντες Ζαγορίου, καθώς και αρκετές ποικιλίες αμπελιών (Καλάθι αγροτικών προϊόντων, 2012).

Η βασικότερη δραστηριότητα του πρωτογενή τομέα είναι αναμφίβολα η κτηνοτροφία. Η περιοχή διαθέτει αξιόλογο ζωικό κεφάλαιο, το οποίο αποτελεί σημαντικό ποσοστό του συνόλου της χώρας. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι το 2009 η Περιφέρεια Ηπείρου ήταν η 5^η περιφέρεια σε παραγωγή προβατοειδών, 4^η σε παραγωγή βοοειδών και χοίρων, ενώ ήταν η 1^η σε παραγωγή πουλερικών στη χώρα. Σε αυτό το σημείο πρέπει να τονιστεί ότι διαχρονικά η Ήπειρος έχει ιδιαίτερα οργανωμένη πτηνοτροφία, διανέμοντας προϊόντα σε ολόκληρη τη χώρα και συμβάλλοντας στην εκτροφή του 1/3 των πουλερικών της Ελλάδας.

Επιπρόσθετα, ανάπτυξη εμφανίζει η μελισσοκομία και η αλιεία των εσωτερικών υδάτων (ποτάμια, λίμνες, ιχθυοκαλλιέργειες), ενώ η θαλάσσια αλιεία δεν είναι ανεπτυγμένη, παρά τη σχετικά εκτεταμένη παράκτια ζώνη (ENVIROPLAN ΜΕΛΕΤΗΤΙΚΗ, 2011).

3.5.2 Δευτερογενής τομέας

Ο μεταποιητικός τομέας παρουσιάζει υστέρηση με όρους απασχόλησης (Γράφημα 3-8), ενώ με όρους ΑΠΑ φαίνεται να είναι βελτιωμένος (Πίνακας 3-7). Η πλειοψηφία των μεταποιητικών μονάδων της Περιφέρειας Ηπείρου ασχολείται κυρίως με την επεξεργασία των προϊόντων του πρωτογενούς τομέα και μάλιστα, με την άμεση επεξεργασία αυτών. Πιο αναλυτικά, ανεπτυγμένος είναι ο κλάδος της μεταποίησης που σχετίζεται με τη βιομηχανία τροφίμων, όπως για παράδειγμα τη γαλακτοβιομηχανία και την τυροκομία, αλλά και ο κλάδος που κατευθύνεται σχεδόν ολοκληρωτικά προς την τοπική αγορά (ξύλο, μη μεταλλικά ορυκτά, τελικά προϊόντα από μέταλλο κ.ά.) (Αναπτυξιακή Ηπείρου Α.Ε., 2011). Οι μοναδικές «διαπεριφερειακές» εξειδικεύσεις συνδέονται με τους προαναφερθέντες κλάδους, αφού συνολικά η Ήπειρος εμφανίζει λίγες και χαμηλές εξειδικεύσεις (Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Θεσσαλίας – Στερεάς Ελλάδας - Ηπείρου, 2007). Ο δευτερογενής τομέας στην περιοχή αντιπροσωπεύεται κατά κύριο λόγο από απλά βιοτεχνικά εργαστήρια οικογενειακού τύπου, τα οποία απασχολούν ελάχιστα άτομα.

3.5.3 Τριτογενής τομέας

Ο τριτογενής τομέας διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην τοπική οικονομία, τόσο διότι απασχολεί μεγάλο αριθμό εργαζομένων όσο και διότι συνεισφέρει στην οικονομική ευημερία της Ηπείρου. Ο κλάδος με τους πιο σημαντικούς υποκλάδους ειδίκευσης είναι ο εμπορικός. Το λιανικό εμπόριο και το χονδρικό εμπόριο φαίνεται να είναι οι πιο ανεπτυγμένοι υποκλάδοι, ενώ ο κλάδος των ξενοδοχείων και των εστιατορίων συγκεντρώνει έναν ορισμένο αριθμό επιχειρήσεων (ENVIROPLAN ΜΕΛΕΤΗΤΙΚΗ, 2011).

3.6 Κοινωνικός Εξοπλισμός

Στο πλαίσιο της μελέτης της υπάρχουσας κατάστασης γίνεται καταγραφή των τομέων που απαρτίζουν τον κοινωνικό εξοπλισμό της Περιφέρειας Ηπείρου. Ο κοινωνικός εξοπλισμός αφορά στις υποδομές της εκπαίδευσης, της υγείας, καθώς και τις δομές της πρόνοιας. Η εξασφάλιση της ολοκληρωμένης κοινωνικής προστασίας μέσω της ύπαρξης των προαναφερθέντων δομών αποτελεί βασικό συστατικό για την κοινωνική συνοχή ενός τόπου, αλλά και κρίσιμο παράγοντα διατήρησης και βελτίωσης της ποιότητας ζωής των κατοίκων.

3.6.1 Εκπαίδευση

Ο τομέας της εκπαίδευσης στην Περιφέρεια Ηπείρου παρουσιάζει δυναμικότητα, η οποία εντοπίζεται κυρίως στην τριτοβάθμια εκπαίδευση και οφείλεται στη λειτουργία του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων και του ΤΕΙ Ηπείρου, τα οποία έχουν εθνική εμβέλεια. Το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων διαθέτει 6 σχολές και 14 τμήματα και την τρέχουσα ακαδημαϊκή χρονιά 2015-2016 τέθηκε σε λειτουργία μία επιπλέον σχολή, των «Αρχιτεκτόνων Μηχανικών», αυξάνοντας τις σχολές σε 7 και τα τμήματα σε 15. Το ΤΕΙ Ηπείρου αποτελείται από 5 σχολές και 8 τμήματα, τα οποία βρίσκονται σε Άρτα, Ηγουμενίτσα, Ιωάννινα και Πρέβεζα. Σύμφωνα με στοιχεία της ΕΛ.ΣΤΑΤ. για τη σχολική χρονιά 2013-2014, οι μικρότερες βαθμίδες εκπαίδευσης στελεχώνονται από 238 νηπιαγωγεία (224 δημόσια, 14 ιδιωτικά), 200 δημοτικά (196 δημόσια, 4 ιδιωτικά), 84 γυμνάσια (76 δημόσια ημερήσια, 4 ιδιωτικά ημερήσια, 4 δημόσια εσπερινά) και 51 λύκεια (45 δημόσια ημερήσια, 2 ιδιωτικά ημερήσια, 4 δημόσια εσπερινά). Στην Περιφέρεια βρίσκονται εκτός λειτουργίας 15 νηπιαγωγεία και 5 δημοτικά σχολεία.

Η συνολική κατανομή του μαθητικού πληθυσμού της περιοχής μελέτης χαρακτηρίζεται κυρίως από την αυξημένη συγκέντρωση μαθητικού πληθυσμού στην τριτοβάθμια εκπαίδευση συγκριτικά με τις υπόλοιπες βαθμίδες εκπαίδευσης. Οι σπουδαστές αποτελούν το 39,1% του μαθητικού πληθυσμού της Περιφέρειας. Παρά όμως τη δυναμική στην παραγωγή νέων επιστημόνων, το ποσοστό του πληθυσμού της Ηπείρου ηλικίας 25-64 με τριτοβάθμια εκπαίδευση είναι ιδιαίτερα χαμηλό. Το γεγονός αυτό καταδεικνύει τόσο τη «διαρροή» των αποφοίτων προς περιοχές εκτός Περιφέρειας όσο και τη μη δυνατότητα απορρόφησης νέων επιστημόνων από την αγορά εργασίας της Ηπείρου. Σημαντική είναι και η υστέρηση της Περιφέρειας Ηπείρου στον τομέα της δια βίου μάθησης, αφού μόλις το 1,1% των ενηλίκων ηλικίας 25-64 συμμετέχουν σε ανάλογα προγράμματα (Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Ηπείρου 2014-2020, 2014).

3.6.2 Πρόνοια

Ο τομέας της πρόνοιας στελεχώνεται από τις εξής δομές: 10 ομάδες δράσης του προγράμματος «Βοήθεια στο Σπίτι», 3 Γραφεία Παροχής Κοινωνικών Υποστηρικτικών Υπηρεσιών, 2 Κέντρα Εκπαίδευσης, Κοινωνικής Υποστήριξης και Κατάρτισης ΑΜεΑ (Κ.Ε.Κ.Υ.Κ.ΑΜεΑ), 1 Θεραπευτήριο Χρόνιων Παθήσεων, 5 Κέντρα Παιδικής Μέριμνας – Παιδοπόλεις, 4 Κέντρα Ημερήσιας Φροντίδας Ηλικιωμένων (Κ.Η.Φ.Η.), 15 Κέντρα Ανοιχτής Προστασίας Ηλικιωμένων (Κ.Α.Π.Η.), 4 Ιατροκοινωνικά Κέντρα (ΙΑ.Κ.), 3 Κέντρα Αποκατάστασης Ατόμων με Αναπηρίες (Κ.Α.ΑΜεΑ), 2 Ιδρύματα Κοινωνικής Πρόνοιας, 95 Βρεφονηπιακούς

Σταθμούς και 5 Γηροκομεία (Σχέδιο Δράσης για την Ανάπτυξη του Τομέα Κοινωνικής Πρόνοιας 2007-2013, 2007). Τα βασικά προβλήματα που αντιμετωπίζει το σύνολο των προνοιακών υποδομών της Περιφέρειας Ηπείρου συνοψίζονται στην υποστελέχωση και στην υποχρηματοδότηση.

3.6.3 Υγεία

Οι υποδομές υγείας περιλαμβάνουν 5 δημόσια νοσοκομεία, 16 κέντρα υγείας και 136 περιφερειακά ιατρεία υπαγόμενα στα κέντρα υγείας. Επίσης, λειτουργούν 2 ιδιωτικές κλινικές. Παρά τη διασπορά των υποδομών υγείας στη χωρική ενότητα της Ηπείρου, η πόλη των Ιωαννίνων αποτελεί βασικό πόλο, λόγω της ύπαρξης του Πανεπιστημιακού Γενικού Νοσοκομείου Ιωαννίνων, αλλά και του Γενικού Νοσοκομείου Ιωαννίνων «Γ. Χατζηκώστα». Η κατάσταση που επικρατεί στον τομέα της δημόσιας υγείας είναι παρόμοια με αυτή που αντιμετωπίζει το σύνολο των νοσοκομείων της ελληνικής περιφέρειας: μειωμένο δυναμικό κλινών, ελλείψεις σε αναλώσιμα υλικά, μειωμένο προσωπικό, οφειλές προς προμηθευτές εξαιτίας των περιορισμένων οικονομικών πόρων κτλ. Οι προαναφερθείσες ελλείψεις γίνονται ακόμα πιο εμφανείς κατά τις χρονικές περιόδους της τουριστικής κίνησης, όπου ο πληθυσμός αυξάνεται. Ένα εξίσου σημαντικό πρόβλημα αφορά τις ενδοπεριφερειακές ανισότητες σε επίπεδο πρόσβασης στις υπηρεσίες υγείας λόγω γεωγραφικών χαρακτηριστικών. Οι ορεινές και απομακρυσμένες περιοχές του τόπου δυσχεραίνουν την πρόσβαση των κατοίκων στις υπηρεσίες υγείας, γεγονός που γίνεται εντονότερο κατά τους χειμερινούς μήνες, λόγω των καιρικών συνθηκών (Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Ηπείρου 2014-2020, 2014).

3.7 Υποδομές – Δίκτυα

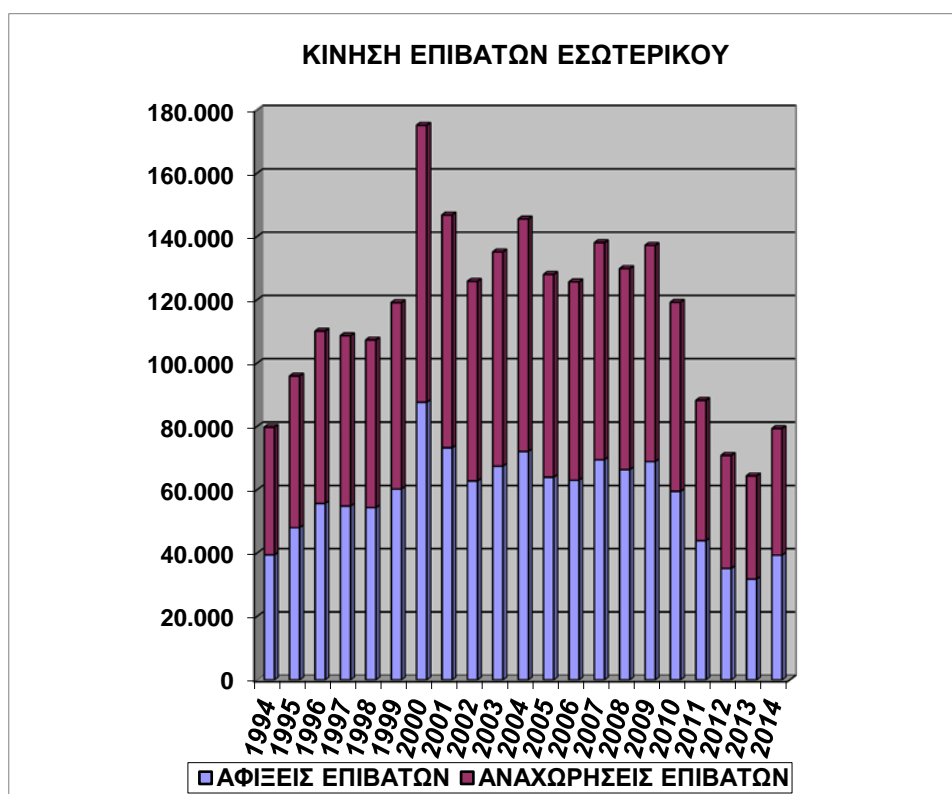
Η καταγραφή των υποδομών και των δικτύων της περιοχής μελέτης είναι αναγκαία, ώστε να προσδιοριστεί ο βαθμός ανάπτυξης της στον τομέα των μεταφορών, των τηλεπικοινωνιών και της ενέργειας. Επιπρόσθετα, αναφέρονται και ορισμένες νέες υποδομές, οι οποίες στοχεύουν στη βελτίωση των υπάρχουσών υποδομών στους προαναφερθέντες τρεις τομείς.

3.7.1 Δίκτυο μεταφορών

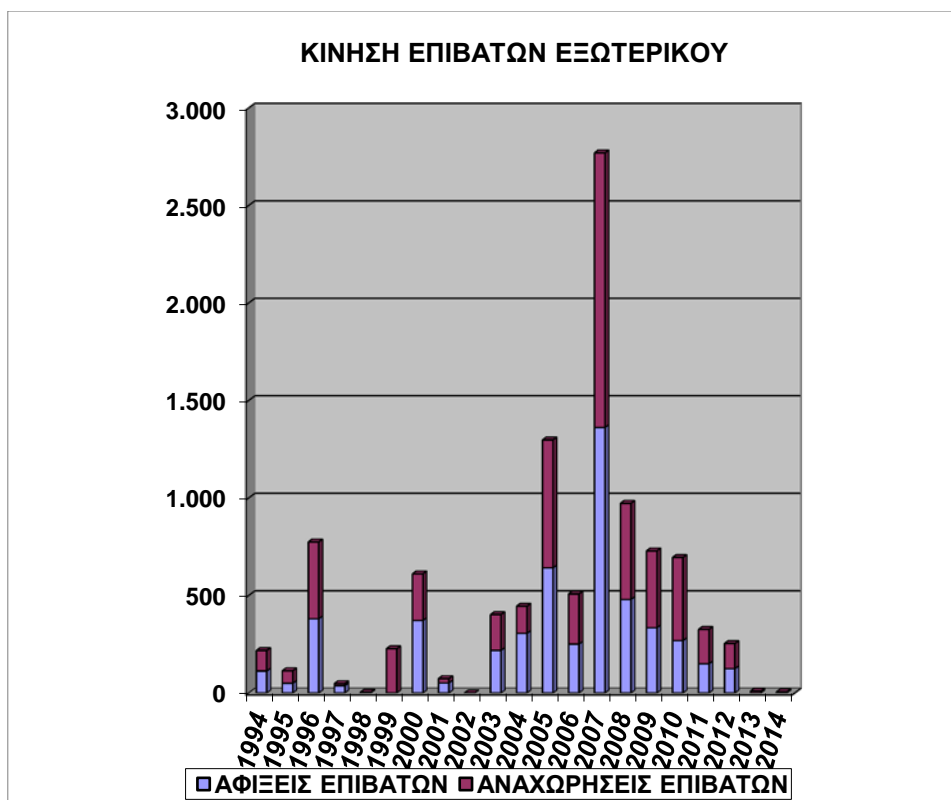
Το οδικό δίκτυο μεταφορών τροφοδοτείται κυρίως από τους δύο σημαντικότερους άξονες της χώρας, την Εγνατία οδό και την Ιόνια οδό. Η κατασκευή των εν λόγω αυτοκινητοδρόμων αποτελεί σημαντική παρέμβαση για την περιοχή μελέτης, αφού συμβάλλει στην άρση της απομόνωσης της Περιφέρειας Ηπείρου από τη Μακεδονία και την Κεντρική Ελλάδα. Παράλληλα αποτελούν έργα τα οποία ενισχύουν τον Δυτικό Άξονα και τη θέση της Ηπείρου ως βασικό κόμβο των Διευρωπαϊκών Δικτύων Μεταφορών (DEM-M). Η Εγνατία οδός ή Αυτοκινητόδρομος 2 (Α2), η οποία βρίσκεται σε πλήρη λειτουργία από το 2014, ξεκινάει από την Ηγουμενίτσα και διέρχόμενη από αρκετές πόλεις της Βόρειας Ελλάδας καταλήγει στα Ελληνοτουρκικά σύνορα, στους Κήπους του ποταμού Έβρου. Όσον αφορά την Ιόνια οδό ή Αυτοκινητόδρομος 5 (Α5), ξεκινάει από το Ρίο της Αχαΐας και, διασχίζοντας τη Δυτική Ελλάδα, καταλήγει στα Ιωάννινα, όπου συνδέεται με την Εγνατία. Η Ιόνια οδός δεν έχει ολοκληρωθεί ακόμα, αλλά τμήματά της έχουν δοθεί στην κυκλοφορία (<http://el.wikipedia.org/wiki/>).

Αναφορικά με το επαρχιακό οδικό δίκτυο της περιοχής, εντοπίζονται αρκετές δυσλειτουργίες. Η παλαιότητα του δικτύου, σε συνδυασμό με την ελλιπή συντήρησή του καθιστούν τις μετακινήσεις εντός της Περιφέρειας επικίνδυνες και δύσκολες, ειδικά για επισκέπτες μη εξοικειωμένους με την περιοχή. Λαμβάνοντας υπόψη και τις έντονες βροχοπτώσεις και χιονοπτώσεις κατά τους χειμερινούς μήνες, αλλά και το έντονο ανάγλυφο της Ηπείρου, το τοπικό δίκτυο χρήζει βελτιωτικών έργων (Λιάλος, 2015).

Οι αεροπορικές μεταφορές εσωτερικού και εξωτερικού υποστηρίζονται κυρίως με το αεροδρόμιο των Ιωαννίνων «ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΠΥΡΡΟΣ», το οποίο βρίσκεται 5 χλμ. από την πόλη των Ιωαννίνων. Το επίπεδο των υποδομών στο συγκεκριμένο αεροδρόμιο δεν ανταποκρίνεται στο σημαντικό περιφερειακό και διαπεριφερειακό ρόλο που διαδραματίζει η περιοχή μελέτης. Σε συνδυασμό μάλιστα με τις περιβάλλουσες γεωμορφολογικές και κλιματολογικές συνθήκες, το αεροδρόμιο απαιτεί έργα αναβάθμισης και επέκτασης, ώστε να αποτελέσει μία εθνικής εμβέλειας πύλη εισόδου για τη χώρα. Σύμφωνα με τα Γραφήματα 3-9 και 3-10, στα οποία παρουσιάζονται στατιστικά στοιχεία της Υπηρεσίας Πολιτικής Αεροπορίας σχετικά με την κίνηση επιβατών εσωτερικού και εξωτερικού στο αεροδρόμιο των Ιωαννίνων, γίνεται αντιληπτό ότι το αεροδρόμιο δεν είναι σε καμία περίπτωση μία δημοφιλής επιλογή. Τα τελευταία χρόνια η κίνηση επιβατών εσωτερικού ακολουθεί πτωτική πορεία, ενώ για την κίνηση επιβατών εξωτερικού η κατάσταση είναι ακόμα δυσμενέστερη, αφού το 2014 οι αφίξεις – αναχωρήσεις παγιώθηκαν σε μονοψήφια νούμερα.

Γράφημα 3-9: Κίνηση επιβατών εσωτερικού Αεροδρομίου Ιωαννίνων «ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΠΥΡΡΟΣ»
Πηγή: Υπηρεσία Πολιτικής Αεροπορίας, 2015

Γράφημα 3-10: Κίνηση επιβατών εξωτερικού Αεροδρομίου Ιωαννίνων «ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΠΥΡΡΟΣ»

Πηγή: Υπηρεσία Πολιτικής Αεροπορίας, 2015

Οι περιοχές της Πρέβεζας και της Άρτας εξυπηρετούνται επικουρικά και από το αεροδρόμιο του Ακτίου, το οποίο ανήκει στην Π.Ε. Αιτωλοακαρνανίας της Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας. Βρίσκεται 4 χλμ. πλησίον της Πρέβεζας και κατά τη διάρκεια των θερινών μηνών παρουσιάζει αυξημένη κίνηση, λόγω της πολυάριθμων πτήσεων από το εξωτερικό για Λευκάδα και Πρέβεζα.

Η Περιφέρεια Ηπείρου συνδέεται θαλάσσια με λιμάνια του εσωτερικού και του εξωτερικού μέσω των λιμένων της Ηγουμενίτσας, της Πρέβεζας, της Πάργας και της Σαγιάδας. Το λιμάνι της Ηγουμενίτσας είναι σε τοπικό και εθνικό επίπεδο μία σημαντική πύλη εισόδου επιβατών και εμπορευμάτων της χώρας. Αποτελεί έναν από τους κυριότερους συγκοινωνιακούς κόμβους της Δυτικής Ελλάδας και ο ρόλος του αναμένεται να αναβαθμιστεί με την ολοκλήρωση της Β' φάσης των αναπτυξιακών έργων, που λαμβάνουν χώρα την τρέχουσα χρονική περίοδο. Στόχος είναι η ενίσχυση της προσπελασιμότητας της ευρύτερης περιοχής και η διεκδίκηση πρωταγωνιστικής θέσης στη θαλάσσια αρτηρία μεταφορών Αδριατικής – Ιονίου (Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Ηπείρου 2014-2020, 2014· <http://www.olig.gr>).

Το λιμάνι της Πρέβεζας χαρακτηρίζεται κυρίως από εμπορική κίνηση, η οποία όμως παρουσιάζει διακυμάνσεις από χρονιά σε χρονιά. Κατά διαστήματα έχουν γίνει προσπάθειες ενίσχυσης και βελτίωσης του λιμένα, αλλά δεν έχουν έλθει εις πέρας. Κατά τους θερινούς μήνες το λιμάνι χρησιμοποιείται και ως μαρίνα, φιλοξενώντας σκάφη αναψυχής, τα οποία προσδένουν, και σπάνια, κρουαζιερόπλοια (<http://www.preveza.gr>). Τέλος, τα λιμάνια της Πάργας και της Σαγιάδας είναι

μικρά επιβατικά λιμάνια τουριστικού χαρακτήρα, τα οποία εξυπηρετούν τη σύνδεση με την Κέρκυρα, τους Παξούς ή άλλους κοντινούς τουριστικούς προορισμούς.

3.7.2 Δίκτυο τηλεπικοινωνιών

Βαρύνουσα σημασία για τον τομέα της ανταγωνιστικότητας και της εξωστρέφειας των τουριστικών επιχειρήσεων, αλλά και των επιχειρήσεων γενικότερα, κατέχει η αξιοποίηση τεχνολογιών πληροφορικής και επικοινωνιών. Τα τελευταία χρόνια έχουν γίνει προσπάθειες στον τομέα της ψηφιακής σύγκλισης, ωστόσο η Περιφέρεια Ηπείρου υστερεί σημαντικά. Τα ηλεκτρονικά διαθέσιμα δημόσιων υπηρεσιών δεν αξιοποιούνται στο έπακρο και η διείσδυση του διαδικτύου και των ηλεκτρονικών υπηρεσιών είναι περιορισμένη. Παράλληλα, είναι μικρός ο αριθμός των επιχειρήσεων που αξιοποιούν σύγχρονες τεχνολογίες πληροφορικής και επικοινωνιών, γεγονός που οδηγεί σε χαμηλό βαθμό ανταγωνιστικότητας και υστέρηση σε σύγκριση με γειτονικές περιφέρειες (Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Ηπείρου 2014-2020, 2014).

Σημαντικό έργο για την ένταξη της περιοχής μελέτης στην ψηφιακή εποχή και την ευρυζωνική πρόσβαση είναι το δίκτυο «ΣΥΖΕΥΞΙΣ Ι», που αφορά στην παροχή τηλεπικοινωνιακών και τηλεματικών υπηρεσιών μεγάλης κλίμακας. Το εν λόγω δίκτυο ενεργοποιήθηκε στην περιοχή του Δήμου Ιωαννιτών το 2013, με στόχο την εξυπηρέτηση των δημοσίων υπηρεσιών που συμμετέχουν στο Μητροπολιτικό Δίκτυο Οπτικών Ινών (<http://www.syzefxis.gov.gr/>).

Η Περιφέρεια Ηπείρου καλύπτεται πλήρως από το δίκτυο του ΟΤΕ. Η παρουσία άλλων πάροχων τηλεφωνικών υπηρεσιών είναι αμελητέα. Κατά διαστήματα, ιδιαίτερα κατά τους χειμερινούς μήνες και στις ορεινές περιοχές της Περιφέρειας, δημιουργούνται δυσχέρειες στις τηλεφωνικές επικοινωνίες, οι οποίες όμως αποκαθίστανται σύντομα. Στο πλαίσιο μάλιστα επέκτασης του δικτύου οπτικών ινών του ΟΤΕ σε όλη τη χώρα κατά το περασμένο έτος, οι περιοχές των Ιωαννίνων, Πρέβεζας και Ηγουμενίτσας έχουν πρόσβαση στην τεχνολογία VDSL. Κατά αυτό τον τρόπο η ποιότητα των επικοινωνιών και η πρόσβαση στο διαδίκτυο βελτιώθηκαν σε μεγάλο ποσοστό (Ντελέζος, 2014).

Στην Περιφέρεια Ηπείρου βρίσκονται σε λειτουργία πέντε τηλεοπτικοί σταθμοί περιφερειακής εμβέλειας: ένας με έδρα την Άρτα και τέσσερις με έδρα τα Ιωάννινα (<http://el.wikipedia.org/wiki/>). Στα τέλη του 2014 ξεκίνησε στην Ήπειρο και η μετάβαση του αναλογικού τηλεοπτικού σήματος στο επίγειο ψηφιακό, με αποτέλεσμα να αναβαθμιστεί το σήμα στην περιοχή και οι κάτοικοι να έχουν πρόσβαση σε υψηλού επιπέδου τηλεοπτική θέαση (<http://www.digea.gr/>). Επιπλέον, στο σύνολο της Περιφέρειας Ηπείρου λειτουργούν 51 ραδιοφωνικοί σταθμοί τοπικής εμβέλειας (<http://www.minpress.gr/>).

3.7.3 Ενεργειακό δίκτυο

Το ενεργειακό δίκτυο της Περιφέρειας Ηπείρου χαρακτηρίζεται κυρίως από την ηλεκτροπαραγωγή μεγάλων υδροηλεκτρικών σταθμών της ΔΕΗ. Η Περιφέρεια παρουσιάζει υψηλή εξάρτηση από τα συμβατικά καύσιμα και συγκεκριμένα το πετρέλαιο, ιδιαίτερα κατά τους χειμερινούς μήνες, λόγω των δυσμενών καιρικών συνθηκών. Τα περιθώρια βελτίωσης αναφορικά με την εξοικονόμηση και ορθολογική χρήση ενέργειας, αλλά και τη διείσδυση των Ανανεώσιμων Πηγών

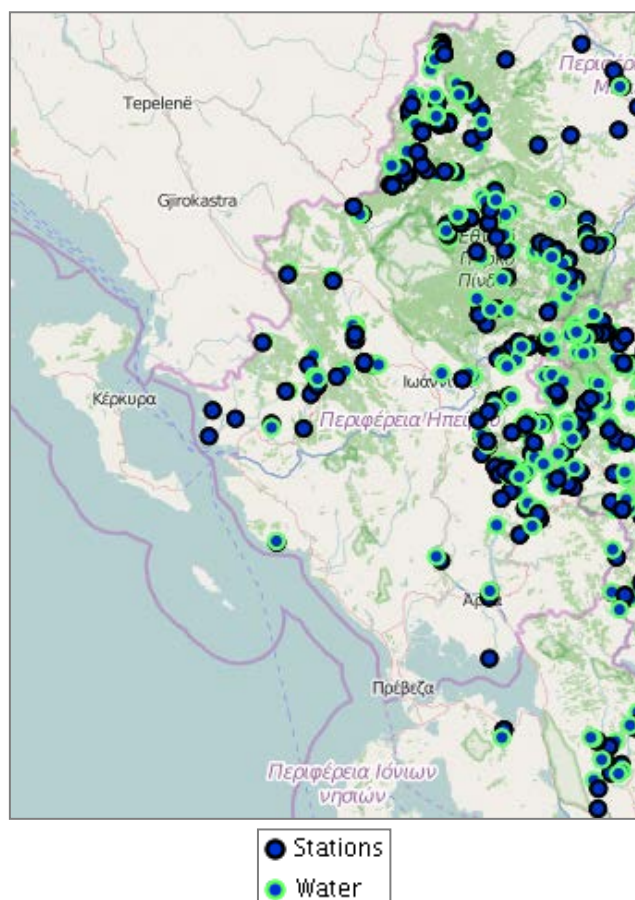
Ενέργειας σε επίπεδο επιχειρήσεων, δημόσιου τομέα και οικιακής κατανάλωσης είναι μεγάλα. Στην Περιφέρεια Ηπείρου είναι σε λειτουργία τα εξής έργα:

Αιολικοί Σταθμοί

Στην περιοχή μελέτης η αξιοποίηση του αιολικού δυναμικού είναι μηδενική, αφού δεν υπάρχουν χωροθετημένοι αιολικοί σταθμοί. Ωστόσο, παρατηρείται ενδιαφέρον από ορισμένες εταιρείες σχετικά με κατασκευή αιολικών σταθμών και πάρκων στην Περιφέρεια Ηπείρου. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με στοιχεία της Ρυθμιστικής Αρχής Ενέργειας (Ρ.Α.Ε.), υπάρχουν άδειες παραγωγής για 41 έργα ισχύος περίπου 900 MW, τα οποία εντοπίζονται κυρίως στους Δήμους Πάργας, Ηγουμενίτσας, Φιλιατών και Σουλίου.

Υδροηλεκτρικοί Σταθμοί

Χάρης στο πλούσιο υδάτινο δυναμικό της περιοχής έχουν χωροθετηθεί υδροηλεκτρικά έργα που καλύπτουν μεγάλο ποσοστό των αναγκών της σε ηλεκτρική ενέργεια. Αξίζει να αναφερθεί ότι η Ήπειρος συγκεντρώνει το μεγαλύτερο εγκατεστημένο δυναμικό σε μεγάλα και μικρά υδροηλεκτρικά έργα σε επίπεδο χώρας, όπως φαίνεται και στον Χάρτη 3-4. Ωστόσο, η περαιτέρω ανάπτυξη μεγάλων υδροηλεκτρικών δημιουργεί τις προϋποθέσεις για την πλήρη αξιοποίηση του υδροδυναμικού της περιοχής.

Χάρτης 3-4: Υδροηλεκτρικοί σταθμοί Περιφέρειας Ηπείρου
Πηγή: Ρυθμιστική Αρχή Ενέργειας, 2015

Φωτοβολταϊκοί Σταθμοί

Συνολικά βρίσκονται σε λειτουργία 15 φωτοβολταϊκοί σταθμοί στην Ήπειρο, ενώ αρκετοί ακόμα είναι στο στάδιο της αδειοδότησης. Ωστόσο, υπάρχουν σαφώς μεγάλα περιθώρια αξιοποίησης της ηλιακής ενέργειας στην περιοχή.

Επεξεργασία Βιομάζας

Η επεξεργασία βιομάζας βρίσκεται σε πρώιμο στάδιο τόσο από πλευράς υποδομών όσο και από πλευράς αποδοχής των κατοίκων. Σύμφωνα με στοιχεία της Ρυθμιστικής Αρχής Ενέργειας (Ρ.Α.Ε.), στην Περιφέρεια Ηπείρου έχουν δοθεί άδειες παραγωγής για τρεις σταθμούς βιομάζας στην Π.Ε. Πρέβεζας, ενώ βρίσκονται υπό αξιολόγηση τέσσερις αιτήσεις για τις Π.Ε. Ιωαννίνων, Άρτας και Πρέβεζας. Σε πλήρη λειτουργία βρίσκεται ένας σταθμός στον Δήμο Ζηρού Πρέβεζας. Παρά τα σημαντικά περιθώρια αξιοποίησης της βιομάζας από απόβλητα - απορρίμματα του πρωτογενούς τομέα (γεωργία, κτηνοτροφία, δασοκομία), η ενημέρωση της τοπικής κοινωνίας σχετικά με τα πλεονεκτήματα των εν λόγω εγκαταστάσεων είναι ελλιπής και εγείρονται φόβοι για περιβαλλοντικές επιπτώσεις. Το γεγονός αυτό έχει ως αποτέλεσμα την έντονη αντίδραση των κατοίκων σχετικά με τη χωροθέτηση τέτοιων μονάδων επεξεργασίας στην περιοχή και την αναστολή έναρξης των εργασιών (<http://www.proinoslogos.gr/>).

Βιομηχανικές Περιοχές (ΒΙ.ΠΕ.)

Στην Περιφέρεια Ηπείρου υπάρχουν δύο ΒΙ.ΠΕ., μία στην Π.Ε. Ιωαννίνων και μία στην Π.Ε. Πρέβεζας. Η ΒΙ.ΠΕ. Ιωαννίνων βρίσκεται λίγα χιλιόμετρα έξω από τα Ιωάννινα και είναι από τις πλέον οργανωμένες ΒΙ.ΠΕ. στη χώρα. Φιλοξενεί επιχειρήσεις χαμηλής και μεσαίας όχλησης και διαθέτει υποδομές ύδρευσης, αποχέτευσης και οδοποιίας. Υπό εξέλιξη βρίσκονται έργα σύνδεσης της ΒΙ.ΠΕ. με τη μονάδα βιολογικού καθαρισμού των Ιωαννίνων, καθώς και εφαρμογής ευρυζωνικών δικτύων. Στην ευρύτερη περιοχή της Πρέβεζας λειτουργεί και μία δεύτερη ΒΙ.ΠΕ., οι υποδομές της οποίας βρίσκονται σε πλήρη λειτουργία μόνο για ορισμένα τμήματα (Τρύφωνα, 2010· <https://www.etvavipe.gr/>).

3.7.4 Νέες υποδομές

Ένα οδικό έργο στρατηγικής σημασίας για την περιοχή είναι ο αυτοκινητόδρομος Ιωαννίνων – Κακαβιάς, που αποτελεί φυσική συνέχεια της Ιόνιας οδού. Η Κακαβιά είναι η κεντρική πύλη εισόδου - εξόδου στα ελληνοαλβανικά σύνορα και εμφανίζει σημαντικό κυκλοφοριακό φόρτο καθ' όλη τη διάρκεια του έτους. Η έναρξη εργασιών του έργου αποτελεί προτεραιότητα μετά την αποπεράτωση της Ιόνιας οδού και ουσιαστικά ολοκληρώνει τον βασικό οδικό άξονα σε Δυτική Ελλάδα και Ήπειρο, καλύπτοντας σημαντικές αστικές περιοχές, αλλά και περιοχές τουριστικού και διασυνοριακού ενδιαφέροντος (Καραγιάννης, 2015).

Στο πλαίσιο ολοκλήρωσης των μητροπολιτικών δακτυλίων (ΜΑΝ) με εθνικά δίκτυα στις περιφέρειες της Ελλάδας μέσω του ευρωπαϊκού προγράμματος «Ψηφιακή Σύγκλιση», έχει τεθεί σε προκήρυξη η ολοκλήρωση της παραπάνω δράσης για την Περιφέρεια Ηπείρου. Το συγκεκριμένο έργο θα καλύπτει το σύνολο της Περιφέρειας, παρέχοντας υψηλή ταχύτητα διασύνδεσης στους δημόσιους φορείς

σε μητροπολιτικό επίπεδο. Κατά αυτό τον τρόπο θα ενισχυθούν οι υπάρχουσες υποδομές ευρυζωνικότητας και θα υλοποιηθούν νέες για τη δημόσια διοίκηση (ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΗΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΣ Α.Ε., 2014).

3.8 Οικιστική Ανάπτυξη

Η μελέτη της οικιστικής ανάπτυξης της Περιφέρειας Ηπείρου περιλαμβάνει την ανάλυση του οικιστικού δικτύου της περιοχής, την καταγραφή των κύριων αστικών κέντρων και την αναφορά ορισμένων προγραμμάτων οικιστικής ανάπτυξης που αφορούν το σύνολο της Περιφέρειας.

3.8.1 Οικιστικό δίκτυο

Το δίκτυο αστικών κέντρων της Περιφέρειας διαθέτει τέσσερις σημαντικούς πόλους ανάπτυξης, οι οποίοι ταυτίζονται με τις έδρες των τεσσάρων Π.Ε. Ειδικότερα, η πόλη των Ιωαννίνων αποτελεί τον κύριο πόλο ανάπτυξης της περιοχής μελέτης και σε δεύτερη θέση βρίσκονται οι πόλεις της Άρτας, της Ηγουμενίτσας και της Πρέβεζας. Τα υπόλοιπα κέντρα – οικισμοί εξαρτώνται άμεσα από τα προαναφερθέντα κέντρα, αφού σε αυτά συγκεντρώνεται πλήθος αγαθών, δραστηριοτήτων και υπηρεσιών. Σε γενικές γραμμές το αστικό δίκτυο κατέχει περιορισμένο διαπεριφερειακό ρόλο και εμβέλεια σε πανελλαδικό επίπεδο. Το γεγονός αυτό οφείλεται τόσο στο ότι η γεωγραφική θέση της Περιφέρειας είναι απομακρυσμένη όσο και στο ότι οι διασυνδέσεις της σε επίπεδο μεταφορών και δικτύων είναι ανεπαρκείς. Παρά τις συστηματικές προσπάθειες για βελτίωση της επικοινωνίας της περιοχής με τις γειτονικές και ενίσχυση του χαρακτήρα της Περιφέρειας σε τοπικό και υπερτοπικό επίπεδο, η κατάσταση δεν παρουσιάζει αισθητή βελτίωση. Υπό αυτό το πρίσμα, μεγάλο μέρος του πληθυσμού καταφεύγει σε άλλα μεγάλα κοντινά ή μακρινά αστικά κέντρα, για να ικανοποιήσει τις ανάγκες και τις επιθυμίες του. Βάσει του πίνακα διάρθρωσης και ιεράρχησης του οικιστικού δικτύου (Πίνακας 3-8), τα Ιωάννινα αποτελούν κέντρο 1^{ου} επιπέδου, ενώ η Άρτα, η Ηγουμενίτσα και η Πρέβεζα είναι εξαρτημένα κέντρα 2^{ου} επιπέδου. Τα υπόλοιπα κέντρα διαχωρίζονται σε εξαρτημένα κέντρα 3^{ου} επιπέδου, σε εξαρτημένα – ενισχυμένα ή εξαρτημένα κέντρα 4^{ου} επιπέδου και σε εξαρτημένα κέντρα 5^{ου} επιπέδου. Χαρακτηριστικό του οικιστικού δικτύου της περιοχής μελέτης είναι η απουσία δυναμικών μεσαίων – ημιαστικών κέντρων (εξαρτημένων – ενισχυμένων κέντρων 3^{ου} επιπέδου), τα οποία κατέχοντας ενισχυμένο χαρακτήρα μπορούν να διαδραματίσουν τον ρόλο δυναμικών πόλων ανάπτυξης. Παράλληλα είναι ιδιαίτερα έντονη η παρουσία πολυάριθμων μικρών αγροτικών οικισμών στο σύνολο της Περιφέρειας.

Ο νομός Άρτας παρουσιάζει ελλιπή αστική διάρθρωση και το μόνο αστικό κέντρο είναι η πόλη της Άρτας, όπου συγκεντρώνονται και όλες οι εξυπηρετήσεις του τοπικού πληθυσμού. Σχετική δυναμικότητα φαίνεται να παρουσιάζουν τα ημιαστικά κέντρα Κομπότι, Νεοχώρι και Πέτα (εξαρτημένα κέντρα 4^{ου} επιπέδου) κυριαρχώντας στις αντίστοιχες άμεσες περιοχές επιρροής τους.

Ο νομός Θεσπρωτίας περιλαμβάνει μικρούς αγροτικούς οικισμούς και εμφανίζει μια πιο συγκροτημένη δομή αστικών λειτουργιών. Όπως είναι επόμενο, κύριο αστικό κέντρο με αναπτυξιακό χαρακτήρα είναι η Ηγουμενίτσα, ενώ παράλληλα ενισχυμένος είναι ο ρόλος της Παραμυθιάς και των Φιλιππών.

Ο νομός Ιωαννίνων φιλοξενεί το σημαντικότερο αστικό κέντρο της Περιφέρειας Ηπείρου και κύριο πόλο ανάπτυξης, τα Ιωάννινα. Η πόλη των Ιωαννίνων έχει εμβέλεια διαπεριφερειακή λόγω των υπηρεσιών και λειτουργιών που εδράζονται σε αυτή, αλλά και διακρατική λόγω της γειτνίασης με την Αλβανία. Αξιόλογα κέντρα με αστικό χαρακτήρα είναι η Κόνιτσα και το Μέτσοβο, ενώ υπό ανάπτυξη είναι τα Πράμαντα. Οικιστικά κέντρα, όπως η Ανατολή, η Ελεούσα, ο Κάτσικας και το Πέραμα, παρά την πληθυσμιακή δυναμικότητά τους σε επίπεδο λειτουργιών και υπηρεσιών, υστερούν σημαντικά λόγω της εγγύτητας με τα Ιωάννινα.

Ο νομός Πρέβεζας έχει συγκροτημένη αστική διάρθρωση, με κύριο πόλο την πόλη της Πρέβεζας, όπου συγκεντρώνονται περιορισμένες υπηρεσίες και αγαθά. Η Φιλιπιάδα, το Καναλάκι και η Πάργα αποτελούν τοπικά κέντρα με καθορισμένο φάσμα αστικών λειτουργιών. Ωστόσο, το τελευταίο από τα προαναφερθέντα βρίσκεται σε υπολειτουργία για το μισό περίπου έτος, λόγω του τουριστικού του χαρακτήρα. Επιπλέον, το Θεσπρωτικό φαίνεται να έχει αυξημένη επιρροή στους κοντινούς οικισμούς.

Κέντρο 1 ^{ου} επιπέδου	Εξαρτημένα Κέντρα 2 ^{ου} επιπέδου	Εξαρτημένα Κέντρα 3 ^{ου} επιπέδου	Εξαρτημένα Ενισχυμένα Κέντρα 4 ^{ου} επιπέδου	Εξαρτημένα Κέντρα 4 ^{ου} επιπέδου	Εξαρτημένα Κέντρα 5 ^{ου} επιπέδου
Ιωάννινα		Μέτσοβο		Μικρό Περιστέρι	Κ. Μηλιάς Κ. Βαθυπέδου
		Κόνιτσα	Δελβινάκι	Κεφαλόβρυσο	Κ. Πωγωνιανής Κ. Λάβδανης
				Πυρσόγιαννη	Κ. Διστράτου Κ. Φούρκας Κ. Αετομηλίτσας
		Πράμαντα		Χουλιαράδες	Κ. Μασσουκίου Κ. Καλαρρυτών Κ. Συρράκου
				Άγναντα	Κ. Μελισσουργών
			Ζίτσα	Βουτσαράς	
		Δερβιζιανα	Κάτσικας Πέραμα Ελεούσα Πεδινή Ανατολή Αγ. Κυριακή Μάντρες Παρακάλαμος Καλπάκι Ασπράγγελοι Καρυές Ασφάκας Κληματιά Τύρια Τσεπέλοβο Μηλιωτάδες Καλέντζι	Κ. Νήσου Ιωαννίνων Κ. Πάπιγκου Κ. Βοβούσας	
	Πρέβεζα	Φιλιπιάδα	Θεσπρωτικό	Γοργόμυλος	Κ. Κρανέας
		Καναλλάκι Πάργα		Μαργαρίτι Κ. Πέρδικας	
			Λούρος	Κανάλι Δ. Ανακτορίου	
	Ηγουμενίτσα	Παραμυθιά		Γαρδίκι	Κ. Σουλίου

Κέντρο 1 ^{ου} επιπέδου	Εξαρτημένα Κέντρα 2 ^{ου} επιπέδου	Εξαρτημένα Κέντρα 3 ^{ου} επιπέδου	Εξαρτημένα Ενισχυμένα Κέντρα 4 ^{ου} επιπέδου	Εξαρτημένα Κέντρα 4 ^{ου} επιπέδου	Εξαρτημένα Κέντρα 5 ^{ου} επιπέδου
		Φιλιάτες		Ασπροκλήσι	
			Πάργα	Παραπόταμος Πλαταριά Μαργαρίτι Πέρδικα	
	Άρτα	Άγναντα	Βουλγαρέλι Άνω Καλεντίνη	Ανέζα Νεοχώρι Γραμμενίτσα Κομπότι Διάσελλο Αμμότοπος Χαλκιάδες Πέτα Αστροχώρι	Κ. Μελισσουργών Κ. Κομμένου Κ. Θεοδωριανών
		Φιλιπιάδα		Μενίδι	

Πίνακας 3-8: Διάρθρωση και Ιεράρχηση Οικιστικού Δικτύου Περιφέρειας Ηπείρου
Πηγή: Περιφερειακό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης
 Περιφέρειας Ηπείρου (ΦΕΚ 1451/2003)

3.8.2 Κύρια αστικά κέντρα

Τα οικιστικά κέντρα, ανάλογα με το πληθυσμιακό τους μέγεθος και το φάσμα των λειτουργιών – δραστηριοτήτων κοινωνικής και διοικητικής υποδομής που διαθέτουν, αποκτούν ένα συγκεκριμένο ρόλο στην Περιφέρεια. Υπό αυτό το πρίσμα, η ιεράρχηση των κύριων αστικών κέντρων στην Περιφέρεια Ηπείρου με βάση τα χαρακτηριστικά τους, παρουσιάζεται στον Πίνακα 3-8.

Τα Ιωάννινα αποτελούν κέντρο 1^{ου} επιπέδου, κατέχοντας κυρίαρχη θέση στην Περιφέρεια, με εμβέλεια διαπεριφερειακή και διακρατική. Στην πόλη συγκεντρώνεται πλήθος υπηρεσιών και εξυπηρετήσεων. Ειδικότερα, είναι κέντρο εκπαίδευσης, έρευνας και τεχνολογίας με πυρήνα το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, καθώς και κέντρο μεταφορών, εμπορίου, τουρισμού και αναψυχής. Η συγκέντρωση πολλαπλών λειτουργιών και δραστηριοτήτων καθιστά την πόλη διαχρονικά βασικό πόλο έλξης της εσωτερικής μετανάστευσης της Περιφέρειας. Ανασταλτικό παράγοντα της ανάπτυξης της πόλης, αλλά και της ευρύτερης περιοχής του λεκανοπεδίου των Ιωαννίνων, αποτελεί η απουσία Ρυθμιστικού Σχεδίου, το οποίο αν και έχει ολοκληρωθεί από το 2009, δεν έχει ακόμα εφαρμοστεί.

Η Πρέβεζα, μαζί με την Ηγουμενίτσα και την Άρτα είναι κέντρα 2^{ου} επιπέδου, αφού συγκεντρώνουν περιορισμένες υπηρεσίες τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και κοινωνικού εξοπλισμού. Η Πρέβεζα αποτελεί κόμβο σύνδεσης της Περιφέρειας με τη Νότια Ελλάδα χάρη στη ζεύξη Ακτίου – Πρέβεζας, καθώς και διαπεριφερειακό μεταφορικό κόμβο χάρη στο αεροδρόμιο του Ακτίου.

Η Ηγουμενίτσα διαδραματίζει αξιοσημείωτο ρόλο στην Περιφέρεια λόγω των μεταφορικών και τουριστικών δραστηριοτήτων που εντοπίζονται κυρίως στο λιμάνι

της πόλης, καθώς και στην ύπαρξη της Εγνατίας οδού. Άρα η πόλη κατέχει όχι μόνο διαπεριφερειακό ρόλο, αλλά και διακρατικό, αλληλοσυμπληρώνοντας τη λειτουργία με τα Ιωάννινα.

Η Άρτα συγκεντρώνει κυρίως δραστηριότητες εμπορικές και παροχής υπηρεσιών, και σε δεύτερη θέση δραστηριότητες μεταποιητικές. Ο ρόλος της τείνει να αναβαθμιστεί, ειδικά με την ολοκλήρωση του δυτικού άξονα της Ιόνιας οδού, αποκτώντας κατά αυτό τον τρόπο μια ισόρροπη θέση απέναντι στο νότιο δίπολο Πρέβεζας – Άρτας.

Ως κέντρα 3^{ου} επιπέδου – 4^{ου} ενισχυμένου χαρακτηρίζονται οικισμοί με δυναμικό αναπτυξιακό ρόλο στις περιοχές επιρροής τους. Η δυναμικότητα των κέντρων 3^{ου} επιπέδου οφείλει να είναι τέτοια ώστε να συγκρατεί τους γύρω πληθυσμούς στα τοπικά κέντρα και ταυτόχρονα να αποτελεί ανασταλτικό παράγοντα στην τάση αστικοποίησης και εγκατάλειψης των ορεινών και ημιορεινών περιοχών της Ηπείρου. Συνδυαστικά με τα κέντρα 4^{ου} ενισχυμένου επιπέδου, σχηματίζουν δυναμικά οικιστικά δίπολα. Πιο συγκεκριμένα, αντιπροσωπευτικά κέντρα της κατηγορίας αυτής αποτελούν οι παρακάτω οικισμοί:

- *Κόνιτσα*: ημιαστικό κέντρο, το οποίο φιλοξενεί ποικίλες κοινωνικές εξυπηρετήσεις και αποτελεί κομβικό σημείο της γύρω περιοχής. Σχηματίζει δίπολο με το Δελβινάκι (κέντρο 4^{ου} ενισχυμένου επιπέδου) εξυπηρετώντας το βόρειο τμήμα της Π.Ε. Ιωαννίνων.
- *Μέτσοβο*: από τα πλέον δυναμικά κέντρα της ευρύτερης περιοχής, που συσπειρώνει οικισμούς μικρού μεγέθους. Έχει μεγάλη τουριστική ανάπτυξη, αξιόλογη βιοτεχνία και πολιτισμική αξία, χαρακτηριστικά που το καθιστούν κέντρο με μεγάλη επιρροή και διαπεριφερειακό ρόλο.
- *Πράμαντα*: ο πλέον σημαντικός οικισμός των Βόρειων Τζουμέρκων και συγκεντρώνει σημαντικές κοινωνικές υπηρεσίες και εξυπηρετήσεις. Σχηματίζει δίπολο με τα Άγναντα, διευρύνοντας έτσι την περιοχή επιρροής.
- *Φιλιπιάδα*: διατηρεί αξιόλογη δυναμικότητα, παρά το γεγονός ότι γειτνιάζει με την Άρτα. Συνεπικουρικά με το Θεσπρωτικό και τον Λούρο δημιουργούν ένα τρίπολο, το οποίο εξυπηρετεί την ενδοχώρα της Πρέβεζας και είναι το κυρίαρχο οικιστικό δίκτυο στην ανατολική ζώνη της Π.Ε. της Πρέβεζας.
- *Καναλλάκι*: κέντρο ενός μεγάλου αριθμού οικισμών, αποτελεί δίπολο με την Πάργα. Το συγκεκριμένο δίπολο είναι αξιόλογο τουριστικά, ειδικά κατά τους μήνες της τουριστικής περιόδου.
- *Παραμυθιά*: παραδοσιακό κέντρο με φθίνουσα δυναμικότητα τα τελευταία χρόνια, λόγω της ανάπτυξης της Ηγουμενίτσας.
- *Φιλιάτες*: κέντρο με αξιοσημείωτη κοινωνική υποδομή λόγω της ύπαρξης και λειτουργίας του νοσοκομείου, το οποίο εξυπηρετεί το σύνολο της Π.Ε. Θεσπρωτίας.

3.8.3 Προγράμματα οικιστικής ανάπτυξης

Ένας από τους στρατηγικούς στόχους του Περιφερειακού Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης Περιφέρειας Ηπείρου αναφορικά με την οικιστική ανάπτυξη της περιοχής μελέτης είναι «*Η εξασφάλιση κατευθύνσεων για τα μεγάλα αστικά συγκροτήματα, για τα οποία απαιτούνται Ρυθμιστικά Σχέδια για την οικιστική τους οργάνωση και την προστασία του περιβάλλοντος, καθώς και η εξασφάλιση της ικανότητάς τους να λειτουργούν ως κατευθυντήρια πλαίσια στα κατώτερα επίπεδα χωρικού σχεδιασμού (ΓΠΣ, ΣΧΟΟΑΠ, ΠΕΡΠΟ και ΖΟΕ) εξασφαλίζοντας τη συνεκτική διαχείριση του χώρου*» (ΦΕΚ 1451/2003).

Τόσο στο Περιφερειακό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης της Περιφέρειας Ηπείρου όσο και στον Νόμο 2508/1997 περί «Βιώσιμης οικιστικής ανάπτυξης των πόλεων και οικισμών της χώρας», υπογραμμίζεται η αναγκαιότητα εκπόνησης και εφαρμογής Ρυθμιστικού Σχεδίου για την πόλη των Ιωαννίνων. Ωστόσο, δεν έχει θεσμοθετηθεί ακόμα, παρά το γεγονός ότι έχει ολοκληρωθεί από το 2009 (Καραμήτσος, 2014).

Επίσης, βρίσκεται σε εξέλιξη η εκπόνηση της μελέτης «Αξιολόγηση, Αναθεώρηση και Εξειδίκευση του Περιφερειακού Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης Περιφέρειας Ηπείρου», η οποία εκτός των άλλων στοχεύει στον καθορισμό του προτύπου χωρικής ανάπτυξης της Περιφέρειας, στη δημιουργία στρατηγικών κατευθύνσεων για τη χωρική ανάπτυξη και στην εξειδίκευση των παραπάνω κατευθύνσεων σε χωρικές υποενότητες (Αναπτυξιακή Ηπείρου Α.Ε., 2015).

Όσον αφορά στον ρυθμιστικό χωρικό σχεδιασμό, ο οποίος περιλαμβάνει Τοπικά Χωρικά Σχέδια που καλύπτουν μέρος ή το σύνολο ενός ή και περισσότερων δημοτικών ενοτήτων, Ειδικά Χωρικά Σχέδια, Ρυμοτομικά Σχέδια Εφαρμογής, Γενικά Πολεοδομικά Σχέδια (ΓΠΣ) και Σχέδια Χωρικής και Οικιστικής Οργάνωσης Ανοικτής Πόλης (ΣΧΟΟΑΠ), χαρακτηρίζεται από αργές διαδικασίες. Ειδικότερα, έως τώρα έχουν εκπονηθεί 30 μελέτες ΓΠΣ – ΣΧΟΟΑΠ στο σύνολο της Περιφέρειας Ηπείρου, εκ των οποίων έχουν θεσμοθετηθεί 12. Ωστόσο αναμένεται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος της Περιφέρειας Ηπείρου με χρονικό ορίζοντα το 2020, να ξεκινήσει η εκπόνηση και θεσμοθέτηση και των υπολοίπων. Σε προτεραιότητα τίθενται τα ΓΠΣ των αστικών κέντρων και ιδιαίτερα των Ιωαννίνων και της Άρτας (Αναπτυξιακή Ηπείρου Α.Ε., 2015).

Σημαντικό πρόγραμμα για την Περιφέρεια είναι το ολοκληρωμένο πρόγραμμα «Πίνδος», το οποίο όπως φανερώνει και το όνομά του, έχει να κάνει με τη βιώσιμη και αειφόρο ανάπτυξη του ορεινού όγκου, διαμορφώνοντας τις κατάλληλες προϋποθέσεις ώστε να επιτευχθεί τόσο η συγκράτηση του τοπικού πληθυσμού όσο και η προσέλκυση νέου. Το πρόγραμμα έχει χαρακτήρα οικονομικό και κοινωνικό, αλλά το κριτήριο κατηγοριοποίησης του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος που χρησιμοποιεί είναι ο δυναμισμός των οικισμών βάσει του πληθυσμού τους. Διοικητικά το πρόγραμμα περιλαμβάνει 5 Περιφέρειες: την Περιφέρεια Ηπείρου, την Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας, την Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας, την Περιφέρεια Θεσσαλίας και την Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας (<http://www.progpindos.gr/>).

3.9 Διοικητική Οργάνωση

Το Πρόγραμμα «Καλλικράτης» ή ακριβέστερα η «Νέα Αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης – Πρόγραμμα Καλλικράτης», το οποίο ψηφίστηκε το 2010 και τέθηκε σε εφαρμογή την 1^η Ιανουαρίου 2011 βάσει του Νόμου υπ' αριθμ. 3852/2010, διαμόρφωσε την τρέχουσα διοικητική διαίρεση της χώρας. Σύμφωνα με αυτό, καθορίστηκαν εκ νέου τα όρια των αυτοδιοικητικών ενότητων, ο τρόπος εκλογής των οργάνων και οι αρμοδιότητές τους.

Η χώρα συγκροτείται από 13 αυτοδιοικούμενες κατά τόπο περιφέρειες, μία εκ των οποίων είναι και η Περιφέρεια Ηπείρου. Η κάθε Περιφέρεια, επικεφαλής της οποίας είναι ο αιρετός περιφερειάρχης και το περιφερειακό συμβούλιο, περιλαμβάνει νομούς, οι οποίοι μετονομάζονται σε Περιφερειακές Ενότητες (Π.Ε.). Οι Περιφέρειες αναλαμβάνουν τον σχεδιασμό, τον προγραμματισμό και την υλοποίηση πολιτικών σε περιφερειακό επίπεδο στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων τους, οι οποίες εναρμονίζονται με τις αρχές της αειφόρου ανάπτυξης και της ευρύτερης κοινωνικής συνοχής. Η κάθε Π.Ε. με τη σειρά της συνίσταται από δήμους, οι οποίοι αποτελούν τον πρώτο βαθμό τοπικής αυτοδιοίκησης. Έδρα της εκάστοτε Π.Ε. είναι η πρωτεύουσα του νομού.

Συνεχίζοντας, οι δήμοι διαιρούνται περαιτέρω σε δημοτικές ενότητες, οι οποίες ταυτίζονται πρακτικά με τους πρώην δήμους που συνενώθηκαν. Αυτές με τη σειρά τους διαιρούνται σε τοπικές ή δημοτικές κοινότητες (ο διαχωρισμός γίνεται βάσει πληθυσμού), οι οποίες ταυτίζονται με τα παλαιά δημοτικά διαμερίσματα, ενώ καταργούνται οι επαρχίες.

Επιπρόσθετα, συγκροτούνται οι αποκεντρωμένες διοικήσεις ως ενιαίες μονάδες για τις αποκεντρωμένες υπηρεσίες του κράτους. Βασικό στοιχείο είναι ότι δεν αποτελούν μέρος της αυτοδιοίκησης του τόπου, αλλά έχουν δικαίωμα να ασκούν γενική αποφασιστική αρμοδιότητα στις κρατικές υποθέσεις της περιφέρειάς τους. Η περιοχή μελέτης, μαζί με την Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας συνιστούν την Αποκεντρωμένη Διοίκηση Ηπείρου – Δυτικής Μακεδονίας, η οποία έχει έδρα τα Ιωάννινα.

Βάσει του παραπάνω συστήματος η Περιφέρεια Ηπείρου με έδρα τα Ιωάννινα απαρτίζεται από τις εξής τέσσερις Περιφερειακές Ενότητες και τους αντίστοιχους δήμους (ΦΕΚ 87/2010):

- Περιφερειακή Ενότητα Άρτας (Π.Ε. Άρτας)
  - ✓ Δήμος Αρταίων
  - ✓ Δήμος Νικολάου Σκουφά
  - ✓ Δήμος Γεωργίου Καραϊσκάκη
  - ✓ Δήμος Κεντρικών Τζουμέρκων

- Περιφερειακή Ενότητα Θεσπρωτίας (Π.Ε. Θεσπρωτίας)
  - ✓ Δήμος Ηγουμενίτσας
  - ✓ Δήμος Φιλιατών
  - ✓ Δήμος Σουλίου

- Περιφερειακή Ενότητα Ιωαννίνων (Π.Ε. Ιωαννίνων)
  - ✓ Δήμος Ιωαννιτών
  - ✓ Δήμος Ζαγορίου
  - ✓ Δήμος Κόνιτσας
  - ✓ Δήμος Πωγωνίου
  - ✓ Δήμος Βορείων Τζουμέρκων
  - ✓ Δήμος Μετσόβου
  - ✓ Δήμος Δωδώνης
  - ✓ Δήμος Ζίτσας

- Περιφερειακή Ενότητα Πρέβεζας (Π.Ε. Πρέβεζας)
  - ✓ Δήμος Πρέβεζας
  - ✓ Δήμος Πάργας
  - ✓ Δήμος Ζηρού

3.10 Γεωγραφική Κατανομή – Χωροταξική Οργάνωση

Η γεωγραφική κατανομή και η χωροταξική οργάνωση αφορούν στην καταγραφή βασικών χρήσεων γης της Περιφέρειας Ηπείρου και το πώς αυτές κατανέμονται στον χώρο. Ειδικότερα μελετούνται οι περιοχές βιομηχανικής δραστηριότητας, οι ζώνες τουριστικής ανάπτυξης, οι υπό προστασία ζώνες, οι άξονες μεταφοράς, σημαντικές υποδομές τριτογενούς τομέα, καθώς και οι κυριότερες χρήσεις που απαντώνται στην περιοχή.

3.10.1 Κατανομή βιομηχανικής δραστηριότητας

Η βιομηχανική δραστηριότητα της περιοχής μελέτης εντοπίζεται κυρίως στα προάστια της πόλης των Ιωαννίνων, της Πρέβεζας και της Ηγουμενίτσας. Ειδικότερα, βρίσκονται σε λειτουργία δύο Βιομηχανικές Περιοχές (ΒΙ.ΠΕ.) και ένα Βιομηχανικό Πάρκο (ΒΙΟ.ΠΑ.):

- *ΒΙ.ΠΕ. Ιωαννίνων:* βρίσκεται 3 χλμ. από την πόλη των Ιωαννίνων και είναι εύκολα προσβάσιμη μέσω της Εθνικής Οδού 6 Βόλος – Ηγουμενίτσα, μεγάλο μέρος της οποίας έχει απορροφηθεί από την Εγνατία Οδό.
- *ΒΙ.ΠΕ. Πρέβεζας:* βρίσκεται λίγο έξω από την Πρέβεζα και είναι προσβάσιμη μέσω της Εθνικής Οδού 18 Πρέβεζα – Ηγουμενίτσα.
- *ΒΙΟ.ΠΑ. Θεσπρωτίας:* βρίσκεται 25 χλμ. από το λιμάνι της Ηγουμενίτσας και είναι εύκολα προσβάσιμο μέσω της Εγνατίας Οδού.

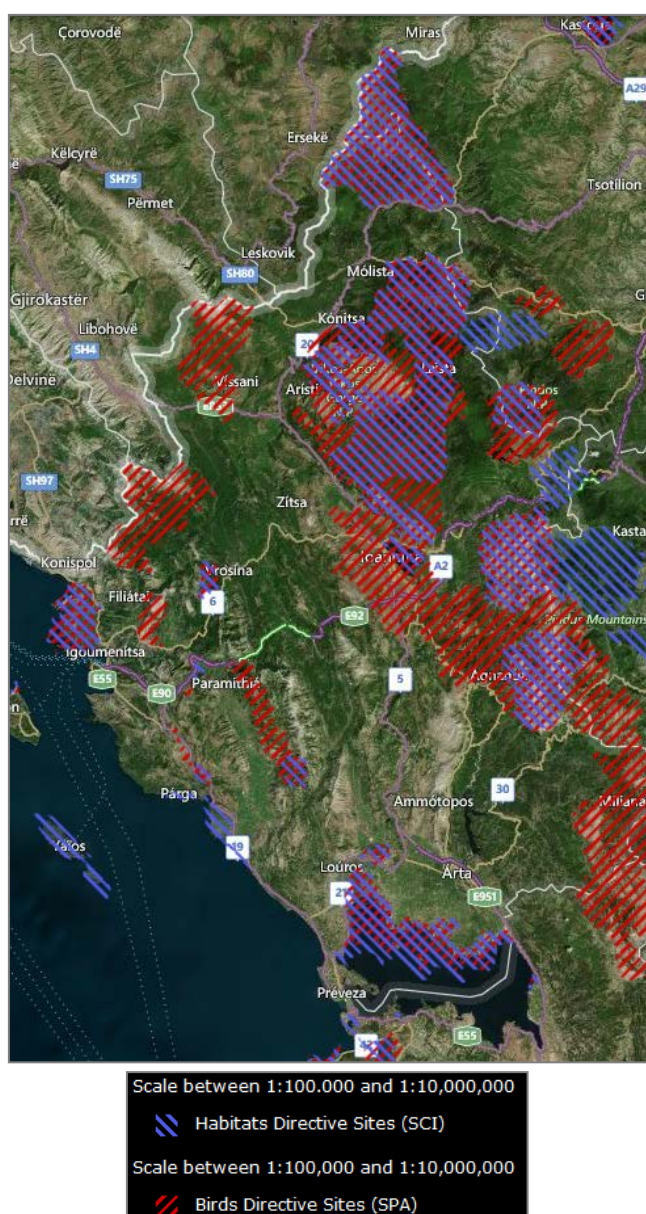
3.10.2 Ζώνες τουριστικής ανάπτυξης

Παρά το φυσικό και πολιτιστικό της υπόβαθρο, η Περιφέρεια Ηπείρου χαρακτηρίζεται από περιορισμένη τουριστική ανάπτυξη. Η χωρική ζώνη που παρουσιάζει μία ορισμένη τουριστική κινητικότητα, ιδιαίτερα κατά τη θερινή περίοδο, είναι το παραθαλάσσιο μέτωπο Πρέβεζας – Ηγουμενίτσας. Βασικό της χαρακτηριστικό είναι η μαζικότητα του τουρισμού. Κατά τη διάρκεια της χειμερινής περιόδου τουριστική κίνηση εμφανίζεται στην Π.Ε. Ιωαννίνων, καθώς και στις

ορεινές περιοχές των υπόλοιπων Περιφερειακών ενοτήτων. Επίσης, η ευρύτερη περιοχή του Αμβρακικού κόλπου συγκεντρώνει το τουριστικό ενδιαφέρον.

3.10.3 Ζώνες προστασίας

Οι ζώνες προστασίας της Περιφέρειας καθορίζονται με κριτήριο την οικολογική και αισθητική τους αξία. Στις ζώνες αυτές περιλαμβάνεται σημαντικός αριθμός ευαίσθητων και προστατευόμενων περιοχών, που αποτελούν πόλο έλξης επισκεπτών. Όπως φαίνεται στο Χάρτη 3-5, οι περιοχές υπό προστασία καλύπτουν μεγάλο τμήμα της Ηπείρου. Ειδικότερα το βορειοανατολικό τμήμα της Περιφέρειας, το οποίο καταλαμβάνει μέρος της οροσειράς της Πίνδου, αποτελεί μία ενιαία περιοχή υψηλής οικολογικής αξίας. Παράλληλα, εντοπίζονται προστατευόμενες περιοχές στα νότια της Περιφέρειας (Αμβρακικός κόλπος, Δέλτα Λούρου και Αράχθου) και στα βορειοδυτικά (Όρος Δούσκο, Όρος Τσαμαντά).

Χάρτης 3-5: Προστατευόμενες περιοχές SPA/SCI στην Περιφέρεια Ηπείρου

Πηγή: <http://natura2000.eea.europa.eu>

3.10.4 Άξονες μεταφοράς

Οι άξονες μεταφοράς της Περιφέρειας έχουν αναβαθμιστεί τα τελευταία χρόνια λόγω σημαντικών κατασκευαστικών έργων. Σε υπερτοπικό επίπεδο, η αποπεράτωση της Εγνατίας οδού διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη των εθνικών μεταφορών και των διεθνών συνδέσεων με τη Δυτική Ευρώπη και τους Βαλκανικούς διαδρόμους. Αντίστοιχο ρόλο αναμένεται να λάβει και η Ιόνια οδός, μετά την ολοκλήρωσή της ως Δυτικός άξονας μεταφοράς. Παράλληλα το λιμάνι της Ηγουμενίτσας και το αεροδρόμιο των Ιωαννίνων αποτελούν αξιοσημείωτους μεταφορικούς κόμβους. Σε τοπικό επίπεδο, οι άξονες μεταφοράς ταυτίζονται με το δευτερεύον (επαρχιακές οδοί) και τριτεύον (δευτερεύουσες επαρχιακοί, κοινοτικοί και τουριστικοί οδοί) οδικό δίκτυο.

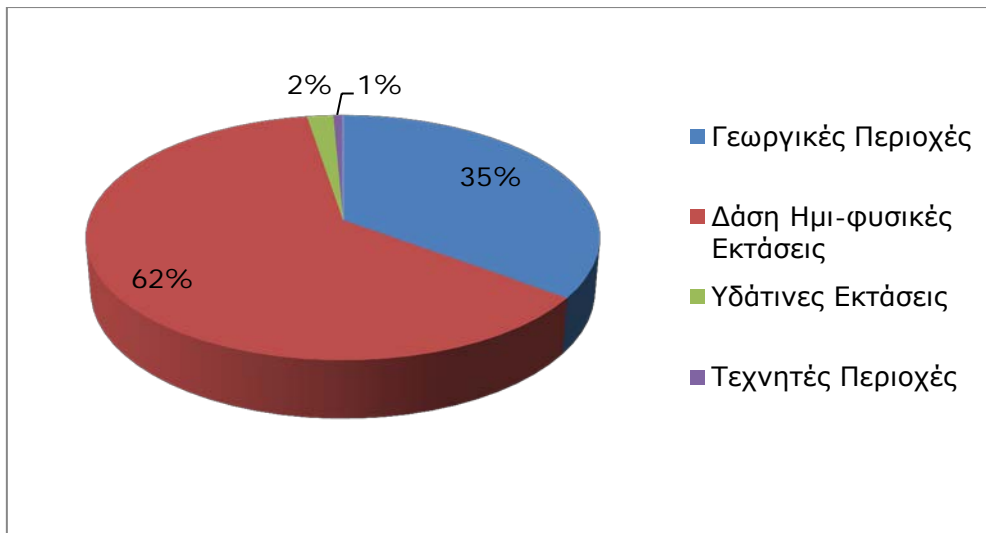
3.10.5 Χωροθέτηση σημαντικών υποδομών του τριτογενούς τομέα

Οι υποδομές του τριτογενούς τομέα είναι κατά βάση χωροθετημένες εντός ή πλησίον των τεσσάρων κύριων αστικών κέντρων της Περιφέρειας Ηπείρου, δηλαδή την Άρτα, την Ηγουμενίτσα, τα Ιωάννινα και την Πρέβεζα. Υπηρεσίες τριτοβάθμιας ιατρικής περίθαλψης συγκεντρώνονται στα Ιωάννινα, με κέντρο το Περιφερειακό Πανεπιστημιακό Νοσοκομείο Ιωαννίνων. Παράλληλα οι δημόσιες υπηρεσίες, τα κτίρια δημόσιας διοίκησης και η παροχή υπηρεσιών κοινωνικού και ατομικού χαρακτήρα ακολουθούν το συγκεντρωτικό πρότυπο, αφού βρίσκονται στις τέσσερις μεγάλες πόλεις της Περιφέρειας και ιδιαίτερα στην πόλη των Ιωαννίνων. Εμπορικές δραστηριότητες αναπτύσσονται κατά κύριο λόγο στα αστικά κέντρα με μεταφορικό και διαμετακομιστικό χαρακτήρα, δηλαδή τα Ιωάννινα (αεροδρόμιο), Ηγουμενίτσα (λιμάνι) και Πρέβεζα (λιμάνι και αεροδρόμιο Ακτίου). Τέλος, ανεπτυγμένος είναι ο τομέας της εκπαίδευσης και των νέων τεχνολογιών στα Ιωάννινα, με σημείο αιχμής το Πανεπιστήμιο των Ιωαννίνων.

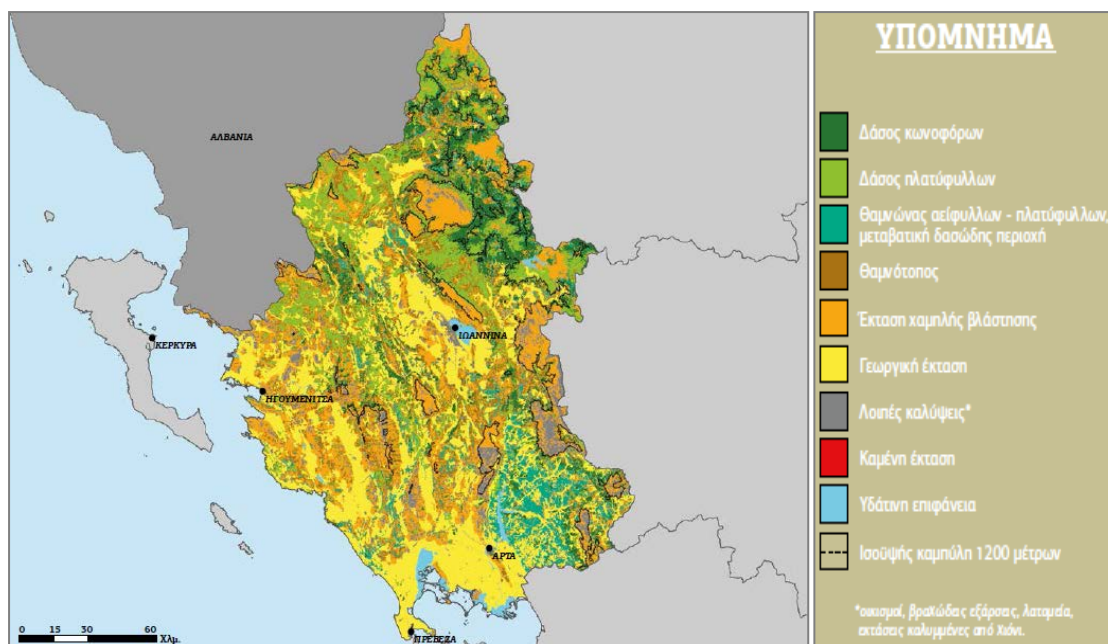
3.10.6 Χρήσεις γης

Κυρίαρχη κατηγορία κάλυψης της γης στο σύνολο της Περιφέρειας αποτελούν τα δάση και οι ημι-φυσικές εκτάσεις (βλέπε Γράφημα 3-11). Συγκεκριμένα, το 62% καλύπτεται από δάση, συνδυασμούς θαμνωδών και / ή ποώδους βλάστησης, μεταβατικές δασώδεις – θαμνώδεις εκτάσεις και εκτάσεις με αραιή ή καθόλου βλάστηση. Το 35% της Περιφέρειας αποτελούν οι γεωργικές περιοχές, με βασική υποκατηγορία κάλυψης της γης τις ετερογενείς γεωργικές εκτάσεις, σε δεύτερη θέση τους βοσκότοπους συνδυαστικά με θαμνώδη και / ή ποώδη βλάστηση. Τέλος, οι υδάτινες περιοχές καλύπτουν το 2%, ενώ οι τεχνητές επιφάνειες μόλις το 1%.

Σύμφωνα μάλιστα με τη χαρτογράφηση του 2007, η οποία παρουσιάζεται στο Χάρτη 3-6, το 24% της περιοχής μελέτης καλύπτεται από δάση (κωνοφόρα και πλατύφυλλα). Ένα εξίσου αξιόλογο τμήμα καλύπτουν οι γεωργικές εκτάσεις, οι εκτάσεις χαμηλής βλάστησης και οι θαμνότοποι.

Γράφημα 3-11: Κάλυψη χρήσεων γης στην Περιφέρεια Ηπείρου
Πηγή: Επεξεργασία δεδομένων ΕΛ.ΣΤΑΤ., 1999-2000

Χάρτης 3-6: Βασικοί τύποι κάλυψης γης στην Περιφέρεια Ηπείρου το 2007
Πηγή: Λιαρικός, Μαραγκού και Παπαγιάννης, 2012

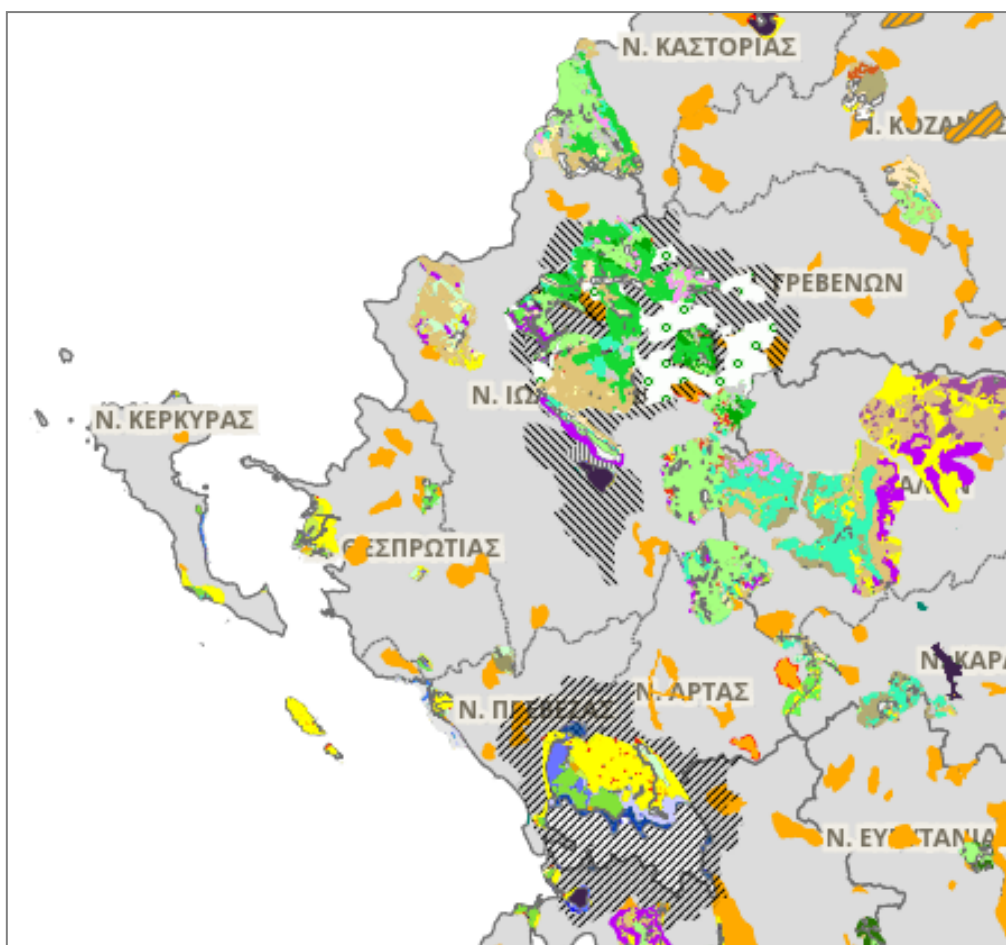
3.11 Περιβάλλον

Η καταγραφή του περιβάλλοντος περιλαμβάνει κυρίως τον εντοπισμό των προστατευόμενων περιοχών που υπάρχουν στην περιοχή μελέτης. Ως προστατευόμενες περιοχές θεωρούνται οι περιοχές ιδιαίτερου φυσικού κάλους, οι περιοχές ειδικού ενδιαφέροντος και οι περιοχές Natura 2000, οι οποίες ομαδοποιούνται σε δύο μεγάλες κατηγορίες: τις Ζώνες Ειδικής Προστασίας (SPA) και τους Τόπους Κοινοτικής Σημασίας (SCI).

Στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας για την τουριστική ανάπτυξη της Ηπείρου, η γνώση και η καταγραφή των συγκεκριμένων περιοχών συμβάλλει στην ορθή διαχείριση και προστασία του περιβάλλοντος. Αξίζει να αναφερθεί ότι οι ιδιαίτερης οικολογικής αξίας περιοχές της Ηπείρου αντιστοιχούν στο 28% περίπου της έκτασής της, όπως φαίνεται εποπτικά και στο Χάρτη 3-7. Υπό αυτό το πρίσμα και λαμβάνοντας υπόψη ότι το τουριστικό προϊόν της περιοχής μπορεί να αναδειχθεί και να επιβιώσει μακροπρόθεσμα μόνο αναδεικνύοντας και προστατεύοντας το φυσικό περιβάλλον, είναι σημαντικό να καθοριστούν οι περιοχές που προστατεύονται από την εθνική νομοθεσία και τις διεθνείς συμβάσεις.

Οι θεσμοθετημένες προστατευόμενες περιοχές στην Περιφέρεια Ηπείρου είναι οι εξής (Λιαρίκος, Μαραγκού και Παπαγιάννης, 2012):

- δύο Εθνικοί Δρυμοί: Πίνδου, Βίκου – Αώου,
- τρία Εθνικά Πάρκα: Βόρειας Πίνδου, υγροτόπων Αμβρακικού κόλπου και Τζουμέρκων, Περιστερίου και χαράδρας Αράχθου (μικρό τμήμα του οποίου ανήκει στη Θεσσαλία),
- μία Περιοχή Οικοανάπτυξης: Λίμνη Παμβώτιδα,
- ένας Υγρότοπος διεθνούς σημασίας (Ramsar): Κόλπος Αμβρακικού,
- εικοσιοκτώ περιοχές, οι οποίες περιλαμβάνονται στον Ευρωπαϊκό κατάλογο Natura 2000 (Οδηγίες 92/43/ΕΟΚ και 79/409/ΕΟΚ) και απεικονίζονται στο Χάρτη 3-5 (βλέπε Πίνακα Π-4 του Παραρτήματος),
- δύο Αισθητικά Δάση: Περιαστικό Δάσος Ιωαννίνων, Παραλιακό Δάσος Νικοπόλεως – Μύτικα Πρέβεζας,
- δύο διατηρητέα μνημεία της φύσης: ο Πλάτανος της Άρτας, ο Πλάτανος στην Ελαία Θεσπρωτίας,
- δύο Ειδικά Προστατευόμενες Περιοχές βάσει του Πρωτοκόλλου 4 της Σύμβασης της Βαρκελώνης: Αισθητικό Δάσος Νικοπόλεως – Μύτικα Πρέβεζας, Αμβρακικός κόλπος,
- Τοπία Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλλους (ΤΙΦΚ), τα οποία συγκεντρώνονται κυρίως στην παράκτια περιοχή, που εκτείνεται από τις εκβολές του Αχέροντα ως τη Σαγιάδα και στον κεντρικό ορεινό όγκο, και
- τριάντα τέσσερα καταφύγια άγριας ζωής.

Χάρτης 3-7: Προστατευόμενες περιοχές στην Περιφέρεια Ηπείρου

Πηγή: <http://www.oikoskopio.gr/map/>

3.12 Πολιτισμός

Εκτός του φυσικού της κάλλους, η περιοχή μελέτης συγκεντρώνει σπάνιο πολιτιστικό πλούτο, γεγονός που την καθιστά πόλο τουριστικού ενδιαφέροντος. Η πολιτιστική κληρονομιά του τόπου περιλαμβάνει παραδοσιακούς οικισμούς διάσπαρτους σε όλες τις Περιφερειακές ενότητες, σημαντικούς αρχαιολογικούς χώρους και αξιόλογα μνημεία.

Τα τελευταία χρόνια έχουν γίνει προσπάθειες για την προστασία και διαχείριση του πολιτιστικού αποθέματος της Ηπείρου, οι οποίες αφορούν κυρίως τους αρχαιολογικούς χώρους, σε δεύτερο πλάνο τους παραδοσιακούς οικισμούς και πολύ λιγότερο τα τοπία και τα ιστορικά κέντρα των πόλεων. Οι εν λόγω προσπάθειες αναμφισβήτητα αποτελούν μία καλή βάση για την αξιοποίηση των πολιτιστικών πόρων του τόπου, αλλά είναι απαραίτητο να διευρυνθούν σε όλες τις μορφές πολιτιστικού αποθέματος. Σε αυτό το πλαίσιο, έχουν προγραμματιστεί έργα που εντάσσονται στο πιλοτικό πρόγραμμα του ΣΕΣ 2014-2020 «Πολιτιστική Διαδρομή στα Αρχαία Θεάτρα της Ηπείρου» και εστιάζουν στην ανάδειξη του Θεάτρου και των άλλων μνημείων του ιερού της Δωδώνης, καθώς και στην ανάδειξη του Αρχαίου Θεάτρου Γιτάνων (<http://www.diazoma.gr/>).

Επίσης, διάφοροι δήμοι της περιοχής διοργανώνουν εκδηλώσεις και φεστιβάλ, κυρίως κατά τη θερινή περίοδο, με στόχο την προσέλκυση τουριστών. Ενδεικτικά αναφέρεται ως παράδειγμα οργάνωσης τέτοιων δράσεων ο Δήμος Ζηρού Πρέβεζας, ο οποίος οργάνωσε πολιτιστικές και αθλητικές εκδηλώσεις για το καλοκαίρι του 2015, με σκοπό την ανάδειξη της πολιτιστικής ταυτότητας του Δήμου (<http://epirus-tv-news.blogspot.gr/>). Επίσης, οι Δήμοι Πρέβεζας, Ιωαννιτών, Ηγουμενίτσας και Φιλιππών οργάνωνουν ετήσια φεστιβάλ.

3.13 Αναπτυξιακά Προγράμματα

Τα αναπτυξιακά προγράμματα που αφορούν την περιοχή μελέτης είναι ποικίλα και στοχεύουν στη συνεχή βελτίωση της αναπτυξιακής πορείας του τόπου. Ορισμένα από τα εθνικά και ευρωπαϊκά προγράμματα, καθώς και μελέτες για την Περιφέρεια Ηπείρου, καταγράφονται στη συνέχεια.

3.13.1 Χωροταξικά σχέδια και ειδικά πλαίσια

Το Γενικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης προσδιορίζει τις βασικές προτεραιότητες και τις στρατηγικές κατευθύνσεις για την ολοκληρωμένη χωρική ανάπτυξη και την αειφόρο οργάνωση του εθνικού χώρου. Υπό αυτό το πρίσμα θέτει τα Ιωάννινα ως έναν από τους κύριους εθνικούς πόλους ανάπτυξης, την Ηγουμενίτσα ως διεθνή είσοδο – πύλη της χώρας και το πολυπόλο Άρτα – Πρέβεζα – Λευκάδα με σημαντική αναπτυξιακή προοπτική (ΦΕΚ 128/2008).

Επίσης, τα Ειδικά Πλαίσια Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης εξειδικεύουν τις κατευθύνσεις του Γενικού Πλαισίου και αφορούν παραγωγικούς τομείς και περιοχές με ειδικά χαρακτηριστικά. Για την περιοχή μελέτης τα Ειδικά Πλαίσια έχουν ως εξής:

- *Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τις Υδατοκαλλιέργειες (ΦΕΚ 1451/2003):* η περιοχή Σαγιάδα – Καλαμάς - Βάλτος Ράγιου στη Θεσπρωτία είναι ιδιαίτερα ανεπτυγμένη και η περιοχή του Αμβρακικού κόλπου χαρακτηρίζεται ως ιδιαίτερης ευαισθησίας ως προς το φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον. Επίσης γίνεται λόγος για τη μελέτη της Περιοχής Οργανωμένης Ανάπτυξης Υδατοκαλλιεργειών (Π.Ο.Α.Υ.) Θεσπρωτίας.
- *Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τον Τουρισμό (ΦΕΚ 1138/2009) και τροποποίηση (ΦΕΚ 3155/2013):* εντοπίζει την περιοχή που ορίζεται από τη Β. Πίνδο – Ζαγόρι – Τζουμέρκα – Ορεινός χώρος Δυτικής Θεσσαλίας ως περιοχή με περιθώρια ανάπτυξης ήπιων και εναλλακτικών μορφών τουρισμού.
- *Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τη Βιομηχανία (ΦΕΚ 151/2009):* κρίνεται ότι η βιομηχανία στην περιοχή έχει προοπτικές μεσοπρόθεσμης ενίσχυσης, με ιδιαίτερη έμφαση στον τομέα της μεταποίησης.

- *Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τις Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας (ΦΕΚ 2464/2008):* το υδατικό διαμέρισμα της Ηπείρου διαθέτει μεγάλη πυκνότητα εκμεταλλεύσιμου δυναμικού.

Σε περιφερειακό επίπεδο, το Περιφερειακό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης Περιφέρειας Ηπείρου εξειδικεύει τους στόχους για την υπό μελέτη χωρική ενότητα και προσδιορίζει μακροπρόθεσμα τις βασικές προτεραιότητες και τις στρατηγικές επιλογές για την αειφόρο ανάπτυξη λαμβάνοντας υπόψη τις διεθνείς, ευρωπαϊκές και εθνικές πολιτικές (ΦΕΚ 1451/2003). Επίσης βρίσκεται υπό διαβούλευση η μελέτη «Αξιολόγηση, Αναθεώρηση και Εξειδίκευση του Περιφερειακού Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης Περιφέρειας Ηπείρου».

3.13.2 Εθνικά αναπτυξιακά προγράμματα

Η Περιφέρεια Ηπείρου σύμφωνα με το αναπτυξιακό όραμα του Συμφώνου Εταιρικής Σχέσης (Σ.Ε.Σ.) 2014-2020, έχει ως στόχο να καταστεί *«Αξιοβίωτη και αυτοτροφοδοτούμενη, έχοντας εξωστρεφή ανάπτυξη, εστιασμένη στις παραγωγικές δραστηριότητες που αποτελούν συγκριτικά πλεονεκτήματα και ενισχύουν την τοπική ταυτότητα, με σεβασμό στο περιβάλλον, την ιστορία και τον πολίτη της Ηπείρου»* (Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Ηπείρου 2014-2020, 2014). Το Ε.Σ.Π.Α. είναι καταρτισμένο με τη μορφή Περιφερειακών Επιχειρησιακών Προγραμμάτων (Π.Ε.Π.) και εξειδικεύεται για τις ανάγκες της εκάστοτε περιφέρειας. Κατά αυτό τον τρόπο, το Π.Ε.Π. Ηπείρου 2014-2020 διατυπώνει τις στρατηγικές και τους στόχους για την οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική ανάπτυξη της περιοχής.

Επιπλέον υπάρχουν και τα Τομεακά Επιχειρησιακά Προγράμματα που αφορούν τους εξής τομείς:

- Ε.Π. Ανταγωνιστικότητα, Επιχειρηματικότητα και Καινοτομία
- Ε.Π. Υποδομές Μεταφορών, Περιβάλλον και Αειφόρος Ανάπτυξη
- Ε.Π. Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση
- Ε.Π. Μεταρρύθμιση Δημόσιου Τομέα
- Ε.Π. Τεχνική Βοήθεια.

3.13.3 Αναπτυξιακά προγράμματα Ευρωπαϊκής Ένωσης

Η Περιφέρεια Ηπείρου συμμετέχει στη Μακροπεριφερειακή Στρατηγική Αδριατικής Ιονίου – EUSAIR, η οποία εγκρίθηκε από την Ε.Ε. τον Ιούνιο του 2014 και στοχεύει στην προώθηση βιώσιμων πρακτικών για την ανάπτυξη στον παράκτιο χώρο στο πλαίσιο της «γαλάζιας» οικονομίας. Ο τουρισμός, οι μεταφορές, δραστηριότητες προστασίας και αποδοτικής διαχείρισης των οικολογικών και πολιτιστικών πόρων του τόπου εντάσσονται επίσης στο πρόγραμμα (Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Ηπείρου 2014-2020, 2014).

3.13.4 Μελέτες - Σχέδια

- *Μελέτη αποκατάστασης οικοσυστήματος Λίμνης Παμβώτιδας*

Η συγκεκριμένη μελέτη έχει ως αντικείμενο τη διεύρυνση των δυνατοτήτων και της συνολικής αποκατάστασης του διαταραγμένου οικοσυστήματος της Λίμνης Παμβώτιδας. Ειδικότερα ορίζει τη λήψη μέτρων για τη βελτίωση των χαρακτηριστικών της λίμνης, αλλά και της ευρύτερης περιοχής (λεκάνη απορροής), ώστε τα προτεινόμενα μέτρα να είναι αποτελεσματικά σε βάθος χρόνου (ENVIROPLAN S.A., 2015).

- *Καλάθι αγροτικών προϊόντων Περιφέρειας Ηπείρου*

Το επιχειρησιακό αυτό σχέδιο αποτελεί εξειδίκευση της Εθνικής Στρατηγικής για την Περιφέρεια Ηπείρου και συγκεντρώνει τα προϊόντα που παράγονται, μεταποιοούνται ή και συσκευάζονται στην περιοχή, ενώ ταυτόχρονα αποτελούν βασικό γνώρισμα της κοινωνίας, του περιβάλλοντος και της οικονομίας του τόπου. Παράλληλα προτείνει υποστηρικτικές δράσεις, ενέργειες ενίσχυσης και προώθησης των τοπικών αγροτικών προϊόντων και αγαθών.

- *Καλλιεργητικό πλάνο Περιφέρειας Ηπείρου*

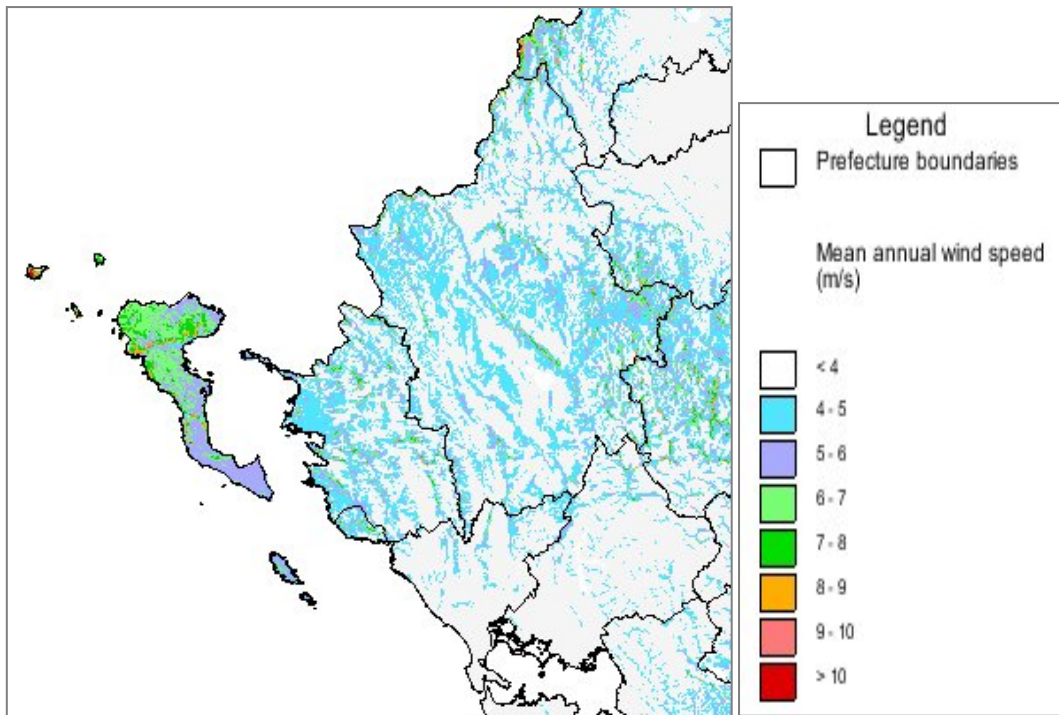
Το σχέδιο αυτό αποτελεί μία ολοκληρωμένη καταγραφή των δυνατοτήτων του πρωτογενούς τομέα για την Περιφέρεια Ηπείρου. Με στόχο την αξιοποίηση ακόμα και των άγονων, ορεινών και ημιορεινών εκτάσεων, και λαμβάνοντας υπόψη τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του τόπου (κλίμα, έδαφος, υδατικά διαθέσιμα, ανάγκες τοπικής αγοράς κτλ.), προτείνονται οι καλλιέργειες εκείνες που μπορούν να καταστήσουν την Περιφέρεια ανταγωνιστική.

3.14 Ενεργειακοί Πόροι

Η περιοχή μελέτης διαθέτει αρκετούς ενεργειακούς πόρους, αλλά είναι χαρακτηριστικό ότι η διείσδυση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, πέραν των υδροηλεκτρικών, είναι μηδενική. Σε αυτό το σημείο αναλύονται τόσο οι ανανεώσιμοι ενεργειακοί πόροι, όπως η αιολική ενέργεια και η γεωθερμία, όσο και οι μη ανανεώσιμοι, όπως ο λιγνίτης.

3.14.1 Αιολική ενέργεια

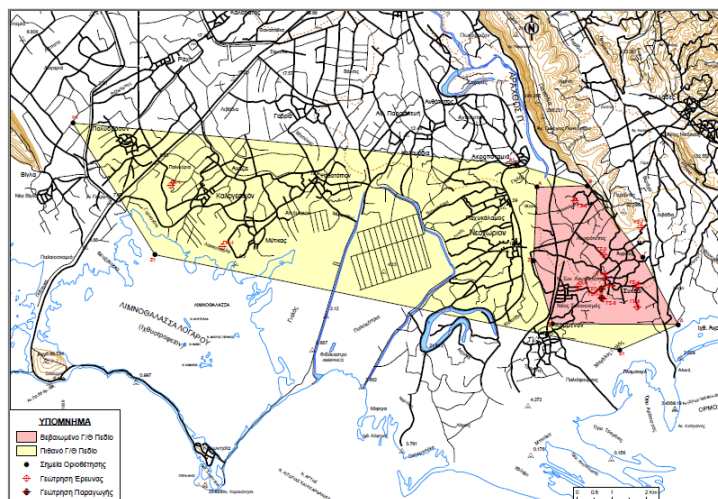
Η αιολική ενέργεια στην Περιφέρεια είναι πλήρως αναξιοποίητη. Ωστόσο, παρατηρώντας το Χάρτη 3-8, που απεικονίζει το αιολικό δυναμικό της Περιφέρειας Ηπείρου, προκύπτει ότι η περιοχή διαθέτει αξιόλογο εκμεταλλεύσιμο αιολικό δυναμικό. Συγκεκριμένα οι περιοχές που καλύπτουν οι Π.Ε. Θεσπρωτίας και Ιωαννίνων χαρακτηρίζονται από έντονο αιολικό δυναμικό, ενώ οι νότιες περιοχές εμφανίζουν ασθενές δυναμικό.

Χάρτης 3-8: Αιολικό δυναμικό Περιφέρειας Ηπείρου
Πηγή: Εθνικό Πληροφοριακό Σύστημα για την Ενέργεια, ΥΠΕΚΑ

3.14.2 Γεωθερμία

Στην Περιφέρεια Ηπείρου εντοπίζεται περιορισμένη γεωθερμική ενέργεια στο νότιο τμήμα της Π.Ε. Άρτας και συγκεκριμένα στην περιοχή των Συκιών. Σύμφωνα με τα στοιχεία του Χάρτη 3-9, οι γεωτρήσεις που πραγματοποιήθηκαν από το Ι.Γ.Μ.Ε. κατέδειξαν μία περιοχή βεβαιωμένου γεωθερμικού δυναμικού έκτασης 11,2 τ.χλμ. και μία περιοχή με πιθανό γεωθερμικό πεδίο έκτασης 53,8 τ.χλμ.

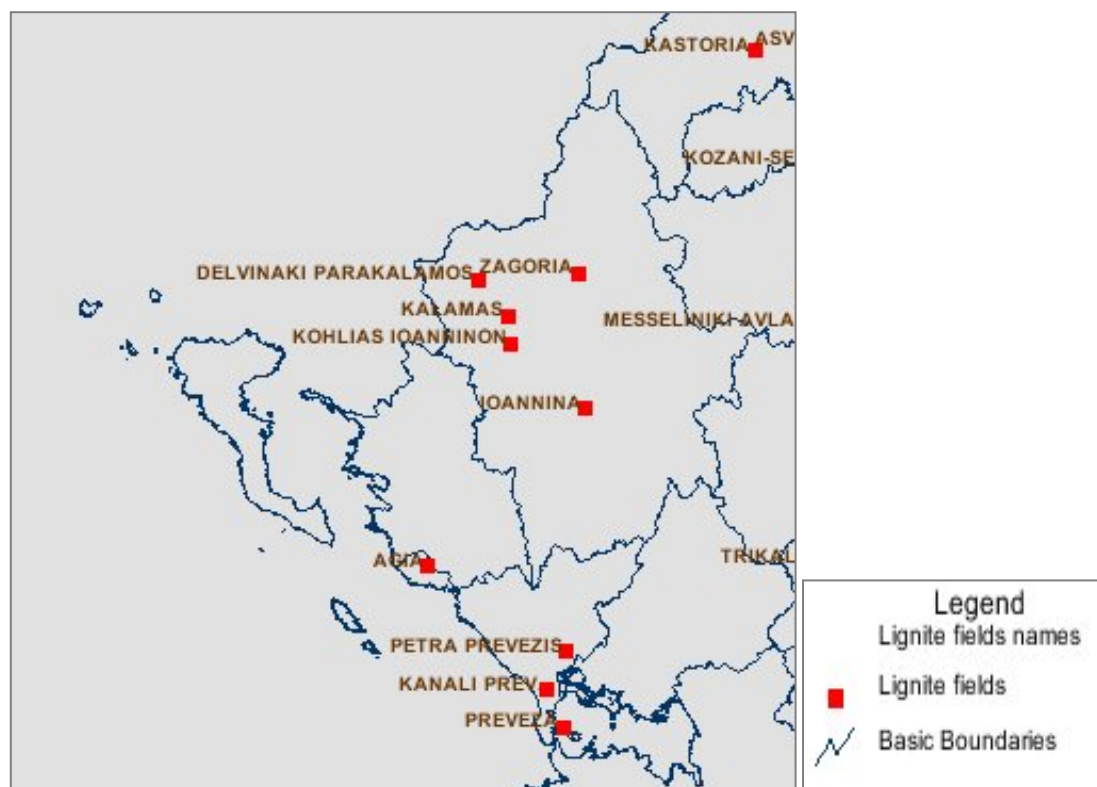

Χάρτης 3-9: Γεωθερμικό πεδίο Συκιών Άρτας Περιφέρειας Ηπείρου
Πηγή: Ι.Γ.Μ.Ε., 2007

3.14.3 Κοιτάσματα λιγνίτη

Σύμφωνα με τα στοιχεία που παρουσιάζονται στον Χάρτη 3-10, υπάρχουν κοιτάσματα λιγνίτη, κυρίως στη χωρική ενότητα των Ιωαννίνων (5 θέσεις) και δευτερευόντως στις Π.Ε. Πρέβεζας (3 θέσεις) και Θεσπρωτίας (1 θέση). Οι τοποθεσίες είναι οι εξής:

- *Ιωάννινα,*
- *Κοχλιάς Ιωαννίνων,*
- *Καλαμάς,*
- *Δελβινάκι – Παρακάλαμος,*
- *Ζαγόρια,*
- *Πρέβεζα,*
- *Κανάλι Πρέβεζας,*
- *Πέτρα Πρέβεζας, και*
- *Αγία.*

Χάρτης 3-10: Κοιτάσματα λιγνίτη Περιφέρειας Ηπείρου
Πηγή: Εθνικό Πληροφοριακό Σύστημα για την Ενέργεια, ΥΠΕΚΑ

3.15 Προβλήματα

Στο σημείο αυτό θα αναφερθούν τα κυριότερα προβλήματα και οι βασικές ελλείψεις που εντοπίστηκαν στην περιοχή μελέτης κατά την καταγραφή και ανάλυση της υπάρχουσας κατάστασης.

3.15.1 Ανεπάρκεια σύνδεσης κύριων οδικών αξόνων με το τοπικό δίκτυο

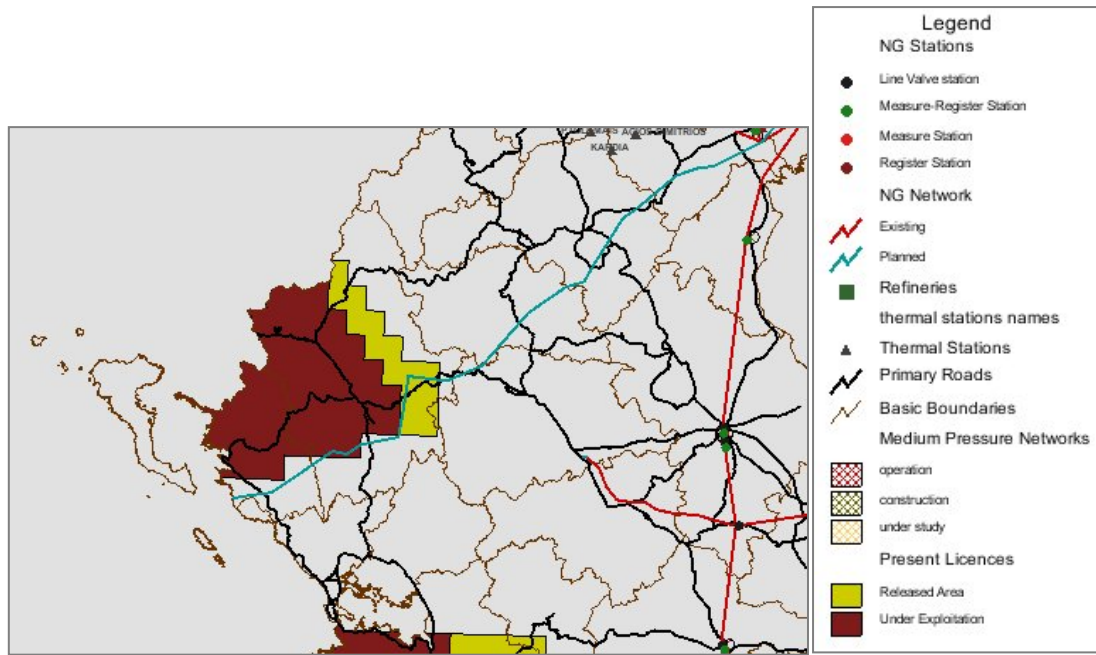
Τα τελευταία χρόνια, βαρύνουσας σημασίας οδικά έργα που έχουν λάβει χώρα στην Ήπειρο έχουν συμβάλει στη βελτίωση της προσπελασιμότητας, στην εξοικονόμηση χρόνου μετακίνησης επιβατών και εμπορευμάτων, στη μείωση του κόστους μεταφοράς, αλλά και στην παρεχόμενη οδική ασφάλεια. Παρά τις σημαντικές παρεμβάσεις στον τομέα των μεταφορών (Εγνατία οδός, Ιόνια οδός), παρατηρείται ανεπαρκής σύνδεση των βασικών οδικών αξόνων με περιοχές στην ενδοχώρα της Ηπείρου. Κατά αυτό τον τρόπο είναι απαραίτητη η συνέχιση της αναβάθμισης του οδικού δικτύου, με τέτοιο τρόπο ώστε ζώνες τουριστικής ανάπτυξης, όπως η παραλιακή οδός Πρέβεζας – Ηγουμενίτσας, και κομβικά σημεία, όπως το Τελωνείο στο Μαυρομάτι στα σύνορα με την Αλβανία, να συνδεθούν με τον κύριο άξονα και να ενταχθούν στο ευρύτερο δίκτυο.

3.15.2 Σιδηροδρομικό δίκτυο

Εμφανής είναι η απουσία σιδηροδρομικής σύνδεσης της Περιφέρειας Ηπείρου με το αντίστοιχο δίκτυο της χώρας. Στο πλαίσιο της πολιτικής των βιώσιμων μετακινήσεων και των συνδυασμένων μεταφορών, ο σιδηρόδρομος αποτελεί μία εναλλακτική λύση απέναντι στα κοστοβόρα καύσιμα και στην περιβαλλοντική επιβάρυνση. Επιπρόσθετα, ένας ευρύτερος σιδηροδρομικός άξονας στη Δυτική Ελλάδα θα αναβαθμίσει τη θέση της Ηπείρου τόσο στον ελληνικό χάρτη όσο και στην ευρύτερη περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου και των Βαλκανίων. Ειδικότερα, έχουν γίνει προτάσεις που αφορούν δύο άξονες για την περιοχή: τον άξονα Ηγουμενίτσα – Ιωάννινα – Καλαμπάκα, που επιτυγχάνει τη σύνδεση του Λιμένα της Ηγουμενίτσας με τα διευρωπαϊκά δίκτυα και τον άξονα Ιωάννινα – Κακαβιά, που συνδέει την Ελλάδα με τη γειτονική Αλβανία και την Ιταλία. Ο μεν πρώτος άξονας έχει προχωρήσει σε επίπεδο μελετών και περιβαλλοντικών όρων, ο δε δεύτερος δεν παρουσιάζει καμία πρόοδο (Καραμήτσος, 2013).

3.15.3 Φυσικό αέριο

Σημαντική είναι η έλλειψη αγωγού φυσικού αερίου για την Περιφέρεια Ηπείρου. Όπως είναι εμφανές και στον αντίστοιχο Χάρτη 3-11, δεν υπάρχει δίκτυο διανομής φυσικού αερίου, που να καλύπτει τις ενεργειακές ανάγκες του τόπου. Ο σχεδιαζόμενος αγωγός δε φαίνεται να είναι υλοποιήσιμος στο άμεσο μέλλον, αφού απαιτούνται χρονοβόρες διαδικασίες, οι οποίες σε συνδυασμό με την οικονομική κρίση, καθιστούν το έργο αδύνατο στην παρούσα φάση. Η καθυστέρηση του έργου αυτού εντείνει τις περιφερειακές ανισότητες και αποτελεί ανασταλτικό παράγοντα ανάπτυξης της περιοχής. Παράλληλα, η έλλειψη του εν λόγω έργου επιβαρύνει σημαντικά την τοπική κοινωνία σε οικονομικό επίπεδο, αφού δεν υπάρχει άλλη εναλλακτική πέρα από τις κοινές, ζημιογόνες ενεργειακές πηγές (π.χ. ηλεκτρικό ρεύμα, πετρέλαιο).

Χάρτης 3-11: Φυσικό αέριο και πετρέλαιο στην Περιφέρεια Ηπείρου
Πηγή: Εθνικό Πληροφοριακό Σύστημα για την Ενέργεια, ΥΠΕΚΑ

4 ΔΥΝΑΜΙΚΗ ΤΗΣ ΥΠΑΡΧΟΥΣΑΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ – ΠΡΟΒΟΛΕΣ

Με βάση την ενότητα που προηγήθηκε σχετικά με την υπάρχουσα κατάσταση στην Περιφέρεια Ηπείρου, προκύπτουν ορισμένα συμπεράσματα αναφορικά με την πιθανή μελλοντική εξέλιξη των μεγεθών και των χαρακτηριστικών που μελετήθηκαν. Σε αυτό το σημείο της εργασίας επιχειρείται η καταγραφή των τάσεων εξέλιξης των διαφόρων μεταβλητών που αναλύθηκαν, ώστε να σκιαγραφηθεί η αναπτυξιακή δυναμική της Ηπείρου, και παράλληλα να καταγραφούν οι παράγοντες εκείνοι που αναστέλλουν την εξελικτική της πορεία και επιβραδύνουν τη δυναμική της.

4.1 Φυσικό Περιβάλλον

Η Περιφέρεια Ηπείρου μπορεί να χαρακτηριστεί ως ένας ιδιαίτερα ευνοημένος τόπος, στη βάση του πλούτου του φυσικού αποθέματος που διαθέτει. Συνδυάζει ποικιλομορφία εδαφικών ενοτήτων (ορεινές, ημιορεινές, πεδινές εκτάσεις), πλούσιο υδρογραφικό δίκτυο, ιδανικό κλίμα και ιδιαίτερα αξιόλογη βιοποικιλότητα. Τα παραπάνω στοιχεία μπορούν να αποτελέσουν το έναυσμα και ταυτόχρονα τη βάση για την ανάπτυξη της Ηπείρου, αφού το φυσικό περιβάλλον αποτελεί έναν βασικό πόρο για τη χάραξη αναπτυξιακής πολιτικής. Ειδικότερα, η συνύπαρξη ορεινών όγκων με το υδατικό στοιχείο και με κοιλάδες – πεδιάδες μπορεί να αποτελέσει το εφελτήριο για την εξέλιξη του πρωτογενούς τομέα και συνεπαγωγικά να δώσει ώθηση και στον μεταποιητικό τομέα. Επίσης, η αφθονία των στοιχείων του φυσικού περιβάλλοντος της περιοχής, από μόνη της, συνιστά έναν πόρο βαρύνουσας αξίας για την ανάπτυξη του τουριστικού τομέα, ο οποίος είναι δυνατό να συμβάλει καθοριστικά στην προσέλκυση επισκεπτών καθ' όλη τη διάρκεια του έτους. Παράλληλα, η ύπαρξη αξιόλογων υδάτινων αποθεμάτων μπορεί να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στην περαιτέρω αξιοποίηση για την παραγωγή φιλικής ενέργειας στην περιοχή μελέτης. Επομένως, η Περιφέρεια Ηπείρου παρουσιάζει δυνατότητες ανάπτυξης, οι οποίες τροφοδοτούνται κατά κύριο λόγο από το πλούσιο και αξιόλογο φυσικό της περιβάλλον, το οποίο με τη σειρά του αποτελεί ένα ανεκτίμητο οικονομικό, κοινωνικό, πολιτισμικό και αισθητικό κεφάλαιο.

4.2 Δημογραφία

Η μελέτη της υπάρχουσας κατάστασης σχετικά με τα δημογραφικά στοιχεία της Περιφέρειας Ηπείρου οδηγεί σε ορισμένα σημαντικά συμπεράσματα. Η περιοχή μελέτης στο σύνολό της παρουσιάζει τα τελευταία χρόνια σταθερή πληθυσμιακή συγκέντρωση. Το γεγονός αυτό μεμονωμένα δηλώνει ότι δεν υπάρχουν εκροές, δηλαδή οι κάτοικοι δεν φαίνεται να εγκαταλείπουν τον τόπο τους. Ειδικά κατά την περίοδο 2001-2011, όπου η Ελλάδα σημείωσε μείωση του πληθυσμού της, η Ήπειρος φαίνεται να διατηρεί μία δυναμικότητα, καταφέροντας να συγκρατήσει τον αριθμό των κατοίκων της, σε μία κρίσιμη κοινωνικά και οικονομικά περίοδο για τη χώρα.

Ωστόσο, ενδοπεριφερειακά φαίνεται να υπάρχουν προβλήματα. Έτσι εντοπίζονται περιοχές με έντονη πληθυσμιακή μείωση, όπως η Π.Ε. Άρτας, και άλλες με έντονη αύξηση, όπως η Π.Ε. Ιωαννίνων. Περιοχές με αγροτικό χαρακτήρα

εγκαταλείπονται, ενώ άλλες με πιο κεντρικό και αστικό χαρακτήρα αποτελούν πόλο έλξης για εσωτερική μετανάστευση. Συγκεκριμένα, κεντρικοί δήμοι του μεγάλου αστικού κέντρου των Ιωαννίνων, όπως ο Δήμος Ιωαννιτών, που συγκεντρώνει περί το 1/4 του πληθυσμού της Περιφέρειας, φαίνεται να γίνονται ολοένα και πιο πολυπληθείς και αστικοποιημένοι. Οι τάσεις αυτές αν συνεχιστούν, θα οδηγήσουν την Ήπειρο από μία αγροτική σε μια γοργά εξελισσόμενη αστικοποιημένη κοινωνία, στοιχείο που ήδη διαφαίνεται ως μελλοντική εξέλιξη από τη μελέτη των διαχρονικών δημογραφικών δεδομένων.

Επίσης η Ήπειρος βιώνει το πρόβλημα της γήρανσης του πληθυσμού περισσότερο από κάθε άλλη περιφέρεια στη χώρα. Το φαινόμενο αντιμετωπίζουν έντονα οι ορεινοί δήμοι, όπως ο Δήμος Κεντρικών Τζουμέρκων στην Άρτα, ο οποίος εμφανίζει το μεγαλύτερο μέσο όρο ηλικίας κατοίκων σε πανελλαδικό επίπεδο. Συνδυαστικά με το φαινόμενο της αστικοποίησης που προαναφέρθηκε, η γήρανση του πληθυσμού έχει σοβαρές επιπτώσεις στην οικονομία και στην κοινωνία, ενώ παράλληλα εντείνει την εγκατάλειψη του αγροτικού χώρου. Η απουσία της νέας γενιάς στην Ήπειρο αποτελεί τροχοπέδη για τη γενικότερη ανάπτυξη και την πρόοδο.

Παράλληλα, μεγάλο μέρος του πληθυσμού εντοπίζεται στα πεδινά τμήματα, ενώ η κατανομή κατοίκων σε αγροτική και αστική γη είναι περίπου ίση. Οξύμωρο είναι το γεγονός ότι, ενώ τα ορεινά δημοτικά διαμερίσματα είναι περισσότερα αριθμητικά, ο πληθυσμός επιλέγει ως τόπο κατοικίας και εργασίας τις πεδινές περιοχές. Επιπρόσθετα, σε μια περιφέρεια με έντονη ορεινότητα και μεγάλες εκτάσεις αγροτικής γης, όπως η Περιφέρεια Ηπείρου, ο πληθυσμός φαίνεται να στρέφεται σε ένα πρότυπο πιο αστικοποιημένο και φανερά απομακρυσμένο από το κλασικό αγροτικό – ορεινό, που χαρακτήριζε τον τόπο διαχρονικά.

4.3 Κοινωνικό Περιβάλλον

Η δυναμική ανάπτυξης που παρουσιάζει το κοινωνικό περιβάλλον στην Περιφέρεια Ηπείρου μπορεί να χαρακτηριστεί ισχνή. Η απασχόληση στην περιοχή έχει πληγεί σε μεγάλο βαθμό εξαιτίας των επιπτώσεων της οικονομικής κρίσης, με αποτέλεσμα η ανεργία να παρουσιάζει υψηλά ποσοστά, ειδικά στις πιο ευάλωτες ομάδες πληθυσμού. Λαμβάνοντας υπόψη ότι τα προσεχή έτη η κρίση δεν αναμένεται να εκτονωθεί, προκύπτει ότι στην Περιφέρεια Ηπείρου το φαινόμενο της ανεργίας θα επιδεινωθεί. Σχετικά με την κατανομή των απασχολούμενων, ο πρωτογενής τομέας διαφαίνεται ότι θα συνεχίσει να είναι πιο ενισχυμένος, σε αντίθεση με τον τριτογενή, ο οποίος αναμένεται να παρουσιάσει πιο χαμηλά ποσοστά απασχόλησης, με κυρίαρχο κλάδο το εμπόριο. Το γεγονός του χαμηλού μορφωτικού επιπέδου του πληθυσμιακού δυναμικού στην Ήπειρο, στο σύγχρονο πλαίσιο της κοινωνίας της πληροφορίας και της τεχνολογικής καινοτομίας, όπως καταγράφηκε κατά την ανάλυση της υπάρχουσας κατάστασης, είναι ιδιαίτερα αρνητικό στοιχείο και αναμένεται να πλήξει τη δυναμική του κοινωνικού τομέα στο άμεσο μέλλον.

Η τοπική κοινωνική δυναμική επηρεάζεται σημαντικά από τον κίνδυνο δύο ιδιαίτερα ανησυχητικών κοινωνικών φαινομένων: της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού. Η αντιμετώπιση του φαινομένου της φτώχειας αναμένεται να απασχολήσει μελλοντικά την Περιφέρεια Ηπείρου, αφού ήδη τα όρια που παρουσιάζει είναι αυξημένα, σε σύγκριση με τα αντίστοιχα σε εθνικό επίπεδο.

Ανάλογη πορεία φαίνεται ότι θα ακολουθήσει και ο κοινωνικός αποκλεισμός, σε περίπτωση που δεν ενεργοποιηθούν οι υπάρχοντες φορείς και υπηρεσίες. Αποτέλεσμα των παραπάνω θα είναι η περιθωριοποίηση ομάδων που χρήζουν υποστήριξης και η σταδιακή «χαλάρωση» του κοινωνικού ιστού.

4.4 Οικονομικό Περιβάλλον

Η διαφαινόμενη προοπτική της τοπικής οικονομίας της περιοχής μελέτης είναι αρνητική στο σύνολό της, λαμβάνοντας υπόψη ότι είναι μία από τις φτωχότερες περιφέρειες σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο. Τα μεμονωμένα προγράμματα που εφαρμόζονται στην Περιφέρεια και οι ατομικές πρωτοβουλίες επαγγελματιών ομάδων δεν μπορούν να φέρουν αποτέλεσμα, εάν δεν ενταχθούν σε ένα ολοκληρωμένο μακροπρόθεσμο αναπτυξιακό όραμα, που θα επικεντρώνεται στην ανάδειξη και αξιοποίηση των συγκριτικών πλεονεκτημάτων της Ηπείρου, με όρους εξωστρέφειας, ευελιξίας, καινοτομίας και βιωσιμότητας. Η παράλληλη ανάπτυξη και των τριών παραγωγικών τομέων και η εισαγωγή καινοτόμων δράσεων και παρεμβάσεων στην πεπαλαιωμένη παραγωγική «γραμμή» υπό το «σκέπαστρο» της απαραίτητης χρηματοδότησης είναι ο ακρογωνιαίος λίθος, για να αποκτήσει η οικονομία θετικό πρόσημο και ευοίωνη μελλοντική πορεία.

4.4.1 Πρωτογενής τομέας

Ο πρωτογενής τομέας είναι πιο ανεπτυγμένος στην Περιφέρεια Ηπείρου συγκριτικά με την υπόλοιπη Ελλάδα, με αποτέλεσμα να έχει βαρύνουσα σημασία για την τοπική οικονομία. Ειδικότερα, ο κλάδος της κτηνοτροφίας εμφανίζει τέτοια παραγωγικότητα που καλύπτει μεγάλο μέρος των αναγκών της χώρας. Η δυναμική που παρουσιάζει ο πρωτογενής τομέας είναι αξιόλογη, ειδικά εάν ληφθούν υπόψη και τα σχετικά αναπτυξιακά προγράμματα με τη συγχρηματοδότηση του ΣΕΣ. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το πρόγραμμα LEADER, που στοχεύει στην ανάδειξη και αξιοποίηση της γεωργικής, κτηνοτροφικής, δασοκομικής και αλιευτικής παραγωγής. Επίσης, μία προσπάθεια με στόχο την αύξηση και τη διεύρυνση της αγροτικής παραγωγής είναι η σύνταξη του «Καλλιεργητικού πλάνου της Περιφέρειας Ηπείρου». Παρ' όλα τα παραπάνω, τα προβλήματα που αντιμετωπίζει ο συγκεκριμένος τομέας αποτελούν ανασταλτικό παράγοντα για τη μελλοντική του ανάπτυξη. Οι ανάγκες της κτηνοτροφίας για καθετοποίηση της παραγωγής και εμπορικό «άνοιγμα» σε αγορές του εξωτερικού, καθώς και η απουσία επαρκών και εκσυγχρονισμένων υποδομών και τεχνολογιών, γενικότερα στον κλάδο της γεωργίας, αποτελούν τροχοπέδη για την εξέλιξη της Ηπείρου. Παράλληλα, η ανεπαρκής επαγγελματική κατάρτιση και το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο του ανθρώπινου δυναμικού μελλοντικά αναμένεται να οδηγήσουν σε τέλμα το σύνολο του τομέα, αν η εικόνα αυτή δεν αλλάξει.

4.4.2 Δευτερογενής τομέας

Ο δευτερογενής τομέας παραγωγής είναι άρρηκτα συνδεδεμένος με τον πρωτογενή και οι δυνατότητες ανάπτυξής του συνδέονται άμεσα με την αξιοποίηση των προϊόντων, έτσι όπως προκύπτουν από την πρωτογενή παραγωγή. Παρά τη δυναμικότητα και τη θετική προοπτική που παρουσιάζει ο πρωτογενής τομέας, ο δευτερογενής δεν παρουσιάζει την αναμενόμενη δυναμική. Το γεγονός αυτό

οφείλεται κατά κύριο λόγο στην κρίση που πλήττει το ευρύτερο φάσμα της οικονομίας, αλλά και τον τομέα ειδικότερα, με πολλές μεταποιητικές και βιομηχανικές επιχειρήσεις να θέτουν τέρμα στη λειτουργία τους λόγω οικονομικών αδιεξόδων. Και σε αυτό το σημείο, η έλλειψη εκπαιδευμένου ανθρώπινου δυναμικού με την απαραίτητη τεχνογνωσία είναι σοβαρό μειονέκτημα για την εξέλιξη του τομέα. Τα παραπάνω, βέβαια, είναι εφικτό να αντιμετωπιστούν με ποικίλες επενδυτικές δραστηριότητες, οι οποίες ενεργοποιούνται με τη συνοδεία των κατάλληλων κινήτρων και τη δραστηριοποίηση των αντίστοιχων ερευνητικών φορέων που σχετίζονται με την έρευνα και την καινοτομία.

4.4.3 Τριτογενής τομέας

Ο τριτογενής τομέας κατέχει σημαντικό ρόλο στο σύνολο της περιφερειακής οικονομίας της Ηπείρου. Η κλαδική διάρθρωση φανερώνει ότι το εμπόριο είναι ο κύριος κλάδος απασχόλησης και οικονομικής δραστηριότητας. Ωστόσο, οι εμπορικές δραστηριότητες αφορούν κατά βάση ατομικές – οικογενειακές επιχειρήσεις με περιορισμένη χωρική εμβέλεια, παραδοσιακού χαρακτήρα. Έχοντας ως βασικό πλεονέκτημα τα έργα, που έχουν λάβει χώρα στην περιοχή και σχετίζονται με τη επίτευξη της άρτιας σύνδεσής της με τους γειτονικούς νομούς και τις γύρω περιοχές, αναμένεται να ενισχυθεί ο εμπορικός κλάδος.

Η παροχή υπηρεσιών κρίνεται ικανοποιητική και ακολουθεί τα πρότυπα ανάπτυξης του τριτογενούς τομέα στο σύνολο της χώρας. Η ύπαρξη και λειτουργία του Πανεπιστημιακού Νοσοκομείου Ιωαννίνων, του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων και του ΤΕΙ Ηπείρου διαμορφώνουν ένα περιβάλλον με υπηρεσίες υψηλού επιπέδου και προοπτική για προσέλκυση δράσεων καινοτομίας και έρευνας.

Μελανό σημείο στην ανάπτυξη του τριτογενούς τομέα αποτελεί ο τουρισμός, ο οποίος παρά τα συγκριτικά πλεονεκτήματα που φέρει ο τόπος, δεν παρουσιάζει την ανάλογη ανάπτυξη. Δυνητικά ο τουρισμός θα μπορούσε να είναι ένας από τους βασικούς πλουτοπαραγωγικούς τομείς της Ηπείρου, αφού η περιοχή διαθέτει σημαντικά φυσικά και πολιτισμικά συγκριτικά πλεονεκτήματα, που μπορούν να συμβάλλουν στην τόνωση της ελκυστικότητάς της ως πόλου τουριστικής έλξης. Οι πολιτιστικοί πόροι που διαθέτει η Περιφέρεια Ηπείρου δεν έχουν ακόμα αξιοποιηθεί στο πλαίσιο μίας στρατηγικής για την προώθηση ποικίλων μορφών τουρισμού, κυρίως λόγω έλλειψης οικονομικών πόρων, οργάνωσης και συντονισμένων ενεργειών από την πλευρά των κρατικών φορέων και της ιδιωτικής πρωτοβουλίας.

4.5 Κοινωνικός Εξοπλισμός

Ο κοινωνικός εξοπλισμός της Περιφέρειας Ηπείρου παρουσιάζει ικανοποιητική δυναμική, ωστόσο είναι απαραίτητο να επισημανθούν ορισμένα στοιχεία τα οποία θα αποτελέσουν τροχοπέδη για την περαιτέρω εξέλιξη του εν λόγω τομέα, αλλά και της περιοχής μελέτης γενικότερα.

Η εκπαίδευση στην Περιφέρεια Ηπείρου με κύρια σημεία αναφοράς το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων και το ΤΕΙ Ηπείρου σημειώνει αξιόλογη τάση εξέλιξης. Η συγκέντρωση σπουδαστών στην περιοχή αποτελεί βασικό πλεονέκτημα για τη μελλοντική πρόοδο της περιοχής και την ενίσχυση της τοπικής οικονομίας. Ωστόσο, είναι χαρακτηριστικό ότι οι απόφοιτοι δεν παραμένουν στον τόπο

φοίτησης και δεν απορροφώνται από την τοπική οικονομία. Κατά αυτό τον τρόπο το επίπεδο εκπαίδευσης των εργαζομένων στην περιοχή παραμένει χαμηλό και υπάρχει έλλειψη νέων επιστημόνων, φαινόμενα τα οποία αναμένεται να ενταθούν μελλοντικά, εάν δεν ληφθούν τα κατάλληλα μέτρα ώστε η οικονομία να γίνει πιο ανταγωνιστική και να δημιουργηθούν νέες θέσεις εργασίας για τους νέους.

Ο τομέας της πρόνοιας παρουσιάζει ικανοποιητικές υποδομές και δράσεις, οι οποίες όμως χωρίς την απαραίτητη χρηματοδότηση και την απαιτούμενη στελέχωση, σε βάθος χρόνου θα αποδυναμωθούν και, ίσως, να εκλείψουν.

Αναφορικά με τον κλάδο της υγείας, ορόσημο για την περιοχή αποτελεί το Πανεπιστημιακό Νοσοκομείο Ιωαννίνων, το οποίο καλύπτει τόσο τις ανάγκες της Περιφέρειας όσο και των πλησιέστερων Περιφερειακών ενοτήτων. Οι περιφερειακές μονάδες περίθαλψης είναι ικανοποιητικές μεν σε αριθμό, από την άλλη όμως υπάρχουν ορισμένες κρίσιμες παράμετροι που θα επηρεάσουν μελλοντικά την ποιότητα παροχής υπηρεσιών δημόσιας υγείας. Ειδικότερα, οι δημογραφικές αλλαγές που υφίσταται η Ήπειρος, με κυριότερη την πληθυσμιακή γήρανση, όπως αυτή έχει διαμορφωθεί και αναμένεται να επιδεινωθεί μελλοντικά, αναμένεται να πλήξουν σε βάθος χρόνου σοβαρά τη βιωσιμότητα του τοπικού συστήματος υγείας. Παράλληλα, ο τομέας της υγείας στην Ήπειρο επηρεάζεται και από τις μακροοικονομικές εξελίξεις, με αποτέλεσμα να πλήττεται η ποιότητα παροχής υπηρεσιών και να μειώνεται ολόένα και περισσότερο το ανθρώπινο δυναμικό. Σε περίπτωση που δεν αξιολογηθούν και εν συνεχεία αντιμετωπιστούν τα παραπάνω θέματα, αναμένεται περαιτέρω υποστελέχωση και μείωση της υλικοτεχνικής υποδομής στον τομέα υγείας στην περιοχή μελέτης.

4.6 Υποδομές – Δίκτυα

Ο τομέας των υποδομών και των δικτύων στην Περιφέρεια Ηπείρου παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, αφού τα τελευταία χρόνια έχουν γίνει προσπάθειες αναπτυξιακού χαρακτήρα στο επίπεδο των μεταφορών, των τηλεπικοινωνιών και της ενέργειας. Ωστόσο είναι απαραίτητο να διερευνηθεί κατά πόσον αυτές οι προσπάθειες σε κάθε τομέα μεμονωμένα είναι επαρκείς, ώστε να συντελέσουν στην εξελικτική τάση της περιοχής μελέτης.

4.6.1 Δίκτυο μεταφορών

Με βάση τη μελέτη της υπάρχουσας κατάστασης αναφορικά με το δίκτυο μεταφορών στην Περιφέρεια Ηπείρου, προκύπτει ότι είναι επαρκώς ανεπτυγμένο σε οδικό επίπεδο, στον τομέα των αερομεταφορών η κατάσταση είναι απογοητευτική, ενώ στον τομέα των θαλάσσιων υποδομών διακρίνονται αξιόλογες παρεμβάσεις, που οδηγούν στη βελτίωση των αντίστοιχων υπηρεσιών. Πιο συγκεκριμένα, το οδικό δίκτυο της περιοχής είναι ικανοποιητικό και, λαμβάνοντας υπόψη τα οδικά έργα υπερτοπικής εμβέλειας που έχουν πραγματοποιηθεί τα τελευταία χρόνια, είναι σαφής η αναπτυξιακή προοπτική του τόπου. Η κατάσταση, βέβαια, διαφοροποιείται όσον αφορά το τοπικό δίκτυο της Περιφέρειας, όπου απουσιάζουν τα έργα συντήρησης και βελτίωσης, γεγονός που θα προκαλέσει μείζον πρόβλημα στις μετακινήσεις, εάν δεν γίνουν οι απαραίτητες ενέργειες από τους τοπικούς και υπερτοπικούς φορείς. Η αεροπορική σύνδεση της Ηπείρου με άλλες περιοχές της Ελλάδας και του εξωτερικού είναι κάθε άλλο παρά άρτια. Το

αεροδρόμιο των Ιωαννίνων βρίσκεται σε συνεχή υποβάθμιση και κάθε χρόνο η επιβατική κίνηση ακολουθεί πτωτική πορεία. Το γεγονός αυτό είναι δυσοίωνο για την πορεία των μεταφορών στην περιοχή και ειδικότερα για την ίδια τη λειτουργία του αεροδρομίου. Όσον αφορά τις θαλάσσιες μεταφορές, τα έργα που έχουν ήδη πραγματοποιηθεί, αλλά και αυτά που βρίσκονται σε εξέλιξη, αναμένεται να δώσουν «πνοή» στην περιοχή μελέτης. Ωστόσο, είναι απαραίτητο να συνδυαστούν με προωθητικές ενέργειες και δράσεις, ώστε να εδραιώσουν τη θέση της Ηγουμενίτσας, και ακολούθως την Ήπειρο, στον χώρο της θαλάσσιων μεταφορών.

4.6.2 Δίκτυο τηλεπικοινωνιών

Λαμβάνοντας υπόψη τις προσπάθειες που έχουν πραγματοποιηθεί στην Περιφέρεια Ηπείρου στην κατεύθυνση της ψηφιακής σύγκλισης και της ευρυζωνικότητας, είναι εμφανής η ανάγκη του τόπου για πρόοδο και εξέλιξη στο συγκεκριμένο τομέα, ως μέσου για την άρση της απομόνωσης και της περιφερειακότητας. Οι επιπτώσεις από την απομακρυσμένη γεωγραφικά θέση της περιφέρειας μπορούν να απαλυνθούν, αφού στην ψηφιακή εποχή οι αποστάσεις ελαχιστοποιούνται και οι διαδικασίες απλουστεύονται. Πέραν όμως από τα έργα και τα προγράμματα που έχουν πραγματοποιηθεί και άλλα που βρίσκονται σε εξέλιξη, η κύρια αναγκαιότητα για την αξιοποίηση του τηλεπικοινωνιακού εκσυγχρονισμού της περιοχής είναι η ενημέρωση/εκπαίδευση των πολιτών και ιδιαίτερα των επαγγελματιών ομάδων. Επομένως, η περαιτέρω ανάπτυξη αλλά και αξιοποίηση των δυνατοτήτων τέτοιου είδους δικτύων και η ένταξή τους στην καθημερινότητα των κατοίκων απαιτεί το ανάλογο υπόβαθρο ενημέρωσης και την ανάπτυξη των κατάλληλων ψηφιακών δεξιοτήτων για την αποκόμιση των ωφελειών που απορρέουν από αυτά.

4.6.3 Ενεργειακό δίκτυο

Μελετώντας το ενεργειακό δίκτυο της Περιφέρειας Ηπείρου προκύπτει ότι αποκλίνει σε σημαντικό βαθμό από τα πρότυπα της ορθής ενεργειακής πολιτικής, όπως διαμορφώνονται στη σύγχρονη εποχή. Οι ενεργειακές ανάγκες της περιοχής μελέτης καλύπτονται κατά κύριο λόγο από συμβατικά καύσιμα και πηγές, με αποτέλεσμα οι εν αφθονία ανανεώσιμες πηγές ενέργειας να μην αξιοποιούνται στο βαθμό που είναι δυνατόν. Η αιολική και η ηλιακή ενέργεια παραμένουν σχεδόν ανεκμετάλλετες, ενώ η αξιοποίηση της βιομάζας βρίσκεται σε πολύ πρώιμο στάδιο, παρά το γεγονός ότι τα αγροτοκτηνοτροφικά απόβλητα αποτελούν μείζον πρόβλημα λόγω του ανεπτυγμένου πρωτογενή τομέα, ενώ την ίδια στιγμή δεν υπάρχει κάποιος μόνιμος και αποτελεσματικός τρόπος επεξεργασίας και αξιοποίησής τους. Στον αντίποδα βρίσκεται ο τομέας της υδροηλεκτρικής ενέργειας, εφαρμογές του οποίου απαντώνται ευρέως στην περιοχή μελέτης. Επομένως, σε ενεργειακό επίπεδο η Περιφέρεια Ηπείρου είναι αναγκαίο να εναρμονιστεί με τις σύγχρονες τάσεις που ορίζουν την απεξάρτηση από πεπερασμένους ενεργειακούς πόρους και αντίστοιχα, την αξιοποίηση των διαθέσιμων ανανεώσιμων ενεργειακών πόρων της περιοχής. Οι δυνατότητες της Περιφέρειας είναι ποικίλες σε ενεργειακό επίπεδο, αλλά είναι αναγκαίο να υπάρξει και η κατάλληλη επικοινωνιακή στρατηγική για την ευρεία ενημέρωση του πληθυσμού, καθώς και το πλαίσιο πολιτικής για την ανάπτυξη των σχετικών δραστηριοτήτων, ώστε να υπάρχει προοπτική βελτίωσης και εξέλιξης στον ενεργειακό τομέα.

4.6.4 Νέες υποδομές

Το σύνολο των νέων έργων και των μελλοντικών υποδομών που βρίσκονται σε εξέλιξη στην Περιφέρεια Ηπείρου δηλώνουν την ανάγκη και την προσπάθεια για εξέλιξη και βελτίωση στον χώρο των δικτύων. Οι νέες υποδομές είναι απαραίτητες για την ουσιαστική ενίσχυση της Περιφέρειας και αποτελούν βασική προϋπόθεση για την αξιοποίηση των διαφαινόμενων δυνατοτήτων που παρουσιάζει η περιοχή. Υπό αυτό το πρίσμα, η Περιφέρεια Ηπείρου έχει τη δυνατότητα να καταστεί ως μια περιοχή ευέλικτη ως προς τις σύγχρονες επιταγές της συνεχώς εξελισσόμενης κοινωνίας σε εθνικό, ευρωπαϊκό, αλλά και παγκόσμιο πλαίσιο. Ο τόπος, λοιπόν, απαιτεί και έχει τη δυνατότητα να υποδεχτεί νέα έργα οδικά, τηλεπικοινωνιακά και ενεργειακά, τα οποία θα συμβάλουν στη βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων και ταυτόχρονα στη διαμόρφωση μιας εικόνας ελκυστικής και σύγχρονης για την Ήπειρο, τονώνοντας παράλληλα το ενδιαφέρον και την προσέλκυση επενδύσεων στην περιοχή.

4.7 Οικιστική Ανάπτυξη

Ο κυριότερος πόλος ανάπτυξης της Περιφέρειας Ηπείρου είναι η πόλη των Ιωαννίνων, όπου τα τελευταία χρόνια παρατηρείται ραγδαία αύξηση του πληθυσμού και συγκέντρωση υπηρεσιών, αγαθών και δραστηριοτήτων. Ενδοπεριφερειακά τα Ιωάννινα αποτελούν δυναμικό προορισμό εσωτερικής μετανάστευσης, χάρη στο ότι αποτελούν ένα αξιόλογο αστικό κέντρο τοπικής σημασίας. Ωστόσο διαπεριφερειακά, φαίνεται ο ρόλος όχι μόνο των Ιωαννίνων, αλλά και ολόκληρης της Περιφέρειας Ηπείρου να είναι περιορισμένος. Η απομακρυσμένη της θέση, αλλά και η έλλειψη σε υποδομές και παροχές, φαίνεται να αποτελούν σημαντικές αναπτυξιακές δυσχέρειες, οι οποίες αναμένεται να ενταθούν μελλοντικά, εάν δεν σχεδιαστούν και υλοποιηθούν οι κατάλληλες παρεμβάσεις στην περιοχή. Τέλος, τα προγράμματα οικιστικής ανάπτυξης, τα οποία λαμβάνουν χώρα κατά καιρούς στην Ήπειρο, δεν αρκούν από μόνα τους. Είναι απαραίτητο να δοθούν αξιόλογα κίνητρα για ενίσχυση της αγροτικής γης (ορεινής και πεδινής) και των περιοχών εκτός της εμβέλειας των κύριων αστικών πόλων. Η συνέχιση του συγκεντρωτικού μοντέλου οικιστικής ανάπτυξης γύρω από ένα ισχυρό πόλο (Ιωάννινα) και η έλλειψη δυναμικών και ισχυρών ημιαστικών κέντρων οδηγεί αναμφίβολα σε αποδυνάμωση της περιοχής και σε αναπτυξιακή υστέρηση, καθώς και στην ένταση των ενδοπεριφερειακών ανισοτήτων.

4.8 Διοικητική Οργάνωση

Το Πρόγραμμα «Καλλικράτης», το οποίο έχει τεθεί σε ισχύ από το 2010, είχε ως σκοπό να αναδιαρθρώσει την τοπική αυτοδιοίκηση και να διαμορφώσει ένα νέο μοντέλο, με ισχυροποιημένους και διευρυμένους δήμους διαχειριστικού χαρακτήρα. Η αριθμητική μείωση των δήμων και η αφομοίωση των αδύναμων πληθυσμιακά και διοικητικά, με περιορισμένες αναπτυξιακές δυνατότητες και πόρους από δήμους με μεγαλύτερη εμβέλεια και εκτόπισμα, αποτελούσε βασικό γνώρισμα της εν λόγω μεταρρύθμισης. Παρά το γεγονός ότι η μεταρρύθμιση παρουσίαζε θετικούς οίονους και στηριζόταν σε μία θεωρητικά ορθολογική βάση, δεν απέφερε καρπούς. Όπως γίνεται αντιληπτό από τη μελέτη της υπάρχουσας κατάστασης, η συγκέντρωση υπηρεσιών και δραστηριοτήτων αποτελεί βασικό

χαρακτηριστικό γνώρισμα της Περιφέρειας Ηπείρου, με αποτέλεσμα να συσσωρεύεται ολοένα και περισσότερος πληθυσμός στα μεγάλα αστικά κέντρα, όπως για παράδειγμα στα Ιωάννινα, και ταυτόχρονα να αποδυναμώνονται οι δήμοι που βρίσκονται εκτός της ακτίνας επιρροής των αναπτυξιακών πόλων. Επίσης φαίνεται να μην επιτεύχθηκε ούτε η απελευθέρωση των οικονομικών πόρων, όπως είχε προβλεφθεί, και συνδυαστικά με την οικονομική κρίση, η Περιφέρεια βιώνει σοβαρές ελλείψεις και δυσχέρειες, που αποτελούν τροχοπέδη για την ανάπτυξη της. Βάσει των προαναφερθέντων, γίνεται αντιληπτό ότι η διοικητική μεταρρύθμιση, αυτόνομα ως πράξη, δεν μπόρεσε να δώσει λύση στα αναπτυξιακά προβλήματα της Ηπείρου. Είναι απαραίτητο να συνδυαστεί με ευρύτερες μεταρρυθμίσεις και, φυσικά, ενεργοποίηση των πολιτών. Εφόσον η αλλαγή της διοικητικής οργάνωσης δεν έχει μέχρι τώρα συμβάλει στην προώθηση της ανάπτυξης για την Περιφέρεια Ηπείρου, δεν αναμένεται να λειτουργήσει διαφορετικά σε βάθος χρόνου, εάν δεν συνδυαστεί με περαιτέρω παρεμβάσεις και τους απαραίτητους πόρους.

4.9 Περιβάλλον

Από περιβαλλοντική άποψη, η Περιφέρεια Ηπείρου έχει πολυσήμαντη αξία, αφού συγκεντρώνει μεγάλο αριθμό βιότοπων και οικοσυστημάτων με χαρακτηριστική ποικιλομορφία και μοναδικότητα. Πολλές περιοχές της Ηπείρου, οι οποίες είναι υψηλής οικολογικής αξίας και φιλοξενούν σπάνια και προστατευόμενα είδη πτηνών και ζώων, έχουν ενταχθεί στο πανευρωπαϊκό δίκτυο προστασίας NATURA 2000 με στόχο την προστασία της φύσης. Ο χαρακτηρισμός περιοχών ως «Ζώνες Ειδικής Προστασίας (SPA)» ή / και ως «Τόποι Κοινοτικής Σημασίας (SCI)» στο πλαίσιο της ένταξής τους στον κατάλογο NATURA 2000 αποτελεί αναμφίβολα μία θετική εξέλιξη για τη διατήρηση του φυσικού περιβάλλοντος και την εξασφάλιση της βιωσιμότητάς του. Οι περιοχές αυτές υπόκεινται σε τέτοιο ειδικό καθεστώς, ώστε να επιτυγχάνεται η συνδυασμένη ανάπτυξη του περιβάλλοντος με την οικονομική πρόοδο. Σε αυτό το πλαίσιο και υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις, επιτρέπονται δραστηριότητες όπως η γεωργία, η θήρα ή ο τουρισμός, σε τέτοιο σημείο όμως που να μη θίγεται το φυσικό περιβάλλον.

Παράλληλα, έργα και δράσεις που χρηματοδοτούνται από το ΕΣΠΑ και αφορούν το περιβάλλον έχουν υλοποιηθεί κατά την περίοδο 2007-2013, αλλά αναμένονται να συνεχιστούν και για την επόμενη προγραμματική περίοδο 2014-2020. Τα έργα αυτά σχετίζονται με τη διαχείριση των ρύπων (στερεών, υγρών, αέριων) και τη διαχείριση των υδατικών πόρων. Κύριος στόχος για την Περιφέρεια Ηπείρου είναι, εκτός από την ολοκλήρωση των τεχνικών αυτών έργων, η διαφοροποίηση της μέχρι τώρα στρατηγικής για την προστασία του περιβάλλοντος, ώστε να συνταχθεί μελλοντικά με οικονομικούς και κοινωνικούς παράγοντες που θα συμβάλουν στην προστασία του (<http://www.proinoslogos.gr/>).

Παρά το υφιστάμενο καθεστώς προστασίας, η Ήπειρος αντιμετωπίζει προβλήματα όσον αφορά στην προστασία του περιβάλλοντος. Οι πυρκαγιές, η υπερβόσκηση, η λαθροϋλοτομία, η λαθροθηρία και η λαθραλιεία αποτελούν ορισμένα από τα προβλήματα, τα οποία οφείλονται στην ανυπαρξία συνολικής στρατηγικής που αφορά την προστασία και την ανάδειξη του περιβάλλοντος. Επίσης, είναι χαρακτηριστική η απουσία εναρμόνισης οικονομικών και κοινωνικών στόχων με την ορθολογική και οικολογική διαχείριση του περιβάλλοντος βάσει των αρχών της

αιφορίας. Η οικονομική και η γενικότερη ανάπτυξη της Ηπείρου είναι αναγκαίο να συνάδει με τη συνετή διαχείριση του περιβάλλοντος με στόχο τη βιωσιμότητα. Ωστόσο, μέχρι στιγμής η Περιφέρεια Ηπείρου δεν έχει προχωρήσει προς αυτή την κατεύθυνση, με αποτέλεσμα η προστασία του περιβάλλοντος να είναι εντελώς αποσυνδεδεμένη από την οικονομική ανάπτυξη του τόπου. Εάν και εφόσον το περιβάλλον δεν αποτελέσει μοχλό ανάπτυξης για την Ήπειρο, είναι ανέφικτη η γενικότερη ανάπτυξη και ευημερία του τόπου, ειδικά όσον αφορά στον τομέα του τουρισμού (<http://www.laroutes.eu/el/dimosiotita-enimerosi/laroute/fusiko-perivallon>).

4.10 Ενεργειακοί Πόροι

Η Περιφέρεια Ηπείρου διαθέτει ένα σύνολο ενεργειακών πόρων που με την κατάλληλη αξιοποίηση, θα μπορούσαν να αναδείξουν την περιοχή ως ενεργειακό κέντρο υπερτοπικής σημασίας. Η συγκεκριμένη προοπτική, όμως, κρίνεται αβέβαιη λαμβάνοντας υπόψη τη μέχρι τώρα αξιοποίηση του συνόλου των ανανεώσιμων ενεργειακών πόρων, η οποία θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως ανεπαρκής. Η Περιφέρεια Ηπείρου ακολουθεί ένα πεπαλαιωμένο πρότυπο αναφορικά με την παραγωγή ενέργειας, που στηρίζεται κατά κύριο λόγο σε συμβατικές πηγές, ενέργειας, και σε μικρό βαθμό σε ανανεώσιμες πηγές, με σχεδόν αποκλειστική πηγή το υδάτινο δυναμικό της. Το πλεονέκτημα της περιοχής σχετικά με τους πλούσιους υδατικούς της πόρους αξιοποιείται σημαντικά για την παραγωγή υδροηλεκτρικής ενέργειας, ωστόσο ο βαθμός αξιοποίησης παραμένει χαμηλός συγκριτικά με τις δυνατότητες των λοιπών διαθέσιμων ανανεώσιμων πόρων για την παραγωγή ενέργειας. Έτσι το αιολικό και ηλιακό δυναμικό της περιοχής είναι σχεδόν αναξιοποίητα, όπως επίσης και η παραγόμενη βιομάζα.

Η διείσδυση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας στην συνολική παραγωγή ενέργειας της περιοχής αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα της μετάβασης της οικονομίας σε μία φιλικότερη προς το περιβάλλον με όρους αιφορίας και βιώσιμης ανάπτυξης. Η υφιστάμενη παραγωγή ενέργειας όχι μόνο δεν καλύπτει τις ανάγκες της περιοχής μελέτης, αλλά είναι σαφώς απομακρυσμένη από το σύγχρονο πρότυπο, που ορίζει τη διείσδυση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και την επιδίωξη συνδυασμένων λύσεων παραγωγής ενέργειας για την απεξάρτηση από τα ορυκτά καύσιμα. Η μετάβαση από τα κλασικά πρότυπα παραγωγής ενέργειας σε ανανεώσιμη ενέργεια με βάση το πλούσιο υπόβαθρό της σε ΑΠΕ, με παράλληλες δράσεις περιορισμού της χρήσης των συμβατικών πηγών και ορθολογικής αξιοποίησης της παραγόμενης ενέργειας, καθώς και η σύνδεση της περιοχής με τον αγωγό φυσικού αερίου μπορούν να αποτελέσουν σημαντικούς παράγοντες για την τόνωση της τοπικής οικονομίας και την αύξηση της ανταγωνιστικότητάς της. Η εξέλιξη αυτή, με βάση την έως τώρα πορεία της Περιφέρειας στον τομέα αυτό, δεν φαίνεται να αποτελεί έναν εφικτό, εν μέσω οικονομικής κρίσης και της εξ αυτής απορρέουσας σπανιότητας των διαθέσιμων πόρων, στόχο.

4.11 Ανασταλτικοί Παράγοντες

Έχοντας ως υπόβαθρο την ανάλυση της υπάρχουσας κατάστασης στην Περιφέρεια Ηπείρου και λαμβάνοντας υπόψη τις τάσεις, όπως διατυπώθηκαν στο παρόν κεφάλαιο, οριοθετείται ένα σύνολο από παράγοντες, οι οποίοι κρίνεται ότι

αναστέλλουν την αναπτυξιακή πορεία της περιοχής μελέτης. Ο προσδιορισμός των παραγόντων αυτών θα συμβάλει σημαντικά στην αντιμετώπιση των παθογενειών και στην απρόσκοπτη ανάπτυξη της περιοχής μελέτης.

4.11.1 Κοινωνικοί παράγοντες

Ο κοινωνικός τομέας αντιμετωπίζει σε σοβαρό βαθμό τη γήρανση του τοπικού πληθυσμού. Κατά τις επόμενες δεκαετίες μάλιστα, αναμένεται το ποσοστό ηλικιωμένων να αυξηθεί με γεωμετρική πρόοδο στο σύνολο των χωρών της Ε.Ε., σύμφωνα με την έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για το 2015. Κατ' επέκταση τα ποσοστά αυτά θα αποτυπωθούν και στην ελληνική πραγματικότητα, αλλά κυρίως σε περιφέρειες οι οποίες ήδη αντιμετωπίζουν το πρόβλημα αυτό, όπως η Περιφέρεια Ηπείρου. Αναμφίβολα η δυνατότητα της μακροζωίας αποτελεί σπουδαίο επιστημονικό και ιατρικό επίτευγμα, ωστόσο η πληθυσμιακή γήρανση είναι μία πρόκληση που θα κληθεί να αντιμετωπίσει η Ήπειρος στον μέγιστο βαθμό σε ποικίλα επίπεδα. Η γνώση και η παροχή των πληροφοριών σχετικά με τις δημογραφικές αλλαγές που θα αντιμετωπίσει η μελλοντική κοινωνία αποτελεί το πρώτο και βασικό εργαλείο για την χάραξη της κατάλληλης πολιτικής (European Commission, 2015).

Ένα εξίσου σημαντικό πρόβλημα με ποικίλες πτυχές είναι η ανεργία, η οποία μαστίζει την κοινωνία και αναμένεται να κλιμακωθεί τα προσεχή χρόνια. Η ανεργία μάλιστα που αφορά τους νέους είναι αυτή που αποτελεί και το μείζον πρόβλημα της Περιφέρειας Ηπείρου. Η πλέον παραγωγικότερη ομάδα συναντά δυσκολίες απορρόφησης στην αγορά εργασίας, με αποτέλεσμα να αναστέλλεται η ανοδική πορεία της Περιφέρειας σε κοινωνικό, αλλά και οικονομικό επίπεδο.

Παράλληλα με την ανεργία παρουσιάζεται και το φαινόμενο της φτώχειας, το οποίο είναι έντονο ακόμα και μεταξύ των παραγωγικών ομάδων που βρίσκονται ενταγμένες στην αγορά εργασίας, εξαιτίας της οικονομικής κρίσης που βιώνει το σύνολο της χώρας. Το φαινόμενο εντείνεται όταν γίνεται αναφορά σε πιο ευαίσθητες κοινωνικά ομάδες, όπως οι ηλικιωμένοι, οι άνεργοι και οι γυναίκες. Σε αυτό το σημείο πρέπει να υπογραμμιστεί ότι ακόμα και η εξεύρεση εργασίας ενδέχεται πολλές φορές να μην αρκεί για τη διαφυγή από την ένδεια. Η ανάγκη προώθησης ενός πολυδιάστατου πλαισίου μέτρων πολιτικής για την αντιμετώπιση των παραπάνω φαινομένων κρίνεται επιτακτική, με βάση τη διαπίστωση ότι τα φαινόμενα αυτά τείνουν να εδραιωθούν στην ηπειρώτικη κοινωνία (<http://www.newsbomb.gr/>).

4.11.2 Οικονομικοί παράγοντες

Η Περιφέρεια Ηπείρου ως μία από τις πλέον φτωχές περιφέρειες της χώρας, σύμφωνα με τα οικονομικά στοιχεία που αναλύθηκαν στην καταγραφή της υπάρχουσας κατάστασης, έχει να αντιμετωπίσει μία συρρίκνωση της οικονομίας της με επιπτώσεις σε πολλές πτυχές της καθημερινότητας. Η οικονομική κρίση που βιώνει η περιοχή μελέτης έρχεται σε αντιδιαστολή με το πλούσιο φυσικό και πολιτιστικό της περιβάλλον και τις ποικίλες αναπτυξιακές της δυνατότητες. Η συνεχής διεύρυνση του τριτογενούς τομέα, και ειδικότερα του εμπορικού κλάδου, και η παράλληλη συρρίκνωση του πρωτογενούς και δευτερογενούς τομέα, οι οποίοι διαχρονικά αποτελούσαν βασική πλουτοπαραγωγική πηγή για την Ήπειρο,

είναι μία πρόκληση που οφείλει να αντιμετωπίσει ο τόπος. Η συγκράτηση, αλλά και η προέγκυση νέων, για την ενίσχυση του πρωτογενούς και του δευτερογενούς τομέα αποτελούν βασικά εφόδια, ώστε η Ήπειρος να διατηρήσει τον χαρακτήρα της και να προωθήσει το παραδοσιακό μοντέλο της ελληνικής περιφέρειας. Παράλληλα είναι αναγκαίο να δοθεί έμφαση και στον τριτογενή τομέα, με προτεραιότητα στον τουρισμό, ο οποίος μπορεί να συνδυαστεί με την ταυτόχρονη ανάπτυξη της γεωργίας, της κτηνοτροφίας και της μεταποίησης, φέρνοντας ευοίωνες προοπτικές για την Ήπειρο.

4.11.3 Άξονες μεταφοράς

Τα τελευταία χρόνια η ολοκλήρωση σημαντικών οδικών έργων έχει αποτελέσει βασικό παράγοντα για την αναβάθμιση της Περιφέρειας Ηπείρου. Στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής πολιτικής για την ανάπτυξη των Διευρωπαϊκών Δικτύων Μεταφορών για ένα σύγχρονο, φιλικό προς το περιβάλλον, ενοποιημένο και λειτουργικό δίκτυο συνδυασμένων μεταφορών, είναι απαραίτητο να δρομολογηθούν και άλλα έργα για την αναβάθμιση των αξόνων μεταφοράς στην περιοχή. Πιο συγκεκριμένα, η υπολειπόμενη και η συνεχής υποβάθμιση του αεροδρομίου των Ιωαννίνων είναι ένας ανασταλτικός παράγοντας ανάπτυξης για την περιοχή μελέτης και χρήζει άμεσης αντιμετώπισης από τους αρμόδιους φορείς. Ηάρτια αεροπορική σύνδεση των Ιωαννίνων, αλλά και της Ηπείρου γενικότερα, με πόλεις της Ελλάδας και του εξωτερικού, θα δώσουν σημαντική ώθηση στον τουρισμό. Παράλληλα, η αποπεράτωση των έργων για τον εκσυγχρονισμό του λιμένα της Ηγουμενίτσας, αλλά και η αναβάθμιση των μικρότερων λιμένων των παραθαλάσσιων περιοχών θα συμβάλλουν στη διαμόρφωση της γενικότερης αναπτυξιακής πορείας της Ηπείρου.

4.11.4 Ενεργειακό δίκτυο

Παρά το ότι η Περιφέρεια Ηπείρου εμφανίζει σημαντικό δυναμικό σε διαθέσιμους πόρους για την παραγωγή ανανεώσιμης ενέργειας, οι υποδομές ανάπτυξης των ΑΠΕ δεν βρίσκονται σε ικανοποιητικό στάδιο. Τόσο οι συνεχείς και μεμονωμένες αλλαγές στο θεσμικό πλαίσιο, που δεν εντάσσονται στην ευρύτερη στρατηγική για το ενεργειακό σχεδιασμό της χώρας, όσο και η άγνοια της τοπικής κοινωνίας σχετικά με τα οφέλη της ανάπτυξης των ΑΠΕ σε οικονομικό, κοινωνικό και περιβαλλοντικό επίπεδο, αποτελούν τα κύρια εμπόδια για την αξιοποίηση των ανανεώσιμων πόρων. Τα περιθώρια ανάπτυξης, πέραν του υδροδυναμικού δυναμικού, είναι ευρεία. Η αξιοποίηση της παραγόμενης βιομάζας, όπως και της ηλιακής και αιολικής ενέργειας είναι αναγκαίο να τεθούν σε προτεραιότητα, ενώ σημαντική είναι η κατασκευή υποδομών για την πρόσβαση της περιοχής στο δίκτυο φυσικού αερίου. Τα ενεργειακά αυτά σχέδια θα λειτουργήσουν θετικά για την Ήπειρο προσελκύοντας νέες επιχειρηματικές επενδύσεις, ενώ παράλληλα θα συμβάλουν στην ενεργειακή απεξάρτηση από πεπερασμένους πόρους με υψηλό κόστος κατανάλωσης και αρνητικές συνέπειες στο περιβάλλον. Με άλλα λόγια, η προώθηση των ΑΠΕ και των σχετικών τεχνολογιών στην Περιφέρεια Ηπείρου μπορεί να συνεισφέρει σημαντικά στην ισόρροπη περιφερειακή ανάπτυξη υπό το πρίσμα της αειφορίας και της βιωσιμότητας, προσδίδοντας στον τόπο χαρακτήρα σύγχρονο και συνεχώς εξελισσόμενο.

5 ΤΟ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟ ΠΡΟΦΙΛ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΗΠΕΙΡΟΥ

Το παρόν κεφάλαιο εστιάζει στην ανάλυση του τουριστικού προφίλ της Περιφέρειας Ηπείρου. Στο πλαίσιο αυτό, σε πρώτο επίπεδο καταγράφεται το σύνολο των διαθέσιμων πόρων, φυσικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος, που απαντώνται στην υπό μελέτη περιοχή και μπορούν να αποτελέσουν πυρήνες τουριστικής ανάπτυξης της. Σε δεύτερο επίπεδο, εξετάζεται ο βαθμός αξιοποίησης των πόρων αυτών, μέσα από τη μελέτη τόσο της *προσφοράς* (τουριστικές υποδομές περιοχής μελέτης) όσο και της *ζήτησης*, μέσα από τη διεξοδική ανάλυση των ροών επισκεπτών της περιοχής. Στόχος της ανάλυσης αυτής είναι η αποσαφήνιση του έως τώρα διαμορφωμένου τουριστικού προφίλ της Περιφέρειας Ηπείρου, καθώς και ο εντοπισμός των δυνατοτήτων, αλλά και των αδυναμιών της περιοχής στην κατεύθυνση της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης.

5.1 Πολιτιστικοί Πόροι

Προσδιορίζοντας την έννοια του *πολιτιστικού περιβάλλοντος* και με βάση ποικίλα νομικά και μη κείμενα, προκύπτει ότι είναι άμεσα συνδεδεμένη με αυτή του *φυσικού περιβάλλοντος*. Η σύνθεση αυτών των δύο οριοθετεί την έννοια του περιβάλλοντος. Σύμφωνα μάλιστα με το Ν. 1650/1986 ορίζεται ως «*Περιβάλλον: Το σύνολο των φυσικών και ανθρωπογενών παραγόντων και στοιχείων που βρίσκονται σε αλληλεπίδραση και επηρεάζουν την οικολογική ισορροπία, την ποιότητα ζωής, την υγεία των κατοίκων, την ιστορική και πολιτιστική παράδοση και τις αισθητικές αξίες*» (Στρατηγέα & άλλοι, 2015).

Υπό αυτό το πρίσμα, ο όρος «*πολιτιστικοί πόροι*» περιλαμβάνει τόσο το φυσικό όσο και το πολιτιστικό περιβάλλον. Ειδικότερα περιλαμβάνει το φυσικό κεφάλαιο, το ανθρώπινο κεφάλαιο, καθώς και το σύνολο του πολιτισμικού αποθέματος. Στην παρούσα εργασία εξετάζονται οι πολιτιστικοί πόροι φυσικού ενδιαφέροντος, οι οποίοι σχετίζονται με το φυσικό περιβάλλον, αλλά και οι πολιτιστικοί πόροι πολιτιστικού ενδιαφέροντος, οι οποίοι σχετίζονται με τον πολιτιστικό πλούτο της υπό μελέτη περιοχής.

Οι πολιτιστικοί πόροι (φυσικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος) αποτελούν καθοριστικό παράγοντα για την τουριστική ανάπτυξη μιας περιοχής. Για την Περιφέρεια Ηπείρου, οι πολιτιστικοί πόροι της αποτελούν το συγκριτικό της πλεονέκτημα, δεδομένου ότι η συγκεκριμένη περιφέρεια αποτελεί μια περιοχή με απaráμιλλο φυσικό πλούτο και βαρύνουσας αξίας πολιτιστική κληρονομιά. Η καταγραφή του συνόλου των διαθέσιμων πολιτιστικών πόρων της υπό μελέτη περιοχής κρίνεται απαραίτητη για τον σχεδιασμό της βιώσιμης τουριστικής της ανάπτυξης, σε αρμονία με τα λοιπά δεδομένα (κοινωνικο-οικονομικά, τεχνολογικά κ.ά.), δεδομένου ότι αποτελούν *πόλους έλξης τουριστικών ροών*. Εξίσου σημαντική είναι και η αξιολόγηση του βαθμού αξιοποίησης των πόρων αυτών από την Περιφέρεια Ηπείρου και της δυνατότητας, με βάση τη φέρουσα ικανότητα της περιοχής, για περαιτέρω αξιοποίησή τους.

5.1.1 Πόροι φυσικού ενδιαφέροντος

Η Περιφέρεια Ηπείρου διαθέτει ένα πλούσιο φυσικό περιβάλλον, το οποίο αποτελεί ένα από τα κυριότερα – αν όχι το κυριότερο – *συγκριτικά πλεονεκτήματα* για την

τουριστική ανάπτυξη της περιοχής. Πολλές φορές, μάλιστα, το ελκυστικό φυσικό περιβάλλον της μπορεί να αποτελέσει και το βασικό κίνητρο για την τουριστική ζήτηση. Για τον λόγο αυτό, κρίνεται σκόπιμο να γίνει μία πλήρης καταγραφή του συνόλου των φυσικών πόρων που εντοπίζονται στην Περιφέρεια Ηπείρου, η οποία θα περιλαμβάνει τους ορεινούς όγκους, τους υδατικούς πόρους, τη χλωρίδα και την πανίδα, αλλά και τις περιοχές που βρίσκονται υπό προστασία, τα Τοπία Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλλους (ΤΙΦΚ) κ.ά.

Ορεινοί όγκοι

Η ορεινότητα αποτελεί βασικό χαρακτηριστικό της Περιφέρειας Ηπείρου, καθώς το έντονο ανάγλυφο κυριαρχεί στο σύνολο της περιοχής. Πέραν από τους κυριότερους ορεινούς όγκους, που αναφέρθηκαν κατά την ανάλυση της υπάρχουσας κατάστασης, είναι εξίσου αξιόλογοι οι γεωμορφολογικοί σχηματισμοί που έχουν δημιουργηθεί λόγω της ύπαρξης των ορεινών αυτών όγκων, σε συνδυασμό με τη διαβρωτική δράση των ορμητικών υδάτινων ρευμάτων. Τέτοιου τύπου σχηματισμοί, όπως για παράδειγμα τα *σπήλαια*, τα *φαράγγια* και οι *χαράδρες*, είναι βαρύνουσας σημασίας για την τουριστική ανάπτυξη, αφού αποτελούν πόλο έλξης για μεγάλο μέρος του τουριστικού κοινού.

Το *Σπήλαιο της* Ανεμότρυπας βρίσκεται κοντά στο χωριό Πράμαντα της Π.Ε. Ιωαννίνων, σε υψόμετρο 900 μ. και απέχει 60 χλμ. από τα Ιωάννινα. Από τα 350 μ. του συνολικού μήκους του, τα 270 μ. είναι επισκέψιμα. Το σπήλαιο αποτελείται από τρία επίπεδα: (α) το υψηλότερο, το οποίο λόγω παλαιότερης κατάρρευσης δεν είναι επισκέψιμο, (β) το μεσαίο, που αποτελεί και τη διαμορφωμένη τουριστική διαδρομή, και (γ) το χαμηλότερο, που είναι η κοίτη του υπόγειου ποταμού που διαρρέει το σπήλαιο. Περιλαμβάνει σταλακτίτες, σταλαγμίτες, καταρράκτες, μικρές λίμνες και έναν υπόγειο ποταμό.

Το *Σπήλαιο του* Περάματος βρίσκεται στο εσωτερικό του λόφου στο Πέραμα, σε απόσταση 4 χλμ. από τα Ιωάννινα. Το μήκος της διαδρομής εντός του σπηλαιού είναι 850 μ. και περιλαμβάνει χαρακτηριστικούς σχηματισμούς σε σχέση με το χρώμα, τη φωτεινότητα και τη μορφή των κρυστάλλων, στοιχεία που το αναδεικνύουν ως ένα από τα πιο εντυπωσιακά σπήλαια της χώρας.

Το *Φαράγγι του* Βίκου είναι ένα από τα πιο σημαντικά φυσικά αξιοθέατα του Ζαγορίου της Π.Ε. Ιωαννίνων. Είναι το βαθύτερο φαράγγι παγκοσμίως, γεγονός που το καθιστά ως έναν σημαντικότερο πόρο για την Περιφέρεια Ηπείρου, αλλά και τη χώρα γενικότερα. Έχει μήκος 12 χλμ. και σε ορισμένα σημεία το ύψος της χαράδρας ξεπερνάει τα 1.000 μ. Η περιοχή της χαράδρας αποτελεί τον πυρήνα του Εθνικού Δρυμού Βίκου – Αώου. Η κατάβαση είναι εφικτή από πολλά χωριά του Ζαγορίου, αφού υπάρχουν ποικίλα σηματοδοτημένα μονοπάτια που διατρέχουν την περιοχή.

Η *Χαράδρα του* Κουβαρά βρίσκεται κοντά στο χωριό Δολό του Πωγωνίου στην Π.Ε. Ιωαννίνων. Σχηματίστηκε από τον ποταμό Κουβαρά, ο οποίος είναι παραπόταμος του Δρίνου. Υπάρχει διαμορφωμένο μονοπάτι, το οποίο οδηγεί στη χαράδρα, και την καθιστά προσπελάσιμη στον επισκέπτη.

Υδατικοί πόροι

Η παρουσία του υδατικού στοιχείου είναι ιδιαίτερα έντονη στην υπό μελέτη περιοχή και, σε συνδυασμό με το έντονο ανάγλυφο, έχει συντελέσει στη δημιουργία ενός πυκνού υδρογραφικού δικτύου, το οποίο περιλαμβάνει ποικίλους σχηματισμούς, όπως ποτάμια, λίμνες, έλη, δέλτα, υγροβιότοπους, κοιλάδες και παραλίες (Χάρτης 5-1). Οι προαναφερθέντες πόροι αποτελούν πόλο τουριστικού ενδιαφέροντος και καθιστούν την Περιφέρεια Ηπείρου ιδιαίτερα προνομιούχα σε επίπεδο φυσικού περιβάλλοντος.

Χάρτης 5-1: Το υδρογραφικό δίκτυο της Περιφέρειας Ηπείρου

Πηγή: <http://oikoskopio.gr/map/>

Ο Ποταμός Άραχθος μαζί με τους παραποτάμους του, συγκεντρώνει τα νερά από το μεγαλύτερο μέρος του ορεινού όγκου μεταξύ Μετσόβου και Τζουμέρκων. Ο ποταμός κυλάει ορμητικά ανάμεσα σε μεγάλη χαράδρα, μέχρι το γεφύρι της Πλάκας, διασχίζει την πεδιάδα της Άρτας και, τέλος, εκβάλλει με μεγάλο δέλτα στον Αμβρακικό κόλπο.

Ο Ποταμός Αχέρωντας πηγάζει από τα όρη του Σουλίου και εκβάλλει στο Ιόνιο Πέλαγος, και συγκεκριμένα στην περιοχή της Αμμουδιάς της Π.Ε. Πρέβεζας, όπου σχηματίζει δέλτα από το οποίο διαμορφώνονται τα δύο κύρια έλη της περιοχής, το έλος της Σπλάντζας και το έλος της Βαλανιδορράχης.

Η Λίμνη του Ζηρού βρίσκεται δυτικά της Φιλιππιάδας σε απόσταση 4,5 χλμ. Η λίμνη αποτελεί αξιόλογο βιότοπο με έκταση 420 στρ.

Η *Λίμνη Ζαραβίνα*, γνωστή και ως λίμνη του Δελβινακίου, βρίσκεται κοντά στο Καλπάκι Πωγωνίου της Π.Ε. Ιωαννίνων, στον δρόμο που οδηγεί στην Κακαβιά και το Δελβινάκι. Η λίμνη βρισκόταν μέχρι πριν κάποια χρόνια υπό ένα ιδιαίτερο ιδιόκτητο καθεστώς, γεγονός που δυσχέραινε την αξιοποίησή της. Ωστόσο, το τελευταίο διάστημα αποτελεί δημόσιο αγαθό και είναι ελεύθερη προς επίσκεψη.

Η *Λίμνη Παμβώτιδα*, γνωστή και ως λίμνη των Ιωαννίνων, έχει επιφάνεια 23 τ.χλμ. και στη δυτική όχθη της εκτείνεται η πόλη των Ιωαννίνων. Περιβάλλεται από τα όρη Μιτσικέλι και τα ανατολικά αντερείσματα του Τομάρου και σχηματίζεται από τα ύδατα κυρίως τριών πηγών - Ντραμπάντοβας, Σεντενίκου και Κρύας -, οι οποίες αναβλύζουν στους πρόποδες του Μιτσικελίου. Αποτελεί σήμα κατατεθέν, όχι μόνο των Ιωαννίνων, αλλά και γενικότερα της Ηπείρου. Εντός της λίμνης υπάρχει το ομώνυμο νησάκι, το οποίο είναι το *μοναδικό κατοικημένο νησί λίμνης στη χώρα*.

Οι *Δρακόλιμνες της Ηπείρου* βρίσκονται κατά κύριο λόγο στην οροσειρά της Πίνδου και είναι ορεινές λίμνες, απομεινάρια παγετώνων. Αποτελούν οικοσυστήματα μεγάλης αξίας, καθώς βρίσκονται σε περιοχές με μοναδική και ευαίσθητη οικολογική ισορροπία: υψηλές θερμοκρασίες, αυξομειώσεις έντασης ηλιακής ακτινοβολίας, μειωμένη ατμοσφαιρική πίεση. Οι πιο σημαντικές Δρακόλιμνες της περιοχής είναι: η Δρακόλιμνη της Τύμφης, οι Δρακόλιμνες του Γράμμου, η Δρακόλιμνη Γκίστοβα και οι Δρακόλιμνες του Σμόλικα.

Το *Έλος του Καλοδικίου* βρίσκεται βόρεια της Πάργας, κοντά στο Μαργαρίτι, στην Π.Ε. Θεσπρωτίας. Είναι υγροβιότοπος με έκταση 3.500 στρ.

Το *Δέλτα του Καλαμά* είναι υγροβιότοπος με μεγάλη οικολογική σημασία και δημιουργείται στις εκβολές του ποταμού Καλαμά στο Ιόνιο Πέλαγος, βόρεια της Ηγουμενίτσας.

Ο *υγροβιότοπος του Αμβρακικού κόλπου* αποτελεί έναν από τους πιο σημαντικούς υγροβιότοπους όχι μόνο της χώρας, αλλά και της Ευρώπης. Υπόκειται σε ειδικό καθεστώς προστασίας με διεθνείς συνθήκες. Χωρικά, ο υγροβιότοπος εκτείνεται μεταξύ των εκβολών των ποταμών Λούρου και Αράχθου. Περιλαμβάνει καλαμιώνες, λιμνοθάλασσες, αλμυρόβαλτους και λουρονησίδες. Αποτελεί καταφύγιο πουλιών και μεταναστευτικό «στέκι» για πολλά είδη πουλιών και ζώων.

Η *Κοιλιάδα του ποταμού Γορμού* διαρρέει την περιοχή του ανατολικού Πωγωνίου και αποτελεί περιοχή ιδιαίτερου φυσικού κάλλους. Φιλοξενεί αξιόλογο οικοσύστημα.

Οι *καταρράκτες των Τζουμέρκων* βρίσκονται στα Κεντρικά Τζουμέρκα, στην Π.Ε. Άρτας, και αποτελούν ένα από τα πιο αξιόλογα φυσικά αξιοθέατα της περιοχής.

Οι παραλίες της Περιφέρειας Ηπείρου εντοπίζονται κυρίως στο δυτικό της τμήμα και συγκεκριμένα στις Π.Ε. Θεσπρωτίας και Πρέβεζας. Η παράκτια περιοχή περιλαμβάνει σημαντικούς πόλους έλξης φυσικού ενδιαφέροντος, συνδυάζοντας καλή ποιότητα νερών κολύμβησης, με εντυπωσιακά τοπία πρασίνου και αμμουδερών παραλιών. Σύμφωνα μάλιστα με το εθελοντικό πρόγραμμα «ΓΑΛΑΖΙΕΣ ΣΗΜΑΙΕΣ» («BLUE FLAG»), επτά παραλίες της Περιφέρειας Ηπείρου βραβεύτηκαν το 2015, πιστοποιώντας κατά αυτό τον τρόπο την καθαρότητα, την οργάνωση, την ασφάλεια των λουόμενων και επισκεπτών, αλλά και την προστασία του φυσικού πλούτου της ακτής και του παράκτιου χώρου, με κοινό παρονομαστή

την περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση της τοπικής κοινωνίας. Οι παραλίες με «ΓΑΛΑΖΙΑ ΣΗΜΑΙΑ» είναι: το Δρέπανο και η Μέγα Άμμος στον Δήμο Ηγουμενίτσας, η Κυανή, το Μονολίθι και οι Τσούκες στον Δήμο Πρέβεζας, καθώς και η Λούτσα και ο Βάλτος στον Δήμο Πάργας.

Στην Π.Ε. Θεσπρωτίας υπάρχουν 22 παραλίες, οι οποίες είναι στο σύνολό τους οργανωμένες και σχετικά εύκολα προσβάσιμες μέσω του υπάρχοντος οδικού δικτύου. Ωστόσο, η παραλία Πισίνα στα Σύβοτα είναι προσβάσιμη μόνο με πλωτό μέσο, αφού βρίσκεται απέναντι από τα Σύβοτα, στο νησάκι του Αγίου Νικολάου, καθώς και η παραλία Κατσονίση στην Πέρδικα είναι αποκομμένη από το οδικό δίκτυο και προσεγγίζεται μόνο μέσω θαλάσσης. Οι παραλίες εντοπίζονται χωρικά κοντά στις περιοχές της Πέρδικας (9 παραλίες), των Συβότων (8 παραλίες), της Πλαταριάς (4 παραλίες) και της Ηγουμενίτσας (1 παραλία).

Στην Π.Ε. Πρέβεζας υπάρχουν 18 παραλίες, οι οποίες εντοπίζονται κοντά στις περιοχές της Πρέβεζας και της Πάργας. Όλες οι παραλίες είναι πλήρως οργανωμένες και προσβάσιμες μέσω του οδικού δικτύου. Ιδιαίτερα η περιοχή της Πάργας, λόγω του τοπίου και των παραλιών της, αποτελεί πόλο έλξης για τους επισκέπτες κατά τους θερινούς μήνες.

Στο νότιο τμήμα της Π.Ε. Άρτας και συγκεκριμένα στην περιοχή Κορωνησία υπάρχουν λίγες παραλίες, οι οποίες όμως δεν είναι ιδιαίτερα δημοφιλείς. Βρίσκονται στον Αμβρακικό κόλπο και είναι κοντά στις λιμνοθάλασσες και τους υγροβιότοπους. Δεν προτιμούνται για κολύμπι, αλλά αποτελούν πόλους έλξης λόγω του περιβάλλοντος της λιμνοθάλασσας, το οποίο μπορούν να απολαύσουν επισκέπτες με οικολογικά ενδιαφέροντα.

Επιπρόσθετα στην περιοχή μελέτης υπάρχουν *θερμαλιστικές πηγές*, οι οποίες οφείλουν την ύπαρξή τους στο γεωθερμικό δυναμικό του υπεδάφους. Συνολικά εντοπίζονται τέσσερις θερμαλιστικές πηγές, δύο στο βόρειο τμήμα της Περιφέρειας Ηπείρου και δύο στο νότιο τμήμα. Οι πηγές αυτές είναι ιαματικές πηγές τοπικής σημασίας, δηλαδή η αξιοποίησή τους εμπίπτει στις αρμοδιότητες του ΟΤΑ στον οποίο ανήκουν και είναι οι ακόλουθες:

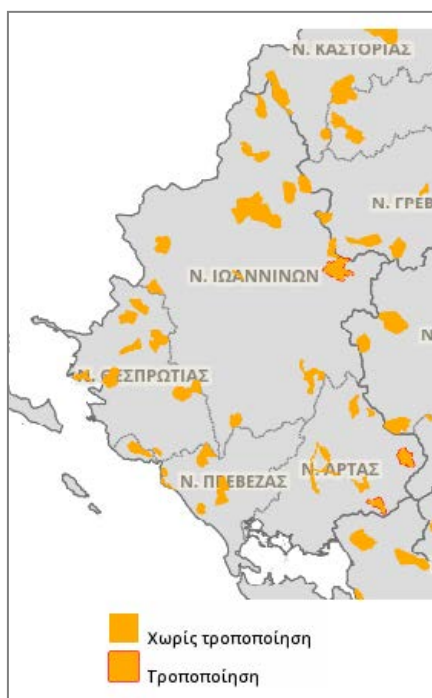
- τα ατμόλουτρα στην περιοχή Αμαράντου Κόνιτσας στην Π.Ε. Ιωαννίνων, τα οποία είναι τα μοναδικά στο είδος τους στη χώρα,
- η ιαματική πηγή Καραβασίλων – Πυξαριάς στην Π.Ε. Ιωαννίνων,
- η ιαματική πηγή Πρέβεζας στην Π.Ε. Πρέβεζας, και
- η ιαματική πηγή στο Χανόπουλο στην Π.Ε. Άρτας.

Χλωρίδα – Πανίδα

Η Περιφέρεια Ηπείρου αποτελεί κέντρο βιοποικιλότητας και ενδημισμού για πολλά είδη χλωρίδας και πανίδας. Η γεωγραφική της θέση, σε συνδυασμό με τη μορφολογία του εδάφους και τη συνύπαρξη του ορεινού με το υδάτινο στοιχείο, την καθιστούν ως ιδανική περιοχή για την ανάπτυξη πλούσιας χλωρίδας και πανίδας. Κατά αυτό τον τρόπο, η υπό μελέτη περιοχή παρουσιάζει μεγάλο ενδιαφέρον, με αποτέλεσμα η ύπαρξη και μόνο σπάνιων ειδών να αποτελεί από μόνη της ένα συγκριτικό πλεονέκτημα για την ανάπτυξη της τουριστικής

δραστηριότητας. Παρά το ότι δεν έχει υπάρξει εμπειριστατωμένη και τεκμηριωμένη καταγραφή του ηπειρώτικου χλωριδικού πλούτου, εκτιμάται από μεμονωμένες μελέτες ότι κυμαίνεται μεταξύ 2.000 και 2.200 ειδών και υποειδών. Αρκετά από τα είδη αυτά είναι ενδημικά της Ελλάδας, ενώ ορισμένα είναι ενδημικά της Ηπείρου.

Όσον αφορά στην πανίδα της περιοχής, δεν υπάρχει ούτε σε αυτή την περίπτωση μία συνολική καταγραφή. Ωστόσο, υπάρχουν στοιχεία για μεμονωμένες περιοχές, οι οποίες έχουν ενταχθεί σε κάποιο καθεστώς προστασίας (Χάρτης 5-2). Έτσι, είναι γνωστό ότι η ορεινή και η ημιορεινή ζώνη της Πίνδου αποτελεί βασικό ενδιαίτημα της καφέ αρκούδας (απειλούμενο με εξαφάνιση είδος), ενώ στην Ήπειρο βρίσκονται τα περισσότερα μεγάλα θηλαστικά της χώρας, όπως ο λύκος (τρωτό είδος) και το αγριόγιδο. Στα εκτεταμένα δάση της Ηπείρου υπάρχει πλήθος δασόβιων πτηνών, ενώ παράλληλα το πλούσιο υδατικό δίκτυο ευνοεί την ανάπτυξη ενδιαφέρουσας ιχθυοπανίδας με ενδημικά είδη. Χαρακτηριστικά παραδείγματα ιχθυοπανίδας σε κίνδυνο βρίσκονται στη λίμνη Παμβώτιδα, στον Αχέροντα, στον Λούρο και στον Άραχθο. Στον Αμβρακικό συγκεντρώνονται πλήθη πτηνών, με σημαντικό αριθμό πληθυσμών ορισμένων σπάνιων ευρωπαϊκών αρπακτικών ειδών. Επίσης, η περιοχή των Μαστροχωριών, στο βόρειο τμήμα της Π.Ε. Ιωαννίνων, έχει προταθεί για ένταξη στο δίκτυο «Σημαντικών Περιοχών για τις Πεταλούδες», αφού πολλά από τα είδη απειλούνται με εξαφάνιση (Αναπτυξιακή Ηπείρου, 2011· WTTTC, 2015).

Χάρτης 5-2: Τα καταφύγια άγριας ζωής στην Περιφέρεια Ηπείρου

Πηγή: <http://oikoskopio.gr/map/>

Προστατευόμενες περιοχές

Στην Περιφέρεια Ηπείρου βρίσκονται δύο από τους παλαιότερους και πιο σημαντικούς Εθνικούς Δρυμούς της χώρας, ο *Εθνικός Δρυμός Βίκου – Αώου* και ο *Εθνικός Δρυμός Πίνδου*, γνωστός και ως Βάλια – Κάλντα. Ο μεν πρώτος βρίσκεται

εξ ολοκλήρου στην Περιφέρεια Ηπείρου, ο δε δεύτερος μερικώς, αφού το μεγαλύτερο τμήμα του ανήκει στη Δ. Μακεδονία. Οι δύο δρυμοί περιλαμβάνουν εξαιρετικά σπάνια και ευαίσθητα οικοσυστήματα, γεγονός που δεν επιτρέπει καμία ανθρώπινη δραστηριότητα και παρέμβαση, εκτός από την περιήγηση και αναψυχή κατά τη διάρκεια της ημέρας. Επίσης, οι δρυμοί είναι πλούσιοι τόσο σε χλωρίδα όσο και σε πανίδα, φιλοξενώντας ακόμα και σπάνια είδη που χρήζουν προστασίας.

Εξίσου σημαντική περιοχή οικολογικά, η οποία έχει χαρακτηριστεί ως υγρότοπος διεθνούς σημασίας (Ramsar), είναι ο *Αμβρακικός κόλπος*. Συνεχίζοντας, στην Περιφέρεια Ηπείρου υπάρχουν δύο αισθητικά δάση, το *Περιοστικό Δάσος των Ιωαννίνων* και το *Περιοστικό Δάσος Νικοπόλεως – Μύτικα - Πρέβεζας*, καθώς και δύο διατηρητέα *Μνημεία της Φύσης*, ο πλάτανος του χωριού Λια της Θεσπρωτίας και ο πλάτανος στο γεφύρι της Άρτας.

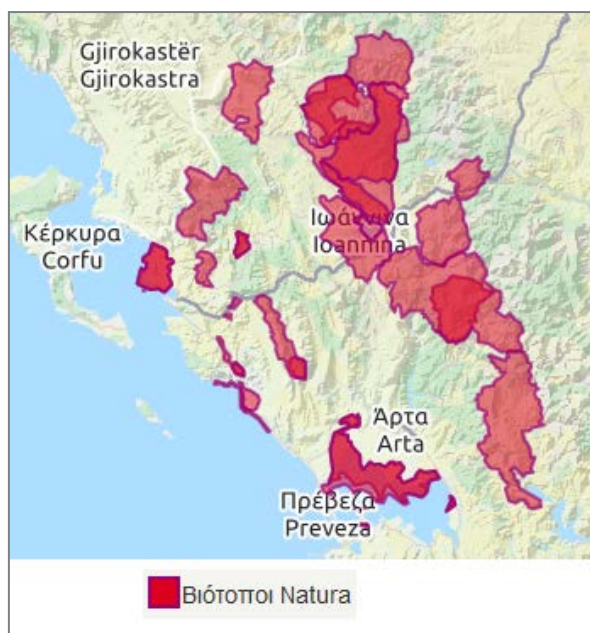
Στο πλαίσιο του ευρωπαϊκού δικτύου Natura 2000, με στόχο τη διασφάλιση της μακροπρόθεσμης διατήρησης των πολύτιμων και των πλέον απειλούμενων ειδών και ενδιαιτημάτων της ευρωπαϊκής κοινότητας, θεσμοθετήθηκαν οι παρακάτω προστατευόμενες περιοχές στην Περιφέρεια Ηπείρου:

- Εθνικό Πάρκο Βόρειας Πίνδου,
- Εθνικό Πάρκο Τζουμέρκων, Περιστερίου και χαράδρας Αράχθου,
- Περιοχή οικοανάπτυξης Λίμνης Παμβώτιδας,
- Προστατευόμενη περιοχή χερσαίων, υδάτινων και θαλάσσιων περιοχών των στενών και εκβολών των ποταμών Αχέροντα, Καλαμά και του Έλους Καλοδικίου, και
- Εθνικό Πάρκο Υγροτόπων Αμβρακικού.

Για καθεμία από τις παραπάνω περιοχές έχει συσταθεί ο αρμόδιος φορέας διαχείρισης, ο οποίος σε κάθε περίπτωση έχει ως στόχο τη διατήρηση, τη βιώσιμη διαχείριση και την ανάδειξη της εκάστοτε περιοχής, ώστε να αποτελέσει έναν τοπικό και υπερτοπικό πόλο ανάπτυξης.

Σύμφωνα με τον κατάλογο του δικτύου Natura 2000, στην Περιφέρεια Ηπείρου υπάρχουν 31 συνολικά ενταγμένες περιοχές. Οι 16 από αυτές απαντώνται στην Π.Ε. Ιωαννίνων, οι 9 στη Π.Ε. Θεσπρωτίας, οι 4 στην Π.Ε. Άρτας και οι 2 στην Π.Ε. Πρέβεζας (Χάρτης 5-3).

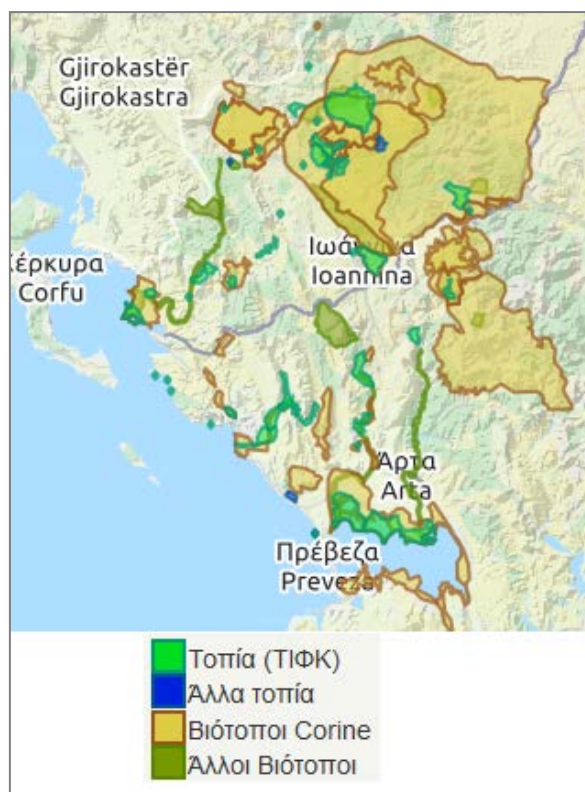

Χάρτης 5-3: Βιότοποι NATURA στην Περιφέρεια Ηπείρου

Πηγή: <http://filotis.itia.ntua.gr/>

Λόγω της πλούσιας και σπάνιας πανίδας της Ηπείρου, έχουν οριστεί συνολικά στην περιοχή 34 Καταφύγια Άγριας Ζωής (ΚΑΖ). Συγκεκριμένα, στην Π.Ε. Ιωαννίνων υπάρχουν 14, στη Π.Ε. Θεσπρωτίας 8, στην Π.Ε. Άρτας 7 και στην Π.Ε. Πρέβεζας 5. Επιπλέον έχουν οριστεί 19 περιοχές στις οποίες ισχύει απαγόρευση του κυνηγιού για καθορισμένη χρονική περίοδο εντός του έτους. Τα όρια των ΚΑΖ, καθώς και των περιοχών απαγόρευσης του κυνηγιού, δύναται να τροποποιούνται ανά χρονική περίοδο και για τον λόγο αυτό τα όρια των περιοχών δεν είναι σταθερά.

Επίσης, σε καθεστώς προστασίας βρίσκονται και τα λεγόμενα «*Τοπία Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλλους*» (ΤΙΦΚ), τα οποία στην Ήπειρο είναι 45 στον αριθμό. Τα περισσότερα βρίσκονται στην Π.Ε. Ιωαννίνων (24), ενώ ακολουθεί η Π.Ε. Θεσπρωτίας με 10, η Π.Ε. Πρέβεζας με 7 και, τέλος, η Π.Ε. Άρτας με 3 (Χάρτης 5-4).

Χάρτης 5-4: Βιότοποι και Τοπία Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλλους (ΤΙΦΚ) στην Περιφέρεια Ηπείρου

Πηγή: <http://filotis.itia.ntua.gr/>

Τέλος, ο πυρήνας του Εθνικού Δρυμού Πίνδου έχει χαρακτηριστεί ως «Βιογενετικό Απόθεμα» και εντάσσεται στο Ευρωπαϊκό Δίκτυο Βιογενετικών Αποθεμάτων, το οποίο αποσκοπεί στη διατήρηση αντιπροσωπευτικών δειγμάτων χλωρίδας, πανίδας και φυσικών περιοχών της Ευρώπης (Αναπτυξιακή Ηπείρου Α.Ε., 2011).

Περιπατητικά μονοπάτια

Στην Περιφέρεια Ηπείρου υπάρχει ένα δίκτυο μονοπατιών, το οποίο αποτελεί τμήμα του ευρύτερου ευρωπαϊκού δικτύου μονοπατιών μεγάλων αποστάσεων. Οι πεζοπορικές αυτές διαδρομές διέρχονται μέσα από ποικίλα οικοσυστήματα και περιοχές ιδιαίτερου φυσικού κάλλους και ενδιαφέροντος. Σε γενικές γραμμές το ευρωπαϊκό δίκτυο έχει βασιστεί στα επιμέρους εθνικά και τοπικά μονοπάτια που προϋπήρχαν.

Το Ευρωπαϊκό Μονοπάτι Ε6, με συνολικό μήκος 5.200 χλμ., έχει ως αφετηρία τη Φινλανδία και διασχίζοντας τη Δανία, Γερμανία, Τσεχία, Αυστρία και Σλοβενία, συνδέει το λιμάνι της Ριέκας στην Κροατία με το λιμάνι της Ηγουμενίτσας. Συνεχίζει κατά μήκος των βόρειων παραμεθόριων περιοχών της χώρας και καταλήγει στη Σαμοθράκη. Εντός της Περιφέρειας Ηπείρου το Ε6 έχει ως αφετηρία τον εγκαταλελειμμένο οικισμό Αμπέλια, στην Π.Ε. Θεσπρωτίας. Διασχίζοντας μικρούς ορεινούς όγκους, εκτείνεται στην Παραμυθιά και στην Αρχαία Δωδώνη. Η συνέχεια του μονοπατιού βρίσκεται στη λίμνη των Ιωαννίνων και οδηγεί προς το Μέτσοβο. Η διαδρομή εκτείνεται στις πλαγιές του Μαυροβουνίου και συνεχίζει στο

Εθνικό Πάρκο της Πίνδου, από όπου και επεκτείνεται προς τη Δ. Μακεδονία (Χάρτης 5-5).

Τα εθνικά μονοπάτια που βρίσκονται στην υπό μελέτη περιοχή είναι το Ο1 και Ο3 (Χάρτης 5-5). Το πρώτο ξεκινά από το Μέτσοβο και το όρος Περιστερί και καταλήγει στο χωριό Γαρδίκι της Π.Ε. Τρικάλων. Υπάρχει μάλιστα σχεδιασμός για επέκταση του μονοπατιού εντός της Π.Ε. Τρικάλων. Το δεύτερο εθνικό μονοπάτι που διασχίζει την περιοχή μελέτης συνδέει τα Ιωάννινα με τον Γράμμο. Συγκεκριμένα ξεκινά από το βόρειο τμήμα της λίμνης των Ιωαννίνων και συνεχίζει διασχίζοντας περιοχές σημαντικού φυσικού ενδιαφέροντος, όπως τα Ζαγοροχώρια, οι Κήποι, το χωριό Βίτσα, το Μονοδένδρι, το φαράγγι του Βίκου, το Πάπιγκο, η Τύμφη, ο Σμόλικας, καταλήγοντας στον Γράμμο.

Χάρτης 5-5: Τα μονοπάτια μεγάλων αποστάσεων στη Βόρεια Ελλάδα

Πηγή: <http://www.pezoporia.gr/>

Χιονοδρομικά κέντρα

Στα πλαίσια αξιοποίησης των πολιτιστικών πόρων φυσικού ενδιαφέροντος, κατά τη διάρκεια των χειμερινών μηνών λειτουργούν στην περιοχή μελέτης τρία χιονοδρομικά κέντρα:

- στο Μέτσοβο Ιωαννίνων (θέση «Καρακόλι»),
- στο Ανήλιο Ιωαννίνων (πλησίον Μετσόβου), και
- στη Βασιλίτσα (στα σύνορα με την Π.Ε. Γρεβενών).

Τα χιονοδρομικά κέντρα είναι πλήρως εξοπλισμένα και σύγχρονα, ενώ είναι εύκολα προσβάσιμα από το κύριο οδικό δίκτυο.

5.1.2 Πόροι πολιτιστικού ενδιαφέροντος

Το πλούσιο φυσικό τοπίο της Περιφέρειας Ηπείρου συμπληρώνεται από τους άφθονους πόρους πολιτιστικού ενδιαφέροντος, οι οποίοι βρίσκονται διάσπαρτοι σε όλη της την έκταση, μαρτυρώντας τον χαρακτήρα που έχει διαμορφώσει η ανθρώπινη δραστηριότητα και παρέμβαση στην περιοχή μελέτης. Κατά αυτό τον τρόπο, η Ήπειρος θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως «κοιτίδα» πολιτισμού, αφού ο πολιτιστικός της πλούτος είναι ποικιλόμορφος και ιδιαίτερης αξίας. Ειδικότερα, το ηπειρώτικο πολιτιστικό απόθεμα συντίθεται από ευρήματα της Παλαιολιθικής εποχής, μνημεία της Κλασικής και Ελληνιστικής περιόδου, ιστορικά μνημεία της Βυζαντινής εποχής, καθώς και μνημεία της νεότερης και σύγχρονης εποχής. Πέραν όμως από την έμπρακτη απόδειξη του υλικού πολιτισμού, έρχεται να προστεθεί και ο πνευματικός (άυλος) πολιτισμός, ο οποίος περιλαμβάνει τον λαογραφικό πλούτο του τόπου, τις σύγχρονες πολιτιστικές δράσεις και εκδηλώσεις, τα ήθη και τα έθιμα που έχουν διαμορφωθεί στο πέρασμα των χρόνων κ.ά.

Σε αυτό το σημείο κρίνεται απαραίτητο να ακολουθήσει μία καταγραφή του συνόλου των πόρων αυτών για την Περιφέρεια Ηπείρου, καθώς και μία σύντομη αναφορά στα πιο γνωστά στοιχεία του τοπικού πολιτισμού, αλλά και σε ορισμένα, τα οποία αν και λιγότερα γνωστά, είναι άξια αναφοράς. Τα πολιτιστικά στοιχεία που θα αναφερθούν αφορούν αρχαιολογικούς χώρους, βιβλιοθήκες, εκκλησίες και μοναστήρια, γεφύρια, κάστρα, κτίρια και μνημεία, μουσεία, παραδοσιακούς οικισμούς, αλλά και πολιτιστικές εκδηλώσεις που διοργανώνονται στην Ήπειρο καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου.

Αρχαιολογικοί χώροι

Στο Σπήλαιο Ασπροχάλικου, το οποίο κατατάσσεται στα σπουδαιότερα παλαιολιθικά σπήλαια της Ευρώπης, και στο Σπήλαιο Καστρίτσας έχουν βρεθεί ευρήματα της Λίθινης και Παλαιολιθικής εποχής αντίστοιχα, και αποτελούν την απόδειξη της βαρύνουσας ιστορικά αξίας της Ηπείρου. Αξιόλογες αρχαίες πόλεις στην περιοχή, από τις οποίες έχουν συλλεγεί ποικίλα ευρήματα που φιλοξενούνται σε τοπικά μουσεία και των οποίων τμήμα ή τμήματα είναι επισκέψιμα είναι: η Τιτάνη, η πόλη Τέκμων, η Πασσαρώνα, η Πανδοσία, η Κασσώπη, η Εφύρα και η πόλη Βατίες. Σημαντικοί οικισμοί, οι οποίοι είναι επισκέψιμοι είναι: ο οικισμός Ορράον, ο οικισμός Μολοσσών στη Βίτσα, ο οικισμός Ελίνα και το Βουχέτιο. Ερείπια από το Νεκρομαντείο το οποίο βρίσκεται στον Μεσοπόταμο Πρέβεζας, τον Ναό του Πυθίου Απόλλωνα Σωτήρα στην Άρτα και τον Ναό του Αρείου Διός είναι ελεύθερα προς επίσκεψη. Ο πιο γνωστός αρχαιολογικός χώρος της Περιφέρειας Ηπείρου είναι η Αρχαία Δωδώνη, η οποία συγκεντρώνει πλήθος επισκεπτών. Επιπλέον, το αρχαίο θέατρο φιλοξενεί ακόμα και σήμερα παραστάσεις κατά τους θερινούς μήνες. Ιδιαίτερα δημοφιλής τόπος αρχαιολογικού ενδιαφέροντος είναι και η Νικόπολη, η οποία βρίσκεται κοντά στη σημερινή Πρέβεζα, αλλά και η Αμβρακία, η οποία βρισκόταν στη σημερινή θέση της πόλης της Άρτας, με σήμα κατατεθέν την Ιερά οδό της Αμβρακίας μέσα στην πόλη.

Αρχαία θέατρα

Τα αρχαία θέατρα αποτελούν βασικό χαρακτηριστικό της πολιτιστικής κληρονομιάς της Περιφέρειας Ηπείρου. Στην περιοχή υπάρχουν πέντε αρχαία θέατρα, τα οποία εντάσσονται σε ευρύτερους αρχαιολογικούς χώρους, ωστόσο είναι απαραίτητο να

αναφερθούν ως ειδική κατηγορία, λόγω της βαρύνουσας πολιτιστικής τους αξίας. Τα αρχαία θέατρα είναι:

- Το Αρχαίο θέατρο Γιτάνων, το οποίο βρίσκεται στη Γιτάνη του Δ. Φιλιατών στην Π.Ε. Θεσπρωτίας.
- Το Αρχαίο θέατρο Δωδώνης, το οποίο βρίσκεται στην Π.Ε. Ιωαννίνων.
- Το Αρχαίο θέατρο Νικόπολης, το οποίο βρίσκεται πλησίον της πόλης της Πρέβεζας στην Π.Ε. Πρέβεζας.
- Το Αρχαίο θέατρο Αμβρακίας, το οποίο βρίσκεται στο κέντρο της σημερινής πόλης της Άρτας στην Π.Ε. Άρτας.
- Το Αρχαίο θέατρο Κασσώπης, το οποίο βρίσκεται στο Δ. Πρέβεζας στην Π.Ε. Πρέβεζας.

Το Σωματείο «ΔΙΑΖΩΜΑ», σε συνεργασία με την Περιφέρεια Ηπείρου, ανέλαβε τη διαμόρφωση μίας πολιτιστικής διαδρομής, η οποία θα συνδέει το σύνολο των αρχαίων θεάτρων της περιοχής αναδεικνύοντας όλους τους διαθέσιμους πόρους, φυσικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος (<http://www.diazoma.gr/>). Το εν λόγω εγχείρημα έχει στόχο τη διασύνδεση του τουρισμού με τον πολιτισμό, με συνεκτικό στοιχείο τα αρχαία θέατρα της Ηπείρου, ώστε να ενισχυθεί ο πολιτιστικός τουρισμός, να αναδειχθούν οι αρχαιολογικοί χώροι και να τονωθεί η τοπική οικονομία.

Οι διαδικασίες εκτέλεσης της Α' φάσης, «Βασικές υποδομές και εργασίες αποκατάστασης και ανάδειξης του Αρχαίου θεάτρου Γιτάνων» έχουν ήδη ξεκινήσει, ενώ αναμένεται να ξεκινήσουν και οι αντίστοιχες εργασίες της Α' φάσης, «Συντήρηση, αποκατάσταση και ανάδειξη του θεάτρου και των άλλων μνημείων του Ιερού της Δωδώνης».

Βιβλιοθήκες - Πινακοθήκες

Στην Περιφέρεια Ηπείρου υπάρχουν αρκετές βιβλιοθήκες και πινακοθήκες, οι οποίες φιλοξενούν σπουδαία έργα και σπάνιο υλικό του τοπικού πολιτισμού. Πιο συγκεκριμένα, η Πινακοθήκη της Εταιρείας Ηπειρωτικών Μελετών (Ε.Η.Μ.) στα Ιωάννινα έχει αναπτύξει μεγάλη πολιτιστική δραστηριότητα, με αποτέλεσμα να έχει αναδειχθεί ως ένα από τα πιο αξιόλογα και επωφελή πνευματικά ιδρύματα της χώρας. Επίσης, το Μουσείο Πινακοθήκη «Ευ. Αβέρωφ – Τοσίτσα», η Ζωσιμαία Βιβλιοθήκη Ιωαννίνων και η Βιβλιοθήκη Συλλόγου Σκουφά φιλοξενούν σπουδαία έργα, ενώ διοργανώνουν και ποικίλες εκδηλώσεις, όπως περιοδικές εκθέσεις, συνέδρια προβολές κ.ά. Τέλος, λειτουργούν και τρεις Δημοτικές Βιβλιοθήκες στην Πρέβεζα, στην Ηγουμενίτσα και στο Δελβινάκι Ιωαννίνων.

Εκκλησίες - Μοναστήρια

Στην Ήπειρο υπάρχουν 28 εκκλησίες και μοναστήρια, έργα κυρίως της Βυζαντινής περιόδου, χωρίς βέβαια να συμπεριλαμβάνονται σε αυτές οι σύγχρονες εκκλησίες και παρεκκλήσια της περιοχής. Εκτός του ότι αποτελούν μοναδικά έργα τέχνης, αρχιτεκτονικής και αισθητικής, έχουν διαδραματίσει σημαντικότερο ρόλο ως πνευματικά κέντρα σε περιόδους μεγάλων δυσχερειών για τους Ηπειρώτες. Επίσης, εντός των κτισμάτων έχουν βρεθεί σπουδαία εκκλησιαστικά έργα, έργα

ξυλογλυπτικής, τοιχογραφίες, αγιογραφίες και πολύτιμες εικόνες. Ενδεικτικά αναφέρεται:

- η Μονή Τσοúκα στο Ελληνικό Ιωαννίνων, η οποία είναι το μεγαλύτερο προσκύνημα στην Π.Ε. Ιωαννίνων,
- η Μονή Θεοτόκου Κηπίνας στους Χριστούς Πραμάντων ως ένα από τα πιο εντυπωσιακά μοναστήρια της Ηπείρου λόγω της θέσης του στο κοίλωμα ενός βράχου,
- η Μονή Αγ. Γεωργίου στο Βουργαρέλι Άρτας λόγω της ιστορικής της αξίας ως επαναστατικό και πνευματικό κέντρο κατά τη διάρκεια της τουρκοκρατίας, και τέλος
- η Βυζαντινή Μονή Παρηγορήτισσας και η Βυζαντινή Μονή Αγ. Θεοδώρας στην Άρτα, οι οποίες συγκαταλέγονται στα πιο αξιόλογα δείγματα της βυζαντινής τέχνης.

Γεφύρια

Στην περιοχή μελέτης έχει κατασκευαστεί μεγάλος αριθμός πέτρινων γεφυριών, τα οποία εκτός του ότι αποτέλεσαν πρακτική λύση στην υπερπήδηση φυσικών εμποδίων, εκφράζουν και τη διαχρονική ανάγκη των Ηπειρωτών να άρουν την απομόνωση λόγω της γεωγραφικής θέσης και γεωμορφολογίας του τόπου. Στις μέρες μας αποτελούν έκφραση της λαϊκής αισθητικής της Ηπείρου, η οποία βρίσκεται σε άριστο συνδυασμό με το σεβασμό στο περιβάλλον. Παράλληλα, όμως, τα γεφύρια της Ηπείρου έχουν αποτελέσει πηγή έμπνευσης για πνευματικά έργα, όπως πίνακες, δημοτικά τραγούδια, λαϊκές παραδόσεις κ.ά. Το γεγονός αυτό αποδεικνύει τη βαρύνουσα σημασία που έχουν διαδραματίσει τα γεφύρια στην ηπειρώτικη παράδοση και στον ηπειρώτικο πολιτισμό.

Συνολικά στην Περιφέρεια Ηπείρου υπάρχουν 149 γεφύρια:

- 129 στην Π.Ε. Ιωαννίνων,
- 11 στην Π.Ε. Θεσπρωτίας,
- 8 στην Π.Ε. Άρτας, και
- 1 στην Π.Ε. Πρέβεζας.

Το πιο γνωστό είναι το Γεφύρι της Άρτας, το οποίο συνδέει τις δύο όχθες του Αράχθου. Διατηρείται σε άψογη κατάσταση και αποτελεί σήμα κατατεθέν για την περιοχή, αφού η μεγάλη δυσκολία κατά την κατασκευή του έχει αποτελέσει τη βάση για πολλούς θρύλους, ποιητικές δημιουργίες και δημοτικά τραγούδια. Επίσης, το Γεφύρι της Πλάκας, υπήρξε από τα πιο γνωστά μονοτοξωτά γεφύρια της Ελλάδας και συνέδεε τις δύο όχθες του Αράχθου, κοντά στα Τζουμέρκα. Ωστόσο, τον Φεβρουάριο του 2015 κατέρρευσε εξαιτίας των πλημμυρών. Τέλος, αξίζει να αναφερθεί και το Γεφύρι της Κόνιτσας, το οποίο βρίσκεται στον Αώο ποταμό και είναι από τα μεγαλύτερα της χώρας.

Κάστρα

Στην υπό μελέτη περιοχή υπάρχουν τα παρακάτω κάστρα:

- Φρούριο Λιθαρίτσα στα Ιωάννινα, από το οποίο σώζονται μόνο τα τείχη και τα υπόγεια, ενώ λειτουργεί πλέον ως κέντρο αναψυχής,
- Κάστρο της Ρινιάσας στα Ριζά Πρέβεζας,
- Κάστρο της Πάργας, το οποίο σώζεται μέχρι και σήμερα και αποτελώντας σημαντικό πόλο έλξης για τους επισκέπτες,
- Κάστρο των Ιωαννίνων, το οποίο περιλαμβάνει καστροπολιτεία και είναι από τα σημαντικότερα αξιοθέατα της περιοχής,
- Κάστρο του Σουλίου (Κιάφας),
- Κάστρο της Άρτας, το οποίο είναι από τα πιο αξιόλογα βυζαντινά κάστρα και διατηρείται σε πολύ καλή κατάσταση, και
- Κάστρο της Ανθούσας – Αγιάς στην Πάργα, το οποίο παρά τα ρήγματα είναι σε καλή κατάσταση και φιλοξενεί κατά περιόδους εκδηλώσεις.

Κηρυγμένα μνημεία αγροτικής οικονομίας

Τα κηρυγμένα μνημεία της ηπειρώτικης αγροτικής υπαίθρου καταδεικνύουν την επικέντρωση της τοπικής οικονομίας στον αγροτικό τομέα κατά τα παλαιότερα χρόνια. Τα μνημεία αυτά είναι κατά κύριο λόγο νερόμυλοι και νεροτριβές, που βρίσκονται διάσπαρτοι στο σύνολο της περιοχής μελέτης, κυρίως λόγω των πλούσιων υδατικών της πόρων. Οι περισσότεροι νερόμυλοι και νεροτριβές εντοπίζονται στην Π.Ε. Ιωαννίνων, ενώ ο αριθμός τους είναι αισθητά μικρότερος στις υπόλοιπες τρεις Π.Ε. Επίσης στην Περιφέρεια Ηπείρου υπάρχει ένα κηρυγμένο ελαιοτριβείο, το οποίο βρίσκεται στο Φοινίκι Θεσπρωτίας, καθώς και ένας κηρυγμένος ανεμόμυλος στο Γραικοχώρι Ηγουμενίτσας.

Κτίρια – Μνημεία

Τα σημαντικότερα κτίρια και μνημεία στην Περιφέρεια Ηπείρου είναι τα εξής:

- Τζαμί του Φαϊκ πασά στην Άρτα, το οποίο είναι από τα πιο καλοδιατηρημένα της περιοχής.
- Νερόμυλοι και νεροτριβές στα χωριά του Πωγωνίου, τα οποία έχουν χαρακτηριστεί ως διατηρητέα ιστορικά μνημεία.
- Μουσείο Λαϊκής Τέχνης στο Μέτσοβο, το οποίο διαθέτει πλούσια συλλογή από αντικείμενα και εργαλεία της καθημερινής ζωής των Ηπειρωτών του περασμένου αιώνα.
- Μεντρεσές του Βελή Τζαμιού.
- Δημαρχείο των Ιωαννίνων, το οποίο είναι κτισμένο στη θέση του τουρκικού διοικητηρίου των Ιωαννίνων σε μεταβυζαντινό ρυθμό.

Μουσεία

Στην Περιφέρεια Ηπείρου βρίσκονται σε λειτουργία *11 μουσεία*, τα οποία περιλαμβάνουν έργα, ευρήματα και εκθέματα από όλο το ιστορικό και πολιτισμικό φάσμα του τόπου. Αναλυτικά τα μουσεία είναι τα εξής:

- Μουσείο Ελληνικής Ιστορίας του Παύλου Βρέλλη, που είναι μουσείο κέρινων ομοιωμάτων με εκθέματα και συνθέσεις που καλύπτουν 2.500 χρόνων ελληνικής ιστορίας.
- Λαογραφικό Μουσείο Φυσικής Ιστορίας Σκουφά κοντά στην Άρτα.
- Λαογραφικό Μουσείο Λαζαρίδη, το οποίο βρίσκεται στο Κουκούλι Ζαγορίου και φιλοξενεί μια μεγάλη συλλογή από σπάνια φυτά που ευδοκούν στα βράχια και στα φαράγγια του Βίκου.
- Λαογραφικό Μουσείο Ε.Η.Μ. στα Ιωάννινα, που περιλαμβάνει σπάνια αντικείμενα ηπειρώτικης λαϊκής τέχνης.
- Ιστορικό Μουσείο στο Νησί των Ιωαννίνων, το οποίο φέρει μεγάλη ιστορική αξία λόγω της σύνδεσής του με τον Αλή πασά.
- Ιστορικό Μουσείο Σκουφά στην Άρτα, στο οποίο υπάρχει πλούσια συλλογή λαογραφικών εκθεμάτων.
- Δημοτικό Μουσείο Ιωαννίνων με εκθέματα που χρονολογούνται από την εποχή της τουρκοκρατίας.
- Βυζαντινό Μουσείο Ιωαννίνων με σπουδαία εκθέματα της βυζαντινής και μεταβυζαντινής περιόδου.
- Αρχαιολογικό Μουσείο Νικόπολης με ευρήματα της Αρχαϊκής, Ρωμαϊκής και Βυζαντινής περιόδου.
- Αρχαιολογικό Μουσείο Ιωαννίνων, το οποίο φιλοξενεί ευρήματα από διάφορους αρχαιολογικούς χώρους της Περιφέρειας Ηπείρου.
- Αρχαιολογική Συλλογή Άρτας, η οποία στεγάζεται στην πρώην τράπεζα της Μονής Παρηγορήτισσας.

Παραδοσιακοί οικισμοί

Οι *παραδοσιακοί οικισμοί* *ανέρχονται στους 82*, σύμφωνα με το Γενικό Διάταγμα περί Παραδοσιακών Οικισμών (ΦΕΚ 594 Δ/1978) και Ειδικά Διατάγματα που εξειδικεύουν τους οικισμούς που υπάγονται σε αυτόν τον νόμο. Περίπου οι μισοί από τους 82 παραδοσιακούς οικισμούς ανήκουν στο δίκτυο των οικισμών του Ζαγορίου στα Ιωάννινα (Ανατολικό, Δυτικό και Κεντρικό Ζαγόρι), γνωστά και ως Ζαγοροχώρια. Αποτελούν πόλο έλξης για πολλούς επισκέπτες καθ' όλη τη διάρκεια του έτους, ωστόσο η αιχμή της επισκεψιμότητας παρουσιάζεται τους χειμερινούς μήνες. Στα Ζαγοροχώρια συνδυάζεται με μοναδικό τρόπο η παραδοσιακή αρχιτεκτονική με το πλούσιο φυσικό τοπίο. Επίσης, παραδοσιακοί οικισμοί εντοπίζονται στην Π.Ε. Θεσπρωτίας (8) και στην Π.Ε. Πρέβεζας (4) (βλέπε Πίνακα Π-5 του Παραρτήματος).

Οινοποιεία

Στην Περιφέρεια Ηπείρου βρίσκονται σε λειτουργία τρία σύγχρονα οινοποιεία, τα οποία εντοπίζονται στην Π.Ε. Ιωαννίνων. Τα οινοποιεία είναι τα εξής:

- «Κατώγι Αβέρωφ» στο Μέτσοβο Ιωαννίνων.
- «Οινοποιείο Ζοίνος Α.Ε.» στη Ζίτσα Ιωαννίνων.
- «Κτήμα Γκλίβανος» στη Ζίτσα Ιωαννίνων.

Στην περιοχή των Ιωαννίνων εξελίσσεται και η *Διαδρομή του Κρασιού της Ηπείρου*, η οποία είναι μία από τις οκτώ διαδρομές των Δρόμων του Κρασιού της Βόρειας Ελλάδας.

Πολιτιστικές εκδηλώσεις

Οι πολιτιστικές εκδηλώσεις που λαμβάνουν χώρα κάθε χρόνο στα περισσότερα χωριά και πόλεις της Περιφέρειας Ηπείρου αφορούν: θεατρικές παραστάσεις, φεστιβάλ, συναυλίες, μουσικές και μουσικοχορευτικές βραδιές, εικαστικές εκθέσεις, θεματικές γιορτές με στόχο την προώθηση τοπικών προϊόντων, αλλά και παραδοσιακά πανηγύρια θρησκευτικού χαρακτήρα, αναπαραστάσεις ιστορικών γεγονότων και ρίψη πυροτεχνημάτων. Η μακρά ιστορία του τόπου σε συνδυασμό με τον πολιτισμικό πλούτο, προσφέρουν πολλές ευκαιρίες για τη διοργάνωση τέτοιου είδους εκδηλώσεων, οι οποίες προσελκύουν επισκέπτες.

5.1.3 Αξιολόγηση υφιστάμενων πολιτιστικών πόρων φυσικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος

Η αξιολόγηση των υφιστάμενων πόρων φυσικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος της Περιφέρειας Ηπείρου πραγματοποιείται με τη μέθοδο SWOT, η οποία λαμβάνει εξίσου υπόψη τόσο τα χαρακτηριστικά της περιοχής μελέτης (εσωτερικό περιβάλλον) όσο και τα χαρακτηριστικά του ευρύτερου περιβάλλοντος (εξωτερικό περιβάλλον). Κατά αυτό τον τρόπο, προκύπτει ο πίνακας SWOT, ο οποίος περιλαμβάνει τα πλεονεκτήματα και τις αδυναμίες της περιοχής μελέτης σε σχέση με την αξιοποίηση αυτών των πόρων, καθώς και τις ευκαιρίες και απειλές που απορρέουν από το εξωτερικό περιβάλλον.

ΕΣΩΤΕΡΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ	
ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ	ΑΔΥΝΑΜΙΕΣ
• Πλούσιο φυσικό περιβάλλον (υδατικοί πόροι, ορεινοί όγκοι, βιοποικιλότητα) • Πλούσιο πολιτιστικό απόθεμα • Μεγάλη χωρική διασπορά των πολιτιστικών πόρων στο σύνολο της Περιφέρειας • Συνεχής βελτίωση προσπελασιμότητας στους πολιτιστικούς πόρους λόγω της ανάπτυξης του οδικού δικτύου • Προστατευόμενο φυσικό περιβάλλον με χαρακτηρισμένες περιοχές	• Επιβάρυνση υδατικών αποδεκτών λόγω γεωργικής, κτηνοτροφικής και βιομηχανικής δραστηριότητας • Λαθροθηρία, λαθροϋλοτομία • Σοβαρός κίνδυνος για τη βιωσιμότητα ορισμένων πόρων φυσικού ενδιαφέροντος • Αστικοποίηση και παράλληλη εγκατάλειψη ορεινών περιοχών • Απουσία διασύνδεσης των πόρων μεταξύ τους, αλλά και με τους τόπους διαμονής των τουριστών • «Εσωστρέφεια» πολιτιστικών εκδη-

ΕΣΩΤΕΡΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ	
ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ	ΑΔΥΝΑΜΙΕΣ
ιδιαίτερης οικολογικής αξίας (NATURA 2000) • Πλήθος πολιτιστικών εκδηλώσεων καθ' όλη τη διάρκεια του έτους • Διαδικτυακή δράση τοπικών πολιτιστικών συλλόγων και σωματείων • Δημιουργία περιφερειακής ταυτότητας βασισμένης στο φυσικό και πολιτιστικό απόθεμα	λώσεων λόγω τοπικιστικού χαρακτήρα και έλλειψης στρατηγικών προώθησης • Απουσία ενιαίου μηχανισμού παρακολούθησης και προστασίας του συνόλου των πόρων • Καθυστερήσεις στην ολοκλήρωση βασικών υποδομών προσπελασιμότητας (Ιόνια οδός) • Απουσία σιδηροδρομικού δικτύου • Υποβάθμιση αεροδρομίου Ιωαννίνων

ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ	
ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ	ΑΠΕΙΛΕΣ
• Αξιοποίηση διεθνούς τάσης για στροφή στη φύση, στην παράδοση και στον πολιτισμό • Δυνατότητα δημιουργίας περιφέρειας – πόλου πολιτιστικού ενδιαφέροντος για Δυτική Ελλάδα και Βαλκάνια • Αξιοποίηση οικονομικών πόρων από Ευρωπαϊκή Ένωση • Ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς της Ηπείρου ως προωθητικού παράγοντα της τοπικής οικονομίας • Σύνδεση πολιτιστικών πόρων φυσικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος με το τουριστικό προϊόν • Αξιοποίηση των τεχνολογιών πληροφόρησης και επικοινωνίας για προβολή των πολιτιστικών πόρων • Στροφή προς ένα ποιοτικό πρότυπο τουριστικής κατανάλωσης – ο τουρίστας περιηγητής – Προοπτικές για την ανάπτυξη στην ενδοχώρα εναλλακτικών μορφών τουρισμού – Συμπληρωματικότητα μαζικού και εναλλακτικού τουρισμού • Ανάπτυξη δικτύων τουριστικών προορισμών σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο για την επιδίωξη συνεργασιών και την υλοποίηση κοινών δράσεων • Δυνατότητες χρηματοδότησης με την αξιοποίηση ευρωπαϊκών προγραμμάτων, του ΣΕΣ 2014-2020 και των ευκαιριών χρηματοδότησης από εθνικούς πόρους	• Οικονομική κρίση σε εθνικό επίπεδο που αναστέλλει τις δυνατότητες αξιοποίησης των πολιτιστικών πόρων φυσικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος • Οικονομική κρίση σε εθνικό και διεθνές επίπεδο που αναδιαμορφώνει το πρότυπο επισκεψιμότητας της περιοχής λόγω περιορισμού του διαθέσιμου εισοδήματος • Απομόνωση λόγω παραμεθόριας θέσης και περιορισμένης πρόσβασης στα μεγάλα αστικά κέντρα παραγωγής και κατανάλωσης • Κλιματική αλλαγή που θίγει σημαντικά τις ορεινές περιοχές

5.2 Υφιστάμενη Τουριστική Προσφορά

Στην ενότητα αυτή παρουσιάζεται η υφιστάμενη τουριστική προσφορά στην Περιφέρεια Ηπείρου. Πιο συγκεκριμένα, γίνεται ανάλυση σχετικά με τη χωρική και ποσοτική κατανομή των τουριστικών επιχειρήσεων στο σύνολο της περιοχής. Επίσης, καταγράφονται τα είδη καταλυμάτων που είναι διαθέσιμα για τη φιλοξενία των επισκεπτών και των τουριστών. Γίνεται ακόμα λόγος για τα χρηματοδοτικά μέσα στα οποία έχει βασιστεί μέχρι σήμερα η τουριστική ανάπτυξη της Ηπείρου, ενώ τέλος, γίνεται μία αξιολόγηση της υφιστάμενης τουριστικής προσφοράς, προσδιορίζοντας τα πλεονεκτήματα και τις αδυναμίες της, ενώ επισημαίνονται και οι ευκαιρίες και οι απειλές που απορρέουν από το εξωτερικό περιβάλλον.

5.2.1 Χωρική και ποσοτική κατανομή των τουριστικών επιχειρήσεων

Οι τουριστικές επιχειρήσεις ξενοδοχειακού τύπου της Περιφέρειας Ηπείρου εντοπίζονται κυρίως στην παραλιακή ζώνη, που ορίζεται από το τρίπτυχο Πρέβεζα – Πάργα – Ηγουμενίτσα, στην περιοχή των Ιωαννίνων και στην ορεινή περιοχή του Ζαγορίου (Ζαγοροχώρια). Περιορισμένος είναι ο αριθμός τους στην ορεινή περιοχή του Μετσόβου, ενώ είναι χαρακτηριστική η ανεπάρκεια τέτοιου είδους επιχειρήσεων στις ορεινές περιοχές της Κόνιτσας και στην παράκτια ζώνη Αμβρακικού κόλπου – Άρτας. Εντοπίζονται μάλιστα και περιοχές, όπου ο αριθμός των τουριστικών καταλυμάτων δεν ανταποκρίνεται στη δυναμική τους, όπως οι ορεινές περιοχές Παραμυθιάς – Σουλίου, Νότιων και Βόρειων Τζουμέρκων και Πωγωνίου.

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ		5*****	4****	3***	2**	1*	ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ
ΑΡΤΑΣ	Μονάδες	0	2	3	7	1	13
	Δωμάτια	0	155	77	66	6	304
	Κλίνες	0	346	146	125	10	627
ΘΕΣΠΡΩΤΙΑΣ	Μονάδες	3	8	19	19	8	57
	Δωμάτια	106	297	615	383	150	1.551
	Κλίνες	205	536	1.198	705	288	2.932
ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ	Μονάδες	8	48	97	59	8	220
	Δωμάτια	650	493	1.235	1.006	120	3.504
	Κλίνες	1.382	1.102	2.486	1.942	219	7.131
ΠΡΕΒΕΖΑΣ	Μονάδες	0	11	27	50	13	101
	Δωμάτια	0	236	1.100	1.038	227	2.601
	Κλίνες	0	457	2.130	1.963	462	5.012
ΣΥΝΟΛΟ	Μονάδες	11	69	146	135	30	391
	Δωμάτια	756	1.181	3.027	2.493	503	7.960
	Κλίνες	1.587	2.441	5.960	4.735	979	15.702

Πίνακας 5-1: Ξενοδοχειακό δυναμικό Περιφέρειας Ηπείρου

Πηγή: Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδας, 2014

Οι Πίνακες 5-1 και 5-2 παρουσιάζουν αναλυτικά στοιχεία για το ξενοδοχειακό δυναμικό και το δυναμικό κάμπινγκ στην Περιφέρεια Ηπείρου για το έτος 2014. Σύμφωνα με αυτά τα στοιχεία, προκύπτει ότι η πλειοψηφία των ξενοδοχειακών εγκαταστάσεων βρίσκεται στην Π.Ε. Ιωαννίνων, ενώ στον αντίποδα βρίσκεται η Π.Ε. Άρτας, η οποία συγκεντρώνει πολύ μικρό αριθμό ξενοδοχειακών επιχειρήσεων. Η Π.Ε. Πρέβεζας διαθέτει ικανό αριθμό ξενοδοχειακών καταλυμάτων, ενώ η Π.Ε. Θεσπρωτίας εμφανίζει σαφώς μικρότερο αριθμό. Τα

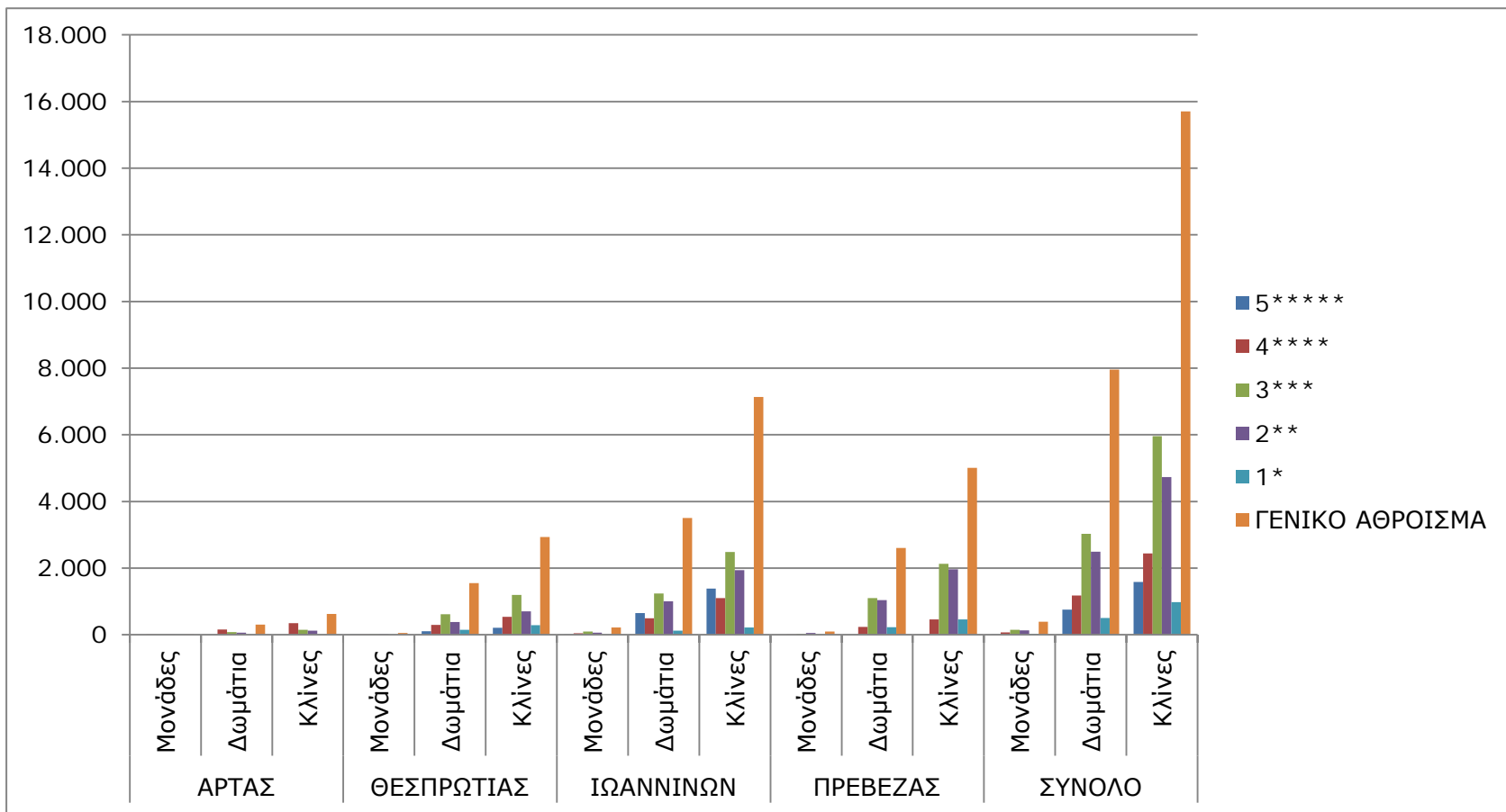
κάμπινγκ, σύμφωνα με τον Πίνακα 5-2, εντοπίζονται κυρίως στην Π.Ε. Πρέβεζας και δευτερευόντως, στην Π.Ε. Θεσπρωτίας. Στο σύνολο της Περιφέρειας υπάρχει μόνο ένα ορεινό κάμπινγκ, το οποίο βρίσκεται στην Π.Ε. Ιωαννίνων, ενώ είναι χαρακτηριστικό ότι στην Π.Ε. Άρτας δεν υπάρχει κανένα εγκατεστημένο κάμπινγκ.

Από το Γράφημα 5-1 που παρουσιάζει το ξενοδοχειακό δυναμικό της Περιφέρειας Ηπείρου (στοιχεία Πίνακα 5-1), είναι σαφής η υπεροχή σε ξενοδοχειακές υποδομές της Π.Ε. Ιωαννίνων. Ακολουθεί σε κοντινή απόσταση η Π.Ε. Πρέβεζας, επόμενη είναι η Π.Ε. Θεσπρωτίας, ενώ τελευταία από την άποψη των ξενοδοχειακών υποδομών είναι η Π.Ε. της Άρτας σε μεγάλη απόσταση από τις υπόλοιπες.

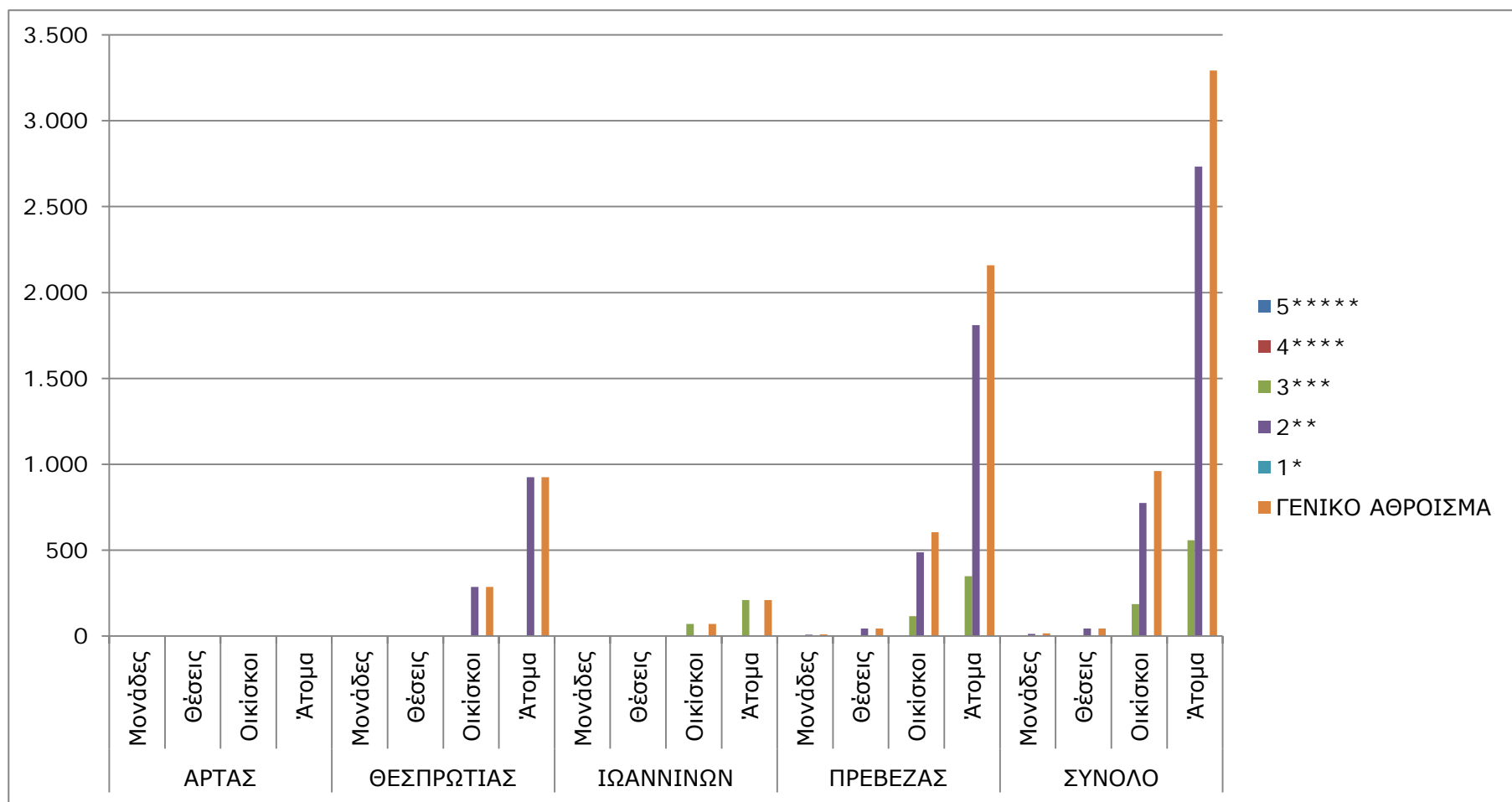
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ		5*****	4****	3***	2**	1*	ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ
ΑΡΤΑΣ	Μονάδες	0	0	0	0	0	0
	Θέσεις	0	0	0	0	0	0
	Οικίσκοι	0	0	0	0	0	0
	Άτομα	0	0	0	0	0	0
ΘΕΣΠΡΩΤΙΑΣ	Μονάδες	0	0	0	5	0	5
	Θέσεις	0	0	0	0	0	0
	Οικίσκοι	0	0	0	286	0	286
	Άτομα	0	0	0	924	0	924
ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ	Μονάδες	0	0	1	0	0	1
	Θέσεις	0	0	0	0	0	0
	Οικίσκοι	0	0	70	0	0	70
	Άτομα	0	0	210	0	0	210
ΠΡΕΒΕΖΑΣ	Μονάδες	0	0	1	8	0	9
	Θέσεις	0	0	0	44	0	44
	Οικίσκοι	0	0	116	488	0	604
	Άτομα	0	0	348	1.810	0	2.158
ΣΥΝΟΛΟ	Μονάδες	0	0	2	13	0	15
	Θέσεις	0	0	0	44	0	44
	Οικίσκοι	0	0	186	774	0	960
	Άτομα	0	0	558	2.734	0	3.292

Πίνακας 5-2: Δυναμικό Κάμπινγκ Περιφέρειας Ηπείρου
Πηγή: Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδα, 2014

Από το Γράφημα 5-2, που παρουσιάζει το δυναμικό κάμπινγκ της Περιφέρειας Ηπείρου (στοιχεία Πίνακα 5-2), φαίνεται πως πρώτη ιεραρχικά κατατάσσεται η Π.Ε. Πρέβεζας, ενώ ακολουθεί η Π.Ε. Θεσπρωτίας. Έπεται η Π.Ε. Ιωαννίνων, ενώ η Π.Ε. Άρτας δεν διαθέτει καμία τέτοιου τύπου υποδομή.

Γράφημα 5-1: Ξενοδοχειακό δυναμικό Περιφέρειας Ηπείρου
Πηγή: Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδας, 2014

Γράφημα 5-2: Δυναμικό Κάμπινγκ Περιφέρειας Ηπείρου
Πηγή: Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδα, 2014

Σε γενικές γραμμές οι ξενοδοχειακές μονάδες είναι μικρές, με αριθμό διαθέσιμων κλινών κάτω των 150, με εξαίρεση ορισμένες μονάδες στα Ιωάννινα, στα Σύβοτα, στην Πρέβεζα και στην Πάργα, οι οποίες έχουν μεγαλύτερο δυναμικό τουριστικών κλινών. Κατά κύριο λόγο επικρατούν οι μεσαίες και χαμηλές κατηγορίες καταλυμάτων, με εξαίρεση τα Ιωάννινα και τα Σύβοτα, όπου λειτουργούν ξενοδοχεία υψηλών προδιαγραφών. Επίσης, στα Ζαγοροχώρια υπάρχουν παραδοσιακού τύπου ξενοδοχεία και ξενώνες υψηλής κατηγορίας. Παράλληλα, στην παραλιακή ζώνη επικρατούν τα ενοικιαζόμενα διαμερίσματα υψηλής, μεσαίας και χαμηλής κατηγορίας.

5.2.2 Τουριστικά προγράμματα

Η τουριστική ανάπτυξη της Περιφέρειας Ηπείρου στηρίζεται σε ορισμένα χρηματοδοτικά μέσα και σε συγκεκριμένες επενδύσεις, τα οποία αναλύονται στην παρούσα ενότητα. Το σύνολο των χρηματοδοτικών μέσων πηγάζει κατά κύριο λόγο από τον Νέο Αναπτυξιακό Νόμο, το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Περιφέρειας Ηπείρου (Π.Ε.Π. Ηπείρου) και την Κοινοτική Πρωτοβουλία LEADER (Κ.Π. LEADER).

Ο Νέος Αναπτυξιακός Νόμος, ο οποίος εγκρίθηκε βάσει του ΦΕΚ 3908/2011, αποτελεί το κύριο χρηματοδοτικό «εργαλείο» για την ίδρυση, την επέκταση και τον εκσυγχρονισμό επιχειρήσεων, δίνοντας τη δυνατότητα επιδοτήσεων, σύμφωνα με τον εκάστοτε εγκεκριμένο πίνακα περιφερειακών ενισχύσεων. Ειδικότερα για τον κλάδο του τουρισμού επιδοτούνται ποικίλες επενδυτικές δράσεις, που αφορούν ολοκληρωμένης μορφής ξενοδοχειακές μονάδες, εγκαταστάσεις ειδικής τουριστικής υποδομής, οργανωμένους υποδοχείς τουριστικών δραστηριοτήτων και σύνθετα τουριστικά καταλύματα, παραδοσιακά και διατηρητέα κτίσματα, τουριστικές οργανωμένες κατασκηνώσεις (κάμπινγκ) και τέλος, ενοικιαζόμενα δωμάτια και διαμερίσματα. Η Περιφέρεια Ηπείρου υπάγεται στη Γ' Ζώνη κινήτρων, η οποία περιλαμβάνει νομούς με κατά κεφαλήν ΑΕΠ μικρότερο από το 75% του εθνικού μέσου όρου, και φέρει αυξημένα ποσοστά ενισχύσεων που κυμαίνονται στο 40-50%.

Τα Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα (Π.Ε.Π.) αποτελούν το βασικό αναπτυξιακό «εργαλείο» των Περιφερειών της χώρας, αποτυπώνοντας το αναπτυξιακό όραμα της εκάστοτε περιφέρειας και καθορίζοντας τις κατευθυντήριες αρχές με στόχο την οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική ανάπτυξη της περιοχής. Υπό αυτό το πρίσμα, το αντίστοιχο πρόγραμμα που καλύπτει την περιοχή μελέτης είναι το Π.Ε.Π. Ηπείρου 2014-2020. Η προώθηση της τουριστικής επιχειρηματικότητας και δραστηριότητας καλύπτεται έμμεσα από τον Άξονα 1 (Α.Π. 1) «Ενίσχυση Υποδομών – Προστασία Περιβάλλοντος και Ποιότητα Ζωής» και τον Άξονα 3 (Α.Π. 3) «Τοπική Οικονομία και Απασχόληση» του Επιχειρησιακού Προγράμματος, αφού τα προτεινόμενα μέτρα σχετίζονται με τον τουρισμό και η εφαρμογή τους αναμένεται να ευνοήσει σημαντικά τον κλάδο αυτό. Συγκεκριμένα, οι θεματικοί στόχοι προς υλοποίηση που έχουν σχέση με τον τουρισμό είναι:

- Θ.Σ. 6 «Διαφύλαξη και προστασία του περιβάλλοντος και προώθηση της αποδοτικής χρήσης των πόρων» του Α.Π. 1, η οποία προωθεί τη δημιουργία υποδομών και την υιοθέτηση δράσεων για την προστασία και ανάδειξη των ευαίσθητων οικολογικά περιοχών.

- Θ.Σ. 3 «Βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των μικρομεσαίων επιχειρήσεων» του Α.Π. 3, η οποία αποσκοπεί στη δημιουργία των κατάλληλων συνθηκών και υποδομών για την ανάπτυξη δυναμικών επιχειρηματικών δραστηριοτήτων, συμπεριλαμβανομένων και των τουριστικών, με γνώμονα την καινοτομία και την ανταγωνιστικότητα.
- Θ.Σ. 8 «Πρώθηση της βιώσιμης και ποιοτικής απασχόλησης και υποστήριξη της κινητικότητας των εργαζομένων», η οποία στοχεύει στην ανάσχεση της αύξησης της ανεργίας στην Περιφέρεια Ηπείρου, καθώς και στη διαμόρφωση βιώσιμων συνθηκών ανάπτυξης του ανθρώπινου δυναμικού και ενίσχυσης της τοπικής οικονομίας.

Στο Π.Ε.Π. Ηπείρου 2014-2020 περιλαμβάνονται και στοιχεία αναφορικά με την εξέλιξη των έργων του περασμένου Π.Ε.Π., το οποίο κάλυπτε τη χρονική περίοδο 2012-2014. Τα έργα που στοχεύουν στην πρώθηση του τουριστικού προϊόντος της Ηπείρου περιλαμβάνονται στο Μέτρο 6 του Άξονα 2 «Οικονομική Ανάπτυξη και Απασχόληση» και αφορούν στην τουριστική προβολή της Περιφέρειας, καθώς και στην κατασκευή παιδικών κατασκηνώσεων στην κοινότητα Πηγής Κόνιτσας.

Η Κοινοτική Πρωτοβουλία LEADER (Κ.Π. LEADER) στοχεύει στην αντιμετώπιση βασικών προβλημάτων των ορεινών και μειονεκτικών περιοχών, με σκοπό τη συγκράτηση του τοπικού πληθυσμού και την ανάπτυξη εναλλακτικών και συμπληρωματικών μορφών απασχόλησης εντός του αγροτικού χώρου. Για την υλοποίηση της Κ.Π. LEADER έχουν συσταθεί τοπικές ομάδες δράσης, οι οποίες εποπτεύουν την εφαρμογή του προγράμματος. Στην περιοχή μελέτης ο αντίστοιχος αναπτυξιακός φορέας είναι η «ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗ ΗΠΕΙΡΟΥ Α.Ε.». Στα πλαίσια του Άξονα 4 «Εφαρμογή προσέγγισης LEADER του Προγράμματος Αγροτική Ανάπτυξη της Ελλάδας 2007-2013», ορίζεται ως βασικός στόχος του τοπικού προγράμματος της Περιφέρειας Ηπείρου η πρώθηση του *τουρισμού* υψηλής ποιότητας και ειδικών μορφών. Ειδικότερα, επιδιώκεται η εξειδίκευση του τουρισμού και η παροχή υπηρεσιών υψηλής ποιότητας. Όλες οι δράσεις θα είναι σε αρμονία με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του τόπου και την παράδοση, θα σέβονται το περιβάλλον και θα προσφέρουν υπηρεσίες και προϊόντα που θα σχετίζονται άμεσα με την έννοια του αγροτουρισμού. Η περιοχή εφαρμογής περιλαμβάνει συνολικά 90 δημοτικά διαμερίσματα στις Π.Ε. Ιωαννίνων και Θεσπρωτίας.

5.2.3 Αξιολόγηση υφιστάμενης τουριστικής προσφοράς

Η αξιολόγηση της υφιστάμενης τουριστικής προσφοράς της Περιφέρειας Ηπείρου πραγματοποιείται με τη μέθοδο SWOT και παρουσιάζεται στη συνέχεια. Συγκεκριμένα, καταγράφονται τα πλεονεκτήματα και οι αδυναμίες που προκύπτουν βάσει της καταγραφής που προηγήθηκε, ενώ ακολουθούν οι ευκαιρίες και οι απειλές που απορρέουν από τις συνθήκες του εξωτερικού περιβάλλοντος.

ΕΣΩΤΕΡΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ	
ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ	ΑΔΥΝΑΜΙΕΣ
• Πλήρης αξιοποίηση της παραλιακής ζώνης Πρέβεζα – Πάργα – Ηγουμενίτσα • Ύπαρξη ευρέος φάσματος τουριστικών καταλυμάτων	• Παρωχημένο πρότυπο τουριστικού προϊόντος • Παραθαλάσσιος θερινός τουρισμός μέσης ποιότητας, με χαμηλή πληρότητα

ΕΣΩΤΕΡΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ	
ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ	ΑΔΥΝΑΜΙΕΣ
• Ύπαρξη τουριστικών επιχειρήσεων υψηλών προδιαγραφών σε Ιωάννινα, Σύβοτα και Ζαγοροχώρια	• Άναρχη και κατά τόπους υπέρμετρη τουριστική εκμετάλλευση • Χωρική συγκέντρωση τουριστικών επιχειρήσεων στις δημοφιλείς περιοχές (παραλιακό μέτωπο, Ιωάννινα, Ζαγοροχώρια) – Υπέρβαση φέρουσας ικανότητας– περιβαλλοντικές και άλλες πιέσεις • Ανεπάρκεια ή έλλειψη τουριστικών καταλυμάτων σε πολλές αξιόλογες ορεινές περιοχές – μη ισόρροπη ανάπτυξη/αξιοποίηση πόρων • Μη ισόρροπη τουριστική προσφορά εντός της Περιφέρειας • Ελλιπής εξειδίκευση ανθρώπινου δυναμικού σε δραστηριότητες του τουριστικού τομέα

ΕΣΩΤΕΡΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ	
ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ	ΑΠΕΙΛΕΣ
• Αξιοποίηση επενδυτικών κινήτρων του Νέου Αναπτυξιακού Νόμου • Κατευθυντήριες αρχές του Π.Ε.Π. 2014-2020 – τόνωση τουριστικής δραστηριότητας • Συνέχιση των έργων υπό εξέλιξη του Π.Ε.Π. 2012-2014 • Αξιοποίηση κοινοτικών πολιτικών και πόρων για την ανάδειξη των πολιτιστικών πόρων και τη διασύνδεσή τους με την ήπια τουριστική ανάπτυξη • Δυνατότητα αναβάθμισης της τουριστικής προσφοράς – νέες ευκαιρίες για την περίοδο 2014-2020 • Τάσεις εξέλιξης διεθνούς τουριστικής αγοράς – Πολιτιστικός και εν γένει τουρισμός	• Δυσμενές επιχειρησιακό και επενδυτικό περιβάλλον λόγω οικονομικής κρίσης • Ανταγωνισμός λόγω εγγύτητας με Ιόνια νησιά και ορεινές περιοχές Θεσσαλίας και Δυτικής Μακεδονίας • Ανταγωνιστικοί προορισμοί με πολυσύνθετο τουριστικό προϊόν, μαζικού και εναλλακτικού προτύπου που βγαίνουν δυναμικά στο προσκήνιο • Διεθνής τάση που καταγράφεται προς εναλλακτικές μορφές τουριστικής δραστηριότητας, που στηρίζονται στο φυσικό και πολιτιστικό απόθεμα

5.3 Τουριστική Ζήτηση

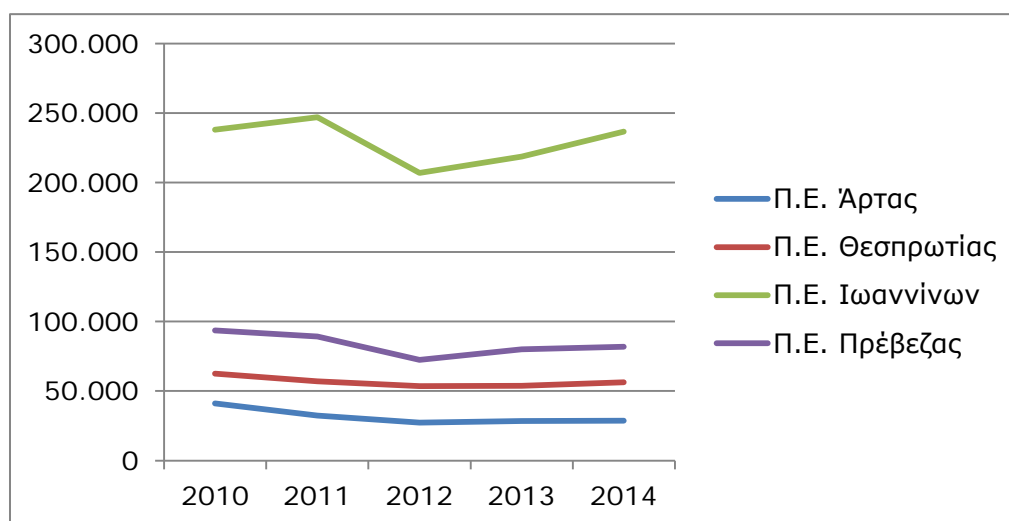
Ολοκληρώνοντας την ανάλυση του τουριστικού προφίλ της Περιφέρειας Ηπείρου, παρατίθενται ορισμένα στοιχεία τα οποία αφορούν στους επισκέπτες της περιοχής. Συγκεκριμένα, μελετώνται στοιχεία που σχετίζονται με τη διαχρονική εξέλιξη της τουριστικής ζήτησης, τα χαρακτηριστικά των επισκεπτών, ενώ επίσης καταγράφονται ορισμένα συμπεράσματα σχετικά με την ελκυστικότητα της περιοχής μελέτης στην εγχώρια, στην ευρωπαϊκή και στη διεθνή αγορά. Τέλος, γίνεται μία σύντομη αναφορά στις τάσεις της ζήτησης της σύγχρονης τουριστικής αγοράς.

5.3.1 Διαχρονική εξέλιξη τουριστικής ζήτησης

Τα στοιχεία που μελετώνται σε αυτή την ενότητα αφορούν στη διαχρονική εξέλιξη της τουριστικής ζήτησης τόσο στο σύνολο της Περιφέρειας Ηπείρου όσο και σε κάθε Π.Ε. ξεχωριστά. Ειδικότερα παρατίθενται στοιχεία για τις αφίξεις των επισκεπτών, τις διανυκτερεύσεις που πραγματοποιήθηκαν, καθώς και την πληρότητα των καταλυμάτων για τη χρονική περίοδο 2010-2014.

Κατά τη διετία 2010-2012 οι αφίξεις στην Περιφέρεια Ηπείρου μειώθηκαν σε ποσοστό μεγαλύτερο του 17%, ακολουθώντας τη γενικότερα πτωτική πορεία των αφίξεων στη χώρα. Για τα επόμενα έτη, 2013 και 2014, παρατηρείται σταδιακή ανάκαμψη στο σύνολο της περιοχής μελέτης, αφού οι αφίξεις αυξάνονται. Λαμβάνοντας όμως υπόψη τον συνολικό αριθμό αφίξεων στη χώρα για το 2014, προκύπτει ότι μόνο το 2,3 % αυτών έχει ως προορισμό την Περιφέρεια Ηπείρου (Πίνακας 5-3), πολύ μικρό δηλαδή μερίδιο από το σύνολο της χώρας.

Η κατανομή της τουριστικής ζήτησης στις επιμέρους Π.Ε. της Περιφέρειας Ιωαννίνων παρουσιάζεται στο Γράφημα 5-3. Σύμφωνα με τα στοιχεία του γραφήματος αυτού, το μεγαλύτερο ποσοστό αφίξεων κατέχει διαχρονικά η Π.Ε. Ιωαννίνων, με συντριπτική διαφορά έναντι των υπόλοιπων περιοχών. Ακολουθούν οι Π.Ε. Πρέβεζας και Θεσπρωτίας και στην τελευταία θέση βρίσκεται η Π.Ε. Άρτας. Το στοιχείο αυτό συνάδει (ή ενδεχομένως αποτελεί την αιτία) με την εξαιρετικά περιορισμένη υποδομή φιλοξενίας της συγκεκριμένης Π.Ε. Για τη χρονική περίοδο 2011-2012 παρατηρείται σημαντική μείωση των αφίξεων και για τις τέσσερις Π.Ε., η οποία όμως φαίνεται να εξομαλύνεται τα επόμενα έτη. Ωστόσο, παρά τη σταδιακή αύξηση των ετών αυτών, το 2014 οι αφίξεις παραμένουν λιγότερες σε σύγκριση με αυτές του 2010.

Γράφημα 5-3: Διαχρονική εξέλιξη αφίξεων στα καταλύματα (ξενοδοχειακού τύπου και κάμπινγκ) ανά Π.Ε. στην Περιφέρεια Ηπείρου
Πηγή: Επεξεργασία δεδομένων ΕΛ.ΣΤΑΤ., 2015

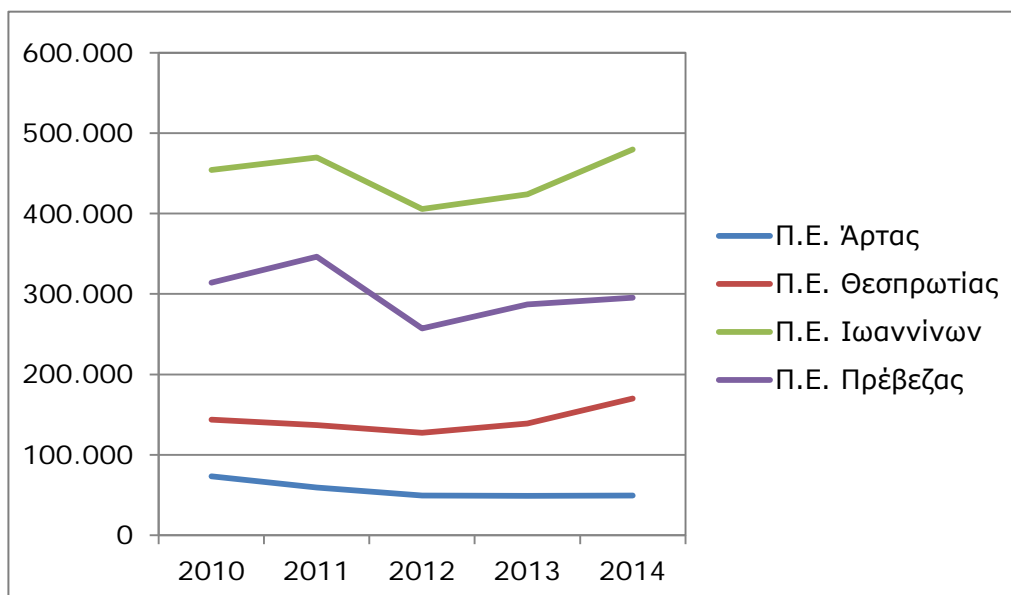
ΧΩΡΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ	ΑΦΙΞΕΙΣ					ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΑΦΙΞΕΩΝ (%)			
	2010	2011	2012	2013	2014	2010-2011	2011-2012	2012-2013	2013-2014
Π.Ε. ΑΡΤΑΣ	41.026	32.483	27.394	28.416	28.599	-20,8	-15,7	3,7	0,6
Π.Ε. ΘΕΣΠΡΩΤΙΑΣ	62.486	57.006	53.600	53.742	56.356	-8,8	-6,0	0,3	4,9
Π.Ε. ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ	237.991	246.979	206.894	218.699	236.716	3,8	-16,2	5,7	8,2
Π.Ε. ΠΡΕΒΕΖΑΣ	93.577	89.289	72.369	79.952	81.888	-4,6	-18,9	10,5	2,4
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΗΠΕΙΡΟΥ	435.080	425.757	360.257	380.809	403.559	-2,1	-15,4	5,7	6,0
ΕΛΛΑΔΑ	16.241.395	16.745.606	14.790.291	16.325.762	17.743.494	3,1	-11,7	10,4	8,7

Πίνακας 5-3: Αφίξεις στα καταλύματα (ξενοδοχειακού τύπου και κάμπινγκ) και μεταβολή αυτών στην Περιφέρεια Ηπείρου

Πηγή: Επεξεργασία δεδομένων ΕΛ.ΣΤΑΤ., 2015

Οι διανυκτερεύσεις στα ξενοδοχειακά καταλύματα και κάμπινγκ της Περιφέρειας Ηπείρου παρουσίασαν σημαντική μείωση τη χρονική περίοδο 2011-2012, ξεπερνώντας το 17%. Από το 2012 οι διανυκτερεύσεις φαίνεται να αυξάνονται κάθε χρόνο, χωρίς όμως να έχουν ξεπεράσει τα μεγαλύτερα ποσοστά που παρουσίασαν το 2011 (Πίνακας 5-4).

Όπως είναι αντιληπτό και από το Γράφημα 5-4, ο αριθμός των διανυκτερεύσεων δεν είναι ισομερώς κατανομημένος στις 4 Π.Ε. Η κατάταξη είναι παρεμφερής με αυτή που προέκυψε στη μελέτη των αφίξεων, με την Π.Ε. Ιωαννίνων να σημειώνει το μεγαλύτερο αριθμό αφίξεων, ακολουθούν οι Π.Ε. Πρέβεζας και Θεσπρωτίας, ενώ η Π.Ε. Άρτας βρίσκεται και πάλι στην τελευταία θέση. Παρατηρείται ότι το 2011 δεν ήταν ευνοϊκό έτος, αφού τα ποσοστά των διανυκτερεύσεων μειώθηκαν κατακόρυφα, ενώ αντίθετα από το 2012 και έπειτα οι μεταβολές τείνουν να είναι θετικές. Εξαιρέση αποτελεί η Π.Ε. Άρτας, η οποία παρουσίασε περαιτέρω μείωση το 2012, ενώ το ποσοστό αύξησης των διανυκτερεύσεων για το χρονικό διάστημα 2013-2014 ήταν αμελητέο, σε αντίθεση με τις υπόλοιπες Π.Ε. που σημείωσαν σημαντικές αυξήσεις την ίδια περίοδο.

Γράφημα 5-4: Διαχρονική εξέλιξη διανυκτερεύσεων στα καταλύματα (ξενοδοχειακού τύπου και κάμπινγκ) ανά Π.Ε. στην Περιφέρεια Ηπείρου
Πηγή: Επεξεργασία δεδομένων ΕΛ.ΣΤΑΤ., 2015

Όσον αφορά την *πληρότητα* των ξενοδοχειακών καταλυμάτων, αυτή βρίσκεται σε χαμηλά επίπεδα για το σύνολο της Περιφέρειας. Συγκεκριμένα, ο βαθμός πληρότητας μειώθηκε στο 25,2% το 2012, από το 32,7% όπου βρισκόταν το 2010. Το 2013 και 2014 παρουσίασε μικρή αύξηση, παρ' όλα αυτά παραμένει σε μικρά ποσοστά σε σύγκριση με τα αντίστοιχα της χώρας. Επιπλέον, οι κλίνες που λειτούργησαν φαίνεται να παρουσιάζουν συνεχή αύξηση καθ' όλη τη διάρκεια της εξεταζόμενης χρονικής περιόδου, ξεπερνώντας το 2014 τις 16.000 (Πίνακας 5-5).

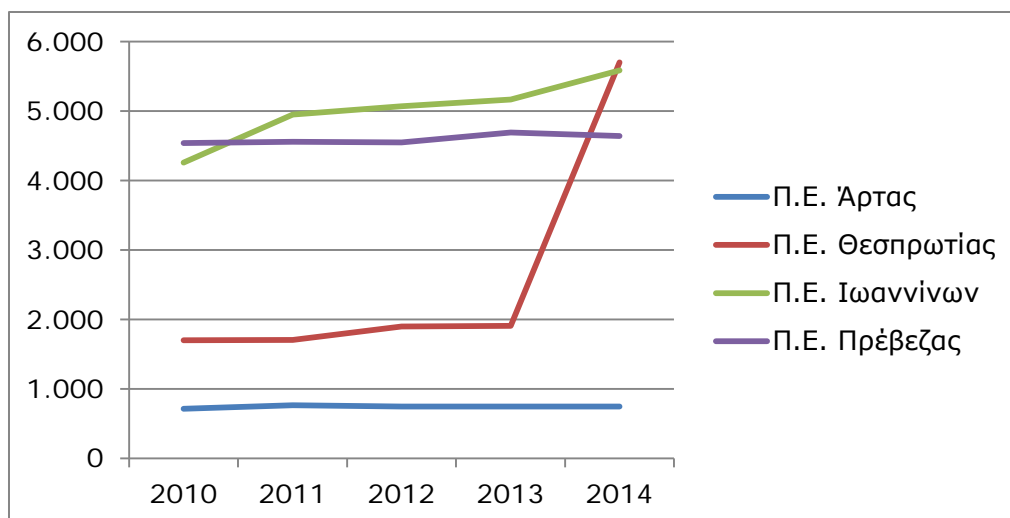
ΧΩΡΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ	ΔΙΑΝΥΚΤΕΡΕΥΣΕΙΣ					ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΔΙΑΝΥΚΤΕΡΕΥΣΕΩΝ (%)			
	2010	2011	2012	2013	2014	2010-2011	2011-2012	2012-2013	2013-2014
Π.Ε. ΑΡΤΑΣ	73.128	59.181	49.273	48.964	49.501	-19,1	-16,7	-0,6	1,1
Π.Ε. ΘΕΣΠΡΩΤΙΑΣ	143.733	136.941	127.276	138.889	169.926	-4,7	-7,1	9,1	22,3
Π.Ε. ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ	454.244	469.831	405.857	423.846	479.806	3,4	-13,6	4,4	13,2
Π.Ε. ΠΡΕΒΕΖΑΣ	313.998	346.169	257.146	286.999	295.537	10,2	-25,7	11,6	3,0
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΗΠΕΙΡΟΥ	985.103	1.012.122	839.552	898.698	994.770	2,7	-17,1	7,0	10,7
ΕΛΛΑΔΑ	66.800.371	70.847.874	64.406.807	71.469.189	75.390.445	6,1	-9,1	11,0	5,5

Πίνακας 5-4: Διανυκτερεύσεις στα καταλύματα (ξενοδοχειακού τύπου και κάμπινγκ) και μεταβολή αυτών στην Περιφέρεια Ηπείρου
Πηγή: Επεξεργασία δεδομένων ΕΛ.ΣΤΑΤ., 2015

ΧΩΡΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ	2010		2011		2012		2013		2014	
	ΚΛΙΝΕΣ	ΠΛΗΡΟΤΗΤΑ (%)	ΚΛΙΝΕΣ	ΠΛΗΡΟΤΗΤΑ (%)	ΚΛΙΝΕΣ	ΠΛΗΡΟΤΗΤΑ (%)	ΚΛΙΝΕΣ	ΠΛΗΡΟΤΗΤΑ (%)	ΚΛΙΝΕΣ	ΠΛΗΡΟΤΗΤΑ (%)
Π.Ε. ΑΡΤΑΣ	711	31,4	763	24,6	747	20,5	747	20,3	747	20,4
Π.Ε. ΘΕΣΠΡΩΤΙΑΣ	1.701	30,1	1.704	27,2	1.900	24,1	1.909	27,0	5.701	23,4
Π.Ε. ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ	4.258	32,5	4.951	29,8	5.069	24,7	5.169	25,1	5.586	27,9
Π.Ε. ΠΡΕΒΕΖΑΣ	4.540	34,8	4.557	34,5	4.551	28,2	4.694	30,5	4.641	30,8
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΗΠΕΙΡΟΥ	11.210	32,7	11.975	30,3	12.267	25,2	12.519	26,4	16.675	27,4
ΕΛΛΑΔΑ	654.339	48,1	704.181	48,3	707.213	43,2	799.067	45,2	802.883	47,3

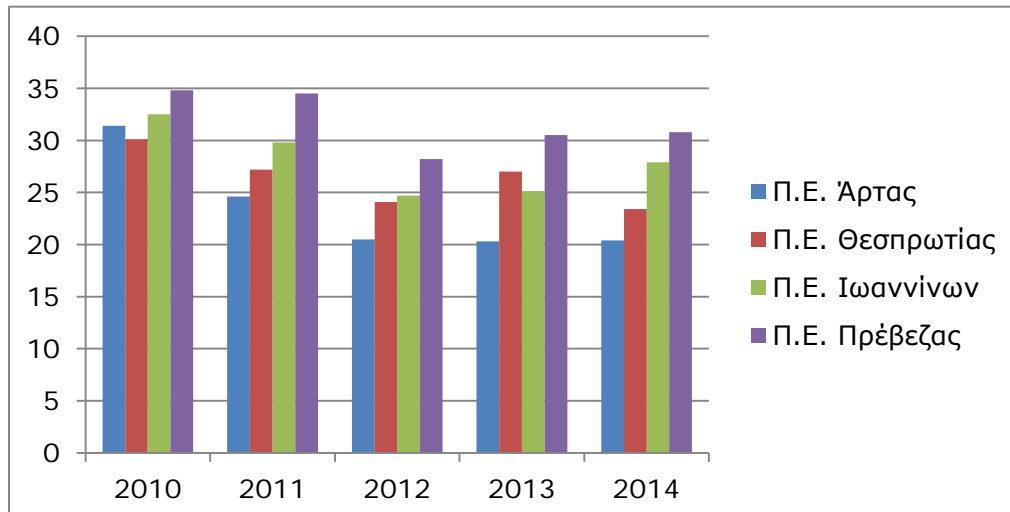
Πίνακας 5-5: Κλίνες και πληρότητα στα καταλύματα ξενοδοχειακού τύπου στην Περιφέρεια Ηπείρου
Πηγή: Επεξεργασία δεδομένων ΕΛ.ΣΤΑΤ., 2015

Σύμφωνα με το Γράφημα 5-5, ο αριθμός των κλινών που λειτούργησαν κατά τη διάρκεια των ετών 2010-2014 στις Π.Ε. Πρέβεζας και Άρτας παραμένει σταθερός, χωρίς ιδιαίτερες διακυμάνσεις. Αντιθέτως, η Π.Ε. Θεσπρωτίας παρουσίασε ραγδαία αύξηση την περίοδο 2013-2014, έπειτα από μία σταθερή πορεία τα προηγούμενα έτη. Επίσης, η Π.Ε. Ιωαννίνων εμφανίζει μία αυξητική τάση σταθερού ρυθμού από το 2010.

Γράφημα 5-5: Διαχρονική εξέλιξη κλινών που λειτούργησαν στα καταλύματα ξενοδοχειακού τύπου ανά Π.Ε. στην Περιφέρεια Ηπείρου

Πηγή: Επεξεργασία δεδομένων ΕΛ.ΣΤΑΤ., 2015

Γράφημα 5-6: Διαχρονική εξέλιξη πληρότητας στα καταλύματα ξενοδοχειακού τύπου ανά Π.Ε. στην Περιφέρεια Ηπείρου

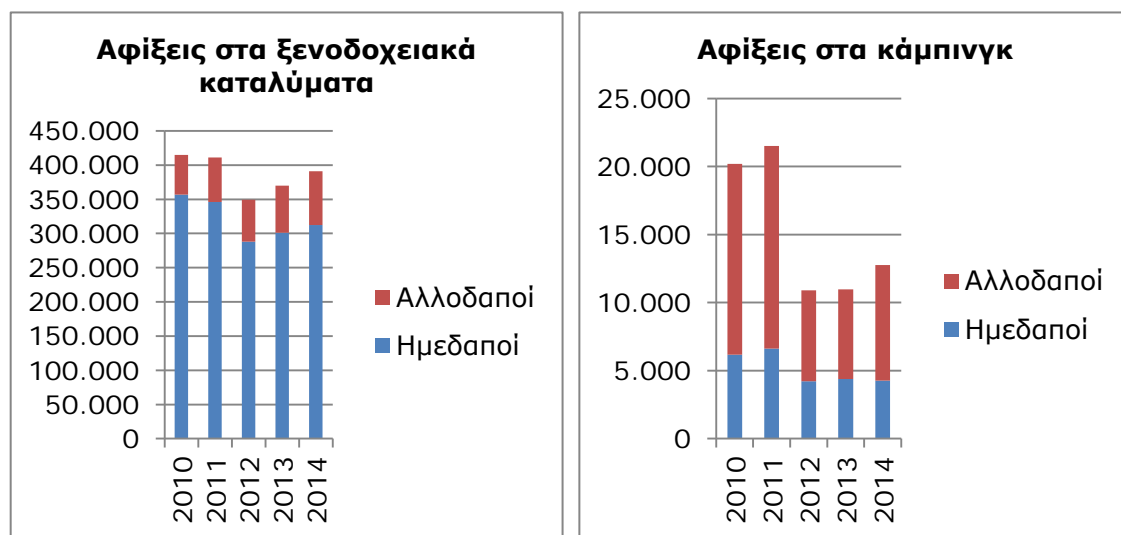
Πηγή: Επεξεργασία δεδομένων ΕΛ.ΣΤΑΤ., 2015

Λαμβάνοντας υπόψη και το Γράφημα 5-6, που παρουσιάζει το βαθμό πληρότητας στις 4 Π.Ε., είναι αντιληπτό ότι η διαθεσιμότητα στα ξενοδοχειακά καταλύματα έχει αυξηθεί, αλλά η υπάρχουσα επισκεψιμότητα είναι περιορισμένη και δεν μπορεί να καλύψει τις διαθέσιμες κλίνες. Κατά αυτό τον τρόπο, ενώ αυξήθηκαν οι κλίνες που λειτούργησαν και οι διαθέσιμες κλίνες, η πληρότητα μειώθηκε. Παρά, λοιπόν, το γεγονός ότι υπάρχει περιθώριο να φιλοξενηθούν περισσότεροι επισκέπτες, τα

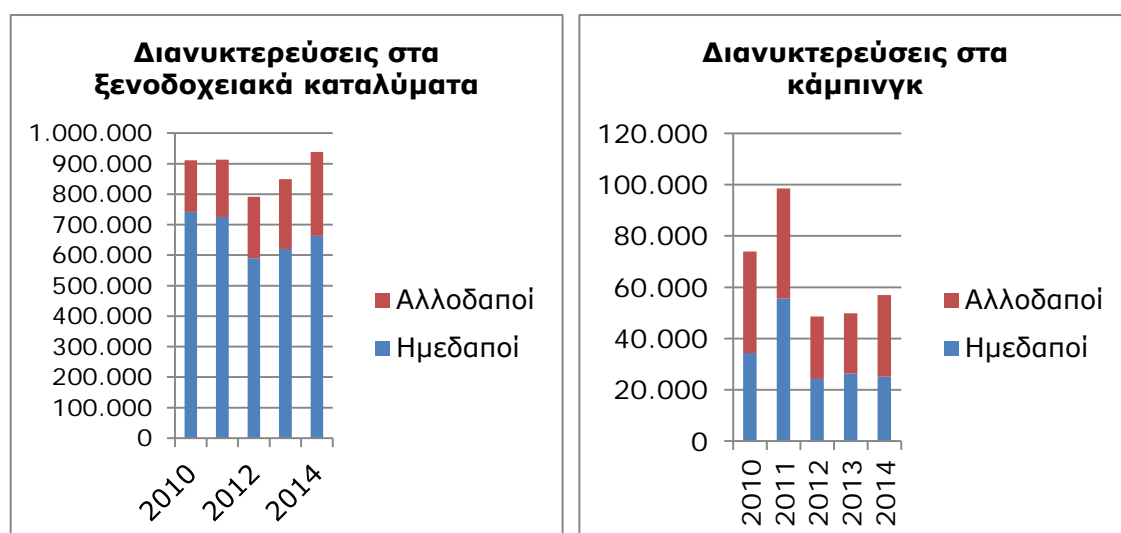
σχετικά χαμηλά ποσοστά αφίξεων και διανυκτερεύσεων επηρεάζουν αρνητικά το βαθμό πληρότητας.

5.3.2 Προφίλ επισκεπτών

Η Περιφέρεια Ηπείρου προσελκύει κατά κύριο λόγο *ημεδαπούς επισκέπτες*, αφού το ποσοστό των αλλοδαπών τουριστών που προτιμούν την περιοχή μελέτης ως προορισμό διακοπών είναι ιδιαίτερα χαμηλό, συγκριτικά με τα αντίστοιχα των υπόλοιπων περιφερειών της χώρας.

Γράφημα 5-7: Διαχρονική εξέλιξη αφίξεων ημεδαπών και αλλοδαπών στα καταλύματα ξενοδοχειακού τύπου και κάμπινγκ στην Περιφέρεια Ηπείρου
Πηγή: Επεξεργασία δεδομένων ΕΛ.ΣΤΑΤ., 2015

Γράφημα 5-8: Διαχρονική εξέλιξη διανυκτερεύσεων ημεδαπών και αλλοδαπών στα καταλύματα ξενοδοχειακού τύπου και κάμπινγκ στην Περιφέρεια Ηπείρου
Πηγή: Επεξεργασία δεδομένων ΕΛ.ΣΤΑΤ., 2015

ΧΩΡΙΚΗ ΜΟΝΑΔΑ	ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑΚΑ ΚΑΤΑΛΥΜΑΤΑ									
	2010		2011		2012		2013		2014	
	ΗΜΕΔΑΠΟΙ	ΑΛΛΟΔΑΠΟΙ	ΗΜΕΔΑΠΟΙ	ΑΛΛΟΔΑΠΟΙ	ΗΜΕΔΑΠΟΙ	ΑΛΛΟΔΑΠΟΙ	ΗΜΕΔΑΠΟΙ	ΑΛΛΟΔΑΠΟΙ	ΗΜΕΔΑΠΟΙ	ΑΛΛΟΔΑΠΟΙ
Π.Ε. ΑΡΤΑΣ	38.748	2.278	30.603	1.880	25.542	1.852	26.179	2.237	26.388	2.211
Π.Ε. ΘΕΣΠΡΩΤΙΑΣ	39.571	14.748	35.552	16.182	33.558	14.901	32.361	16.739	32.783	18.347
Π.Ε. ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ	210.762	22.313	217.598	24.809	183.130	22.720	192.007	25.354	205.482	29.849
Π.Ε. ΠΡΕΒΕΖΑΣ	67.609	18.866	62.322	21.933	45.600	22.062	50.553	24.407	47.847	27.899
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΗΠΕΙΡΟΥ	356.690	58.205	346.075	64.804	287.830	61.535	301.100	68.737	312.500	78.306
ΕΛΛΑΔΑ	6.876.371	8.964.224	6.312.960	10.041.765	5.257.258	9.243.951	5.518.835	10.490.113	5.536.719	11.882.134

Πίνακας 5-6α: Αφίξεις ημεδαπών και αλλοδαπών στα καταλύματα ξενοδοχειακού τύπου στην Περιφέρεια Ηπείρου
Πηγή: Επεξεργασία δεδομένων ΕΛ.ΣΤΑΤ., 2015

ΧΩΡΙΚΗ ΜΟΝΑΔΑ	ΚΑΜΠΙΝΓΚ									
	2010		2011		2012		2013		2014	
	ΗΜΕΔΑΠΟΙ	ΑΛΛΟΔΑΠΟΙ	ΗΜΕΔΑΠΟΙ	ΑΛΛΟΔΑΠΟΙ	ΗΜΕΔΑΠΟΙ	ΑΛΛΟΔΑΠΟΙ	ΗΜΕΔΑΠΟΙ	ΑΛΛΟΔΑΠΟΙ	ΗΜΕΔΑΠΟΙ	ΑΛΛΟΔΑΠΟΙ
Π.Ε. ΑΡΤΑΣ	0	2.278	30.603	1.880	25.542	1.852	26.179	2.237	26.388	2.211
Π.Ε. ΘΕΣΠΡΩΤΙΑΣ	2.132	14.748	35.552	16.182	33.558	14.901	32.361	16.739	32.783	18.347
Π.Ε. ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ	272	22.313	217.598	24.809	183.130	22.720	192.007	25.354	205.482	29.849
Π.Ε. ΠΡΕΒΕΖΑΣ	3.765	18.866	62.322	21.933	45.600	22.062	50.553	24.407	47.847	27.899
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΗΠΕΙΡΟΥ	6.169	58.205	346.075	64.804	287.830	61.535	301.100	68.737	312.500	78.306
ΕΛΛΑΔΑ	168.100	8.964.224	6.312.960	10.041.765	5.257.258	9.243.951	5.518.835	10.490.113	5.536.719	11.882.134

Πίνακας 5-6β: Αφίξεις ημεδαπών και αλλοδαπών στα κάμπινγκ στην Περιφέρεια Ηπείρου
Πηγή: Επεξεργασία δεδομένων ΕΛ.ΣΤΑΤ., 2015

ΧΩΡΙΚΗ ΜΟΝΑΔΑ	ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑΚΑ ΚΑΤΑΛΥΜΑΤΑ									
	2010		2010		2010		2010		2010	
	ΗΜΕΔΑΠΟΙ	ΗΜΕΔΑΠΟΙ	ΗΜΕΔΑΠΟΙ	ΗΜΕΔΑΠΟΙ	ΗΜΕΔΑΠΟΙ	ΗΜΕΔΑΠΟΙ	ΗΜΕΔΑΠΟΙ	ΗΜΕΔΑΠΟΙ	ΗΜΕΔΑΠΟΙ	ΗΜΕΔΑΠΟΙ
Π.Ε. ΑΡΤΑΣ	67.538	5.590	54.259	4.922	44.379	4.894	44.497	4.467	45.325	4.176
Π.Ε. ΘΕΣΠΡΩΤΙΑΣ	83.172	30.841	76.789	30.809	70.791	31.297	71.630	42.993	83.488	56.207
Π.Ε. ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ	406.348	40.507	420.552	42.469	364.544	39.724	375.536	46.133	422.093	55.424
Π.Ε. ΠΡΕΒΕΖΑΣ	184.543	92.578	173.416	110.333	109.899	125.468	128.983	134.570	112.423	158.718
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΗΠΕΙΡΟΥ	741.601	169.516	725.016	188.533	589.613	201.383	620.646	228.163	663.329	274.525
ΕΛΛΑΔΑ	16.815.461	48.243.634	15.370.017	53.768.033	12.515.232	50.539.507	13.007.272	57.058.282	13.049.668	60.901.973

Πίνακας 5-7α: Διανυκτερεύσεις ημεδαπών και αλλοδαπών στα καταλύματα ξενοδοχειακού τύπου στην Περιφέρεια Ηπείρου

Πηγή: Επεξεργασία δεδομένων ΕΛ.ΣΤΑΤ., 2015

ΧΩΡΙΚΗ ΜΟΝΑΔΑ	ΚΑΜΠΙΝΓΚ									
	2010		2011		2012		2013		2014	
	ΗΜΕΔΑΠΟΙ	ΑΛΛΟΔΑΠΟΙ	ΗΜΕΔΑΠΟΙ	ΑΛΛΟΔΑΠΟΙ	ΗΜΕΔΑΠΟΙ	ΑΛΛΟΔΑΠΟΙ	ΗΜΕΔΑΠΟΙ	ΑΛΛΟΔΑΠΟΙ	ΗΜΕΔΑΠΟΙ	ΑΛΛΟΔΑΠΟΙ
Π.Ε. ΑΡΤΑΣ	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Π.Ε. ΘΕΣΠΡΩΤΙΑΣ	8.303	21.417	19.404	29.343	9.074	16.114	8.250	16.016	10.250	19.981
Π.Ε. ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ	580	6.809	6.375	6.810	214	1.375	410	1.767	435	1.854
Π.Ε. ΠΡΕΒΕΖΑΣ	25.536	11.341	17.185	62.420	15.027	6.752	17.783	5.663	14.433	9.963
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΗΠΕΙΡΟΥ	34.419	39.567	55.609	42.964	24.315	24.241	26.443	23.446	25.118	31.798
ΕΛΛΑΔΑ	998.774	742.502	959.661	750.163	794.296	557.772	716.186	687.449	682.114	756.690

Πίνακας 5-7β: Διανυκτερεύσεις ημεδαπών και αλλοδαπών στα κάμπινγκ στην Περιφέρεια Ηπείρου

Πηγή: Επεξεργασία δεδομένων ΕΛ.ΣΤΑΤ., 2015

Σύμφωνα με τα Γραφήματα 5-7 και 5-8 και τους Πίνακες 5-6α, 5-6β, 5-7α, 5-7β, οι αφίξεις, καθώς και οι διανυκτερεύσεις στα ξενοδοχειακά καταλύματα είναι σαφώς μεγαλύτερες σε σύγκριση με αυτές των κάμπινγκ. Επίσης, οι επισκέπτες εκείνοι που προτιμούν τα ξενοδοχειακά καταλύματα είναι κυρίως ημεδαποί, ενώ εκείνοι που προτιμούν τα κάμπινγκ είναι αλλοδαποί.

Οι αλλοδαποί τουρίστες προέρχονται κατά κύριο λόγο από την Αγγλία, τη Σκανδιναβία, την Ολλανδία, τη Γερμανία, την Αυστρία και την Ελβετία, αλλά και από τα Βαλκάνια, όπως επίσης από τη Ρουμανία και τη Σερβία.

5.3.3 Ελκυστικότητα Περιφέρειας Ηπείρου στην εγχώρια, ευρωπαϊκή και παγκόσμια αγορά

Η Περιφέρεια Ηπείρου διαθέτει πλούσιους πολιτιστικούς πόρους (φυσικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος), ενώ παράλληλα τα χρηματοδοτικά εργαλεία προς αξιοποίηση των πόρων αυτών με στόχο την τουριστική της ανάπτυξη είναι ποικίλα. Ωστόσο, αποτελεί μία από τις λιγότερο ελκυστικές περιφέρειες της χώρας, αφού συγκεντρώνει διαχρονικά χαμηλά ποσοστά αφίξεων και διανυκτερεύσεων των επισκεπτών. Ειδικότερα, συγκεντρώνει περιορισμένου φάσματος ημεδαπό τουρισμό, ο οποίος εντοπίζεται κυρίως κατά τους θερινούς μήνες και χωρικά οριοθετείται στην παραλιακή ζώνη στα δυτικά της Περιφέρειας. Επίσης, κατά τους χειμερινούς μήνες ελάχιστες είναι οι περιπτώσεις ορεινών περιοχών που συγκεντρώνουν επισκέπτες. Οι περιπτώσεις αυτές αφορούν κυρίως παραδοσιακά δημοφιλείς περιοχές, όπως τα Ιωάννινα και τα Ζαγοροχώρια. Οι επισκέπτες αυτοί προέρχονται από γειτονικούς νομούς και περιφέρειες, ενώ λίγοι είναι εκείνοι που προέρχονται από πιο μακρινές περιοχές της χώρας.

Για την ευρωπαϊκή αγορά, η περιοχή μελέτης αποτελεί κάθε άλλο παρά δημοφιλή ελληνικό προορισμό, αφού δε βρίσκεται σε υψηλές θέσεις προτίμησης ούτε από τα ταξιδιωτικά γραφεία, αλλά ούτε και από τους μεμονωμένους επισκέπτες της χώρας. Όπως αναφέρθηκε και σε προηγούμενη ενότητα, οι αλλοδαποί τουρίστες προέρχονται ως επί το πλείστον από χώρες της Βόρειας Ευρώπης, με κύριο προορισμό την παραθαλάσσια ζώνη, η οποία συγκεντρώνει μαζικό παραθεριστικό τουρισμό. Επιπλέον, οι επισκέπτες από τις Βαλκανικές χώρες είναι περιορισμένοι. Είναι χαρακτηριστικό ότι μία από τις πιο ορεινές περιοχές της χώρας, όπως η Ήπειρος, έχει σημαντική έλλειψη ορεινού τουρισμού τόσο τους θερινούς όσο και τους χειμερινούς μήνες. Αποτέλεσμα αυτού είναι η απουσία των αλλοδαπών τουριστών στο σύνολο των ορεινών περιοχών καθ' όλη τη διάρκεια του έτους.

Τέλος, είναι επόμενο ότι η Ήπειρος είναι απύσχα από τον τουριστικό χάρτη της παγκόσμιας αγοράς. Το ηπειρώτικο τουριστικό προϊόν, όπως έχει διαμορφωθεί μέχρι σήμερα, είναι δύσκολο να «σταθεί» στην άκρως διεθνή ανταγωνιστική αγορά.

5.3.4 Τάσεις Ζήτησης

Οι προοπτικές του ελληνικού τουρισμού προδιαγράφονται θετικές, σύμφωνα με τη σχετική μελέτη του World Travel and Tourism Council. Ειδικότερα, οι εκτιμήσεις της εν λόγω μελέτης αναφέρονται στη δυνατότητα αύξησης των εσόδων, αλλά και στην ενίσχυση της απασχόλησης στη χώρα, λόγω της τουριστικής ανάκαμψης, που αναμένεται τα επόμενα χρόνια (WTTC, 2015). Παρά τα θετικά προγνωστικά που

αφορούν το σύνολο της χώρας, η Περιφέρεια Ηπείρου φαίνεται ότι δεν πρόκειται να ευνοηθεί ιδιαίτερα στον συγκεκριμένο τομέα. Η έλλειψη ελκυστικότητας, που τη διακρίνει, σε συνδυασμό με την κυρίαρχη παρουσία ενός πεπερασμένου τουριστικού μοντέλου, που ταυτίζεται με τον εποχικό μαζικό τουρισμό, μειώνει σε σημαντικό βαθμό την τουριστική ανταγωνιστικότητά της, ενώ δεν αξιοποιεί το υπάρχον δυναμικό των πόρων της, τις τάσεις της τουριστικής αγοράς και τη στροφή που αυτή καταγράφεται προς ποιοτικούς προορισμούς.

Η Περιφέρεια Ηπείρου διαθέτει αξιόλογους πόρους, οι οποίοι είναι ικανοί να αποτελέσουν το υπόβαθρο για την ενίσχυση όλων των μορφών τουρισμού, και ιδιαίτερα των εναλλακτικών, στρέφοντας την τοπική τουριστική ανάπτυξη προς έναν διαφορετικό προσανατολισμό. Χωρίς αμφιβολία ο παραθεριστικός τουρισμός, ο οποίος αποτελεί σημαντικό μερίδιο της αγοράς θα συνεχίσει να υφίσταται. Ωστόσο είναι απαραίτητο να εμπλουτιστεί η τοπική τουριστική προσφορά και το προϊόν της με νέες μορφές τουρισμού, οι οποίες θα συμβαδίζουν με τις σύγχρονες τάσεις ζήτησης, που τείνουν σταδιακά να διαμορφώσουν ένα τουριστικό πρότυπο βασισμένο στη βιώσιμη ανάπτυξη, τη διαγενεακή ισότητα και την ορθή αξιοποίηση των πόρων.

6 ΠΡΟΤΥΠΟ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΗΠΕΙΡΟΥ – ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ - ΕΝΑΡΜΟΝΙΣΗ ΜΕ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΕΙΣ

Στο κεφάλαιο αυτό πραγματοποιείται μία προσπάθεια να εντοπιστούν πιθανές αποκλίσεις της παρούσας κατάστασης σχετικά με την τουριστική ανάπτυξη της Περιφέρειας Ηπείρου από τις κατευθύνσεις που έχουν καθοριστεί από το Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τον Τουρισμό, αλλά και το Περιφερειακό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης της Περιφέρειας Ηπείρου. Στη συνέχεια, αναλύονται οι επιπτώσεις της μέχρι τώρα τουριστικής ανάπτυξης στην υπό μελέτη περιοχή, σε επίπεδο οικονομικό, κοινωνικό και περιβαλλοντικό.

6.1 Απόκλιση Παρούσας Κατάστασης Τουριστικού Τομέα από τις Κατευθύνσεις του Ειδικού και Περιφερειακού Χωροταξικού Πλαισίου

Με βάση τα όσα προέκυψαν από την ανάλυση του τουριστικού προφίλ της Περιφέρειας Ηπείρου, συμπεραίνεται ότι υπάρχουν σημαντικές αποκλίσεις της ήδη διαμορφωμένης τουριστικής ανάπτυξης στην περιοχή μελέτης από τις κατευθύνσεις που οριοθετούνται από το Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τον Τουρισμό, καθώς και το Περιφερειακό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης της Περιφέρειας Ηπείρου.

Σύμφωνα με το Ειδικό Πλαίσιο, οι περιοχές που χαρακτηρίζονται ως αναπτυγμένες τουριστικά εντοπίζονται στα βορειοδυτικά παραλιακά τμήματα της Περιφέρειας, και συγκεκριμένα νότια της Ηγουμενίτσας. Στο Περιφερειακό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης της Περιφέρειας Ηπείρου θεωρείται, μάλιστα, ότι ο παράκτιος άξονας Ηγουμενίτσας – Πρέβεζας έχει τη δυνατότητα ανάπτυξης μαζικού τουρισμού, αλλά με ελεγχόμενο και οργανωμένο τρόπο. Επίσης, προωθούνται και άλλες μορφές τουρισμού στην εν λόγω περιοχή, χάρη στην ύπαρξη ποικίλων φυσικών και πολιτιστικών πόρων. Ωστόσο, παρά τις κατευθύνσεις του χωρικού σχεδιασμού, ο μαζικός τουρισμός που έχει κυριαρχήσει στο σύνολο του δυτικού παραλιακού μετώπου της Ηπείρου είναι άναρχος και ανοργάνωτος. Το συγκεκριμένο πρότυπο του μαζικού τουρισμού έχει βασιστεί κατά κύριο λόγο στους πόρους «ήλιος» και «θάλασσα», χωρίς τη σκέψη μίας ενιαίας ταυτότητας, στηριγμένης στο σύνολο των πόρων της Ηπείρου. Τα περιθώρια απόδοσης αυτού του προτύπου είναι καθορισμένα χρονικά και ποιοτικά, με αποτέλεσμα το παραλιακό μέτωπο Ηγουμενίτσας – Πρέβεζας να αποτελεί πλέον μία περιοχή «ώριμης» τουριστικής ανάπτυξης. Στο σημείο αυτό πρέπει να υπογραμμιστεί ότι, στην περιοχή αυτή δεν έχουν αναπτυχθεί λοιπά είδη τουρισμού, όπως θαλάσσιος (τουρισμός σκαφών), οικολογικός ή πολιτιστικός, όπως προβλέπεται στο Περιφερειακό Πλαίσιο.

Επιπλέον, στην Πάργα ισχύει διάταγμα περί κορεσμού από το 1986, το οποίο απαγορεύει πλήρως την ανέγερση ξενοδοχείων, ενώ παράλληλα ισχύει και η απαγόρευση δημιουργίας ενοικιαζόμενων δωματίων του 1994, κανένα όμως από τα δύο διατάγματα δεν τηρείται. Ειδικά όσον αφορά το πρώτο διάταγμα, έχει

προταθεί μερική άρση αυτού, με στόχο την κατασκευή ξενοδοχειακών μονάδων υψηλών προδιαγραφών στο πλαίσιο της προσέλκυσης ποιοτικού τουρισμού.

Οι αναπτυσσόμενες τουριστικά περιοχές με περιθώρια ανάπτυξης μαζικού τουρισμού είναι οι περιοχές νότια της Πάργας, οι οποίες όμως σύμφωνα με την παρούσα κατάσταση, έχουν διαμορφωθεί σε δημοφιλή πόλο έλξης μαζικού τουρισμού. Οι περιοχές αυτές λοιπόν συμπεριλαμβάνονται στην προαναφερθείσα κατηγορία περιοχών «ώριμης» τουριστικής ανάπτυξης.

Επιπρόσθετα στο Ειδικό Πλαίσιο το σύνολο των περιοχών της Β. Πίνδου, του Ζαγορίου, των Τζουμέρκων και της περιοχής στα σύνορα με τη Δ. Θεσσαλία αποτελούν αναπτυσσόμενες τουριστικά περιοχές, με περιθώρια ανάπτυξης ήπιων και εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Η ορεινή ζώνη στην ενδοχώρα της Περιφέρειας Ηπείρου επιδέχεται ήπια τουριστική ανάπτυξη λόγω του οικολογικού και πολιτιστικού της πλούτου, σύμφωνα με τις κατευθύνσεις του Περιφερειακού Πλαισίου. Πιο συγκεκριμένα, η ζώνη εκτείνεται κατά μήκος του ανατολικού ορίου της Περιφέρειας, στις Π.Ε. Ιωαννίνων (Ζαγόρι, Μέτσοβο, Κόνιτσα, Βόρεια Τζουμέρκα) και Π.Ε. Άρτας (Κεντρικά και Νότια Τζουμέρκα), αλλά και κατά μήκος των συνόρων με την Αλβανία (Φιλιάτες, Μαστροχώρια, Πωγωνοχώρια, Μουργκάνια). Στην κατηγορία των αναπτυσσόμενων τουριστικά περιοχών με ήπιες και εναλλακτικές μορφές τουρισμού, προστίθενται και μεμονωμένες περιοχές, όπως η περιοχή της λίμνης Ζηρού και της λίμνης Πουρναρίου, τα στενά του ποταμού Αχέροντα και η περιοχή της Παραμυθιάς. Προτείνεται, μάλιστα, ο συνδυασμός της παράκτιας ζώνης με τις ορεινές περιοχές και την ενδοχώρα για την περαιτέρω προώθηση των εναλλακτικών μορφών του τουρισμού. Παρά τις κατευθύνσεις που δίνονται από τον χωρικό σχεδιασμό, η παρούσα κατάσταση διαφέρει σε μεγάλο βαθμό. Η ανάπτυξη των ήπιων και εναλλακτικών μορφών τουρισμού είναι περιορισμένη και εντοπίζεται κυρίως στα Ζαγοροχώρια και δευτερευόντως στο Μέτσοβο. Στο σημείο αυτό όμως πρέπει να υπογραμμιστεί ότι οι συγκεκριμένες περιοχές έχουν επιτύχει έναν άκρως ικανοποιητικό βαθμό τουριστικής ανάπτυξης. Αντιθέτως πολλές περιοχές, οι οποίες δυνητικά θα είχαν τη δυνατότητα να αναπτυχθούν τουριστικά, χάρη στο σημαντικό απόθεμα πόρων που διαθέτουν, παραμένουν αναξιοποίητες. Κατά αυτό τον τρόπο, η τουριστική ανάπτυξη δεν διαχέεται ομοιόμορφα στο σύνολο των περιοχών της ορεινής ζώνης, σύμφωνα με τα αντίστοιχα Πλαίσια του χωρικού σχεδιασμού, αλλά περιορίζεται σε ορισμένους τόπους.

Στο Περιφερειακό Πλαίσιο προωθείται ο οικολογικός τουρισμός, καθώς και οι λοιπές μορφές ήπιου τουρισμού, στις ευαίσθητες οικολογικά περιοχές, οι οποίες υπάγονται σε θεσμικό καθεστώς προστασίας. Επίσης, προτείνεται η ολοκληρωμένη διαχείρισή τους. Αναφορικά με το δεύτερο σκέλος, έχουν συσταθεί αρμόδιοι φορείς, οι οποίοι ασχολούνται αποκλειστικά και μόνο με την προστασία σημαντικών οικολογικά περιοχών. Οι ενέργειες, όμως, σχετικά με την αξιοποίηση των εν λόγω περιοχών στον τομέα του τουρισμού δεν χαρακτηρίζονται αξιόλογες, αφού οι περιοχές αυτές παραμένουν απλά αξιοθέατα και δεν έχουν ενταχθεί στο πλαίσιο της προσφοράς ενός τουριστικού προϊόντος οικολογικού χαρακτήρα.

Στην Περιφέρεια Ηπείρου υπάρχει μεγάλο πλήθος παραδοσιακών οικισμών χωρίς ιδιαίτερες αλλοιώσεις. Χωρικά εντοπίζονται στις περιοχές του Ζαγορίου και του Μετσόβου στην Π.Ε. Ιωαννίνων και στο βόρειο τμήμα της Π.Ε. Θεσπρωτίας.

Σύμφωνα με το Περιφερειακό Πλαίσιο, προτείνονται ορισμένες δράσεις για το συγκεκριμένο ζήτημα, οι οποίες θα συμβάλουν στην προώθηση του ηπειρώτικου πολιτισμού και στην προσέλκυση επισκεπτών και τουριστών. Για παράδειγμα, προτείνεται να εξεταστεί η κήρυξη ως «παραδοσιακών» των οικισμών των Μαστροχωριών και των Πωγωνοχωριών, οι οποίοι παρουσιάζουν ιδιαίτερο αρχιτεκτονικό ενδιαφέρον και δύνανται να αναπτυχθούν περαιτέρω τουριστικά. Ωστόσο, οι σχετικές δράσεις δεν έχουν δρομολογηθεί από τους αρμόδιους φορείς, με αποτέλεσμα οι εν λόγω περιοχές να μην παρουσιάζουν την ανάπτυξη που θα μπορούσαν.

Είναι απαραίτητο να επισημανθεί ότι, ενώ σύμφωνα με το πλαίσιο πολιτικής η συντήρηση και η ανάδειξη των παραδοσιακών οικισμών αποτελεί βασική προϋπόθεση για τον εκσυγχρονισμό και την προώθηση του ηπειρώτικου τουριστικού προϊόντος, οι διαδικασίες για την επανάχρηση των παραδοσιακών κτιρίων είναι συνήθως χρονοβόρες και απαιτούν ποικίλες γραφειοκρατικές διαδικασίες. Αυτός ο λόγος λειτουργεί πολλές φορές αποτρεπτικά για πιθανούς ενδιαφερόμενους επιχειρηματίες του τουριστικού κλάδου. Κατά αυτό τον τρόπο, υπάρχουν πολλά παραδοσιακά κτίρια στην Ήπειρο τα οποία δεν έχουν αξιοποιηθεί.

Για τους αρχαιολογικούς χώρους και τα μνημεία που υπάρχουν στην περιοχή μελέτης και αποτελούν βασικούς πολιτιστικούς πόρους, προτείνεται η καταγραφή, η προστασία και η ανάδειξή τους στο πλαίσιο σύγχρονων πολιτιστικών δρώμενων. Επίσης, προτείνονται συγκεκριμένες δράσεις, όπως για παράδειγμα η δημιουργία αρχαιολογικού πάρκου στον ευρύτερο αρχαιολογικό χώρο της Νικόπολης, η οργάνωση πολιτιστικών διαδρομών, καθώς και η ενίσχυση τοπικών κέντρων χειροτεχνίας και βιοτεχνίας. Ωστόσο, τέτοιου είδους δράσεις, οι οποίες αναμφίβολα θα αποτελούσαν πόλο έλξης του τουριστικού ενδιαφέροντος και θα συνέβαλαν καθοριστικά στην ανάπτυξη του πολιτιστικού τουρισμού, είναι ελάχιστες και δεν εντάσσονται σε ένα ενιαίο πλαίσιο δράσεων για την τουριστική ανάπτυξη.

Επιπρόσθετα, τόσο στο Περιφερειακό όσο και στο Ειδικό Πλαίσιο, γίνεται λόγος για ειδικές μορφές τουρισμού που μπορούν να αναπτυχθούν στην Περιφέρεια Ηπείρου. Ειδικότερα, αναφέρεται ο συνεδριακός τουρισμός για τα Ιωάννινα και ο μεικτός, συνεδριακός – πολιτιστικός, για το Μέτσοβο. Η συγκεκριμένη μορφή τουρισμού, που θα μπορούσε να αποφέρει σημαντικά έσοδα για την περιοχή μελέτης, δεν έχει αναπτυχθεί με οργανωμένο τρόπο.

Εξίσου σημαντική κρίνεται και η προώθηση του αστικού τουρισμού, κατά κύριο λόγο στις πόλεις των Ιωαννίνων, της Άρτας και της Πρέβεζας και δευτερευόντως στην Ηγουμενίτσα, στο Μέτσοβο και στην Πάργα. Βασικός άξονας ανάπτυξης του αστικού τουρισμού αποτελεί το σύνολο των συγκριτικών πλεονεκτημάτων που φέρει η καθεμιά από τις προαναφερθείσες πόλεις. Βάσει της ανάλυσης του τουριστικού προφίλ της Περιφέρειας, προκύπτει ότι τα Ιωάννινα συγκεντρώνουν το τουριστικό ενδιαφέρον των επισκεπτών, ιδιαίτερα κατά τους χειμερινούς μήνες. Για τις υπόλοιπες πόλεις, ο αστικός τουρισμός είναι σε πρώιμο στάδιο.

Μία μορφή τουρισμού που προωθείται στην Περιφέρεια Ηπείρου είναι ο θαλάσσιος τουρισμός, ο οποίος βάσει του Περιφερειακού Πλαισίου παρουσιάζει σημαντικές προοπτικές. Κύρια σημεία του θαλάσσιου τουρισμού είναι η μαρίνα της Ηγουμενίτσας και το λιμάνι της Πρέβεζας, τα οποία εντάσσονται σε ένα ευρύτερο

δίκτυο, που περιλαμβάνει μικρά τουριστικά λιμάνια και εκτείνεται κατά μήκος της δυτικής παραλιακής ζώνης. Τα έργα όμως ανάπλασης και αναδιαμόρφωσης για την ανάπτυξη των μαρίνων, και κατ' επέκταση του θαλάσσιου τουρισμού, βρίσκονται ακόμα σε στάδιο μελέτης και έγκρισης.

Εκτός από την ανάπτυξη του πολιτιστικού τουρισμού, για τον οποίο ήδη έγινε λόγος, στο Περιφερειακό Πλαίσιο αναφέρεται και μία πιο συγκεκριμένη κατηγορία, αυτή του θρησκευτικού τουρισμού. Η υπό μελέτη περιοχή κρίνεται κατάλληλη για την ανάπτυξη του εν λόγω τύπου τουρισμού, λόγω της πληθώρας των θρησκευτικών μνημείων που είναι διάσπαρτα στο σύνολο της. Η προώθηση του θρησκευτικού τουρισμού μπορεί να πραγματοποιηθεί με την οργάνωση ειδικών θεματικών διαδρομών και δραστηριοτήτων. Σύμφωνα με τη μελέτη της υπάρχουσας κατάστασης του τουριστικού τομέα, διαπιστώνεται ότι έχουν εφαρμοστεί σχετικά προγράμματα στην Περιφέρεια Ηπείρου. Έχουν, όμως, καθορισμένη διάρκεια και δεν αποτελούν τμήμα ενός γενικότερου σχεδίου δράσης για την προώθηση του τουρισμού και την καθιέρωση της περιοχής ως προορισμό θρησκευτικού τουρισμού.

Ο τουρισμός φύσης, δηλαδή ο αγροτουρισμός και ο οικοτουρισμός, αποτελούν σημαντικές μορφές τουρισμού για την περιοχή μελέτης. Γι' αυτό το λόγο, τόσο στο Ειδικό Πλαίσιο όσο και στο Περιφερειακό Πλαίσιο, δίνονται οι κατάλληλες κατευθύνσεις για την ανάπτυξή του. Με γνώμονα την ορθή αξιοποίηση των φυσικών πόρων, καθώς και την ολοκληρωμένη διαχείριση και την προστασία των ευαίσθητων οικολογικά περιοχών, προτείνεται η ανάπτυξη οικολογικού τουρισμού στα ευαίσθητα οικοσυστήματα (RAMSAR, εθνικοί δρυμοί, αισθητικά δάση) και η ανάπτυξη ήπιων μορφών τουρισμού στις λοιπές προστατευόμενες περιοχές (NATURA). Πράγματι έχουν γίνει προσπάθειες για την προώθηση του τουρισμού φύσης στην περιοχή, αλλά παρατηρείται ότι ορισμένες περιοχές αξιοποιούνται σε μεγαλύτερο βαθμό, ενώ αντίθετα άλλες είναι αναξιοποίητες.

6.2 Επιπτώσεις Τουριστικής Ανάπτυξης στην Περιφέρεια Ηπείρου

Ο τουρισμός αποτελεί ένα πολυδιάστατο φαινόμενο με δυναμική παρέμβαση στον χώρο. Βρίσκεται σε συνεχή ανάδραση με τον τόπο και τους ανθρώπους, με αποτέλεσμα να επηρεάζει και να επηρεάζεται αδιάκοπα. Κατά αυτό τον τρόπο, η ανάπτυξη της τουριστικής δραστηριότητας στην Περιφέρεια Ηπείρου έχει επιφέρει διαρθρωτικές αλλαγές στην τοπική οικονομία, στον κοινωνικό ιστό, αλλά και στο φυσικό και δομημένο περιβάλλον. Τα οφέλη από τη μέχρι τώρα ανάπτυξη του τουρισμού στην υπό μελέτη περιοχή είναι εμφανή και μπορούν να εντοπιστούν με σχετική ευκολία. Το καίριο ζήτημα, όμως, είναι οι επιπτώσεις της διαμορφωμένης κατάστασης της τουριστικής δραστηριότητας στην Ήπειρο. Εξίσου σημαντικό είναι να καταγραφούν οι επιπτώσεις που έχουν προκύψει από τη μη εφαρμογή του σχεδιασμού βάσει των πλαισίων που προαναφέρθηκαν. Ο εντοπισμός και η καταγραφή των αρνητικών αυτών συνεπειών αποτελούν σημαντικό στάδιο της μελέτης, αφού κρίνονται ως βασικές παράμετροι για την ανάλυση των χαρακτηριστικών της τουριστικής δραστηριότητας της Περιφέρειας Ηπείρου.

6.2.1 Οικονομία

Στην Περιφέρεια Ηπείρου εντοπίζονται περιοχές οι οποίες δεν παρουσιάζουν τον ίδιο βαθμό τουριστικής ανάπτυξης. Σε ορισμένες περιπτώσεις μάλιστα, μπορεί να γίνει λόγο για περιοχές «δύο ταχυτήτων». Για παράδειγμα, οι ορεινές περιοχές της Π.Ε. Άρτας παρουσιάζουν χαμηλή έως μηδαμινή τουριστική κίνηση, σε αντίθεση με τους δημοφιλείς προορισμούς του ορεινού τμήματος της Π.Ε. Ιωαννίνων, οι οποίοι συγκεντρώνουν μεγάλο αριθμό επισκεπτών. Το φαινόμενο αυτό, βέβαια, παρουσιάζεται και σε άλλες περιπτώσεις, με αποτέλεσμα να εντείνονται οι ενδοπεριφερειακές ανισότητες. Οι συγκεκριμένες ανισότητες αποτυπώνονται σε οικονομικό επίπεδο με τέτοιο τρόπο, ώστε οι περιοχές με αυξημένη τουριστική ζήτηση να παρουσιάζουν μεγαλύτερους δείκτες οικονομικής ανάπτυξης, ενώ οι άλλες περιοχές να υστερούν δραματικά. Ο αντίκτυπος αυτού του «χάσματος» στο σύνολο της Περιφέρειας είναι αρνητικός, αφού τελικά οι περιφερειακοί οικονομικοί δείκτες δεν βελτιώνονται.

Βάσει των μέχρι τώρα στοιχείων, η τουριστική δραστηριότητα της Περιφέρειας Ηπείρου χαρακτηρίζεται από την εποχικότητα. Με άλλα λόγια, παρατηρείται έντονη τουριστική κίνηση στις παράκτιες περιοχές κατά τους θερινούς μήνες (Ιούλιο - Αύγουστο) και μικρότερης έντασης κίνηση σε μικρές περιόδους του χειμώνα (εορτές και αργίες) στους δημοφιλείς ορεινούς προορισμούς. Όπως είναι αναμενόμενο, η τουριστική κίνηση λίγων μηνών του χρόνου αδυνατεί να βελτιώσει το συνολικό οικονομικό αποτέλεσμα της Περιφέρειας από τον τουριστικό τομέα. Επιπλέον η μη διασπορά της τουριστικής δραστηριότητας καθ' όλη τη διάρκεια του έτους είναι μείζον πρόβλημα για τη βιωσιμότητα των τοπικών τουριστικών επιχειρήσεων. Λειτουργώντας μερικούς μήνες το χρόνο, οι επιχειρήσεις δυσκολεύονται να «σταθούν» στην αγορά, παρέχοντας ένα πλήρες και ανταγωνιστικό τουριστικό προϊόν. Γι' αυτό το λόγο, αρκετές τουριστικές επιχειρήσεις, ιδιαίτερα οι μικρές και μικρομεσαίες, λειτουργούν μόνο κατά την περίοδο αιχμής και οι ιδιοκτήτες τους απασχολούνται με άλλες εργασίες τη «νεκρή» τουριστικά περίοδο. Για τη συγκεκριμένη περίπτωση, είναι αμφισβητήσιμη η ποιότητα του παρεχόμενου τουριστικού προϊόντος, αφού παρέχεται από επαγγελματίες χωρίς εξειδίκευση και γνωστικό υπόβαθρο. Κατά αυτό τον τρόπο, ο τουρισμός της Περιφέρειας Ηπείρου δεν είναι ανταγωνιστικός, άρα δεν είναι και κερδοφόρος.

Επιπρόσθετα η απουσία σύνδεσης του τουριστικού προϊόντος με τους λοιπούς τομείς παραγωγής δεν επιφέρει σημαντική προστιθέμενη αξία για το σύνολο της τοπικής οικονομίας. Η αυτόνομη λειτουργία της τουριστικής δραστηριότητας αδυνατεί να ενισχύσει τους λοιπούς τομείς οικονομικής δραστηριότητας της Περιφέρειας.

Μία ακόμα επίπτωση του ήδη διαμορφωμένου προτύπου τουριστικής δραστηριότητας για την περιοχή μελέτης είναι ότι το προσφερόμενο τουριστικό προϊόν δεν μπορεί να αναπτυχθεί περαιτέρω. Ειδικότερα, ο μαζικός τουρισμός που κυριαρχεί σε ορισμένες περιοχές αποφέρει περιορισμένο αριθμό εσόδων. Εάν μάλιστα ληφθεί υπόψη ότι το προϊόν «ήλιος και θάλασσα», στο οποίο στηρίζεται ο θερινός μαζικός τουρισμός, παρέχεται κατά κόρον σε πολλές ελληνικές περιοχές, αλλά και σε γειτονικές χώρες, γίνεται αντιληπτό ότι η τουριστική δραστηριότητα στην περιοχή μελέτης οδηγείται σε τέλμα. Αποτέλεσμα των προαναφερθέντων

είναι η αδυναμία συμβολής του τουρισμού στην τόνωση της τοπικής οικονομίας, η οποία βάσει της μελέτης της υπάρχουσας κατάστασης βρίσκεται σε δεινή θέση.

6.2.2 Κοινωνία

Οι ενδοπεριφερειακές ανισότητες, οι οποίες δημιουργούνται λόγω της τουριστικής ανάπτυξης μεμονωμένων περιοχών της Περιφέρειας, έχουν και κοινωνικό αντίκτυπο. Οι ήδη αναπτυγμένες περιοχές αποτελούν μία ασφαλή βάση για επενδύσεις και έργα, τα οποία θα ενισχύσουν σε μεγαλύτερο βαθμό τον τουρισμό. Κατά αυτό τον τρόπο, οι δημοφιλείς τουριστικά περιοχές ευνοούνται λόγω της τουριστικής ζήτησης σε πολύ μεγάλο βαθμό, ενώ αντίθετα οι λιγότερο δημοφιλείς τίθενται στο περιθώριο. Επομένως, δημιουργούνται δύο κατηγορίες τόπων – κοινωνιών, με αποτέλεσμα να «τραυματίζεται» ο κοινωνικός ιστός της Περιφέρειας εξαιτίας της μη διάχυσης και διασποράς των ωφελειών του τουρισμού στο σύνολο της περιοχής μελέτης.

Η δυτική παράκτια ζώνη, όπως ήδη έχει αναφερθεί, αποτελεί περιοχή «ώριμης» τουριστικής ανάπτυξης με κυρίαρχη μορφή τουρισμού τον μαζικό. Εξαιτίας του συγκεκριμένου φαινομένου, η εν λόγω περιοχή φαίνεται να αποποιείται τον ηπειρώτικο χαρακτήρα της και να διαφοροποιείται σημαντικά από τις περιοχές της ενδοχώρας. Το παραδοσιακό στοιχείο τείνει να εκλείψει, στην προσπάθεια να γίνει αρεστή και ακόμα πιο «μαζική» η περιοχή. Ωστόσο, σε βάθος χρόνου, το γεγονός αυτό θα πλήξει ανεπανόρθωτα τον τουρισμό της Ηπείρου, αφού η περιοχή θα χάσει τη μοναδικότητα της ταυτότητας που φέρει. Είναι εξάλλου προφανές ότι η ανάπτυξη της Περιφέρειας, και ιδιαίτερα η τουριστική ανάπτυξη, είναι συνυφασμένη με τη διατήρηση του παραδοσιακού ηπειρώτικου χαρακτήρα της, που βασίζεται στην αξιοποίηση του συνόλου των πολιτιστικών της πόρων.

Στη σύγχρονη, ανταγωνιστική και απαιτητική παγκόσμια τουριστική αγορά, το τουριστικό προϊόν της Ηπείρου χαρακτηρίζεται από ανεπαρκή διαφοροποίηση. Παραμένει τυπικά προσανατολισμένο σε ένα πεπαλαιωμένο μοντέλο, χωρίς να αξιοποιεί τα συγκριτικά πλεονεκτήματα που διαθέτει. Η αδυναμία υιοθέτησης του κατάλληλου μοντέλου για την προώθηση της τοπικής τουριστικής ανάπτυξης έχει ως αποτέλεσμα το προσφερόμενο τουριστικό προϊόν να μην έχει απήχηση στην ευρύτερη αγορά και το φάσμα των επισκεπτών να είναι περιορισμένο. Κατά αυτό τον τρόπο, ενισχύεται η εσωστρέφεια της Περιφέρειας Ηπείρου, αφού αποτρέπεται η υγιής και εποικοδομητική ανάμιξη της τοπικής κοινωνίας με αλλοδαπούς, με στόχο την ανταλλαγή ιδεών και απόψεων.

6.2.3 Περιβάλλον

Η τουριστική ανάπτυξη που εντοπίζεται στο δυτικό τμήμα της Περιφέρειας Ηπείρου και συγκεκριμένα στην παράκτια ζώνη χαρακτηρίζεται από έλλειψη συντονισμένου και ενιαίου σχεδίου. Ειδικότερα είναι συνυφασμένη με την ανάπτυξη του μαζικού τουρισμού, με αποτέλεσμα το φυσικό και δομημένο περιβάλλον να αντιμετωπίζει τον κίνδυνο της υποβάθμισης. Επειδή, όμως, η Περιφέρεια στο σύνολό της έχει περιθώρια ανάπτυξης ποικίλων μορφών τουρισμού, η διαμορφωμένη κατάσταση στα δυτικά παράλια της περιοχής μελέτης κρίνεται αναστρέψιμη. Είναι σαφές και αυτονόητο, βέβαια, ότι απαιτείται η λήψη των απαραίτητων μέτρων από τους αρμόδιους φορείς για την αποτροπή περαιτέρω υποβάθμισης.

Η εποχικότητα, η οποία χαρακτηρίζει τον τουρισμό της Περιφέρειας Ηπείρου, αποτελεί σημαντικό παράγοντα άσκησης πίεσης στους φυσικούς πόρους. Η χρονική διάρκεια της τουριστικής ζήτησης περιορίζεται σε λίγους μήνες κατά τη θερινή περίοδο, με αποτέλεσμα οι περιοχές με μαζικό τουρισμό να δέχονται σημαντικές πιέσεις το εν λόγω διάστημα. Το συγκεκριμένο φαινόμενο αποτελεί μία από τις πιο σοβαρές επιπτώσεις της ήδη διαμορφωμένης τουριστικής ανάπτυξης στην Ήπειρο και χρήζει άμεσης αντιμετώπισης. Η προοπτική επίλυσης του προβλήματος αυτού έγκειται στην εκτόνωση της ασκούμενης πίεσης προς τις αναξιοποίητες τουριστικά περιοχές, με συντονισμένες δράσεις και με την προϋπόθεση ύπαρξης του απαραίτητου σχεδιασμού, στόχος του οποίου θα είναι η διεύρυνση και η χωρική ανάπτυξη της τουριστικής δραστηριότητας, ενσωματώνοντας στοιχεία του πολιτιστικού και φυσικού αποθέματος της Περιφέρειας Ηπείρου.

7 ΒΙΩΣΙΜΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΠΟΡΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΗΠΕΙΡΟΥ

Σύμφωνα με τη διεπιστημονική τεκμηρίωση του όρου, ορίζεται ως: «Αξιοβίωτη ολοκληρωμένη ανάπτυξη η διαχρονική πορεία προς την ταυτόχρονα οικονομική, κοινωνική, πολιτική, πολιτιστική και τεχνική/τεχνολογική ανάπτυξη, η οποία θα τελείται πάντα σε διαλεκτική αρμονία και με σεβασμό στον άνθρωπο και στο «ολικό» του περιβάλλον, φυσικό και πολιτιστικό, μέσα στο οποίο αυτός και οι συλλογικότητές του οφείλουν να εντάσσονται ειρηνικά και δημιουργικά, ως αναπόσπαστα μέρη του, και όχι ως κυρίαρχοι, ιδιοκτήτες και εκμεταλλευτές του» (Ρόκος, 2003). Με άλλα λόγια, τη βάση κάθε είδους ανάπτυξης, και εν γένει της βιώσιμης ανάπτυξης, αποτελεί η δημιουργική και ορθή αξιοποίηση του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος. Όταν μάλιστα γίνεται αναφορά σε μία περιοχή, όπως η Ήπειρος, η οποία συγκεντρώνει πολιτιστικούς πόρους φυσικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος με μεγάλη αξία, η βιώσιμη αξιοποίηση των πόρων αυτών συστήνει τη βάση κάθε προσπάθειας για ολοκληρωμένη ανάπτυξη υπό όρους αειφορίας.

Η εν λόγω ενότητα εστιάζει στα ζητήματα που σχετίζονται με τη βιώσιμη διαχείριση των πολιτιστικών πόρων για την υπό μελέτη Περιφέρεια. Για τον σκοπό αυτό, εξετάζονται αρχικά οι κατευθύνσεις που δίνονται στα ανώτερα επίπεδα σχεδιασμού (εθνικό, περιφερειακό κ.λπ.) σε σχέση με την αξιοποίηση των πολιτιστικών πόρων. Στη συνέχεια πραγματοποιείται μία συνοπτική περιγραφή της χωρικής κατανομής των πολιτιστικών πόρων στην Περιφέρεια Ηπείρου, στη βάση της καταγραφής και χαρτογράφησης που πραγματοποιήθηκε στην παρούσα διπλωματική εργασία. Η περιοχή μελέτης περιφερειοποιείται σε επιμέρους χωρικές ενότητες (υποπεριοχές), βάσει των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών τους και των πολιτιστικών πόρων που καταγράφονται σε αυτές, ενώ τέλος, στη βάση των ενοτήτων αυτών, παρουσιάζονται και αναλύονται προτεινόμενες **πολιτιστικές διαδρομές** που «διατρέχουν» την Περιφέρεια Ηπείρου και συνιστούν διαδρομές με μια ιδιαίτερη πολιτιστική φυσιογνωμία.

7.1 Πλαίσιο Αξιοποίησης Πολιτιστικών Πόρων

Η προστασία, η ανάδειξη και η αξιοποίηση του πολιτιστικού περιβάλλοντος έχει ιδιαίτερη σημασία για την ελληνική πραγματικότητα, λόγω της πληθώρας αλλά και της αξίας των πολιτιστικών πόρων που εντοπίζονται στο σύνολο της χώρας. Οι πολιτιστικοί πόροι, τόσο φυσικού όσο και πολιτιστικού ενδιαφέροντος, αποτελούν ανεκτίμητους και ιδιαίτερης ευαισθησίας πόρους, στοιχείο που αποτυπώνεται στα διάφορα πλαίσια σχεδιασμού, εθνικού και περιφερειακού επιπέδου.

Τα πλαίσια σχεδιασμού που σχετίζονται με τον τομέα του πολιτισμού και εξετάζονται σε αυτή την ενότητα είναι:

- Το Γενικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης της χώρας.
- Το Περιφερειακό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης της Περιφέρειας Ηπείρου.

- Το Υπό Αναθεώρηση Περιφερειακό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης της Περιφέρειας Ηπείρου.
- Το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα της Περιφέρειας Ηπείρου για την προγραμματική περίοδο 2014-2020.
- Η Εθνική Στρατηγική Έξυπνης Εξειδίκευσης.
- Η Στρατηγική Έξυπνης Εξειδίκευσης της Περιφέρειας Ηπείρου.

Η συνοπτική παρουσίαση των προαναφερθέντων, η οποία ακολουθεί, αποσκοπεί στην αποσαφήνιση του πλαισίου λήψης αποφάσεων για την περιοχή μελέτης, όπως αυτό προσδιορίζεται από την στοχοθεσία των ανώτερων σχεδιαστικών επιπέδων, με εστίαση στους πολιτιστικούς πόρους, αναδεικνύοντας τη χωρική, αλλά και την αναπτυξιακή τους διάσταση.

7.1.1 Γενικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης

Το Γενικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης παρέχει τη στρατηγική για τη μακροπρόθεσμη και ολοκληρωμένη χωρική ανάπτυξη και την αειφόρο οργάνωση του εθνικού χώρου. Με δεδομένο το συγκριτικό πλεονέκτημα που διαθέτει η χώρα, το οποίο έγκειται στο πλούσιο φυσικό και πολιτιστικό της απόθεμα, μία από τις βασικές αναπτυξιακές επιλογές της, αποτελεί η διασύνδεση του τομέα του τουρισμού με τους πολιτιστικούς πόρους, φυσικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος, συμβάλλοντας στη δημιουργία του «συμπλέγματος» πολιτισμού-τουρισμού.

Σε αυτό το πλαίσιο και με γνώμονα την ενδυνάμωση της χώρας στον ευρωπαϊκό και διεθνή χώρο, προτείνεται η προβολή του συνολικού πολιτιστικού φάσματος (προϊστορικός, κλασικός, βυζαντινός, νεότερος πολιτισμός), ως στοιχείου διασύνδεσης με τον ευρωπαϊκό, μεσογειακό και μεσανατολικό χώρο, σε συνδυασμό με τις σύγχρονες πολιτιστικές δημιουργίες και τον πλούτο του ελληνικού φυσικού τοπίου. Κατά αυτό τον τρόπο επιδιώκεται όχι μόνο η προσέλκυση των επισκεπτών, αλλά και η ευρύτερη ακτινοβολία του τόπου. Υπό το πρίσμα μάλιστα της αειφόρου ανάπτυξης, η οποία αποτελεί πυλώνα του Γενικού Πλαισίου, κρίνεται απαραίτητη η ανάδειξη των στοιχείων του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος στην ύπαιθρο, στους οικισμούς και στα αστικά κέντρα, ώστε να βελτιωθεί το σύνολο του οικιστικού περιβάλλοντος και να ενισχυθεί η ελκυστικότητά του.

Εξίσου βασική στρατηγική επιλογή του Γενικού Πλαισίου αποτελεί η βιώσιμη χωρική ανάπτυξη η οποία, μεταξύ άλλων, περιλαμβάνει και τη διατήρηση, την προστασία και την ανάδειξη του εθνικού φυσικού και πολιτιστικού πλούτου, τη διατήρηση και την ανάδειξη της ποικιλομορφίας της υπαίθρου, καθώς και τη βιώσιμη διαχείριση των φυσικών πόρων.

Εξειδικεύοντας στον τομέα τουρισμού και με στόχο την ορθολογική οργάνωση και ανάπτυξη των παραγωγικών τομέων, αλλά και την εξασφάλιση της συμπληρωματικότητας, υπογραμμίζεται η ανάγκη για την προστασία των πολιτιστικών πόρων ως του κυριότερου συγκριτικού πλεονεκτήματος του συνόλου του ελληνικού χώρου. Συγκεκριμένα, επιδιώκεται η προστασία του φυσικού

περιβάλλοντος, της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς και της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς, καθώς και η δημιουργία πολιτιστικών χώρων, δικτύων, μονοπατιών και διαδρομών. Επιπρόσθετα στοχεύεται και ο εμπλουτισμός του τουριστικού προϊόντος, με την ένταξη σε αυτό νέων ποιοτικών προϊόντων, που απορρέουν από την αξιοποίηση των πολιτιστικών πόρων. Η αξιοποίηση των πόρων αυτών αποτελεί ταυτόχρονα ένα σημαντικό μέσο για την προστασία τους.

Ιδιαίτερος λόγος γίνεται για τους πολιτιστικούς πόρους του ορεινού χώρου, οι οποίοι αποτελούν βασικό χαρακτηριστικό της υπό μελέτη περιοχής. Πιο συγκεκριμένα, προωθείται η διαφύλαξη των τοπίων, των δασών, των φυσικών χαρακτηριστικών και ιδιαιτεροτήτων, καθώς και των πόρων πολιτιστικού ενδιαφέροντος ως μοχλού ανάπτυξης, με εξειδίκευση των ακολουθούμενων κατευθύνσεων και μέτρων πολιτικής, ανάλογα με τα χαρακτηριστικά των επί μέρους περιοχών.

Εξίσου σημαντική κρίνεται η διαχείριση των πόρων φυσικού ενδιαφέροντος, του θαλάσσιου και του χερσαίου τμήματος της παράκτιας ζώνης, με ιδιαίτερη φροντίδα για τους υδάτινους πόρους, οι οποίοι συνήθως χαρακτηρίζονται από σπανιότητα, και με σεβασμό στη φέρουσα ικανότητα και στην αντοχή των οικοσυστημάτων, αλλά και στις ιδιαιτερότητες της εκάστοτε περιοχής.

Επιπλέον προβλέπονται οι κατάλληλες πολιτικές και τα απαραίτητα μέτρα για τη διατήρηση, την προστασία και την ανάδειξη των περιοχών της εθνικής φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς, τη διατήρηση και την ανάδειξη της ποικιλομορφίας της υπαίθρου, καθώς και τη βιώσιμη διαχείριση των πολιτιστικών πόρων (φυσικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος). Στη συνέχεια αναφέρονται αναλυτικά οι εν λόγω πολιτικές και τα μέτρα (ΦΕΚ 128/2008):

- *Προστασία των περιοχών φυσικού πλούτου, με την εφαρμογή των διεθνών και κοινοτικών συμβάσεων.* Οι περιοχές που περιλαμβάνονται είναι οι θεσμοθετημένες περιοχές με Φορέα Διαχείρισης, οι περιοχές με εκπονημένη ή σε εξέλιξη Ειδική Περιβαλλοντική Μελέτη και οι περιοχές NATURA.
- *Διαχείριση του φυσικού και πολιτιστικού πλούτου,* με την ολοκλήρωση και την εφαρμογή των διαχειριστικών σχεδίων για τις περιοχές με Φορέα Διαχείρισης, την ένταξη των νέων περιοχών στον κατάλογο των κηρυγμένων προστατευόμενων περιοχών, την εκπόνηση των απαραίτητων Ειδικών Περιβαλλοντικών Μελετών, την προστασία και την αναβάθμιση του θαλάσσιου περιβάλλοντος και τη λήψη κατάλληλων μέτρων για την προστασία των οικοσυστημάτων από τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής. Αναφορικά με το πολιτιστικό απόθεμα, προωθείται η ανάδειξη και η προστασία των μνημείων πολιτιστικής κληρονομιάς ως πόλων έλξης επισκεπτών με την κατάλληλη βελτίωση των υποδομών πρόσβασης, τη λειτουργική σύνδεσή τους με τον περιβάλλοντα χώρο, καθώς και τη διασύνδεση των μνημείων μεταξύ τους ανά χωρική ενότητα για τη δημιουργία πολιτιστικών συμπλεγμάτων. Σημαντική κρίνεται και η προστασία των εναλίων αρχαιοτήτων από φυσικούς και ανθρωπογενείς κινδύνους. Προωθείται επίσης η δημιουργία ενιαίων δικτύων πολιτιστικών πόρων (φυσικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος), αλλά και η διεύρυνση της προστασίας των αρχαιολογικών χώρων. Για την ολοκληρωμένη

αξιοποίηση του χώρου και τη βιώσιμη ανάπτυξη του τόπου, προτείνεται η προστασία των μικρής κλίμακας τοπίων, που αφθονούν στον αγροτικό και στον αστικό χώρο, σε συνδυασμό με την επιδίωξη μίας ήπιας και ποιοτικής τουριστικής ανάπτυξης.

- *Χωρικές κατευθύνσεις για την προστασία του τοπίου και της υπαίθρου* από την άναρχη οικιστική ανάπτυξη, υπό όρους βιωσιμότητας για όλα τα επίπεδα σχεδιασμού.
- *Κατευθύνσεις για τη βιώσιμη διαχείριση των φυσικών πόρων*, κατά τον σχεδιασμό σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο, με την εφαρμογή των αρχών για την ορθή χρήση των πόρων.

7.1.2 Περιφερειακό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης Περιφέρειας Ηπείρου

Το Περιφερειακό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης της Περιφέρειας Ηπείρου θέτει ως κύρια χαρακτηριστικά στοιχεία της υπό μελέτη περιοχής, το αξιόλογο φυσικό περιβάλλον της και την πλούσια πολιτιστικής της κληρονομιά. Έχοντας ως δεδομένο αυτά τα στοιχεία και με τις απαραίτητες δράσεις αξιοποίησης και ανάδειξης αυτών, παρουσιάζονται σημαντικές προοπτικές ανάπτυξης εναλλακτικών μορφών τουρισμού.

Στο Περιφερειακό Πλαίσιο γίνεται αναφορά στο φυσικό περιβάλλον της Ηπείρου, και μάλιστα υπογραμμίζονται οι περιοχές ιδιαίτερης οικολογικής αξίας, οι οποίες καταλαμβάνουν σημαντικό τμήμα της Περιφέρειας και βρίσκονται διάσπαρτες στο σύνολό της. Παράλληλα αναδεικνύεται η πλούσια ιστορική και πολιτιστική παράδοσή της, αφού γίνεται λόγος για τον μεγάλο αριθμό των ιστορικών μνημείων, των αρχαιολογικών χώρων και των παραδοσιακών οικισμών που βρίσκονται στην περιοχή.

Λόγω της πληθώρας των οικολογικών και πολιτιστικών μνημείων, πολλά από τα οποία έχουν εθνική ή ακόμα και διεθνή αξία, προτείνεται η ανάπτυξη ποικίλων μορφών τουρισμού, πέραν του μαζικού. Χαρακτηριστικά αναφέρεται ο θαλάσσιος τουρισμός, ο οικολογικός, ο αθλητικός, καθώς και ο πολιτιστικός.

Ειδική αναφορά γίνεται για την πόλη των Ιωαννίνων, η οποία εκτός των άλλων αναπτυξιακών ρόλων φέρει και αυτόν του «*πολιτιστικού κέντρου*», με συνδυασμό δραστηριοτήτων ανάδειξης του πολιτισμού και προώθησης ειδικών μορφών τουρισμού.

Σημαντικό ζήτημα για τη βιωσιμότητα των πολιτιστικών πόρων αποτελεί η διαχείριση του φυσικού αποθέματος και της πολιτιστικής κληρονομιάς. Με στόχο τη βέλτιστη περιβαλλοντική διαχείριση, ορίζονται δύο βασικοί άξονες, πάνω στους οποίους οφείλουν να αναπτύσσονται όλες οι δράσεις και τα μέτρα που αφορούν τους *πολιτιστικούς πόρους φυσικού ενδιαφέροντος*. Οι άξονες έχουν ως εξής:

- Η ελαχιστοποίηση των αρνητικών ανθρωπογενών επιπτώσεων στο περιβάλλον σε περιοχές με ανάπτυξη.

- Η προστασία, η διαχείριση και η ανάδειξη των περιοχών με μεγάλη περιβαλλοντική αξία.

Όσον αφορά στους *πόρους πολιτιστικού ενδιαφέροντος*, που περιλαμβάνουν το σύνολο των ιστορικών μνημείων, των αρχαιολογικών χώρων και των παραδοσιακών οικισμών, προβλέπεται η ανάδειξη και προστασία μέσα από οργανωμένες δράσεις.

Στο πλαίσιο της προστασίας, της διατήρησης και της ανάδειξης των πολιτιστικών πόρων τίθενται ορισμένοι στόχοι, οι οποίοι έχουν ως εξής (ΦΕΚ 1451/2003):

- Πόροι φυσικού ενδιαφέροντος:
  - ✓ *Η προστασία των τοπίων, των δασών, της γεωργικής γης, των παράκτιων ζωνών κ.λπ. από την άναρχη διασπορά δραστηριοτήτων και εγκαταστάσεων, αλλά και από τη χωρίς συγκροτημένο σχέδιο επέκταση της οικιστικής και τουριστικής δραστηριότητας.*
  - ✓ *Η αποκατάσταση και η προστασία των χερσαίων και των υδάτινων στοιχείων με εφαρμογή της κατάλληλης περιβαλλοντικής πολιτικής.*
  - ✓ *Η ορθολογική διαχείριση των υδάτινων πόρων.*
  - ✓ *Η αποφυγή πρόκλησης δυσμενών επιπτώσεων στις προστατευόμενες περιοχές, με έγκριση ειδικών μελετών και την ίδρυση και λειτουργία των Φορέων Διαχείρισης.*
  - ✓ *Ο έλεγχος της κτηνοτροφικής ρύπανσης με την αξιοποίηση κατάλληλου εξοπλισμού.*
  - ✓ *Η χωροθέτηση ζωνών εντατικής κτηνοτροφίας με στόχο την άμβλυση των συγκρούσεων γης.*
  - ✓ *Η παρακολούθηση της γεωργικής ρύπανσης, με τις απαραίτητες μετρήσεις και την προώθηση ενεργειών για την ορθολογική χρήση λιπασμάτων και φυτοφαρμάκων.*
  - ✓ *Η ολοκληρωμένη διαχείριση των απορριμμάτων και των λυμάτων.*
- Πόροι πολιτιστικού ενδιαφέροντος:
  - ✓ *Η ανάδειξη των ιδιαίτερων ιστορικών και πολιτιστικών στοιχείων της Περιφέρειας.*
  - ✓ *Η καταγραφή, η προστασία και η ανάδειξη των κινητών και ακίνητων μνημείων.*
  - ✓ *Η ένταξη των αρχαιολογικών χώρων σε σύγχρονα πολιτιστικά δρώμενα, ιδιαίτερα της Δωδώνης και της Νικόπολης.*
  - ✓ *Η δημιουργία αρχαιολογικού πάρκου στην ευρύτερη περιοχή της Νικόπολης.*

- ✓ *Η οργάνωση πολιτιστικών διαδρομών και εντός αυτών ειδικών θεματικών διαδρομών (π.χ. μεσαιωνικών κάστρων, μοναστηριών, εκκλησιών κ.λπ.).*
- ✓ *Η δημιουργία και η ενίσχυση Κέντρων Παραδοσιακής Χειροτεχνίας.*
- ✓ *Η προαγωγή της διεπιστημονικής έρευνας για το περιβάλλον των ορεινών οικισμών.*
- ✓ *Η κήρυξη ως παραδοσιακών επιλεγμένων οικισμών, οι οποίοι εμφανίζουν αρχιτεκτονικό ενδιαφέρον, καθώς και η ανάδειξη της Άρτας ως «Βυζαντινό Πολιτιστικό Κέντρο» λόγω της βαρύνουσας ιστορικής της αξίας.*

7.1.3 Υπό Αναθέρωση Περιφερειακό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης Περιφέρειας Ηπείρου

Στην παρούσα ενότητα παρουσιάζονται οι κατευθύνσεις που ορίζει το υπό αναθέρωση Περιφερειακό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης της Περιφέρειας Ηπείρου, σχετικά με την αξιοποίηση των πολιτιστικών πόρων της υπό μελέτη περιοχής.

Κεντρική κατεύθυνση για το σύνολο των παραγωγικών δραστηριοτήτων της Περιφέρειας αποτελεί η ενίσχυση της εξωστρέφειας. Για την επίτευξή της, δύο από τις βασικές αναπτυξιακές πρωτοβουλίες, οι οποίες σχετίζονται άμεσα με τους πολιτιστικούς πόρους φυσικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος, είναι οι ακόλουθες:

- *Αξιοποίηση του συνόλου των πόρων της Περιφέρειας, με στόχο τη συγκρότηση πολυθεματικών τουριστικών δικτύων. Η διαφοροποίηση της ταυτότητας του τουριστικού προϊόντος της Ηπείρου, για την αντιμετώπιση του ανταγωνισμού, πρέπει να στηρίζεται στην ποικιλία και στην ποιότητα των πολιτιστικών πόρων και στην έντονη εναλλαγή του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος.*
- *Ανάδειξη, αξιοποίηση και προστασία του φυσικού και πολιτιστικού πλούτου και ενίσχυση της προβολής των ιδιαιτεροτήτων του.*

Στην ολοκληρωμένη αξιοποίηση των διαθέσιμων πόρων υπό όρους βιωσιμότητας στηρίζεται και το πρότυπο χωρικής οργάνωσης της Περιφέρειας (βλέπε Κεφάλαιο 2.4 για την ανάλυση του χωρικού προτύπου). Όπως μάλιστα αναφέρεται και στο υπό αναθέρωση Χωροταξικό Σχέδιο: «Ως γενική κατεύθυνση, το Περιφερειακό Πλαίσιο υιοθετεί τη στρατηγική της ολοκληρωμένης αξιοποίησης των ευαίσθητων πόρων, αντιμετωπίζοντάς τους κυρίως ως κεφάλαιο και όχι ως εμπόδιο στην ανάπτυξη».

Η παραπάνω στρατηγική κατεύθυνση αποτελεί βασικό πυλώνα της τοπικής οικονομίας και αναδεικνύει το φυσικό και πολιτιστικό κεφάλαιο ως κύριο αναπτυξιακό σύμπλεγμα. Στο πλαίσιο αυτό, κρίνονται σκόπιμες ορισμένες δράσεις που συμβάλλουν στην επίτευξη του στόχου και έχουν ως εξής:

- *Δημιουργία μηχανισμού παρακολούθησης (monitoring)*, η οποία στηρίζεται σε νέες ΤΠΕ και στοχεύει στην προστασία και αξιοποίηση των σημαντικότερων πολιτιστικών πόρων φυσικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος.
- *Εκπόνηση και εφαρμογή διαχειριστικών σχεδίων για τις ζώνες τοπίου της Περιφέρειας*, οι οποίες αφορούν υποβαθμισμένα τοπία της υπό μελέτη περιοχής και στοχεύουν στην αποκατάσταση και στην ανάδειξή τους.
- *Λήψη μέτρων για την προστασία, την ανάδειξη και την αξιοποίηση των ποταμών της περιοχής*, οι οποίοι αποτελούν σημαντικούς πολιτιστικούς πόρους φυσικού ενδιαφέροντος και δύνανται να ενισχύσουν δραστηριότητες που σχετίζονται με οικοτουριστικές δραστηριότητες.
- *Συγκρότηση και ανάδειξη δικτύων*, τα οποία αξιοποιούν κατά τον βέλτιστο τρόπο το σύνολο των διαθέσιμων πόρων.
- *Εκπόνηση και εφαρμογή διαχειριστικών σχεδίων για τα δάση*, τα οποία χρήζουν προστασίας από άναρχες ανθρωπογενείς παρεμβάσεις.

7.1.4 Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Περιφέρειας Ηπείρου 2014-2020

Η αξιοποίηση της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς κατέχει βαρύνουσα σημασία θέση στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα της Περιφέρειας Ηπείρου (Π.Ε.Π.) για την περίοδο 2014-2020. Η διαπίστωση αυτή προκύπτει από τη διατύπωση του αντικειμένου του ίδιου του Π.Ε.Π.: *«Αντικείμενο του Επιχειρησιακού Προγράμματος είναι η διατύπωση στρατηγικών και στόχων για την οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική ανάπτυξη της περιοχής, τη βελτίωση της λειτουργίας των υπηρεσιών και των οργάνων της Περιφέρειας, την ικανοποίηση των αναγκών των πολιτών και τον εξορθολογισμό της οικονομικής κατάστασης του οργανισμού της»*.

Οι ευκαιρίες ανάπτυξης των επιμέρους περιοχών της Ηπείρου, οι οποίες διαθέτουν φυσικό και πολιτιστικό κάλλος υψηλής ποιότητας, είναι ποικίλες. Το απaráμιλλο φυσικό κάλλος, προστατευμένο σε πολλές περιπτώσεις από διεθνείς και ευρωπαϊκές συμβάσεις, αποτελεί το κύριο συγκριτικό πλεονέκτημα της περιοχής μελέτης. Εάν συνδυαστεί μάλιστα με την αξιοποίηση του πλούσιου πολιτιστικού αποθέματος, μπορεί να συμβάλει ουσιαστικά στην ανάπτυξη οικονομικά πρόσφορων δραστηριοτήτων για το σύνολο της Περιφέρειας.

Σε αυτό το σημείο είναι απαραίτητο να υπογραμμιστεί ότι ο αρμονικός συνδυασμός και η συμπληρωματικότητα των πολιτιστικών πόρων μπορούν να αποτελέσουν βασικούς παράγοντες διαμόρφωσης μίας ιδιαίτερης «ταυτότητας» για την Περιφέρεια, που θα την καθιστά μοναδική και ασυναγώνιστη. Η απόκτηση της «ταυτότητας» για το σύνολο της περιοχής, αλλά και για επιμέρους χωρικά τμήματα, θα συμβάλει στη γενικότερη και πολυδιάστατη ανάπτυξη του τόπου, συμπεριλαμβανομένης και της τουριστικής ανάπτυξης.

Σύμφωνα με τους στόχους του Π.Ε.Π., οι οποίοι έχουν αναφερθεί αναλυτικά στο Κεφάλαιο 2.5, δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στη δισύνδεση του φυσικού περιβάλλοντος, του πολιτισμού και του τουρισμού. Δρώντας και οι τρεις αυτοί

τομείς συνδυαστικά και επικουρικά, λειτουργούν ως μοχλός ανάπτυξης για την τοπική κοινωνία. Για τον λόγο αυτό επισημαίνεται η ανάγκη προστασίας, ορθολογικής διαχείρισης, αξιοποίησης και προβολής των πολιτιστικών πόρων, με παράλληλη διασύνδεση των εναλλακτικών μορφών τουρισμού με τους προαναφερθέντες πόρους.

Τα παραπάνω συνοψίζονται στη διατύπωση του Θεματικού Στόχου 6 (Θ.Σ. 6) του Άξονα Προτεραιότητας 1 (Α.Π. 1) του Π.Ε.Π.: «*Διαφύλαξη και προστασία του περιβάλλοντος και προώθηση της αποδοτικής χρήσης των πόρων*». Οι Επενδυτικές Προτεραιότητες (Ε.Π.), που συντελούν στην επίτευξη του Θ.Σ. 6, έχουν ως εξής:

- Ε.Π. 6.1: *Αντιμετώπιση των σημαντικών αναγκών για επενδύσεις στον τομέα των απορριμμάτων για την ικανοποίηση των απαιτήσεων του ευρωπαϊκού περιβαλλοντικού κεκτημένου.*
- Ε.Π. 6.2: *Αντιμετώπιση των σημαντικών αναγκών για επενδύσεις στον τομέα των υδάτινων πόρων για την ικανοποίηση των απαιτήσεων του ευρωπαϊκού περιβαλλοντικού κεκτημένου.*
- Ε.Π. 6.3: *Προστασία, προώθηση και ανάπτυξη της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς.*
- Ε.Π. 6.4: *Προστασία και αποκατάσταση της βιοποικιλότητας, προστασία και αποκατάσταση του εδάφους, προώθηση υπηρεσιών σχετικών με το οικοσύστημα, συμπεριλαμβανομένου του δικτύου NATURA 2000 και των «πράσινων» υποδομών.*
- Ε.Π. 6.5: *Δράση για τη βελτίωση του αστικού περιβάλλοντος, αναζωογόνηση των υποβαθμισμένων βιομηχανικών εκτάσεων και μείωση της ατμοσφαιρικής ρύπανσης.*
- Ε.Π. 6.6: *Προώθηση των καινοτόμων τεχνολογιών για τη βελτίωση της περιβαλλοντικής προστασίας και της αποδοτικής χρήσης των πόρων στους τομείς των απορριμμάτων, του νερού, της προστασίας του εδάφους και για τη μείωση της ατμοσφαιρικής ρύπανσης.*
- Ε.Π. 6.7: *Στήριξη της βιομηχανικής μετάβασης προς μια οικονομία με αποδοτική χρήση των πόρων, προώθηση της «πράσινης» ανάπτυξης, της οικολογικής καινοτομίας και της διαχείρισης περιβαλλοντικών επιδόσεων στο δημόσιο και στον ιδιωτικό τομέα.*

7.1.5 Στρατηγική Έξυπνης Εξειδίκευσης

Η Στρατηγική για την Έρευνα και την Καινοτομία στο πλαίσιο της Έξυπνης Εξειδίκευσης αποτελεί μία τοποκεντρική προσέγγιση, λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιαιτερότητες, τα χαρακτηριστικά και τις δυνατότητες των εκάστοτε γεωγραφικών περιοχών, με στόχο την οικονομική ανάπτυξή τους. Η Στρατηγική Έξυπνης Εξειδίκευσης (RIS3) στηρίζεται στη στρατηγική «*Ευρώπη 2020*» της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, η οποία φέρει σαφή προσανατολισμό, προς μία νέα κοινωνική οικονομία, βασισμένη στους τρεις αλληλένδετους στόχους:

- *Έξυπνη ανάπτυξη*, με τη θεμελίωση της οικονομίας στη γνώση και στην καινοτομία.
- *Βιώσιμη ανάπτυξη*, με την προώθηση μιας ανταγωνιστικής οικονομίας, που θα αξιοποιεί αποτελεσματικά τους διατιθέμενους πόρους και θα περιορίζει τις επιπτώσεις στο περιβάλλον (εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα, κ.λπ.).
- *Ανάπτυξη χωρίς αποκλεισμούς*, με την προώθηση μιας οικονομίας υψηλής απασχόλησης, που θα οδηγεί σε κοινωνική, οικονομική και γεωγραφική συνοχή.

Στόχος, τόσο για τη χώρα όσο και για τις περιφέρειες, είναι η δημιουργία ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος, μέσω της αξιοποίησης του δυναμικού τους, την ενίσχυση των πλεονεκτημάτων και των ισχυρών τους σημείων, ώστε να αναδειχθούν και να εδραιωθούν στην παγκόσμια οικονομία.

Σύμφωνα με την Εθνική Στρατηγική Έρευνας και Καινοτομίας για την Έξυπνη Εξειδίκευση, ένας από τους τομείς στους οποίους η έρευνα και η καινοτομία μπορούν να συμβάλουν στην ανάπτυξη σημαντικού ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος είναι το τρίπτυχο «*Πολιτισμός – Τουρισμός – Πολιτιστικές & Δημιουργικές Βιομηχανίες (ΠΔΒ)*». Κεντρικοί στόχοι του εν λόγω τομέα είναι οι εξής:

- Η ανάδειξη καινοτόμων επιστημονικών και τεχνολογικών παρεμβάσεων στον τομέα του πολιτισμού και της πολιτιστικής κληρονομιάς, με έμφαση στην ενίσχυση και στην προώθηση της διαθεματικής και διεπιστημονικής έρευνας (θετικές, ανθρωπιστικές και κοινωνικές επιστήμες, τέχνες), προκειμένου να διαμορφωθεί ένα διεθνούς φήμης, ανταγωνιστικό οικοσύστημα, βασισμένο στη γνώση γύρω από τον ελληνικό πολιτισμό.
- Η προώθηση, η διάχυση και η παραγωγική ενσωμάτωση της καινοτομίας στις δραστηριότητες του σύγχρονου πολιτισμού και της πολιτιστικής κληρονομιάς, αλλά και η αξιοποίηση της νέας γνώσης, με στόχο τη διαφοροποίηση του πολιτιστικού προϊόντος, τον σχεδιασμό νέων υπηρεσιών και την ενίσχυση της πολιτιστικής δραστηριότητας σε όλες τις κοινωνικές και οικονομικές της εκφάνσεις.
- Η διαφοροποίηση των οικονομικών δραστηριοτήτων και η ενίσχυση της νέων επιχειρηματικών δραστηριοτήτων που σχετίζονται με τον πολιτισμό, τον τουρισμό και τις ΠΔΒ γύρω από τον άξονα «έμπνευση – εξωστρέφεια», με ανάδειξη νέων, ποιοτικών, αναγνωρίσιμων και επώνυμων προϊόντων (brand name) με διεθνές κύρος και ποιοτική συμβολή στην ανάπτυξη της ειδικής μορφής του πολιτιστικού τουρισμού κατά προτεραιότητα (αλλά και καινοτόμο στήριξη άλλων ειδικών μορφών τουρισμού), καθώς και η εξασφάλιση της βιωσιμότητας των τουριστικών προορισμών και των πολιτιστικών τους πόρων.
- Η ανάδειξη του διπόλου «*Πολιτισμός – Τουρισμός*» ως κινητήρια δύναμη της ψηφιακής επιχειρηματικότητας, με αξιοποίηση του επιστημονικού και του τεχνικού δυναμικού της χώρας για την ανάπτυξη διεθνώς

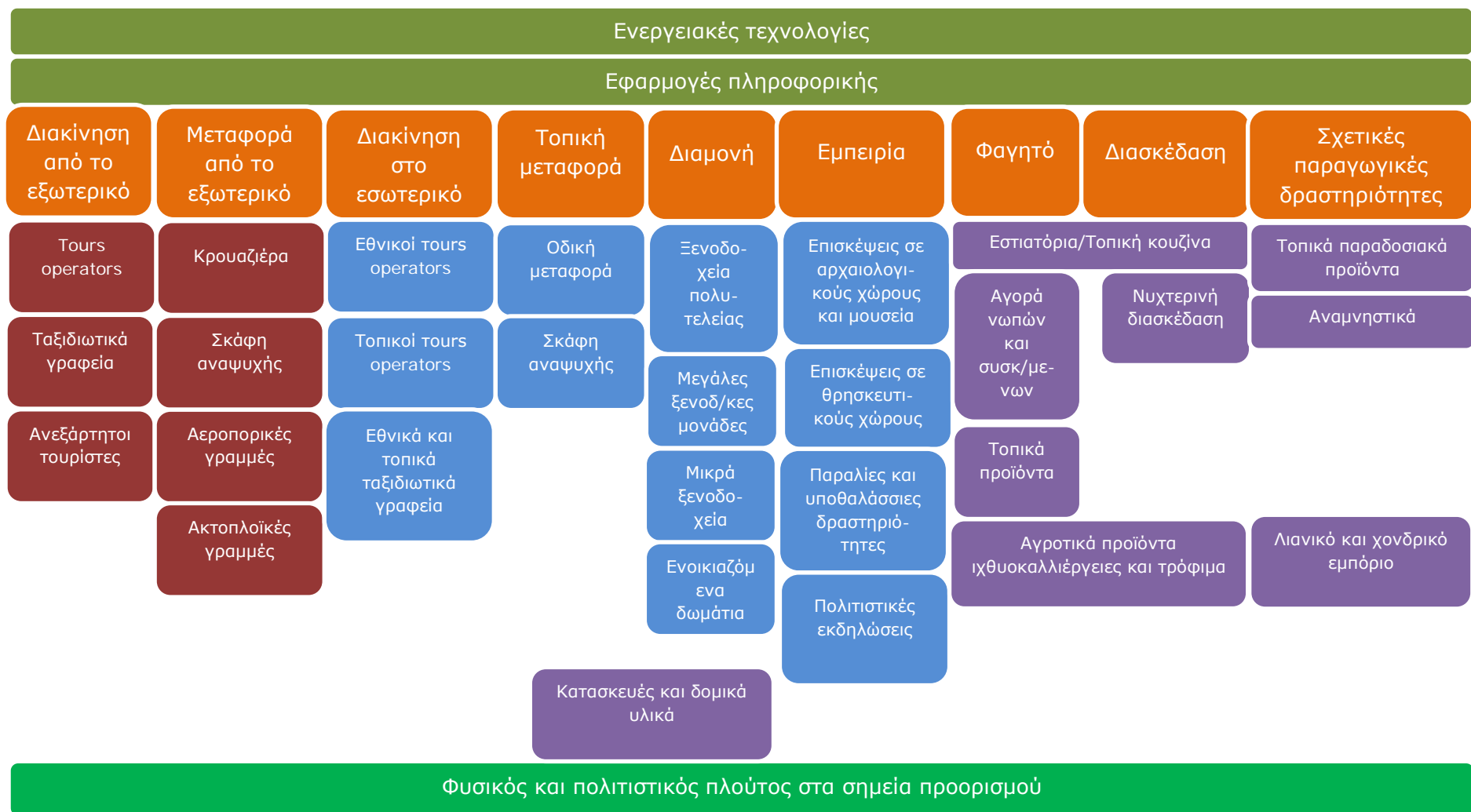
ανταγωνιστικών, προηγμένων προϊόντων και υπηρεσιών στον χώρο του πολιτισμού και του τουρισμού βασισμένων στις νέες τεχνολογίες αιχμής.

Με βάση τα προαναφερθέντα, προκύπτει ότι ο τομέας του πολιτισμού είναι άρρηκτα συνδεδεμένος τόσο με τον τομέα του τουρισμού όσο και με άλλους επιστημονικούς και τεχνολογικούς τομείς. Το γεγονός αυτό ανταποκρίνεται στην επιταγή των καιρών, σύμφωνα με την οποία κρίνεται απαραίτητη η διασύνδεση και η συμπληρωματική δράση των επιμέρους τομέων, με στόχο την ολοκληρωμένη ανάπτυξη.

Εξειδικεύοντας τις κατευθύνσεις της Εθνικής RIS3 για την Περιφέρεια Ηπείρου, εκπονήθηκε η Στρατηγική Έξυπνης Εξειδίκευσης της Περιφέρειας Ηπείρου. Στο πλαίσιο που τίθεται από την Εθνική RIS3, καθώς και από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που φέρει η εν λόγω Περιφέρεια, βασικός άξονας της Περιφερειακής RIS3 αποτελεί η διασύνδεση του τουρισμού, του πολιτισμού, του περιβάλλοντος και της δημιουργικής βιομηχανίας, δημιουργώντας κατά αυτό τον τρόπο ένα νέο «πλέγμα» προϊόντων της βιομηχανίας της εμπειρίας.

Η *βιομηχανία της εμπειρίας* μπορεί να αποτελέσει τη βασική κινητήρια δύναμη της οικονομικής ανάπτυξης της Ηπείρου. Αποτελεί μία συνδυαστική δραστηριότητα με μεγάλες δυνατότητες εφαρμογής ολοκληρωμένων συστημάτων τεχνολογικού και επιστημονικού ενδιαφέροντος. Πιο συγκεκριμένα, στον τομέα αυτό περιλαμβάνεται η αξιοποίηση του πλούσιου φυσικού και πολιτιστικού αποθέματος της υπό μελέτη περιοχής, με παράλληλη ένταξη προϊόντων του πρωτογενούς και δευτερογενούς τομέα παραγωγής. Σύμφωνα μάλιστα με τη RIS3, η ολοκληρωμένη αξιοποίηση του πολιτιστικού αποθέματος της υλικής και άυλης κληρονομιάς, αλλά και της σύγχρονης πολιτιστικής δημιουργίας, είναι αναγκαία και συνιστά τομέα παραγωγής πλούτου.

Σύμφωνα με την αξία της αλυσίδας της βιομηχανίας της εμπειρίας για την Περιφέρεια Ηπείρου (Πίνακας 7-1), που περιλαμβάνει συγκεκριμένες δραστηριότητες μέσω των οποίων η περιοχή μελέτης μπορεί να καταστεί ανταγωνιστική και να επιτύχει μία βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη, η αξιοποίηση του φυσικού και πολιτιστικού πλούτου υποστηρίζει οριζόντια όλα τα στάδια της αλυσίδας.

Πίνακας 7-1: Αλυσίδα αξίας της βιομηχανίας της εμπειρίας στην Περιφέρεια Ηπείρου
Πηγή: Logotech S.A., 2015

Βάσει των προαναφερθέντων και στο πλαίσιο υλοποίησης των στόχων για τον τομέα της Βιομηχανίας της Εμπειρίας, η RIS3 εστιάζεται σε «προτεραιότητες» και εξειδικεύεται σε «δράσεις» για την Περιφέρεια Ηπείρου, οι οποίες έχουν ως εξής:

- Προτεραιότητα 1: «Διεύρυνση της αλυσίδας αξίας»
  - ✓ Δράση 1.1: Δημιουργία «εκκολαπτηρίου» πολιτιστικών και δημιουργικών επιχειρήσεων
  - ✓ Δράση 1.2: Ανάπτυξη και προώθηση της χειροτεχνίας και της πολιτιστικής βιομηχανίας
  - ✓ Δράση 1.3: Ανάπτυξη της καινοτόμου επιχειρηματικότητας στη βιομηχανία της δημιουργικής βιομηχανίας
- Προτεραιότητα 2: «Διαφοροποίηση και επέκταση του τουριστικού προϊόντος και ανάπτυξη του τουρισμού εμπειρίας»
  - ✓ Δράση 2.1: Ανάπτυξη συνεργατικών μοντέλων δράσης σε όλη την αλυσίδα αξίας
  - ✓ Δράση 2.2: Ανάπτυξη καινοτόμου επιχειρηματικότητας σχετιζόμενη με τον εναλλακτικό τουρισμό
  - ✓ Δράση 2.3: Υποστήριξη των μικρών επιχειρήσεων
  - ✓ Δράση 2.4: Υποστήριξη των αγροτουριστικών επιχειρήσεων
  - ✓ Δράση 2.5: Εφαρμογή της καινοτομίας σε υφιστάμενες τουριστικές μονάδες
  - ✓ Δράση 2.6: Δημιουργία χώρων ελλιμενισμού τουριστικών σκαφών
- Προτεραιότητα 3: «Αύξηση της παραγωγικότητας και της προστιθέμενης αξίας με την χρήση νέων τεχνολογιών»
  - ✓ Δράση 3.1: Μηχανισμός ενίσχυσης επιχειρηματικότητας και αξιοποίηση ΤΠΕ στον τουρισμό - πολιτισμό
  - ✓ Δράση 3.2: Δημιουργία εργαλείων και εφαρμογών ΤΠΕ για τον εμπλουτισμό της εμπειρίας
  - ✓ Δράση 3.3: Χρήση ΤΠΕ για την αύξηση της παραγωγικότητας, της αυτονομίας και της ποιότητας των υπηρεσιών στη βιομηχανία της εμπειρίας
  - ✓ Δράση 3.4: Ανάπτυξη και υλοποίηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων ή υπηρεσιών e-learning
  - ✓ Δράση 3.5: Προγράμματα απασχόλησης ανέργων

7.2 Γεωγραφία των Πολιτιστικών Πόρων στην Περιφέρεια Ηπείρου

Η ενότητα αυτή αποσκοπεί στη συνοπτική περιγραφή της χωρικής διάρθρωσης των πολιτιστικών πόρων φυσικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος της Περιφέρειας Ηπείρου, στη βάση της λεπτομερούς ανάλυσής τους που παρουσιάστηκε στο Κεφάλαιο 5.1. Η χωρική διάρθρωση των πόρων αυτών παρουσιάζεται στον Χάρτη 7-1.

Η Περιφέρεια Ηπείρου συγκεντρώνει ένα μεγάλο αριθμό πολιτιστικών πόρων, οι οποίοι συμβάλλουν στη διαμόρφωση μίας ιδιαίτερης και ενδιαφέρουσας πολιτιστικής ταυτότητας. Οι πολιτιστικοί αυτοί πόροι προσδίδουν στην περιοχή μελέτης ένα θεμελιώδες συγκριτικό πλεονέκτημα, το οποίο αποτελεί τη βάση για κάθε είδους ιεραρχημένη παρέμβαση στον χώρο, που επιχειρείται με στόχο την ανάπτυξη. Για αυτόν ακριβώς τον λόγο είναι απαραίτητο, μέσω της καταγραφής και εμβάθυνσης στους πολιτιστικούς πόρους της Περιφέρειας Ηπείρου και της χωρικής τους αποτύπωσης, να αξιολογηθούν τα κυρίαρχα χαρακτηριστικά που συνθέτουν την *«ηπειρώτικη πολιτιστική ταυτότητα»* και να επισημανθούν τα συμπεράσματα που προκύπτουν. Η προαναφερθείσα διαδικασία είναι απαραίτητη για την παρούσα εργασία, αφού θα διευκολύνει τα στάδια του σχεδιασμού που ακολουθούν.

Η περιοχή χαρακτηρίζεται από έναν συγκερασμό πλούσιου φυσικού περιβάλλοντος και πολιτιστικής κληρονομιάς βαρύνουσας αξίας, γεγονός που ανάγει την Ήπειρο σε προορισμό εμπειρίας τεσσάρων εποχών. Το τοπίο της Ηπείρου συντίθεται από έναν ιδιαίτερο, τόσο ποσοτικά όσο και ποιοτικά, γεωγραφικό και ιστορικό χώρο. Συγκεκριμένα απαρτίζεται από εκτάσεις ορεινές, ημιορεινές και πεδινές, ενώ τις συνεχείς εναλλαγές του τοπίου συμπληρώνει το εκτεταμένο παράκτιο μέτωπο. Το ανάγλυφο χαρακτηρίζεται κυρίως ορεινό, με άφθονα επιφανειακά ύδατα. Κατά αυτό τον τρόπο δημιουργείται ένα ιδιαίτερης αξίας φυσικό περιβάλλον, με χαρακτηριστικά τέτοια που καθιστούν την Περιφέρεια Ηπείρου έναν τόπο προικισμένο και με ιδιαίτερη δυναμική.

Η υπό μελέτη περιοχή έχει ένα χαρακτηριστικά μεγάλο ποσοστό ορεινών περιοχών, που αγγίζει το 77% της συνολικής έκτασής της. Το γεγονός αυτό οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στην παρουσία της οροσειράς της Πίνδου, η οποία εκτείνεται κατά μήκος του ανατολικού μετώπου της Περιφέρειας Ηπείρου. Τα τμήματα της Πίνδου που βρίσκονται εντός της περιοχής μελέτης είναι δύο εκ των τριών: Η Τυμφαία ή Βόρεια Πίνδος, η οποία ταυτίζεται χωρικά με την Ηπειρωτική Πίνδο (Πωγώνι, Ζαγόρια, Μέτσοβο, Κόνιτσα), και η Αθαμανική ή Κεντρική Πίνδος, η οποία περιλαμβάνει την κοιλάδα του Αχελώου και τα Αθαμανικά όρη.

Επιπρόσθετα στην περιοχή μελέτης υφίσταται μεγάλη ποικιλία χλωρίδας και πανίδας, που πολλές φορές χαρακτηρίζεται από σπανιότητα και φιλοξενείται σε μεγάλης έκτασης οικοσυστήματα. Οι περιοχές οικολογικού ενδιαφέροντος είναι ποικίλες, τόσο χερσαίες όσο και υδάτινες, και βρίσκονται διάσπαρτες στο σύνολο της Περιφέρειας, στο παράκτιο και θαλάσσιο τμήμα της αλλά και στα ορεινά, ημιορεινά και πεδινά τμήματα. Όπως φαίνεται στον Χάρτη 7-1, οι δύο Εθνικοί Δρυμοί (Πίνδου, Βίκου - Αώου), τα τρία Εθνικά Πάρκα (Βόρειας Πίνδου, Υγροτόπων Αμβρακικού κόλπου και Τζουμέρκων - Περιστερίου - χαράδρας Αράχθου), καθώς και το σύνολο των λοιπών προστατευόμενων περιοχών

(περιοχές NATURA, ΤΙΦΚ, περιοχές οικoανάπτυξης, ΚΑΖ) καταλαμβάνουν μεγάλη έκταση της περιοχής μελέτης.

Τα τρία Εθνικά Πάρκα της Περιφέρειας, τα οποία περικλείουν τους Εθνικούς Δρυμούς, καθώς και άλλες περιοχές περιβαλλοντικού ενδιαφέροντος, εντοπίζονται το μεν Πάρκο Βόρειας Πίνδου και Πάρκο Τζουμέρκων - Περιστερίου - χαράδρας Αράχθου στο βορειοανατολικό τμήμα της περιοχής μελέτης, το δε Πάρκο Υγροτόπων Αμβρακικού κόλπου στο νότιο τμήμα. Αναμφίβολα, τόσο λόγω της έκτασης όσο κυρίως λόγω της περιβαλλοντικής αξίας, οι εν λόγω περιοχές αποτελούν βαρυσήμαντους πολιτιστικούς πόρους φυσικού ενδιαφέροντος, με διαπεριφερειακή εμβέλεια. Παράλληλα όμως εντοπίζονται και οικολογικά αξιόλογες περιοχές που δύνανται να συμβάλουν στην ανάπτυξη του τόπου.

Οι υδατικοί πόροι της Περιφέρειας Ηπείρου, που περιλαμβάνουν τους ποταμούς, τις λίμνες, τα έλη, τα δέλτα, τους υγροβιότοπους, τις κοιλάδες και τις παραλίες, συμπληρώνουν το τοπίο μίας περιοχής με μεγάλες αναπτυξιακές δυνατότητες. Ειδικότερα, το δυτικό παράκτιο τμήμα, που εκτείνεται από τη Σαγιάδα Θεσπρωτίας μέχρι την πόλη της Πρέβεζας και βρέχεται από το Ιόνιο Πέλαγος, συγκεντρώνει το σύνολο των παραλιών, ενώ στο νότιο παράκτιο τμήμα «φιλοξενείται» το πλούσιο οικοσύστημα του Αμβρακικού κόλπου. Παράλληλα, εντοπίζονται αξιόλογοι υδατικοί πόροι και στην ενδοχώρα, δημιουργώντας ένα φυσικό περιβάλλον απαράμιλλης ομορφιάς. Ποταμοί διατρέχουν το σύνολο της περιοχής, ενώ οι λίμνες βρίσκονται στο κεντρικό (Λίμνη Ιωαννίνων), στο δυτικό (Λίμνη Αώου) και στο νοτιοδυτικό (Λίμνη Πουρναρίου) τμήμα της υπό μελέτη περιοχής.

Σημαντική είναι επίσης η ύπαρξη γεωλογικών σχηματισμών, όπως τα σπήλαια, οι χαράδρες και τα φαράγγια, που οφείλονται στη συνύπαρξη του ορεινού και του υδάτινου στοιχείου στην περιοχή.

Όπως έχει προκύψει από τη μέχρι τώρα ανάλυση, η Περιφέρεια Ηπείρου χαρακτηρίζεται από ορεινότητα, γεγονός που οφείλεται στην ύπαρξη επιβλητικών ορεινών όγκων στην περιοχή, οι οποίοι όχι μόνο διαμορφώνουν και προσδίδουν ιδιαίτερα φυσικά χαρακτηριστικά στην Ήπειρο, αλλά έχουν διαδραματίσει σημαντικό ρόλο και στη διαμόρφωση του τοπικού πολιτιστικού περιβάλλοντος. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν τα πέτρινα γεφύρια, τα οποία έχουν ταυτιστεί με την ηπειρώτικη παράδοση και βρίσκονται σε πολλά σημεία της περιοχής μελέτης.

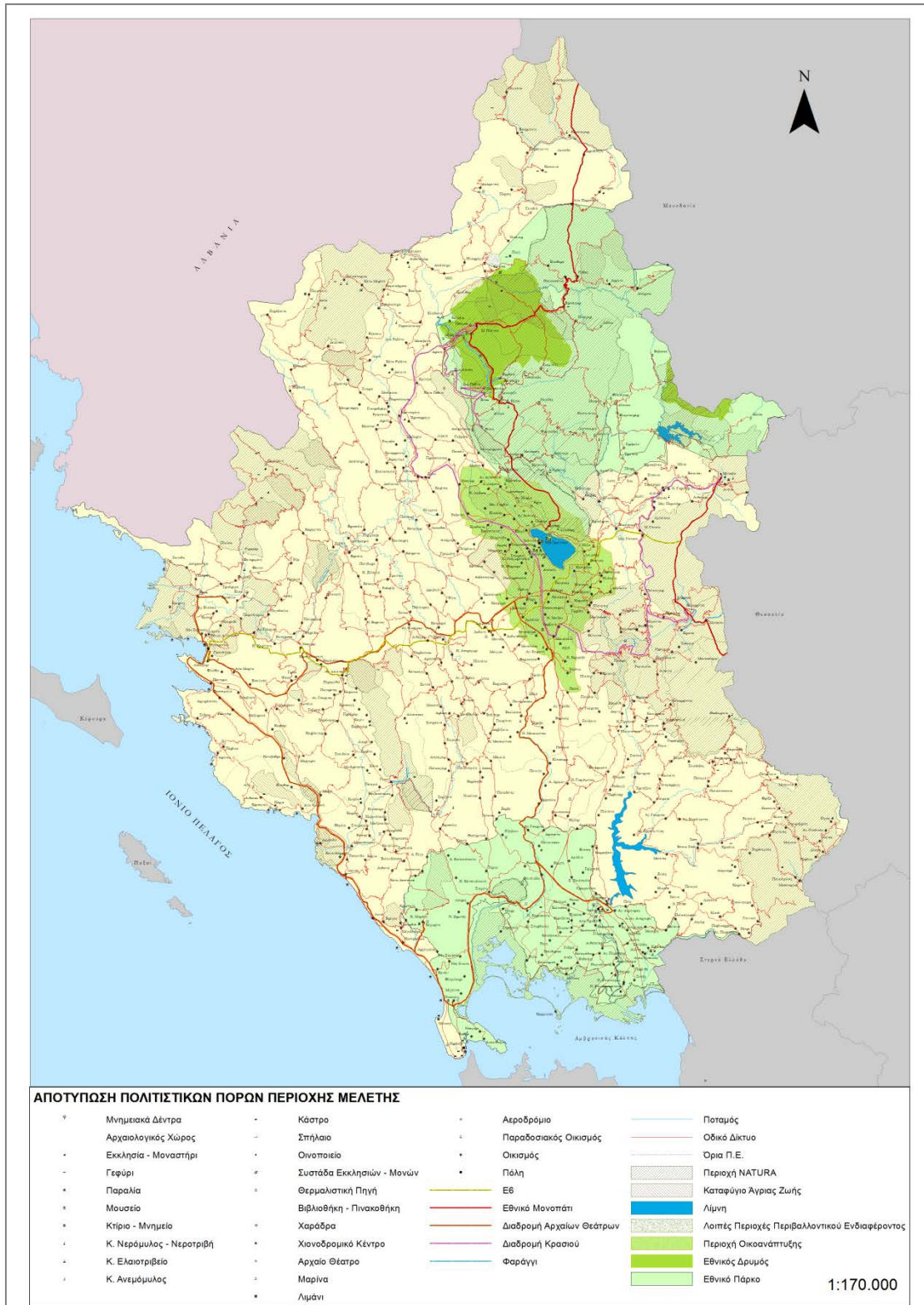
Εξίσου σημαντικά στοιχεία της τοπικής πολιτιστικής παράδοσης είναι οι παραδοσιακοί οικισμοί, ο οποίος είναι κυρίως ορεινά χωριά με ιδιαίτερη αρχιτεκτονική παραδοσιακού τύπου, που κατασκευάστηκαν από τους ντόπιους μαστορες με πέτρα και ξύλο. Αποτελούν σήμα «κατατεθέν» του ηπειρώτικου χώρου και προστατεύονται με νομοθετικές ρυθμίσεις ως στοιχεία της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς. Χωρικά εντοπίζονται κυρίως στο βορειοανατολικό τμήμα της Περιφέρειας, στην Π.Ε. Ιωαννίνων, ενώ μικρός αριθμός αυτών υπάρχει στην Π.Ε. Θεσπρωτίας και Πρέβεζας.

Η αγροτική παράδοση που διακρίνει την περιοχή, ως προϊόν του κύριου προσανατολισμού της τοπικής οικονομίας στο βάθος των χρόνων, καταμαρτυρείται

από την παρουσία των αντίστοιχων αγροτικών μνημείων, όπως για παράδειγμα οι νερόμυλοι, οι νεροτριβές, τα ελαιοτριβεία και οι ανεμόμυλοι.

Από ιστορική άποψη, η Περιφέρεια Ηπείρου συγκεντρώνει ένα υλικό πολιτιστικό απόθεμα, το οποίο έχει διαμορφωθεί μέσα στο πέρασμα πολλών αιώνων. Αρχαιολογικοί χώροι, βυζαντινά μνημεία, κάστρα, εκκλησίες, μοναστήρια, νεότερα κτίρια και μνημεία συνθέτουν ένα πολυποίκιλο πολιτιστικό δίκτυο. Τα προαναφερθέντα στοιχεία εντοπίζονται στο σύνολο της περιοχής, ωστόσο παρατηρείται αυξημένη συγκέντρωση εντός και περιφερειακά των κύριων οικισμών, όπως για παράδειγμα στα αστικά κέντρα (Ιωάννινα, Πρέβεζα, Ηγουμενίτσα, Άρτα) και στους μεγάλους οικισμούς (Μέτσοβο, Πάργα, Νικόπολη κ.ά.). Το γεγονός αυτό όμως δεν ακυρώνει, αλλά δρα συμπληρωματικά και ενισχυτικά, για τους λοιπούς οικισμούς και περιοχές, όπου δεν παρατηρείται αυτή η αυξημένη συγκέντρωση πολιτιστικών πόρων.

Όσον αφορά την άυλη πολιτιστική κληρονομιά του τόπου, αυτή συνοψίζεται στα ήθη και στα έθιμα που έχουν εδραιωθεί, τις πεποιθήσεις, τη συμπεριφορά, αλλά και τη νοοτροπία των κατοίκων. Εκφράζεται δε μέσα από τις κοινωνικές εκδηλώσεις (γάμος, βάφτιση κ.ά.) και τις γιορτές (γιορτές τοπικών προϊόντων, εκκλησιαστικές κ.ά.), οι οποίες διατηρούν αναλλοίωτα τα στοιχεία της παράδοσης. Επίσης αποτυπώνεται στη μουσική (δημοτικό τραγούδι, παραδοσιακός χορός), στη λογοτεχνία αλλά και στη γαστρονομία του τόπου. Κατά αυτό τον τρόπο, συμπληρώνεται και ολοκληρώνεται η αναφορά στους πολιτιστικούς πόρους φυσικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος της Περιφέρειας Ηπείρου.

Χάρτης 7-1: Τύποι και χωρική διάρθρωση πολιτιστικών πόρων στην Περιφέρεια Ηπείρου

7.3 Ταξινόμηση Χωρικών Ενοτήτων με Βάση την Κατανομή των Πολιτιστικών Πόρων

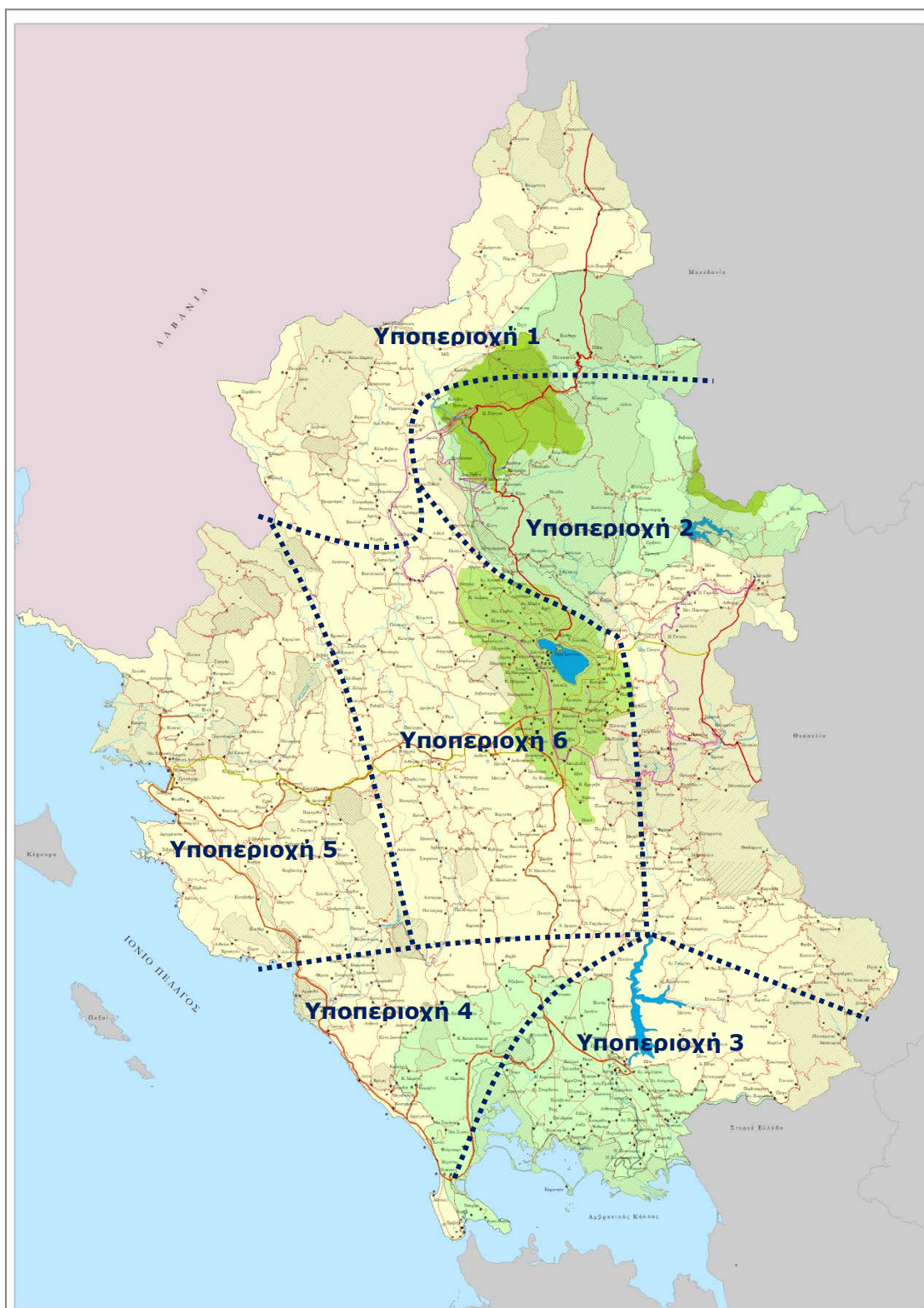
Η εμπάθυνση στην περιοχή μελέτης, καθώς και η ανάλυση και η χαρτογράφηση των υλικών πολιτιστικών πόρων φυσικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος, καταδεικνύουν το χωρικό πρότυπο κατανομής τους στο σύνολο της Περιφέρειας. Υπό αυτό το πρίσμα, η γεωγραφία των πόρων μπορεί να αποτελέσει βασικό στοιχείο διαφοροποίησης των επιμέρους χωρικών ενοτήτων, λόγω της κυριαρχίας ορισμένων πολιτιστικών πόρων σε κάθε μια από αυτές. Κατά αυτό τον τρόπο, όχι μόνο προκύπτουν με ανάγλυφο τρόπο οι εν λόγω χωρικές ενότητες, αλλά διαμορφώνεται άμεσα και μία διακριτή πολιτιστική ταυτότητα για κάθε μία από τις εν λόγω χωρικές ενότητες. Η διαμόρφωση συγκεκριμένων, διαφοροποιημένων και αποκλειστικών ταυτοτήτων για τις επιμέρους περιοχές της Περιφέρειας δύναται να ενισχύσει σε σημαντικό βαθμό την αναπτυξιακή δυναμική της υπό μελέτη περιοχής, αφού μπορεί να συμβάλλει στη δημιουργία ενός διακριτού «brand name», το οποίο στηρίζεται στην ολοκληρωμένη αξιοποίηση των πολιτιστικών πόρων.

Σε αυτό το σημείο είναι απαραίτητο να τονιστεί ότι η οριοθέτηση των επιμέρους χωρικών ενοτήτων ή «υποπεριοχών» της Περιφέρειας Ηπείρου στηρίχθηκε κατά βάση στη γεωγραφία των υλικών πολιτιστικών πόρων, καθώς και στην ταυτότητά τους (τύπος και σημαντικότητα πολιτιστικού πόρου). Παράλληλα όμως, αξιολογήθηκαν προσεκτικά τα κυρίαρχα χαρακτηριστικά και τα μορφολογικά στοιχεία των περιοχών αυτών, τα οποία συμβάλλουν στη διαμόρφωση της τοπικής ταυτότητας της εκάστοτε υποπεριοχής.

Κατά αυτό τον τρόπο οριοθετήθηκαν έξι υποπεριοχές στο σύνολο της περιοχής μελέτης, καθεμία από τις οποίες φέρει συγκεκριμένα γενικά χαρακτηριστικά, τα οποία με τη σειρά τους συνθέτουν ένα συγκεκριμένο και μοναδικό χαρακτήρα, δηλαδή πολιτιστική ταυτότητα, για αυτές. Οι υποπεριοχές αυτές έχουν ως εξής (Χάρτης 7-2):

- Υποπεριοχή 1: Ταυτότητα ορεινής περιοχής με συγκεντρώσεις πολιτιστικών πόρων (φυσικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος).
- Υποπεριοχή 2: Ταυτότητα ορεινής περιοχής με οικολογικό ενδιαφέρον και παραδοσιακούς οικισμούς.
- Υποπεριοχή 3: Οικολογική και θρησκευτική ταυτότητα
- Υποπεριοχή 4: Ταυτότητα παραθαλάσσιας περιοχής με αρχαιολογικό ενδιαφέρον.
- Υποπεριοχή 5: Ταυτότητα παραθαλάσσιας περιοχής με συγκεντρώσεις πολιτιστικών πόρων (φυσικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος)
- Υποπεριοχή 6: Ταυτότητα ορεινής – ημιορεινής περιοχής με οικολογικό και αρχαιολογικό ενδιαφέρον

Χάρτης 7-2: Περιφερειοποίηση περιοχής μελέτης

Η περιγραφή των επιμέρους χαρακτηριστικών των υποενοτήτων αυτών δίνεται στη συνέχεια.

7.3.1 Υποπεριοχή 1: Ταυτότητα ορεινής περιοχής με συγκεντρώσεις πολιτιστικών πόρων (φυσικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος)

Η υποπεριοχή 1 εντοπίζεται χωρικά στο βόρειο τμήμα της Περιφέρειας Ηπείρου και περιλαμβάνει τις εξής περιοχές: την ευρύτερη περιοχή της Κόνιτσας, τα Μαστροχώρια, την ευρύτερη περιοχή του Πωγωνίου και τα Πωγωνοχώρια. Η συγκεκριμένη χωρική ενότητα βρίσκεται στον ευρύτερο γεωγραφικό χώρο του ορεινού συγκροτήματος του Νεμέρτσικα, του Δούσκου, του Γράμμου, του Σμόλικα, της κοιλάδας του ποταμού Σαρανταπόρου και του πεδινού τμήματος της Κόνιτσας, σημείο συνάντησης των ποταμών Αώου, Βοϊδομάτη και Σαρανταπόρου. Ανήκει στο τμήμα της Τυμφαίας ή Βόρειας Πίνδου, γεγονός που προσδίδει στην εν λόγω υποπεριοχή έντονο ανάγλυφο και χαρακτηριστική ορεινότητα, ενώ παράλληλα καθορίζει τα μορφολογικά της στοιχεία και την ιδιαίτερη φυσιογνωμία της. Κατά βάση το ανάγλυφο είναι ορεινό, ενώ εξαίρεση αποτελεί η πεδιάδα της Κόνιτσας, η οποία εντοπίζεται στο λεκανοπέδιο της Κλειδωνιάς. Στη συγκεκριμένη υποπεριοχή, κοντά στον οικισμό Κτίσματα, υπάρχει η κύρια χερσαία πύλη εισόδου στη χώρα από την Αλβανία, γεγονός που την καθιστά ιδιαίτερα σημαντική γεωπολιτικά.

Στο σύνολό τους οι οικισμοί είναι ορεινοί και σε ορισμένες περιπτώσεις ημιορεινοί, προσαρμοσμένοι κάθε φορά στη γεωγραφία της περιοχής. Επίσης οι οικισμοί είναι μικροί πληθυσμιακά, με εξαίρεση την Κόνιτσα, η οποία θα μπορούσε να χαρακτηριστεί και ως ο πυρήνας της περιοχής, όχι μόνο λόγω του πληθυσμιακού της μεγέθους, αλλά και λόγω της δυνατότητάς της να υποστηρίζει ποικίλες πολιτιστικές δραστηριότητες.

Το τοπίο συνδυάζει με μοναδικό τρόπο τόσο χαρακτηριστικά του φυσικού περιβάλλοντος (χλωρίδα, πανίδα, όρη, ποταμοί) όσο και σημαντικά πολιτιστικά στοιχεία (παραδοσιακοί οικισμοί, ιστορικά κτίρια και μνημεία, γεφύρια, εκκλησίες).

Οι ορεινοί όγκοι που βρίσκονται στην περιοχή συμβάλλουν όχι μόνο στη διαμόρφωση του φυσικού κάλλους, αλλά αποτελούν και πεδίο ανάπτυξης εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Οι ορεινοί αυτοί όγκοι στην περιοχή καλύπτουν εκτεταμένη επιφάνεια και αποτελούν ουσιαστικά το ένα συνέχεια του άλλου, ενώ διατρέχονται από πολλά, μικρά και μεγαλύτερα, μονοπάτια. Επίσης δίνουν τη δυνατότητα στον επισκέπτη να περιηγηθεί σε ένα εκτεταμένο ορεινό δίκτυο, χωρίς να απαιτούνται χρονοβόρες μετακινήσεις, εφόσον κινείται στα όρια της συγκεκριμένης υποπεριοχής. Χαρακτηριστικά αναφέρεται το Εθνικό Περιπατητικό Μονοπάτι Ο3, το οποίο διασχίζει την περιοχή. Κατά αυτόν τον τρόπο, δημιουργείται μία ολοκληρωμένη εμπειρία μέσα από την περιήγηση της ορεινής αυτής περιοχής, η οποία περιλαμβάνει δραστηριότητες όπως ορειβασία, πεζοπορία, αναρρίχηση, αλεξιπτώτο πλαγιάς, ποδηλασία βουνού και ιππασία καθ' όλη τη διάρκεια του έτους. Επίσης στο δυτικό τμήμα της περιοχής, στα όρια με την Π.Ε. Γρεβενών, λειτουργεί κατά τους χειμερινούς μήνες το χιονοδρομικό κέντρο της Βασιλίτσας.

Χαρακτηριστικά στοιχεία του φυσικού τοπίου της περιοχής, τα οποία αποτελούν πόρους φυσικού ενδιαφέροντος, είναι η χαράδρα του Κουβαρά, η χαράδρα του Αώου, το φαράγγι των Στενών του Σαρανταπόρου και το φαράγγι του Βοϊδομάτη, όπου αναπτύσσονται παρεμφερείς δραστηριότητες με αυτές που προαναφέρθηκαν.

Το υδρογραφικό δίκτυο διαμορφώνεται από τέσσερις μεγάλους ποταμούς που διασχίζουν την περιοχή και συμβάλλουν στη διαμόρφωση ενός τοπίου ιδιαίτερου φυσικού κάλλους. Οι ποταμοί αυτοί είναι ο Αώος, ο Βοϊδομάτης, ο Σαραντάπορος και ο Γοργός, ο οποίος είναι παραπόταμος του Καλαμά. Οι ποταμοί αυτοί αποτελούν και βασικούς υποστηρικτικούς παράγοντες της πρωτογενούς δραστηριότητας, αφού αρδεύουν την κοιλάδα της Κόνιτσας και την ευρύτερη περιοχή του Καλπακίου. Παράλληλα όμως, συγκεντρώνουν το ενδιαφέρον λόγω της ανάπτυξης δραστηριοτήτων εναλλακτικού τουρισμού, όπως για παράδειγμα το rafting και το kayak. Είναι χαρακτηριστικό μάλιστα ότι η πόλη της Κόνιτσας αναφέρεται πολλές φορές και ως η «πόλη του kayak» στους μυημένους του αθλήματος. Επίσης αξιόλογες είναι οι λεγόμενες «δρακολίμνες», οι οποίες είναι επισκέψιμες και είναι οι Δρακολίμνες του Γράμμου (Γκιστόβα), η Δρακολίμνη του Σμόλικα, η Δρακολίμνη της Τύμφης και οι Δρακολίμνες Άρρες.

Η περιοχή αποτελεί εξαιρετικό προορισμό για ιαματικό τουρισμό κατά τους θερινούς και φθινοπωρινούς μήνες, χάρη στην ύπαρξη θερμαλιστικών πηγών στην περιοχή του Αμάραντου και στην περιοχή Καραβασίλων – Πυξαριάς.

Το πολυσύνθετο φυσικό τοπίο της περιοχής αποτελεί βασικό παράγοντα δημιουργίας ποικίλων βιότοπων, οι οποίοι συνθέτουν ένα «μωσαϊκό» οικοσυστημάτων, που διατρέχει το σύνολο της χωρικής ενότητας που εξετάζεται. Ειδικότερα περιλαμβάνει ένα σημαντικό σύνολο προστατευόμενων περιβαλλοντικά περιοχών, οι οποίες υπάγονται σε αυστηρό καθεστώς προστασίας και διατήρησης της οικολογικής τους αξίας. Σημαντικό ρόλο για την προστασία και τη διατήρηση του φυσικού περιβάλλοντος, αλλά και για τη γενικότερη ανάπτυξη της υποπεριοχής, αναμένεται να διαδραματίσει η θεσμοθέτηση του Εθνικού Πάρκου Γράμμου – Κόνιτσας – Πωγωνίου, η οποία βρίσκεται ακόμα σε πρώιμο στάδιο.

Επίσης υπάρχουν οκτώ Καταφύγια Άγριας Ζωής (ΚΑΖ): Δελβινακίου, χαράδρας Αώου (τμήμα), Πάδων, Βάλιας – Κύρνας, Πύργου – Βουρκοπόταμου, Πληκατίου – Γοργοποτάμου, Αετομηλίτσας και Αρρένων Γράμμου (τμήμα).

Έντονη είναι και η παρουσία περιοχών NATURA, καθώς καταγράφονται επτά τέτοιες περιοχές στη συγκεκριμένη υποενότητα και συγκεκριμένα οι ακόλουθες: Κορυφές όρους Σμόλικα (GR2130002), Κορυφές όρους Γράμμου (GR1320002), τμήμα του όρους Τύμφη (GR2130009), όρος Δούσκο – Ωραιόκαστρο – Δάσος Μερόπης – κοιλάδα Γόρμου – Λίμνη Δελβιανακίου (GR2130010), τμήμα του Κεντρικού Ζαγορίου - ανατολικό τμήμα όρους Μιτσικέλι (GR2130011), Βασιλίτσα (GR1310001) και τμήμα του Εθνικού Δρυμού Βίκου - Αώου (GR2130001).

Αναφορικά με τους πόρους πολιτιστικού ενδιαφέροντος, στην υποπεριοχή που μελετάται υπάρχουν πέντε κηρυγμένοι παραδοσιακοί οικισμοί: Γαναδιό, Δολό, Καλλιθέα, Κλειδωνιά και τμήμα της πόλης της Κόνιτσας (ιστορικό κέντρο).

Στο Δελβινάκι υπάρχει η δημοτική βιβλιοθήκη – πινακοθήκη, η οποία φιλοξενεί αξιόλογες συλλογές ιστορικών έργων. Αξιόλογα ιστορικά κτίρια είναι το Σαράι του Μπέη στην Πωγωνιανή, καθώς επίσης η Αναγνωστοπούλειος Γεωργική Σχολή και το κτίριο της οικίας του Κλέαρχου Παπαδιαμάντη στην Κόνιτσα.

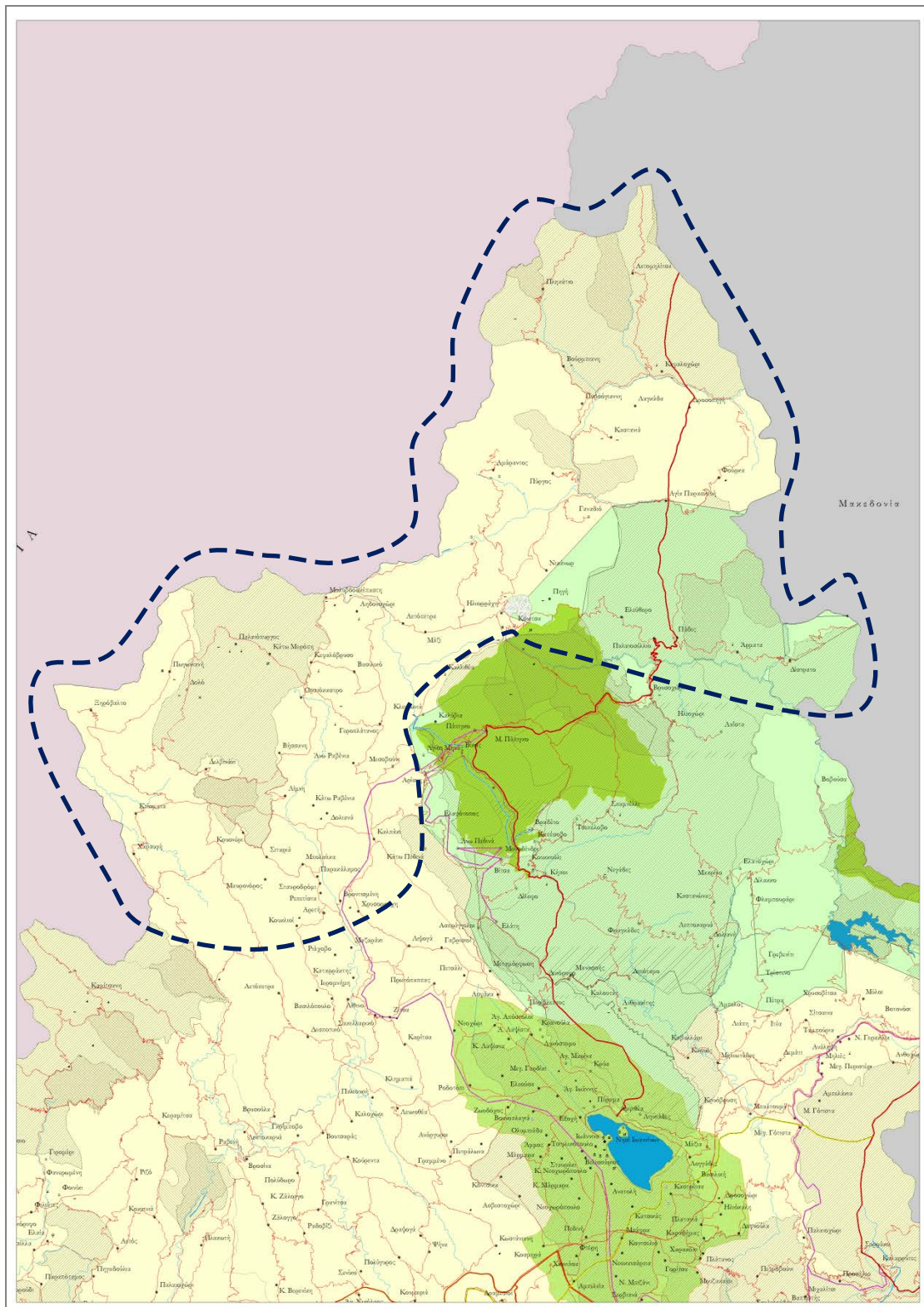
Επίσης υπάρχουν πολυάριθμα εκκλησιαστικά μνημεία, κλασσικά, βυζαντινά και νεότερα, τα οποία ενισχύουν τη δυναμική της περιοχής: η Μονή

Μολυβδοσκεπάστης στον ομώνυμο οικισμό, η Μονή Παναγίας Κλαδορμής στην Φούρκα, η Μονή Αγ. Ιακώβου στα Δολιανά, η Μονή Αγ. Αθανασίου Χρυσορράχης, ο Ναός Αγ. Νικόλαου Κουκλιών, ο Ναός του Αγ. Αθανασίου, ο καθολικός της Μονής Αγ. Ιωάννου του Προδρόμου και ο Ναός της Κοιμήσεως της Θεοτόκου στην Κάτω Μερόπη Πωγωνίου. Στην Κόνιτσα υπάρχει αυξημένη συγκέντρωση κτισμάτων εκκλησιαστικού ενδιαφέροντος, τα οποία μάλιστα είναι κηρυγμένα. Χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι οι ναοί της Κόκκινης Παναγιάς, του Αγ. Αθανασίου, του Αγ. Νικολάου και του Αγ. Νικολάου Καλόβρυσης.

Ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της υποπεριοχής, όπως και του συνόλου της Περιφέρειας Ηπείρου, είναι τα πέτρινα γεφύρια. Αποτελούν ιδιαίτερα στοιχεία της παράδοσης του τόπου και είναι σημαντικά από αρχιτεκτονική αλλά και ιστορική άποψη. Στην υποπεριοχή που μελετάται υπάρχουν πολυάριθμα γεφύρια, ενώ ορισμένα ενδιαφέροντα προς επίσκεψη είναι τα ακόλουθα: Κόνιτσας, Ζέρμας ή Κονιτσιότικο, Κλειδωνιάς, Κουϊτσας στο Βρυσοχώρι, Χιονάδων, Πηγής και Βούρμπιανης στην Κόνιτσα, «Μητσάδικο» και «Μεσαριάς Ράχης» στην Καστανέα, Αμαράντου, «Κατωγέφυρο» στο Ωραιόκαστρο, «Γκρέτσι» στον Παλαιόπυργο, «Νονούλως» στο Δολό και επί του μονοπατιού Δολό – Πωγωνιανή.

Εξίσου έντονη είναι η παρουσία μνημείων αγροτικής παράδοσης, τα οποία μάλιστα είναι κηρυγμένα, γεγονός που ενισχύει την αξία τους. Στην υποπεριοχή υπάρχουν κατά κύριο λόγο νερόμυλοι και νεροτριβές, με τους σημαντικότερους να εντοπίζονται στους οικισμούς Παλαιόπυργος, Κεφαλοχώρι, Κεφαλόβρυσος, Άρματα, Αγ. Κοσμάς και Αηδονοχώρι.

Η οικονομία της υποπεριοχής αυτής στηρίζεται κυρίως στη γεωργία και στην κτηνοτροφία, οι οποίες αποτελούν παραδοσιακές οικονομικές δραστηριότητες των κατοίκων, καθώς και στη μεταποίηση των παραγόμενων προϊόντων. Ο ανεπτυγμένος πρωτογενής και δευτερογενής τομέας είναι απαραίτητο να συνδεθεί άμεσα με το τουριστικό προϊόν της περιοχής, ενισχύοντας τη δυναμική της. Σημαντικά τοπικά προϊόντα είναι τα λουκάνικα, το τυρί «ούρδα», τα πεπόνια Κόνιτσας, το κρασί, το τσίπουρο, αλλά και τα γλυκά των μικρών τοπικών βιοτεχνιών (γλυκά του κουταλιού, του ταψιού, μαρμελάδες, λικέρ, μπακλαβάς, κλωστάρι και σκερ μπουρέκ). Επίσης το κρέας της περιοχής, αλλά και οι ηπειρώτικες πίτες συμπληρώνουν το γαστρονομικό τοπίο.

Χάρτης 7-3: Υποπεριοχή 1 - Ταυτότητα ορεινής περιοχής με συγκεντρώσεις πολιτιστικών πόρων (φυσικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος)

7.3.2 Υποπεριοχή 2: Ταυτότητα ορεινής περιοχής με οικολογικό ενδιαφέρον και παραδοσιακούς οικισμούς

Η υποπεριοχή 2 εκτείνεται στο ανατολικό τμήμα της Περιφέρειας Ηπείρου και περιλαμβάνει τις περιοχές του Ζαγορίου (Ανατολικό, Δυτικό και Κεντρικό Ζαγόρι), την ευρύτερη περιοχή του Μετσόβου, καθώς και την περιοχή των Κεντρικών και Βόρειων Τζουμέρκων. Γεωγραφικά ορίζεται από το όρος Τύμφη και τον ποταμό Αώο στα βόρεια, από τις απολήξεις των Αθαμανικών όρεων (Τζουμέρκων) στα νότια και από το όρος Μιτσικέλι στα δυτικά. Βασικό χαρακτηριστικό της υπό μελέτη υποπεριοχής είναι η οροσειρά της Πίνδου, η οποία εκτείνεται στο ανατολικό μέτωπο της υποπεριοχής, δημιουργώντας ένα φυσικό σύνορο με τις όμορες Π.Ε.

Οι οικισμοί είναι αρκετά μικροί σε πληθυσμό, με εξαίρεση το Μέτσοβο, το οποίο αποτελεί πυρήνα της υπό μελέτη υποπεριοχής, τόσο λόγω πληθυσμιακού μεγέθους όσο και λόγω προνομιακής γεωγραφικής θέσης (βρίσκεται στο κέντρο της υποπεριοχής) και δυναμικής εξαιτίας της δημοφιλίας του. Σημαντικοί είναι επίσης οι οικισμοί Πράμαντα στα Β. Τζουμέρκα λόγω πληθυσμιακού μεγέθους, Πάπιγκο στο Ζαγόρι και Βουργαρέλι στα Κ. Τζουμέρκα λόγω οικολογικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος.

Το ανάγλυφο χαρακτηρίζεται αμιγώς ορεινό, χάρη στην ύπαρξη επιβλητικών ορεινών όγκων, οι οποίοι καθορίζουν σε μεγάλο βαθμό τη φυσιογνωμία της υποπεριοχής. Παράλληλα, το υδρογραφικό δίκτυο είναι εξίσου πλούσιο, δημιουργώντας ένα εντυπωσιακό φυσικό τοπίο, με μεγάλη ποικιλία γεωλογικών σχηματισμών.

Το ορεινό δίκτυο ενδείκνυται για ανάπτυξη ορεινού τουρισμού, η οποία έχει ως ένα βαθμό επιτευχθεί, κυρίως στα Ζαγοροχώρια, στο Μέτσοβο και στα Β. Τζουμέρκα. Αποτέλεσμα είναι η λειτουργία δύο χιονοδρομικών κέντρων, ένα στο Μέτσοβο και ένα στο Ανήλιο, καθώς και οι ποικίλες δραστηριότητες που διοργανώνονται, όπως πεζοπορία, αναρρίχηση, ποδηλασία βουνού, διάσχιση φαραγγιών και επίσκεψη σπηλαίων και χαραδρών. Στην υποπεριοχή υπάρχουν πολυάριθμοι και ιδιαίτερα ενδιαφέροντες γεωλογικοί σχηματισμοί, όπως το σπήλαιο της Ανεμότρυπας στα Πράμαντα, οι χαράδρες Βίκου, Αώου και Αράχθου, καθώς και τα φαράγγια Βίκου, Πύλης Παραδείσου, Προ Πύλης Παραδείσου, Μτσουκίου, Αμπελοχωρίου, Βραδέτου και Βοϊδομάτη. Υπάρχει επιπλέον ένα δίκτυο μεγάλων μονοπατιών, που συνίσταται από τμήμα του Ευρωπαϊκού Μονοπατιού Ε6 και από τα Εθνικά Περιπατητικά Μονοπάτια Ο1 και Ο3 (τμήμα).

Επίσης στην υποπεριοχή υπάρχει ένα πυκνό υδρογραφικό δίκτυο, το οποίο αποτελείται από τους ποταμούς Αώο, Βοϊδομάτη, Βάρδα, Άραχθο και τους παραποτάμους αυτών, καθώς και από την τεχνητή λίμνη Αώου. Οι πρώτοι δύο αποτελούν πόλο έλξης πολλών επισκεπτών, χάρη στη δυνατότητα που προσφέρουν για ανάπτυξη ήπιων μορφών τουρισμού, όπως αθλητικός τουρισμός και τουρισμός περιπέτειας, ενώ στην περιβάλλουσα περιοχή της λίμνης υπάρχει η δυνατότητα περιήγησης και παρατήρησης της πανίδας και της χλωρίδας.

Η μοναδικότητα της υποπεριοχής τεκμηριώνεται από την ύπαρξη ενός μεγάλου αριθμού αλληλοσχετιζόμενων προστατευόμενων περιβαλλοντικά περιοχών, οι οποίες διαμορφώνουν σε μεγάλο βαθμό την ταυτότητά της. Υπάρχουν δέκα

Καταφύγια Άγριας Ζωής, τα οποία είναι διάσπαρτα στο σύνολο της υποπεριοχής και είναι τα εξής: Πολυνερίου – Μυρόφυλλου, περιοχής Ασπροποτάμου, ευρύτερης περιοχής χαράδρας Αράχθου, Ασπραγγέλων – Ελάτης, Μετσόβου – Χρυσοβίτσας – Γρεβενιτίου, Φλαμπουραρίου – Βοβούσας, Παλιομοναστηρίου Κοινότητας, Πάπιγκου, Βρυσσοχωρίου – Ηλιοχωρίου και χαράδρας Αώου. Μεγάλη έκταση της υποπεριοχής καλύπτουν οι περιοχές NATURA, ενισχύοντας το οικολογικό ενδιαφέρον που παρουσιάζει. Οι δώδεκα περιοχές NATURA είναι: όρος Λάκμος ή Περιστερί (GR2130007), όρος Τύμφη ή Γκαμήλα (GR2130009), Βάλια – Κάλντα – τεχνητή λίμνη Αώου (GR1310002), Κεντρικό Ζαγόρι – Ανατολικό τμήμα όρους Μιτσικέλι (GR2130011), ευρύτερη περιοχή Αθαμανικών ορέων (GR2130013), τμήμα της κοιλάδας Αχελώου - ορέων Βάλτου (GR2110006), Εθνικός Δρυμός Πίνδου (GR1310003), όρη Αθαμάνων (GR2110002), Εθνικός Δρυμός Βίκου – Αώου (GR2130001), κεντρικό τμήμα Ζαγορίου (GR2130004), περιοχή Μετσόβου (GR2130006) και όρος Μιτσικέλι (GR2130008).

Επικουρικά στο πλούσιο φυσικό περιβάλλον, η υποπεριοχή φέρει ένα πολιτιστικό απόθεμα μεγάλης αξίας, το οποίο ενισχύει την ιδιαιτερότητα και τη μοναδικότητά της. Κυρίαρχο γνώρισμα του παραδοσιακού τοπίου είναι η μεγάλη συγκέντρωση παραδοσιακών οικισμών, με διακριτά αρχιτεκτονικά χαρακτηριστικά και αντιπροσωπευτική δομή. Το παραδοσιακό κτιριακό δυναμικό συγκεντρώνεται κυρίως στην περιοχή του Ζαγορίου, όπου έχουν κηρυχθεί 46 παραδοσιακοί οικισμοί. Επίσης παραδοσιακοί οικισμοί είναι αυτός του Μετσόβου, της Μηλέας, των Καλαρρυτών, του Συρράκου και των Ραφταναίων.

Τα ποικίλα μνημεία αγροτικής οικονομίας που βρίσκονται στην υποπεριοχή μαρτυρούν την αγροτική παράδοση που φέρει ο τόπος. Οι νερόμυλοι και οι νεροτριβές στο Μέτσοβο, στη Δολιανή, στο Μεγάλο Περιστερί, στους Κήπους, στο Σκαμνέλλι, στα Θεοδώριανα και στον Καταρράκτη είναι κηρυγμένα μνημεία. Ο ρόλος των πέτρινων γεφυριών είναι καθοριστικός στην παράδοση του τόπου, γεγονός που μαρτυρά η πληθώρα αυτών στο σύνολο της υποπεριοχής. Χαρακτηριστικά είναι τα γεφύρια στο Βουργαρέλι, στο Αθαμάνιο, στους Νεγάδες, στο Βραδέτο, στους Μηλιωτάδες, στη Λεπτοκαρυά, στον Ανθρακίτη, στο Βρυσσοχώρι και στο Πάπιγκο. Επίσης στο Κουκούλι Ζαγορίου λειτουργεί το Λαογραφικό Μουσείο Λαζαρίδη, το οποίο φιλοξενεί σημαντικά αντικείμενα του τοπικού λαϊκού πολιτισμού, καθώς και το Μουσείο Λαϊκής Τέχνης στο Μέτσοβο.

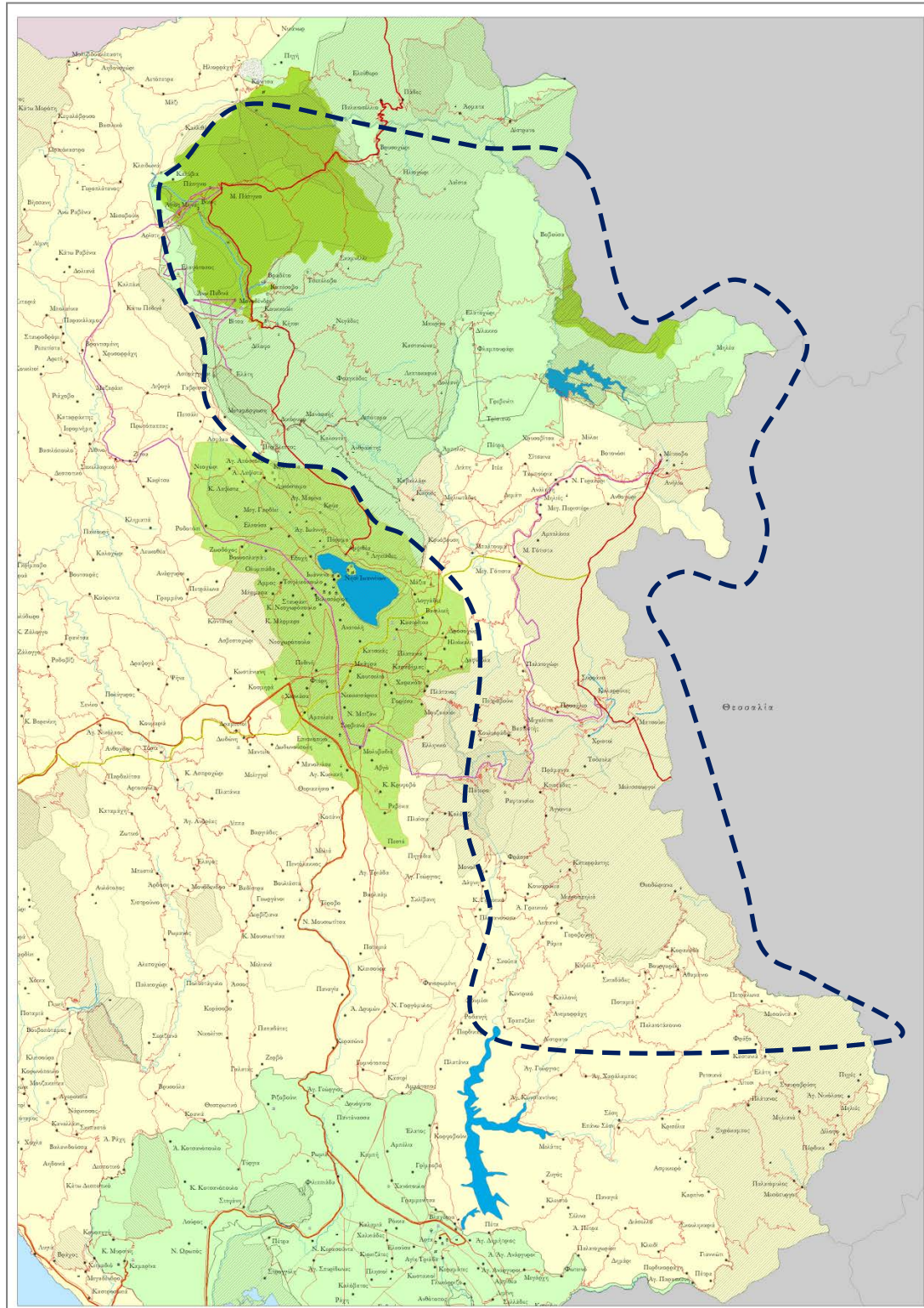
Επίσης είναι επισκέψιμος ο αρχαίος οικισμός των Μολοσσών στη Βίτσα Ζαγορίου, ενώ αξιόλογη πολιτιστική δράση έχει το Μουσείο Πινακοθήκη «Ευ. Αβέρωφ - Τοσίτσα» στο Μέτσοβο.

Το σύγχρονο οινοποιείο «Κατώγι Αβέρωφ» στο Μέτσοβο συνεχίζει την τοπική παράδοση της αμπελοκαλλιέργειας, ενώ έχει ενταχθεί στη διαδρομή κρασιού της Ηπείρου, τμήμα της οποίας καλύπτεται στην υπό μελέτη υποπεριοχή.

Την εκκλησιαστική παράδοση της υποπεριοχής ταυτοποιούν οι εκκλησίες, οι μονές και τα ξωκλήσια, ορισμένα από τα οποία είναι κηρυγμένα, λόγω της αρχιτεκτονικής, αλλά και της ιστορικής τους αξίας. Χαρακτηριστικά αναφέρονται η Μονή Παναγίας Χρυσοβίτσας στο Μέτσοβο, η Μονή Αγ. Γεωργίου στο Βουργαρέλι, καθώς και η Μονή Στομίου.

Η τοπική οικονομία στηρίζεται κυρίως σε δραστηριότητες του πρωτογενούς τομέα και στον τουρισμό. Ειδικότερα η δασοπονία, η κτηνοτροφία και η αμπελουργία (κυρίως στο Μέτσοβο) είναι οι κύριες παραγωγικές δραστηριότητες. Παράλληλα, η μεταποίηση των αγροτικών προϊόντων εστιάζεται στη δασοπονία, στην τυροκομία και στην οινοποίηση, δραστηριότητες με μακρά παράδοση στον συγκεκριμένο τόπο.

Χάρτης 7-4: Υποπεριοχή 2 - Ταυτότητα ορεινής περιοχής με οικολογικό ενδιαφέρον και παραδοσιακούς οικισμούς

Όσον αφορά τον τουρισμό, έχει αποτελέσει βασικό μοχλό ανάπτυξης για την υποπεριοχή και ειδικά για την περιοχή του Μετσόβου, του Ζαγορίου και των Β. Τζουμέρκων. Αντίθετα, η περιοχή των Κ. Τζουμέρκων βρίσκεται σε ιδιαίτερα πρώιμο στάδιο στον εν λόγω τομέα. Η ανομοιογένεια ως προς τη διάχυση της τουριστικής δραστηριότητας προβλέπεται να εξαλειφθεί με την εκτόνωση της τουριστικής κίνησης προς το νότιο τμήμα της υποπεριοχής, ενισχύοντας σημαντικά τις αποδυναμωμένες περιοχές. Η συμπληρωματικότητα μεταξύ των τομέων παραγωγής, καθώς και ο εμπλουτισμός των τρεχουσών τουριστικών δραστηριοτήτων, κρίνεται ότι θα ενισχύσει το τουριστικό προφίλ της υποπεριοχής, ενώ η απόκτηση ενιαίας ταυτότητας θα συμβάλει στην ολοκληρωμένη της ανάπτυξη.

7.3.3 Υποπεριοχή 3: Οικολογική και θρησκευτική ταυτότητα

Η υποπεριοχή 3 εντοπίζεται στο νοτιοανατολικό τμήμα της Περιφέρειας Ηπείρου και περιλαμβάνει το κεντρικό και νότιο τμήμα της Π.Ε. Άρτας, καθώς και την ευρύτερη περιοχή του Αμβρακικού κόλπου. Είναι κατά κύριο λόγο πεδινή λόγω της εγγύτητάς της με το θαλάσσιο στοιχείο, ενώ στο βόρειο τμήμα της το ανάγλυφο γίνεται πιο έντονο. Κυρίαρχα στοιχεία αποτελούν ο Αμβρακικός κόλπος, που συμβάλλει καθοριστικά στη διαμόρφωση της τοπικής ταυτότητας της υποπεριοχής, και η τεχνητή Λίμνη Αράχθου λόγω της μεγάλης της έκτασης.

Οι οικισμοί είναι κυρίως μικροί πληθυσμιακά, με εξαίρεση την πόλη της Άρτας, η οποία έχει αυξημένο πληθυσμιακό μέγεθος, καθώς και ορισμένους οικισμούς πλησίον της, όπως η Ανέζα, η Ελεούσα, οι Κωστάκιοι, οι Χαλκιάδες, η Γραμμενίτσα, το Νεοχώρι, το Κομπότι και το Πέτα. Τόσο λόγω πληθυσμιακής συγκέντρωσης και ύπαρξης ποικίλων δραστηριοτήτων και υπηρεσιών όσο και λόγω ιστορικότητας, η Άρτα αποτελεί τον πυρήνα της εν λόγω υποπεριοχής.

Το φυσικό περιβάλλον της περιοχής, σε συνδυασμό με το έντονο θρησκευτικό στοιχείο, λόγω της ύπαρξης πληθώρας βυζαντινών και ιστορικών εκκλησιών, διαμορφώνει την πολιτιστική ταυτότητά της, καθιστώντας την ιδιαίτερη και μοναδική.

Η πεδιάδα της Άρτας είναι η μεγαλύτερη πεδιάδα της Περιφέρειας Ηπείρου, απαριθμώντας χιλιάδες στρέμματα καλλιεργήσιμης γης. Περιβάλλεται από τα όρη Βάλτου στα δυτικά και από τα Αθαμανικά όρη στα βόρεια. Οι ποταμοί Άραχθος και Λούρος διατρέχουν την περιοχή, εμπλουτίζοντας το ήδη πλούσιο φυσικό τοπίο. Ενδείκνυνται μάλιστα για ανάπτυξη εναλλακτικών τουριστικών δραστηριοτήτων, όπως rafting και κατασκήνωση. Η τεχνητή Λίμνη Αράχθου ή Λίμνη Πουρναρίου αποτελεί έναν αναξιοποίητο φυσικό πόρο για την περιοχή. Περιλαμβάνει πλούσια χλωρίδα και ιχθυοπανίδα, ενώ ο περιβάλλοντας χώρος δεν έχει δεχτεί ανθρώπινες παρεμβάσεις. Λαμβάνοντας υπόψη τους κανόνες προστασίας και διατήρησης και το υφιστάμενο νομοθετικό πλαίσιο, ήπιες παρεμβάσεις ανάδειξης μπορούν να προσελκύσουν το ενδιαφέρον για δραστηριότητες γύρω από τη λίμνη.

Στην υπό μελέτη υποπεριοχή απαντάται και ένας πόρος φυσικού ενδιαφέροντος με εθνική και υπερεθνική αξία, η περιοχή του Αμβρακικού κόλπου. Λόγω της μεγάλης

περιβαλλοντικής αξίας, η περιοχή εμπίπτει στους προστατευόμενους χώρους, ενώ σύμφωνα με την κοινοτική και ελληνική νομοθεσία, χαρακτηρίζεται ως «Εθνικό Πάρκο Υγροτόπων Αμβρακικού». Πέραν από το πλούσιο τοπίο, στο σύμπλεγμα των υγροτόπων φιλοξενούνται σημαντικά είδη ορνιθοπανίδας, ιχθυοπανίδας και χλωρίδας. Στην περιοχή περιλαμβάνονται δύο περιοχές NATURA: Αμβρακικός κόλπος – Λιμνοθάλασσα Κατάφουρκο – Κορωνησία (GR2110004) και Αμβρακικός κόλπος – Δέλτα Λούρου και Αράχθου (GR2110001). Αποτελεί πόλο έλξης επισκεπτών και ενδείκνυται για την ανάπτυξη οικοτουριστικών δραστηριοτήτων, ενισχύοντας την τοπική οικονομία.

Υπάρχει επίσης μία περιοχή NATURA (GR2110006) στο ανατολικό τμήμα της υποπεριοχής, η οποία περιλαμβάνει την κοιλάδα του Αχελώου και τα όρη Βάλτου. Στην πόλη της Άρτας βρίσκεται ο δημοφιλής Πλάτανος του Αλή Πασά ή Πλάτανος της Άρτας. Πρόκειται για ένα μνημειακό δέντρο, και συγκεκριμένα έναν υπεραιώνιο πλάτανο, ο οποίος έχει οικολογικό και ιστορικό ενδιαφέρον, και για τον λόγο αυτό περιλαμβάνεται στα κηρυγμένα μνημεία της φύσης.

Στο Χανόπουλο Άρτας βρίσκεται μία ιαματική πηγή, η οποία αποτελεί τον πυρήνα ανάπτυξης ιαματικού τουρισμού στην εν λόγω υποπεριοχή.

Ο θρησκευτικός τουρισμός αποτελεί ζωτικό παράγοντα της τοπικής ανάπτυξης, χάρη στην ύπαρξη ποικίλων μνημείων της χριστιανοσύνης. Βυζαντινές και μεταβυζαντινές εκκλησίες, επιβλητικοί καθεδρικοί ναοί, ξωκλήσια, μοναστήρια, καθώς και τα έργα που φιλοξενούν, όπως εικονογραφήσεις, ψηφιδωτά, τοιχογραφίες και εικόνες, μαρτυρούν τη μακρά παράδοση της περιοχής. Τα δείγματα της ναοδομίας είναι πολλά και καταγράφονται σε ένα πλήθος θρησκευτικών μνημείων όπως: Μονή Παρηγορίτισσας, Ναός Αγ. Θεοδώρας, Ναός Αγ. Βασιλείου, Ναός Κωνσταντίνου και Ελένης, Ναός Μεταμόρφωσης του Σωτήρα, Ναός Αγ. Γεωργίου του Μπατζή, Ναός Παναγίας Κασσωπίτρας και Μονή Κάτω Παναγιάς στην Άρτα, Ναός Αγ. Γεωργίου στο Κομπότι, Μονή Βλαχέρνας στο ομώνυμο χωριό, Ναός Αγ. Δημητρίου Κατσούρη στους Πλησιούς, Ναός Αγ. Νικολάου Ροδιάς στους Κιρκιζάτες, Μονή Σέλτσου στις Πηγές, Ναός Μεγαλόχαρης στον ομώνυμο οικισμό, Μονή Παναγίας Ροβέλιστα και Κόκκινη Εκκλησιά στο Βελεντζικό και τέλος, Ναός της Παναγίας Μπριώνη στο Νεοχωράκι.

Συμπληρώνοντας το πολιτιστικό τοπίο της υπό μελέτη υποπεριοχής, αξίζει να αναφερθεί η ύπαρξη των εξής πόρων πολιτιστικού ενδιαφέροντος: ερείπια της αρχαίας πόλης Βατίες στο Ριζοβούνι, του Ορράου στον Γοργόμυλο και του Βουχετίου στη Ν. Κερασούντα. Στην περιοχή υπάρχει επίσης ο αρχαιολογικός χώρος της Αμβρακίας, στη θέση της σημερινής Άρτας, ο οποίος περιλαμβάνει το ομώνυμο αρχαίο θέατρο, ενώ αναπτύσσεται και τμήμα της πολιτιστικής διαδρομής των αρχαίων θεάτρων. Στην Άρτα υπάρχουν τρία μουσεία: το Λαογραφικό Μουσείο Φυσικής Ιστορίας Σκουφά, το Ιστορικό Μουσείο Σκουφά και η Αρχαιολογική Συλλογή στην πρώην τράπεζα της Μονής Παρηγορήτισσας. Σημαντικά είναι επίσης το Τζαμί του Φαΐκ Πασά, η Βιβλιοθήκη του Συλλόγου Σκουφά, το Κάστρο της Άρτας και το κάστρο στο Κομπότι. Οι νερόμυλοι – νεροτριβές και τα πέτρινα γεφύρια αποτελούν βασικά στοιχεία του ηπειρωτικού τοπίου και δεν θα μπορούσαν να απουσιάζουν από τη συγκεκριμένη υποπεριοχή. Καταγράφονται ένας κηρυγμένος νερόμυλος στο Κομπότι, ένα πέτρινο γεφύρι κοντά στα Κρισέλια και το φημισμένο Γεφύρι της Άρτας.

Λόγω της ύπαρξης πεδινών και εύφορων τμημάτων γης, η οικονομία της συγκεκριμένης υποπεριοχής στηρίζεται στον αγροτικό τομέα. Τα παραγόμενα προϊόντα είναι κυρίως εσπεριδοειδή (πορτοκάλια, μανταρίνια, λεμόνια) και ακτινίδια, ενώ τα τελευταία χρόνια υπάρχει και η ροπή προς τις βιολογικές καλλιέργειες, οι οποίες έχουν αναπτυξιακή προοπτική. Στην περιοχή υπάρχουν και αρκετά συσκευαστήρια, τα οποία έχουν εξαγωγική δραστηριότητα. Σημαντικές επίσης δραστηριότητες είναι η ελαιοκομία, η καλλιέργεια κτηνοτροφικών φυτών, που αποτελούν και την επικρατέστερη καλλιέργεια αρδευόμενων εκτάσεων στην περιοχή, αλλά και η ιχθυοκαλλιέργεια.

Η τουριστική δραστηριότητα δεν είναι ιδιαίτερα ανεπτυγμένη στην περιοχή, παρά το γεγονός ότι διαθέτει μία σημαντική πολιτιστική κληρονομιά και φυσικούς πόρους βαρύνουσας περιβαλλοντικής αξίας. Η ανάδειξη της πολιτιστικής ταυτότητας, σε συνδυασμό με την προώθηση των τοπικών προϊόντων και τη γαστρονομία, μπορεί αναμφίβολα να συμβάλει στην πολύπλευρη πολιτιστική ανάπτυξη του τόπου.

Χάρτης 7-5: Υποπεριοχή 3 - Οικολογική και θρησκευτική ταυτότητα

7.3.4 Υποπεριοχή 4: Ταυτότητα παραθαλάσσιας περιοχής με αρχαιολογικό ενδιαφέρον

Η υποπεριοχή 4 καταλαμβάνει το νοτιοδυτικό τμήμα της Περιφέρειας Ηπείρου, καθώς και τμήμα της ενδοχώρας. Ορίζεται νότια από τον οικισμό της Πρέβεζας, βόρεια από τις εκβολές του ποταμού Αχέροντα και συγκεκριμένα από την πεδιάδα του ποταμού στην Αμμουδιά, και δυτικά από τον ποταμό Λούρο. Βασικό χαρακτηριστικό της υποπεριοχής από γεωγραφική άποψη είναι το μεγάλο ανάπτυγμα των ακτών προς τη δυτική πλευρά, όπου βρέχεται από το Ιόνιο

Πέλαγος. Το νότιο τμήμα είναι πεδινό, όπως πεδινή είναι και η προέκταση της παράκτιας ζώνης προς την ενδοχώρα. Προχωρώντας προς το κέντρο της περιοχής το ανάγλυφο γίνεται πιο έντονο, αφού υψώνονται τα Θεσπρωτικά όρη.

Οι οικισμοί έχουν μικρό πληθυσμιακό μέγεθος, με εξαίρεση την πόλη της Πρέβεζας και ορισμένους οικισμούς, οι οποίοι αποτελούν τοπικούς πόλους ανάπτυξης, όπως η Φιλιπιάδα, το Καναλλάκι και ο Λούρος. Ο οικισμός της Πρέβεζας θεωρείται ο πυρήνας της εν λόγω υποπεριοχής, αφού έχει το μεγαλύτερο, με διαφορά, πληθυσμιακό μέγεθος, αποτελεί πόλο ανάπτυξης δραστηριοτήτων και υπηρεσιών και βρίσκεται πλησίον σημαντικών πολιτιστικών πόρων.

Η συγκεκριμένη υποπεριοχή συνδυάζει με μοναδικό τρόπο το φυσικό κάλλος, με το σύνθετο αρχαιολογικό και ιστορικό της πολιτιστικό απόθεμα. Στην περιοχή βρίσκεται ένα μικρό δίκτυο αρχαιολογικών χώρων με βαρύνουσα αξία, από το οποίο ξεχωρίζει ο αρχαιολογικός χώρος της Νικόπολης, ο οποίος παρουσιάζει αυξημένη επισκεψιμότητα και αποτελεί πόλο έλξης επισκεπτών.

Βασικό στοιχείο του φυσικού περιβάλλοντος είναι οι παραλίες, οι οποίες χαρακτηρίζονται από τις αμμώδεις ακτές, τα καθαρά ύδατα και το μεγάλο συνεχές μήκος τους. Επίσης είναι χαρακτηριστικό ότι σε πολλές περιπτώσεις οι ελαιώνες που υπάρχουν φτάνουν έως τον αιγιαλό, δημιουργώντας ένα απaráμιλλο φυσικό υπόβαθρο. Οι πιο δημοφιλείς παραλίες είναι: Μύτικα – Μονολιθίου, Καναλιού – Καστροσυκιάς, οι οποίες δημιουργούν μία ευρεία παραλιακή ακτή, Αστερία, Ριζών, Κάτω Ριζών, Λυγιάς – Χειμαδιού, Βράχου και Λούτσας. Επίσης εντός των μικρών κολπίσκων που δημιουργούνται, υπάρχουν μικρότερες παραλίες.

Στην υποπεριοχή εμπίπτει τμήμα του Εθνικού Πάρκου Υγροτόπων Αμβρακικού, που αποτελεί βασικό συνδετικό στοιχείο της υπό μελέτη υποπεριοχής και της υποπεριοχής 3. Επιπρόσθετα υπάρχουν τρεις περιοχές NATURA: εκβολές Αχέροντα (από Γλώσσα έως Αλωνάκι) – Στενά Αχέροντα (GR2140001), παράκτια θαλάσσια ζώνη από Πάργα έως Ακρωτήριο Άγ. Θωμάς (Πρέβεζα) – Ακρωτήριο Κελάδιο (GR2140003) και τμήμα της περιοχής όρη Παραμυθιάς – Στενά Καλαμά – Στενά Αχέροντα (GR2120008). Το κηρυγμένο αισθητικό δάσος Μύτικα, το οποίο βρίσκεται στην Ακτή Νικοπόλεως – Μύτικα Πρέβεζας είναι αξιόλογο, ενώ τέλος το προστατευόμενο φυσικό περιβάλλον συμπληρώνουν τα πέντε θεσμοθετημένα Καταφύγια Άγριας Ζωής (ΚΑΖ): Λεκάτσα, Ζαλόγγου – Αβάσσου, Αμμουδιάς – Βαλανιδόρραχης (υπάρχουν δύο σε αυτή τη θέση) και Τούρλα – Μουγγίλα – Βορίλλα.

Οι ποταμοί που υπάρχουν ενδείκνυνται για δραστηριότητες εναλλακτικού τουρισμού, όπως ιππασία, rafting, kayak, canoe, ποδηλασία, παρατήρηση των οικοσυστημάτων, καταδύσεις, αλλά και κολύμπι. Παρά το γεγονός ότι στην περιοχή του ποταμού Αχέροντα έχουν αναπτυχθεί τέτοιου είδους δραστηριότητες, στο ανατολικό μέτωπο, όπου ρέει ο Λούρος, δεν παρατηρείται αντίστοιχη ανάπτυξη. Συνδυαστικά με την τεχνητή λίμνη, υπάρχει η δυνατότητα ήπιας αξιοποίησης της περιοχής.

Πλησίον της πόλης της Πρέβεζας υπάρχει μία από τις συνολικά τέσσερις θερμαλιστικές πηγές της Περιφέρειας Ηπείρου, γεγονός που ενισχύει την απήχηση της υποπεριοχής στους εν δυνάμει επισκέπτες.

Η δυναμική της υποπεριοχής δύναται να ενισχυθεί με τη σύνδεση του λιμένα της Πρέβεζας με το διεθνές ακτοπολιτικό δίκτυο, καθώς και με το χαρακτηρισμό του ως λιμάνι εθνικού επιπέδου. Παρά τον εμπορικό χαρακτήρα που έχει, τα τελευταία χρόνια έχουν γίνει προσπάθειες για τη βελτίωση της υποδομής του και την αναβάθμισή του. Σημαντική συμβολή για την τουριστική ανάπτυξη της συγκεκριμένης περιοχής, αλλά και της Περιφέρειας Ηπείρου συνολικά, θα αποτελέσει η ακτοπολιτική σύνδεση Πρέβεζας – Ιταλίας. Παράλληλα, η υποδοχή κρουαζιερόπλοιων μπορεί να ενισχύσει την τοπική οικονομία. Αναφορικά με τη μαρίνα της Πρέβεζας, είναι αδήριτη ανάγκη η συνέχιση και η αποπεράτωση των λιμενικών έργων, ώστε να λειτουργήσει ως χώρος υποδοχής σκαφών, στο πλαίσιο της ανάπτυξης του θαλάσσιου τουρισμού.

Βασικό ρόλο για την ανάπτυξη της υποπεριοχής διαδραματίζει το αεροδρόμιο του Ακτίου στην Αιτωλοακαρνανία, το οποίο παρά το γεγονός ότι βρίσκεται εκτός της διοικητικής επικράτειας της Περιφέρειας, λόγω εγγύτητας και εύκολης πρόσβασης (υποθαλάσσια σήραγγα Πρέβεζας – Ακτίου), αυξάνει την προσπελασιμότητά της, επιτυγχάνοντας τη σύνδεσή της με πολλές περιοχές εντός και εκτός ελληνικών συνόρων.

Η συγκεκριμένη υποπεριοχή συγκεντρώνει πλήθος πόρων πολιτιστικού ενδιαφέροντος και ειδικότερα πόρων αρχαιολογικού ενδιαφέροντος. Οι αρχαιολογικοί χώροι που βρίσκονται στην υποπεριοχή ενισχύουν την ελκυστικότητά της, με αποτέλεσμα να μετατρέπεται σε ένα σύνθετο φυσικό και ανθρωπογενές τοπίο, μοναδικής αισθητικής και ιστορικής αξίας.

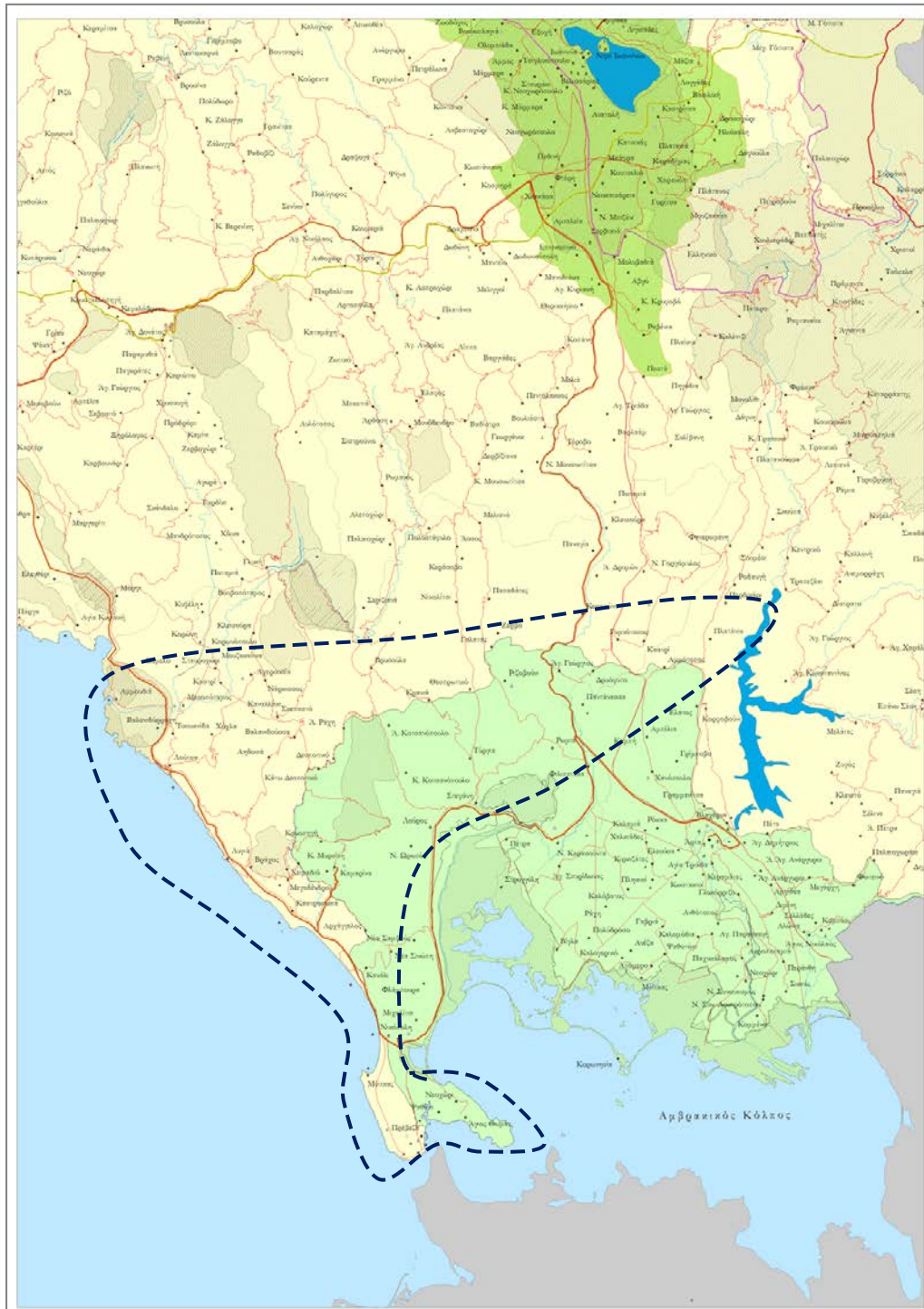
Τοπόσημο της υποπεριοχής αποτελεί ο αρχαιολογικός χώρος της Νικόπολης, ο οποίος περιλαμβάνει αξιόλογα μνημεία των ρωμαϊκών και παλαιοχριστιανικών χρόνων, όπως οχυρωματικές κατασκευές, ταφικά μνημεία, οικιστικά σύνολα και κατασκευές δημοσίου χαρακτήρα. Τα ρωμαϊκά τείχη της Νικόπολης, το αρχαίο θέατρο, καθώς και το ρωμαϊκό ωδείο αποτελούν τα σημαντικότερα μνημεία του χώρου. Πλησίον του αρχαιολογικού χώρου λειτουργεί το Αρχαιολογικό Μουσείο της Νικόπολης. Επίσης στην υπό μελέτη υποπεριοχή υπάρχουν ερείπια της αρχαίας πόλης των Βατιών στο σημερινό Ριζοβούνι, καθώς και το αρχαίο θέατρο της Κασσώπης στην Καμαρίνα. Το Νεκρομαντείο της αρχαίας Εφύρας ολοκληρώνει το τοπικό δίκτυο των αρχαιολογικών χώρων της υποπεριοχής.

Σημαντική δράση για την τοπική ανάπτυξη έχει αποτελέσει η εφαρμογή του προγράμματος «Πολιτιστική Διαδρομή στα Αρχαία Θέατρα της Ηπείρου», η οποία περιλαμβάνει τα αρχαία θέατρα της Κασσώπης και της Νικόπολης, στοιχείο που καταδεικνύει ότι μεγάλο τμήμα της διαδρομής αναπτύσσεται εντός της υποπεριοχής.

Η ιδιαίτερη φυσιογνωμία της πόλης της Πρέβεζας, η οποία διαμορφώνεται σε μεγάλο βαθμό λόγω της εγγύτητάς της με τον θαλάσσιο χώρο, ενισχύεται και εμπλουτίζεται λόγω του χαρακτηρισμού του ιστορικού της κέντρου ως «παραδοσιακού οικισμού». Στην πόλη λειτουργεί δημοτική βιβλιοθήκη, ενώ υπάρχουν ορισμένα αξιόλογα κάστρα: το Φρούριο του Αγ. Γεωργίου, το Φρούριο του Αγ. Ανδρέα, ο Προμαχώνας στα Πευκάκια και το Κάστρο του Παντοκράτορα ή Ουτς – Καλέ. Επίσης στα Ριζά υπάρχει το Κάστρο Ρινιάσας.

Το πολιτιστικό τοπίο της υποπεριοχής συμπληρώνουν το ιστορικό μνημείο του Ζαλόγγου στην Καμαρίνα, ένας κηρυγμένος νερόμυλος στη Ρεματιά, καθώς και ο κηρυγμένος Ναός του Αγ. Δημητρίου στην Κυψέλη.

Η υποπεριοχή έχει αγροτικό χαρακτήρα, ενώ παράλληλα παρουσιάζει αυξημένη τουριστική ανάπτυξη λόγω του παραλιακού μετώπου, η οποία βέβαια μειονεκτεί σε σχέση με αυτή της υποπεριοχής 5.

Χάρτης 7-6: Υποπεριοχή 4 - Ταυτότητα παραθαλάσσιας περιοχής με αρχαιολογικό ενδιαφέρον

Ο αγροτικός τομέας αφορά κυρίως ιχθυοκαλλιέργειες και ελαιοκαλλιέργειες. Η διεύρυνση και ο εμπλουτισμός των τουριστικών δραστηριοτήτων με αγροτουριστικές δράσεις στις προστατευόμενες περιοχές και σε αναξιοποίητους φυσικούς πόρους (π.χ. ποταμός Λούρος), καθώς και η ανάπτυξη τουρισμού σκαφών θα ενισχύσει τη δυναμική της υποπεριοχής. Η αμφίδρομη σχέση φύσης και πολιτισμού μπορεί να αποτελέσει τη βασική στρατηγική ανάπτυξης για την εν λόγω υποπεριοχή, επικουρικά με τον αγρο-διατροφικό τομέα, ο οποίος έχει ποικίλα προϊόντα προς ανάδειξη, όπως ελαιόλαδο, ελιές, μέλι, αλιεύματα κ.ά.

7.3.5 Υποπεριοχή 5: Ταυτότητα παραθαλάσσιας περιοχής με συγκεκριμένες πολιτιστικών πόρων (φυσικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος)

Η υποπεριοχή 5 εντοπίζεται στο βορειοδυτικό και δυτικό τμήμα της Περιφέρειας Ηπείρου. Ορίζεται χωρικά από τα όρη Φιλιτών στα βόρεια, τα όρη Παραμυθιάς στα ανατολικά, τις εκβολές του ποταμού Αχέροντα στα νότια, ενώ στα δυτικά βρέχεται από το Ιόνιο Πέλαγος. Το ανάγλυφο είναι έντονο τόσο στην ενδοχώρα όσο και στις παράκτιες περιοχές μεταξύ Πάργας και Ηγουμενίτσας, όπου πολλές φορές οι παραλίες είναι απότομες και βραχώδεις, με ελάχιστους κολπίσκους. Το ανάγλυφο είναι σαφώς πιο ήπιο στην παράκτια περιοχή βόρεια της Ηγουμενίτσας, όπου υπάρχει το δέλτα του ποταμού Καλαμά.

Οι οικισμοί της υποπεριοχής έχουν μικρό πληθυσμιακό μέγεθος, όπως συμβαίνει και στην πλειοψηφία των υποπεριοχών, με ορισμένες εξαιρέσεις. Η Ηγουμενίτσα αποτελεί πυρήνα της υποπεριοχής λόγω πληθυσμιακού μεγέθους και συγκέντρωσης υπηρεσιών και δραστηριοτήτων, με βασικότερη τη λειτουργία της ως διακομιστικό κέντρο και πύλη εισόδου στη χώρα. Σημαντικοί οικισμοί με περιφερειακή λειτουργία είναι η Πάργα, οι Φιλιάτες, η Νέα Σελεύκεια και η Πέρδικα. Σημαντικός είναι επίσης ο οικισμός της Σαγιάδας, λόγω της εγγύτητάς του με τα αλβανικά σύνορα και της ύπαρξης του αντίστοιχου μεθοριακού σταθμού.

Η υποπεριοχή συγκεντρώνει ένα σύνολο πολιτιστικών πόρων φυσικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος, συνδυάζοντας φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον εξαιρετικής ποιότητας και μεγάλης περιβαλλοντικής και ιστορικής αξίας. Η ολοκληρωμένη αξιοποίηση όλου του φάσματος των διαθέσιμων πόρων θα συμβάλει αναμφίβολα στη βιώσιμη ανάπτυξη της υποπεριοχής.

Βασικό χαρακτηριστικό του φυσικού τοπίου είναι το εκτεταμένο παραλιακό μέτωπο, το οποίο παρουσιάζει εναλλαγές αναγλύφου μεταβαίνοντας από βόρεια προς νότια. Οι ακτές είναι μέτριου μήκους και με ικανοποιητική καθαρότητα υδάτων. Χαρακτηριστικές παραλίες είναι οι: Λύχνου, Βράχου, Σαρακίνικου, Καραβοστάσι, Αγ. Παρασκευής, Αρίλλας, Συβότων, Μικρής και Μεγάλης Άμμου.

Η υποπεριοχή συνδυάζει με μοναδικό τρόπο το θαλάσσιο και υδάτινο στοιχείο με την ορεινότητα. Τα όρη της Πάργας, των Φιλιτών, της Παραμυθιάς και του Σουλίου περιβάλλουν το τοπίο, ενώ οι ποταμοί Καλαμάς και Αχέροντας διατρέχουν την υποπεριοχή. Κατά αυτό τον τρόπο δημιουργείται ένα πολυσύνθετο φυσικό περιβάλλον, το οποίο παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τον επισκέπτη. Οι δραστηριότητες που λαμβάνουν χώρα στα στενά των δύο ποταμών είναι παρεμφερείς: rafting, ιππασία και πεζοπορία. Το φαράγγι του Καλαμά, μεταξύ των

οικισμών Πέντε Εκκλησιές και Πολύδροσο, καθώς και το φαράγγι του Αχέροντα μεταξύ των όρων Παραμυθιάς και Σουλίου στον οικισμό Γλυκή, ενδείκνυνται για πεζοπορικές διαδρομές. Στην υπό μελέτη υποπεριοχή, με αφετηρία την Ηγουμενίτσα αναπτύσσεται το Ευρωπαϊκό Περιπατητικό Μονοπάτι Ε6, συνεχίζοντας ανατολικά προς την Π.Ε. Ιωαννίνων.

Το λιμάνι της Ηγουμενίτσας ενισχύει σε μεγάλο βαθμό τη δυναμική της υποπεριοχής, αλλά και τη δυναμική της Περιφέρειας Ηπείρου. Αποτελεί έναν από τους πιο σημαντικούς συγκοινωνιακούς κόμβους της Δυτικής Ελλάδας, συνδέοντας την υποπεριοχή, την Περιφέρεια Ηπείρου, αλλά και τη χώρα με την Ευρώπη. Επίσης υπάρχουν δύο μαρίνες, μία στη Σαγιάδα και μία στην Πάργα. Η πρώτη αποτελεί κατά κύριο λόγο καταφύγιο αλιευτικών σκαφών, στηρίζοντας τις εκτατικές υδατοκαλλιέργειες στις λιμνοθάλασσες και προτείνεται να παραμείνει ως έχει. Η δεύτερη μαρίνα είναι απαραίτητο να αναβαθμιστεί, ώστε να μετατραπεί σε κέντρο θαλάσσιου τουρισμού μικρών σκαφών και να αναπτυχθούν δραστηριότητες όπως η ιστιοπλοΐα.

Η μοναδικότητα της υποπεριοχής τεκμηριώνεται από την ύπαρξη ποικίλων προστατευόμενων φυσικών περιοχών. Κατά αυτό τον τρόπο υπάρχουν εννέα Καταφύγια Άγριας Ζωής (ΚΑΖ) και εννέα περιοχές NATURA. Τα ΚΑΖ είναι τα εξής: Βάλτου Καλοδικίου, Κρανιά – Μεντζέβελιος, Αγ. Κυριακής – Πετουσίου, Βατάτσα – Διβάρι – όρμος Βάλτου – Δρέπανο Δ. Ηγουμενίτσας, Βαράθι Μαυρουδίου – Αμπέλια, Μαλουνίου – Κοκκινιάς – Ραβενή, Αγ. Πάντων – Πλατάνου – Κοκκινολιθαρίου, Αμπελώνας – Βαβουρίου – Μηλέας και Λαβδάνης. Οι περιοχές NATURA που εμπίπτουν στην περιοχή είναι: όρη Παραμυθιάς – Στενά Καλαμά – Στενά Αχέροντα (GR2120008), Στενά Παρακάλαμου (GR2120007), έλη Καλοδικίου – Μαργαρίτι – Καρτέρι – λίμνη Προντάνη (GR2120006), όρη Τσαμαντά – Φαρμακοβούνι – Μεγάλη Ράχη (GR2120009), εκβολές – Δέλτα Καλαμά (GR2120001), έλος Καλοδικίου (GR2120002), λίμνη Λιμνοπούλα (GR2120003), Στενά Καλαμά (GR2120004) και τμήμα της παράκτιας θαλάσσιας ζώνης από Πάργα έως Ακρωτήριο Αγ. Θωμάς (Πρέβεζα) – Ακρωτήριο Κελάδιο (GR2140003). Στον οικισμό Ελαία βρίσκεται ο δημοφιλής πλάτανος, ο οποίος περιλαμβάνεται στα κηρυγμένα μνημεία της φύσης, τόσο λόγω περιβαλλοντικής αξίας όσο και λόγω ιστορικότητας.

Σχετικά με το πολιτιστικό της απόθεμα, η υποπεριοχή εμφανίζει ποικίλους πόρους. Ειδικότερα υπάρχουν τρεις χώροι αρχαιολογικού ενδιαφέροντος: η Αρχαία Τιτάνη κοντά στο φράγμα του Καλαμά, ο αρχαιολογικός χώρος Δυμοκάστρου (Αρχαία Ελίνα) στην Πέρδικα και το αρχαίο θέατρο Γιτάνων στη Γιτάνη Φιλιατών. Το τελευταίο μάλιστα περιλαμβάνεται στην πολιτιστική διαδρομή που διασυνδέει τα Αρχαία Θέατρα της Ηπείρου.

Τα κάστρα που απαντώνται στην υποπεριοχή έχουν μεγάλη ιστορική αξία και είναι το Κάστρο της Πάργας ή του Αλή Πασά, το Κάστρο Ανθούσας – Αγιάς, το Κάστρο Μαργαριτίου, το Κάστρο Αγ. Δονάτου στην Παραμυθιά και το Κάστρο Σουλίου, το οποίο βρίσκεται εντός προστατευόμενης περιοχής NATURA.

Στην Ηγουμενίτσα λειτουργεί μία δημοτική βιβλιοθήκη, ενώ υπάρχουν σημαντικές κηρυγμένες μονές και εκκλησίες. Χαρακτηριστικές της υποπεριοχής είναι: ο Ναός Κοίμησης της Θεοτόκου στην Παραμυθιά, ο Ναός Αγ. Δημητρίου στο Ζερβοχώρι, ο

Ναός Αγ. Κυριακής στον Αυλότοπο, ο Ναός Αγ. Γεωργίου στην Καμίτσανη και η Μονή Βλαχέρνας στην Πάργα.

Χάρτης 7-7: Υποπεριοχή 5 - Ταυτότητα παραθαλάσσιας περιοχής με συγκεντρώσεις πολιτιστικών πόρων (φυσικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος)

Επιπρόσθετα υπάρχουν κατασκευαστικά έργα, που ταυτοποιούν την αγροτική παράδοση της υποπεριοχής και συγκολληθούν στα κηρυγμένα μνημεία του τόπου. Αυτά είναι ένας νερόμυλος – νεροτριβή στην Ελαταριά, ένα ελαιοτριβείο στο Φοινίκι και ένας ανεμόμυλος στο Γραικοχώρι. Σε αυτά προστίθενται τα πέτρινα γεφύρια στο Σκάνδαλο, στο Φοινίκι, στη Λιά, στον Αμπελώνα, στον Τσαμαντά, στους Αγ. Πάντες, στον Μανδρότοπο και στην Αγ. Κυριακή. Επίσης υπάρχει ένας σημαντικός αριθμός κηρυγμένων παραδοσιακών οικισμών, οι οποίοι είναι: Αγιά και Χρυσογυάλι Πάργας, Γερομέρι, Καμίτσανη, Φανερωμένη, Φοινίκι και Πλαίσιο Φιλιατών, Πάργα, Μαργαρίτι, Σαγιάδα και τμήμα της πόλεως της Παραμυθιάς.

Οι οικονομικές δραστηριότητες της υπό μελέτη υποπεριοχής εστιάζονται κυρίως στον αγροτικό τομέα και στον τουρισμό. Οι καλλιέργειες αφορούν κυρίως εσπεριδοειδή, με βασικό τοπικό προϊόν το μανταρίνι, ενώ κύρια οικονομική δραστηριότητα είναι η αλιεία και οι ιχθυοκαλλιέργειες, με βασικά προϊόντα την τσιπούρα και το λαβράκι. Όσον αφορά τον τουρισμό, παρατηρείται μαζικότητα κατά τους θερινούς μήνες, που επικεντρώνεται στο παράκτιο μέτωπο, γεγονός που δημιουργεί σημαντικές πιέσεις. Ζητούμενο είναι η ανάδειξη και προστασία του πλούσιου φυσικού και πολιτιστικού τοπίου που διαθέτει, με ενίσχυση ειδικών μορφών τουρισμού καθ' όλη τη διάρκεια του έτους και στο σύνολο της υποπεριοχής (εκτόνωση στην ενδοχώρα). Οι ήπιες τουριστικές δράσεις (αγροτουρισμός, φυσιολατρικός, αθλητικός, πολιτισμικός, γαστρονομικός) μπορούν να εμπλουτίσουν το ήδη παρεχόμενο τουριστικό προϊόν, αξιοποιώντας το σύνολο των διαθέσιμων πόρων και αναβαθμίζοντας το παράκτιο τοπίο.

7.3.6 Υποπεριοχή 6: Ταυτότητα ορεινής – ημιορεινής περιοχής με οικολογικό και αρχαιολογικό ενδιαφέρον

Η υποπεριοχή 6 βρίσκεται στο κεντρικό τμήμα της Περιφέρειας Ηπείρου και συγκεκριμένα περιλαμβάνει ένα εκτεταμένο τμήμα της ενδοχώρας, όπως ορίζεται από τις ευρύτερες περιοχές της πόλης των Ιωαννίνων, του οικισμού της Δωδώνης και του οικισμού της Ζίτσας. Γεωγραφικά ορίζεται από το όρος Κασσιδιάρη στα βόρεια, το όρος Μιτσικέλι στα βορειοανατολικά, τα όρη του Σουλίου στα δυτικά και τις νότιες απολήξεις του όρους Τόμαρο στα νότια.

Οι οικισμοί της υποπεριοχής είναι μικροί πληθυσμιακά, ακολουθώντας το πρότυπο της πλειοψηφίας των οικισμών της Περιφέρειας. Η πόλη των Ιωαννίνων είναι η μεγαλύτερη πληθυσμιακά τόσο στην υπό μελέτη υποπεριοχή όσο και σε ολόκληρη την Περιφέρεια. Κατά αυτό τον τρόπο αποτελεί πυρήνα της υποπεριοχής, ενώ παράλληλα συγκεντρώνει ποικίλους πολιτιστικούς πόρους. Ορισμένοι οικισμοί, λόγω εγγύτητας με τα Ιωάννινα, παρουσιάζουν αυξημένο πληθυσμό, όπως ο Κάτσικας, η Πεδινή και η Καρδαμίτσια. Σημαντικοί είναι επίσης οι οικισμοί της Δωδώνης και της Ζίτσας, λόγω του πολιτιστικού αποθέματος που διαθέτουν και της δυναμικής που εμφανίζουν.

Η υπό μελέτη υποπεριοχή συγκεντρώνει ποικίλους πολιτιστικούς πόρους, με κυρίαρχα τη λίμνη Παμβώτιδα ή Λίμνη των Ιωαννίνων και τον αρχαιολογικό χώρο της Δωδώνης, στοιχεία τα οποία διαμορφώνουν σε πολύ μεγάλο βαθμό την ταυτότητά της.

Οι ορεινοί όγκοι που υπάρχουν προσδίδουν στην υποπεριοχή ανάλογο χαρακτήρα, ενώ το ανάγλυφο γίνεται πιο ήπιο πλησιάζοντας προς την πόλη των Ιωαννίνων. Το υδρογραφικό δίκτυο αποτελείται στη βάση του από τον ποταμό Καλαμά, ο οποίος βρίσκεται στο δυτικό τμήμα, καθώς και τη λίμνη Παμβώτιδα. Τα προαναφερθέντα στοιχεία δίνουν τη δυνατότητα ανάπτυξης ήπιων μορφών τουρισμού, όπως ορεινού και αθλητικού τουρισμού. Συγκεκριμένα στη λίμνη Παμβώτιδα διοργανώνονται αθλητικοί αγώνες του υγρού στίβου, με πιο διαδεδομένους τους κωπηλατικούς αγώνες, αλλά και άλλους όπως canoe, kayak και σκι.

Σε αυτό το σημείο είναι απαραίτητο να υπογραμμιστεί ότι η λίμνη Παμβώτιδα έχει χαρακτηριστεί ως περιοχή οικοανάπτυξης, αφού αποτελεί ένα ιδιαίτερα σημαντικό οικοσύστημα, το οποίο φιλοξενεί μεγάλο χλωριδικό και πανιδικό απόθεμα. Στην περιοχή της λίμνης επιτρέπεται να αναπτυχθούν ήπιες μορφές τουρισμού, οι οποίες εναρμονίζονται με το οικοσύστημα και δεν διαταράσσουν την περιβαλλοντική ισορροπία. Επίσης η λίμνη περιλαμβάνεται στο δίκτυο NATURA 2000 (GR2130005), όπως και η ευρύτερη περιοχή της πόλης των Ιωαννίνων (GR2130012). Στην περιοχή του Μονοδενδρίου υπάρχει ένα Καταφύγιο Άγριας Ζωής, αυτό των Κουπακίων.

Ειδοποιός διαφορά της λίμνης Παμβώτιδας από τις υπόλοιπες λίμνες της χώρας είναι το γεγονός ότι περιλαμβάνει ένα νησί, το ονομαζόμενο Νησί των Ιωαννίνων. Τόσο το Νησί όσο και η λίμνη έχουν χαρακτηριστεί ως ΤΙΦΚ, ενώ όπως προαναφέρθηκε έχουν ενταχθεί στο δίκτυο NATURA 2000. Το Νησί αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι του φυσικού τοπίου της υποπεριοχής, ενώ παράλληλα συγκεντρώνει το ενδιαφέρον των επισκεπτών. Είναι σημαντικό να τονιστεί ότι η λίμνη καθορίζει σε μεγάλο βαθμό το αστικό τοπίο των Ιωαννίνων, δίνοντάς του έναν άκρως διαφορετικό χαρακτήρα από αυτόν που έχει καθιερωθεί για τον αστικό χώρο. Αποτελεί κύριο γνώρισμα του πολυσύνθετου φυσικού τοπίου και ανάγει τα Ιωάννινα σε μοναδικής αισθητικής πόλη. Δεν είναι τυχαίο μάλιστα το γεγονός ότι τα Ιωάννινα έχουν χαρακτηριστεί ως «πόλη - λίμνη», συνδέοντας άμεσα το αστικό αυτό σύνολο με έναν πόρο φυσικού ενδιαφέροντος.

Επιπλέον ο αστικός χώρος των Ιωαννίνων είναι αναβαθμισμένος χάρη στις ποικίλες πράσινες δομές που περιλαμβάνει. Πιο συγκεκριμένα, στο δυτικό όριο της πόλης υπάρχει ένα ευρύ περιαστικό δάσος, το οποίο έχει χαρακτηριστεί μάλιστα ως ΤΙΦΚ, ενώ στο νότιο τμήμα της υπάρχει το πάρκο Πυρσινέλλα.

Το οικολογικό ενδιαφέρον της υποπεριοχής αυξάνεται, λόγω του ότι περιλαμβάνει τμήμα των χαραγμένων περιπατητικών μονοπατιών, Ε6 και Ο3. Επίσης το σπήλαιο Περάματος, βόρεια των Ιωαννίνων, αποτελεί ένα σημαντικό πόρο φυσικού ενδιαφέροντος.

Το βασικότερο στοιχείο της φυσιογνωμίας της υποπεριοχής, από άποψη πόρων πολιτιστικού ενδιαφέροντος, αποτελεί ο αρχαιολογικός χώρος της Δωδώνης, καθώς και ορισμένοι άλλοι αρχαιολογικοί χώροι. Ο αρχαιολογικός χώρος της Δωδώνης είναι από τους αρχαιότερους της ηπειρωτικής Ελλάδας, ενώ το αρχαίο θέατρο που περιλαμβάνει είναι από τα μεγαλύτερα και καλύτερα σωζόμενα του είδους του. Το αρχαίο θέατρο μάλιστα, περιλαμβάνεται στην πολιτιστική διαδρομή των αρχαίων θεάτρων της Ηπείρου, τμήμα της οποίας αναπτύσσεται στη συγκεκριμένη υποπεριοχή. Άλλοι αξιόλογοι χώροι αρχαιολογικού ενδιαφέροντος

είναι το σπήλαιο Καστρίτσας, λόγω των ευρημάτων που έχουν ανακαλυφθεί εντός του, η αρχαία πόλη των Τεκμών και η αρχαία πόλη της Πασσαρώνας.

Στην υποπεριοχή έχουν κηρυχθεί ως παραδοσιακοί οι εξής οικισμοί: Αγ. Απόστολοι, Αμφιθέα, τμήμα της πόλεως των Ιωαννίνων, Κρανούλα, Κρύα, Κρυόβρυση, Λιγκιάδες, Λυκοτρίχι, Μάζια, Πέραμα, Περίβλεπος και Νησί Ιωαννίνων.

Τα μουσεία της υποπεριοχής είναι αρκετά, ενισχύοντας το αρχαιολογικό και ιστορικό ενδιαφέρον που παρουσιάζει. Το Μουσείο Ελληνικής Ιστορίας του Παύλου Βρέλλη, το Λαογραφικό Μουσείο Εταιρείας Ηπειρωτικών Μελετών, το Δημοτικό Μουσείο, το Βυζαντινό Μουσείο και το Αρχαιολογικό Μουσείο εντοπίζονται στην περιοχή της πόλης των Ιωαννίνων. Επίσης λειτουργεί το Ιστορικό Μουσείο στο Νησί των Ιωαννίνων.

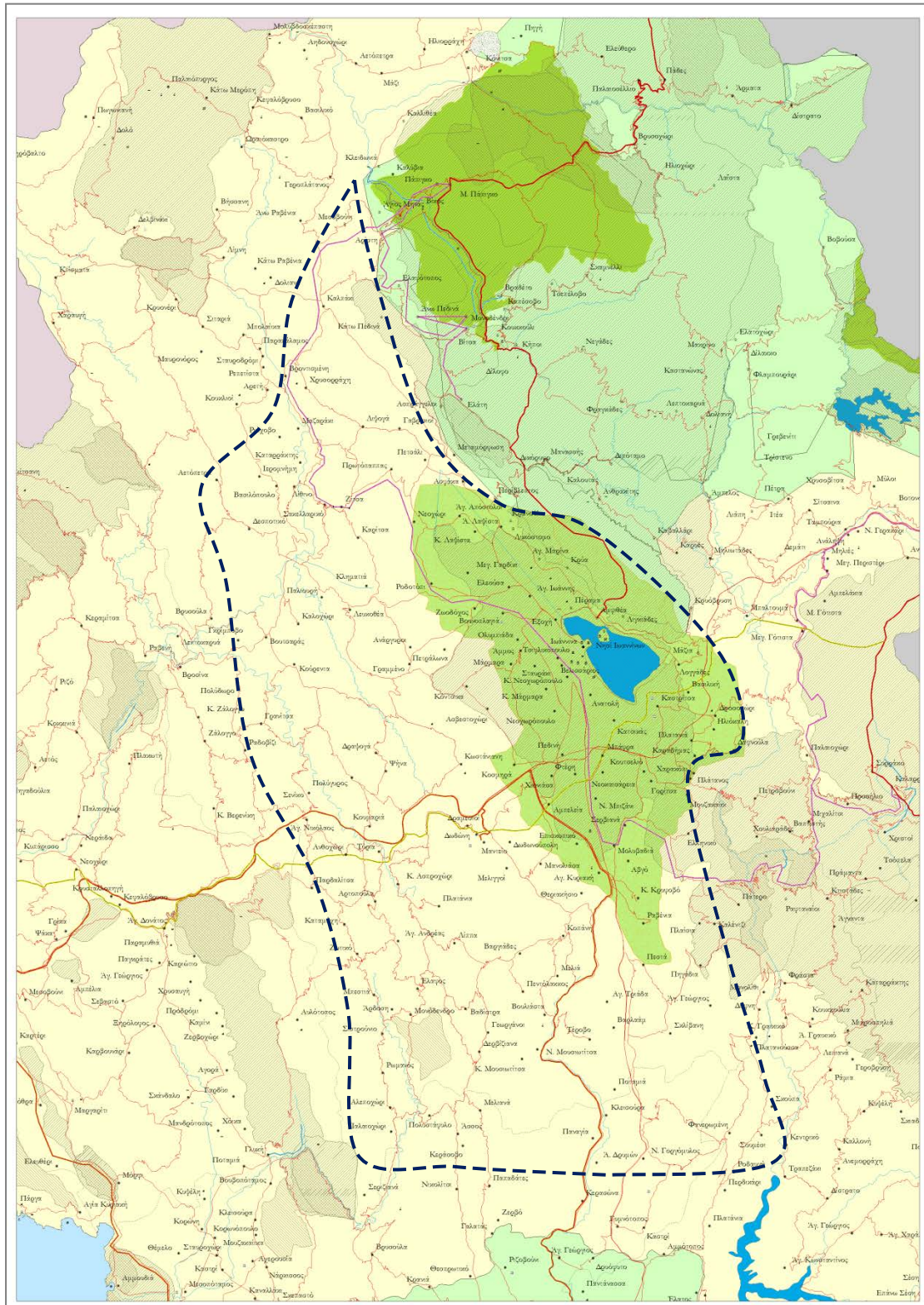
Επιπρόσθετα υπάρχουν δύο κηρυγμένοι νερόμυλοι, στα Βουλιάστα και στην Αγ. Κυριακή, ενώ ενδιαφέρον παρουσιάζουν ο Μεντρεσές του Βελή Τζαμιού στα Ιωάννινα, αλλά και το κτίριο του Δημαρχείου των Ιωαννίνων, λόγω ιστορικότητας και κατασκευαστικών χαρακτηριστικών. Σημαντικό στοιχείο του αστικού τοπίου των Ιωαννίνων είναι το Κάστρο, το οποίο παρουσιάζει ιστορικό και αρχιτεκτονικό ενδιαφέρον. Η ύπαρξη και η λειτουργία δύο βιβλιοθηκών και πινακοθηκών στα Ιωάννινα ενισχύει το πολιτιστικό προφίλ της υποπεριοχής. Συγκεκριμένα γίνεται λόγος για την Πινακοθήκη της Εταιρείας Ηπειρωτικών Μελετών (Ε.Η.Μ.) και για τη Ζωσιμαία Βιβλιοθήκη.

Σημαντική είναι η παρουσία εκκλησιών και μονών, οι οποίες μάλιστα είναι κηρυγμένες. Ο Μητροπολιτικός Ναός Αγ. Αθανασίου, το Παρεκκλήσιο του Νεομάρτυρος Αγ. Γεωργίου, ο Ναός Αγ. Μαρίας, ο Ναός Αγ. Νικολάου Κοπάνων και ο Ναός Αγ. Αικατερίνης στα Ιωάννινα, οι Μονές Αγ. Ιωάννη του Προδρόμου, Αγ. Παντελεήμονα, Αγ. Ν. Σπανού, Αγ. Νικολάου και Αγ. Ελεούσας στο Νησί των Ιωαννίνων αποτελούν χαρακτηριστικά παραδείγματα. Επιπρόσθετα αναφέρονται οι Ναοί Αγ. Νικολάου στο Πέραμα, Αγ. Ιωάννη στην Αγ. Μαρίνα, Αγ. Ιωάννη του Προδρόμου στην Κωστανιανή, Κοίμηση της Θεοτόκου στο Λύγγο, καθώς και η Μονή Καστρίτσας στην Καστρίτσα.

Στην περιοχή της Ζίτσας βρίσκονται σε λειτουργία δύο σύγχρονα οινοποιεία (Οινοποιείο Ζοίνος Α.Ε. και Κτήμα Γκλίβανος), τα οποία περιλαμβάνονται στη διαδρομή κρασιού της Ηπείρου.

Βάση της τοπικής οικονομίας αποτελεί ο τριτογενής τομέας, ο οποίος είναι ιδιαίτερα ανεπτυγμένος. Στα Ιωάννινα παρατηρείται υπερσυγκέντρωση υπηρεσιών και δραστηριοτήτων, οι οποίες σχετίζονται με την εκπαίδευση (Πανεπιστήμιο και ΤΕΙ Ιωαννίνων), την υγεία (Πανεπιστημιακό Νοσοκομείο Ιωαννίνων), καθώς και άλλες υπηρεσίες. Επίσης ο τουρισμός αποτελεί βασική παραγωγική δραστηριότητα, με το ενδιαφέρον να συγκεντρώνεται στα Ιωάννινα και στη Δωδώνη. Ο εμπλουτισμός της τουριστικής δραστηριότητας και η σύνδεσή της με τον πρωτογενή και δευτερογενή τομέα κρίνεται απαραίτητη για τη βιώσιμη ανάπτυξη της υποπεριοχής. Επιπλέον η ανάπτυξη ήπιων μορφών τουρισμού φαίνεται ότι μπορεί να δώσει νέα «πνοή» στην υποπεριοχή. Αναγκαία είναι η δρομολόγηση έργων βελτίωσης του

αεροδρομίου, το οποίο αποτελεί τον βασικό συνδυετικό κρικο της υποπεριοχής, αλλά και ολόκληρης της Ηπείρου, με την υπόλοιπη χώρα και κυρίως το εξωτερικό.

Χάρτης 7-8: Υποπεριοχή 6 - Ταυτότητα ορεινής – ημιορεινής περιοχής με οικολογικό και αρχαιολογικό ενδιαφέρον

7.4 Ανάπτυξη Πολιτιστικών Διαδρομών στην Περιφέρεια Ηπείρου

Το τουριστικό πρότυπο φαίνεται να διαφοροποιείται τα τελευταία χρόνια και να εναρμονίζεται με τις επιταγές των καιρών, που ορίζουν κάθε αναπτυξιακή προσπάθεια να είναι στραμμένη προς την «πράσινη» οικονομία, η οποία αξιοποιεί με όρους βιωσιμότητας το φυσικό και πολιτιστικό απόθεμα. Σε αυτή την κατεύθυνση και εστιάζοντας στον τομέα του τουρισμού, κρίνεται αναγκαία η διασύνδεση του τουρισμού με τον πολιτισμό, με στόχο την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας και της ελκυστικότητας του τουριστικού προϊόντος. Εξάλλου οι έννοιες του τουρισμού και του πολιτισμού είναι αλληλένδετες, αφού ένας προορισμός χαρακτηρίζεται ελκυστικός τόσο χάρη του φυσικού περιβάλλοντος όσο και χάρη της πολιτιστικής του ταυτότητας και κληρονομιάς.

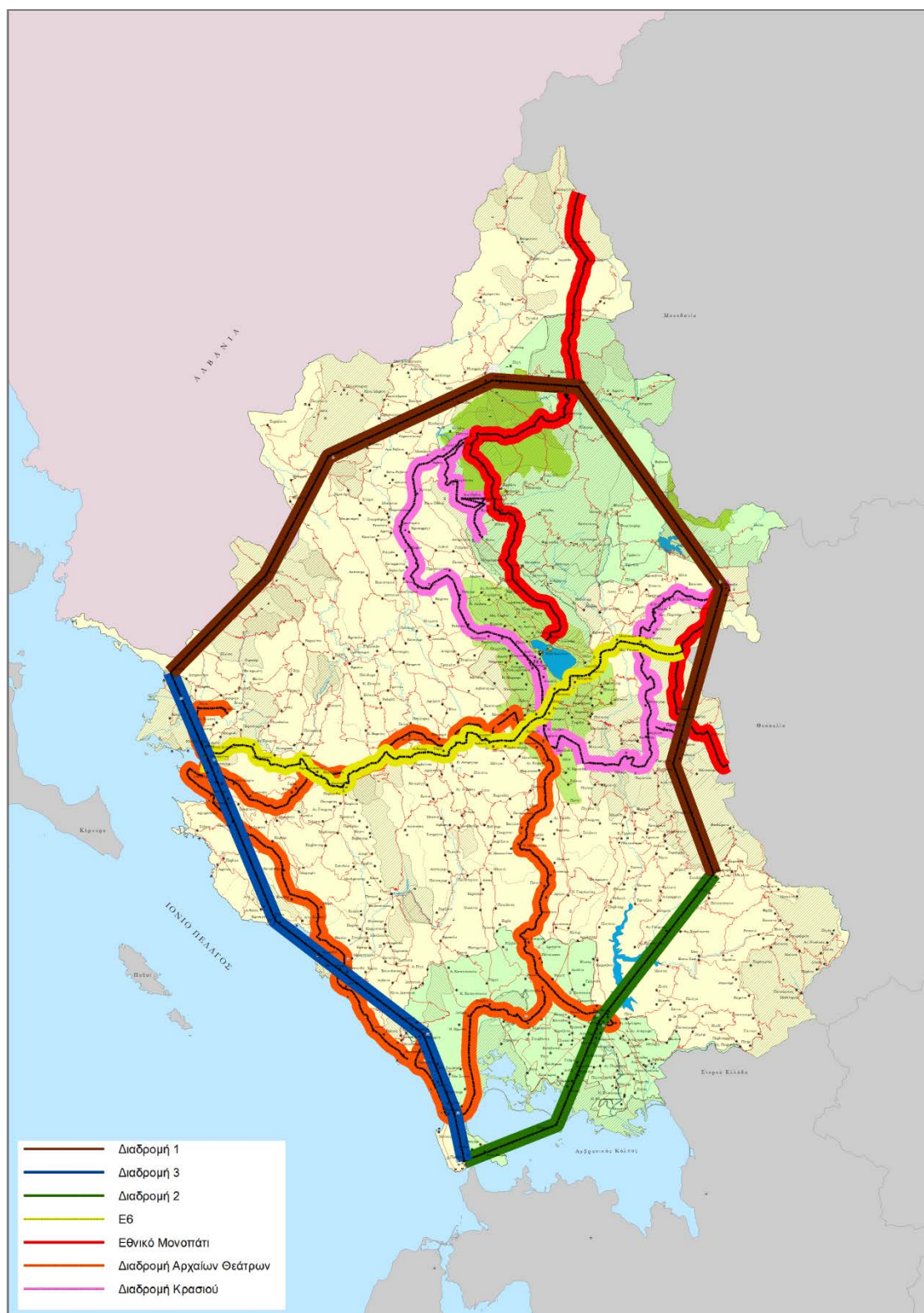
Ένα από τα βασικότερα εργαλεία διασύνδεσης του τουρισμού και του πολιτισμού, αποτελούν οι πολιτιστικές διαδρομές, καθώς συνδέουν τους πολιτιστικούς πόρους μεταξύ τους, ενσωματώνοντάς τους σε ένα ευρύτερο δίκτυο με αναπτυξιακά χαρακτηριστικά. Οι πολιτιστικές διαδρομές συμβάλλουν στην τοπική ανάπτυξη, αξιοποιώντας τους διαθέσιμους πόρους στο σύνολό τους, με γνώμονα τη βιωσιμότητα και τη διαγενεακή ισότητα. Οι πολιτιστικές διαδρομές μάλιστα συμβάλλουν, όχι μόνο στην αύξηση των τουριστικών ροών σε μια περιοχή, αλλά κυρίως στην άρση των ανισοτήτων μέσω της διάχυσης των ροών αυτών στο σύνολό της, ενώ λειτουργούν ως μηχανισμοί εκτόνωσης τουριστικά φορτισμένων περιοχών και δημιουργίας ευκαιριών για άλλες, λιγότερο ανεπτυγμένες.

Από τη μέχρι τώρα ανάλυση προκύπτει ότι η Περιφέρεια Ηπείρου διαθέτει ένα πλούσιο φυσικό και πολιτιστικό απόθεμα, το οποίο σε πολλές περιπτώσεις είναι ανέπαφο και δεν έχει αξιοποιηθεί στο βαθμό που του αρμόζει. Η ποικιλότητα και η ποιότητα των πολιτιστικών πόρων θεωρούνται η βάση πάνω στην οποία στηρίζεται κάθε αναπτυξιακή προσπάθεια και χωροταξική παρέμβαση για την περιοχή μελέτης. Υπό αυτό το πρίσμα, τα εν λόγω χαρακτηριστικά αποτελούν τα κύρια συγκριτικά πλεονεκτήματα για την ανάδειξη της φυσιογνωμίας της Περιφέρειας και την ενίσχυση της εξωστρέφειάς της.

Στο πλαίσιο δράσης, το οποίο έχει σαφώς οριστεί από τα ανώτερα επίπεδα σχεδιασμού, καθώς και στη βάση της καταγραφής - χαρτογράφησης και της διεξοδικής περιγραφής των πολιτιστικών πόρων, στόχος είναι η προσέλκυση επισκεπτών, προσανατολισμένων σε οικολογικά, φυσικά και πολιτιστικά ενδιαφέροντα. Για αυτό τον λόγο προτείνεται η ανάπτυξη ενός ευρέος περιφερειακού δικτύου πολιτιστικών διαδρομών, οι οποίες θα αναδεικνύουν την ιδιαίτερη ταυτότητα καθεμίας από τις υποπεριοχές που αναλύθηκαν στο Κεφάλαιο 7.3, μέσω της δικτύωσης των διαθέσιμων πολιτιστικών πόρων με τη διαδρομή που διατρέχει το σύνολο της υποπεριοχής. Παράλληλα, οι έξι υποπεριοχές που έχουν δημιουργηθεί διασυνδέονται μέσω των διαδρομών και εν γένει μέσω του δικτύου, αναδεικνύοντας τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους και την τοπική τους ταυτότητα. Κατά αυτό τον τρόπο δημιουργείται ένα *ενιαίο πολυποίκιλο πολιτιστικό σύνολο*, με υποπεριοχές οι οποίες αλληλοσυμπληρώνουν η μία την άλλη και διατηρούν μία συνεχή και διαδραστική σχέση μεταξύ τους.

Οι διαδρομές που διαρθρώνονται στη χωρική ενότητα της Περιφέρειας Ηπείρου, προωθώντας τους πλούσιους πολιτιστικούς πόρους, φυσικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος, παρουσιάζονται στο Χάρτη 7-9.

Χάρτης 7-9: Δίκτυο πολιτιστικών διαδρομών στην Περιφέρεια Ηπείρου

7.4.1 Διαδρομή 1 – Διαδρομή ορεινού μετώπου

Η Διαδρομή 1 αναπτύσσεται στο βόρειο τμήμα της Περιφέρειας Ηπείρου, διατρέχοντας κατά μήκος το σύνολο του ορεινού μετώπου που εντοπίζεται στη συγκεκριμένη περιοχή. Ειδικότερα πρόκειται για τα όρη Τσαμαντά στα δυτικά, καθώς και για την οροσειρά της Πίνδου, από την ευρύτερη περιοχή των Πωγωνοχωρίων έως την περιοχή των Κεντρικών Τζουμέρκων. Η γεωγραφική διάταξη των ορεινών όγκων διαμορφώνει σε μεγάλο βαθμό τη συγκεκριμένη διαδρομή, ενώ παράλληλα λαμβάνονται υπόψη η ποιότητα και η ποικιλία των πολιτιστικών πόρων, καθώς και η ταυτότητα των υποπεριοχών που αυτή διατρέχει.

Η Διαδρομή 1 δεν αναπτύσσεται κατά μήκος κάποιου σημαντικού οδικού άξονα. Αντιθέτως, η οδική σύνδεση των επιμέρους περιοχών και οικισμών κρίνεται ανεπαρκής και σε ορισμένα σημεία έως και προβληματική, με αποτέλεσμα να είναι αναγκαία η βελτίωση του τοπικού οδικού δικτύου. Ωστόσο, η αποπεράτωση του Δυτικού Άξονα, ο οποίος θα συνδέει την Αμφιλοχία με την Άρτα, θα συνεχίζει μέχρι τα Ιωάννινα και θα φτάνει στα ελληνοαλβανικά σύνορα, στην Κακαβιά (κοντά στον οικισμό Κτίσματα), αναμένεται να ενισχύσει την πρόσβαση στη Διαδρομή 1. Κατά αυτό τον τρόπο οι τουριστικές ροές θα κινούνται ανεμπόδιστα, με ευκολία και ταχύτητα, καθιστώντας τη συγκεκριμένη διαδρομή έναν ισχυρό αναπτυξιακό άξονα για το σύνολο της Περιφέρειας.

Η αρχή της διαδρομής ορίζεται στην υποπεριοχή 5 και συγκεκριμένα στη Σαγιάδα Θεσπρωτίας, η οποία λειτουργεί ως κόμβος διασύνδεσης με τη Διαδρομή 3 (διαδρομή παράκτιου μετώπου). Η Σαγιάδα στη διαδρομή αυτή λειτουργεί κυρίως επικουρικά, προωθώντας τις τουριστικές ροές από το δυτικό παράκτιο μέτωπο και το λιμάνι της Ηγουμενίτσας προς τα βόρεια.

Επόμενος οικισμός είναι ο παραδοσιακός οικισμός της Καμίτσανης, ο οποίος βρίσκεται εντός περιοχής NATURA και κοντά σε ΚΑΖ με ιδιαίτερο οικολογικό ενδιαφέρον. Χαρακτηριστικά στοιχεία της περιοχής είναι τα παραδοσιακά γεφύρια, αλλά και οι κηρυγμένες εκκλησίες, τα οποία αποτελούν πόλο έλξης επισκεπτών.

Η διαδρομή συνεχίζει στην υποπεριοχή 1 και στο Δελβινάκι, το οποίο αποτελεί κέντρο των Πωγωνοχωρίων, συγκεντρώνοντας ορισμένες αστικές λειτουργίες. Επίσης από το Δελβινάκι διέρχεται η βασική οδική και τελωνειακή σύνδεση της Περιφέρειας με την Αλβανία (Κακαβιά), γεγονός που ενισχύει την απαίτηση για αναβάθμιση του αναπτυξιακού του ρόλου. Οι δραστηριότητες που προτείνονται είναι κυρίως ήπιες, με έμφαση στον αγροτουρισμό και στην αξιοποίηση του ορεινού τοπίου μέσω περιηγήσεων και περιπάτων. Στο Δελβινάκι διοργανώνονται τοπικές εορτές και πολιτιστικές εκδηλώσεις καθ' όλη τη διάρκεια του έτους, οι οποίες συμβάλλουν στην προσέλκυση επισκεπτών και στην εξωστρέφεια. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η γιορτή του τσίπουρου τον Νοέμβριο, όπου προωθείται ένα από τα βασικότερα τοπικά προϊόντα της περιοχής μελέτης. Αντίστοιχες εκδηλώσεις είναι απαραίτητες για την προβολή του Δελβινακίου, αλλά και των κοντινών οικισμών με αντίστοιχο προφίλ, όπως το Καλπάκι, το Κεφαλόβρυσο και ο Παρακάλαμος. Ο οικισμός δεν δύναται να φιλοξενήσει μεγάλο αριθμό επισκεπτών τόσο λόγω του μικρού πληθυσμιακού του μεγέθους όσο και λόγω ανεπάρκειας εγκαταστάσεων και υποδομών. Για αυτό τον λόγο προτείνεται η

διάχυση των επισκεπτών σε κοντινούς οικισμούς, όπως αυτοί που προαναφέρθηκαν.

Έχοντας ως βάση έναν από τους οικισμούς, δίνεται η δυνατότητα για ημερήσιες εκδρομές με πολυποίκιλο περιεχόμενο. Επίσκεψη σε κηρυγμένες μονές και εκκλησίες (Κουκλιοί, Κάτω Μερόπη, Μολυβδοσκεπάστη), στα πολυάριθμα παραδοσιακά γεφύρια και παλιούς νερόμυλους, αλλά και πεζοπορία στη χαράδρα του Κουβαρά.

Η Διαδρομή 1 συνεχίζει στην Κόνιτσα, η οποία αποτελεί ένα δυναμικό ημιαστικό κέντρο των Μαστροχωρίων. Ο παραδοσιακός της χαρακτήρας, σε συνδυασμό με το πλούσιο φυσικό περιβάλλον, την καθιστά όχι μόνο τμήμα της συγκεκριμένης διαδρομής, αλλά και αυτόνομο προορισμό. Η Κόνιτσα διαθέτει τις κατάλληλες υποδομές φιλοξενίας, ώστε να αποτελέσει τη βάση εν δυνάμει επισκεπτών. Το μοντέλο τουριστικής ανάπτυξης που προτείνεται είναι αντίστοιχο με αυτό που έχει επικρατήσει στο Μέτσοβο. Με άλλα λόγια προτείνεται η ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού, η οποία έχει επιτευχθεί έως ένα βαθμό, με ενίσχυση μέσω της σύνδεσης του τουριστικού προϊόντος με τον αγρο-διατροφικό τομέα. Επίσης, αναμένεται να ενισχυθεί ο ρόλος της ως κέντρο χειμερινού, ορεινού και εναλλακτικού τουρισμού, με την κατασκευή του τμήματος του Δυτικού Άξονα Ιωάννινα – Κόνιτσα, το οποίο θα βελτιώσει την προσπελασιμότητά της. Η εγγύτητά της με τον Εθνικό Δρυμό Βίκου – Αώου, καθώς και με ποικίλες περιοχές περιβαλλοντικού ενδιαφέροντος, δίνουν τη δυνατότητα για τουριστικές δραστηριότητες, όπως φυσιολατρικές, οικοτουριστικές και αθλητικές. Ορισμένες διαδρομές μικρού μήκους που προτείνονται από τον Φορέα Διαχείρισης Εθνικού Πάρκου Β. Πίνδου και παρουσιάζουν ενδιαφέρον είναι οι εξής:

- Κόνιτσα – Τραπεζίτσα,
- Γεφύρι Κόνιτσας – Μονή Παναγίας Στομίου,
- Κόνιτσα – Χαράδρα Αώου – Δρακολίμνη Τύμφης,
- Κόνιτσα – Βρυσοχώρι,
- Παλαιοσέλι – Ορειβατικό Καταφύγιο – Δρακολίμνη Σμόλικα – Αγ. Παρασκευή, και
- Χιονοδρομικό Κέντρο Βασιλίτσας – Κορυφή Βασιλίτσας.

Στους Πάδες, η Διαδρομή 1 συναντά το περιπατητικό μονοπάτι Ο3, με αποτέλεσμα να είναι εφικτή η μετάβαση προς τα Μαστροχώρια ακολουθώντας βόρεια το Ο3, προς τα Ιωάννινα ακολουθώντας νότια το Ο3 ή συνεχίζοντας τη χάραξη της Διαδρομής 1, βαίνοντας παράλληλα με την οροσειρά της Πίνδου. Οι Πάδες είναι ο οικισμός εκείνος ο οποίος λειτουργεί ως ορμητήριο των επισκεπτών του χιονοδρομικού κέντρου στη Βασιλίτσα. Επιπλέον βρίσκεται κοντά σε παραδοσιακούς οικισμούς, οι οποίοι παρουσιάζουν ενδιαφέρον, όπως το Βρυσοχώρι, το Ηλιοχώρι και τα Λαΐστα.

Ακολουθώντας τη Διαδρομή 1 με κατεύθυνση προς τα νότια, η διαδρομή οδηγεί στο Μέτσοβο, το οποίο αποτελεί δυναμικό χειμερινό προορισμό. Συγκεντρώνει

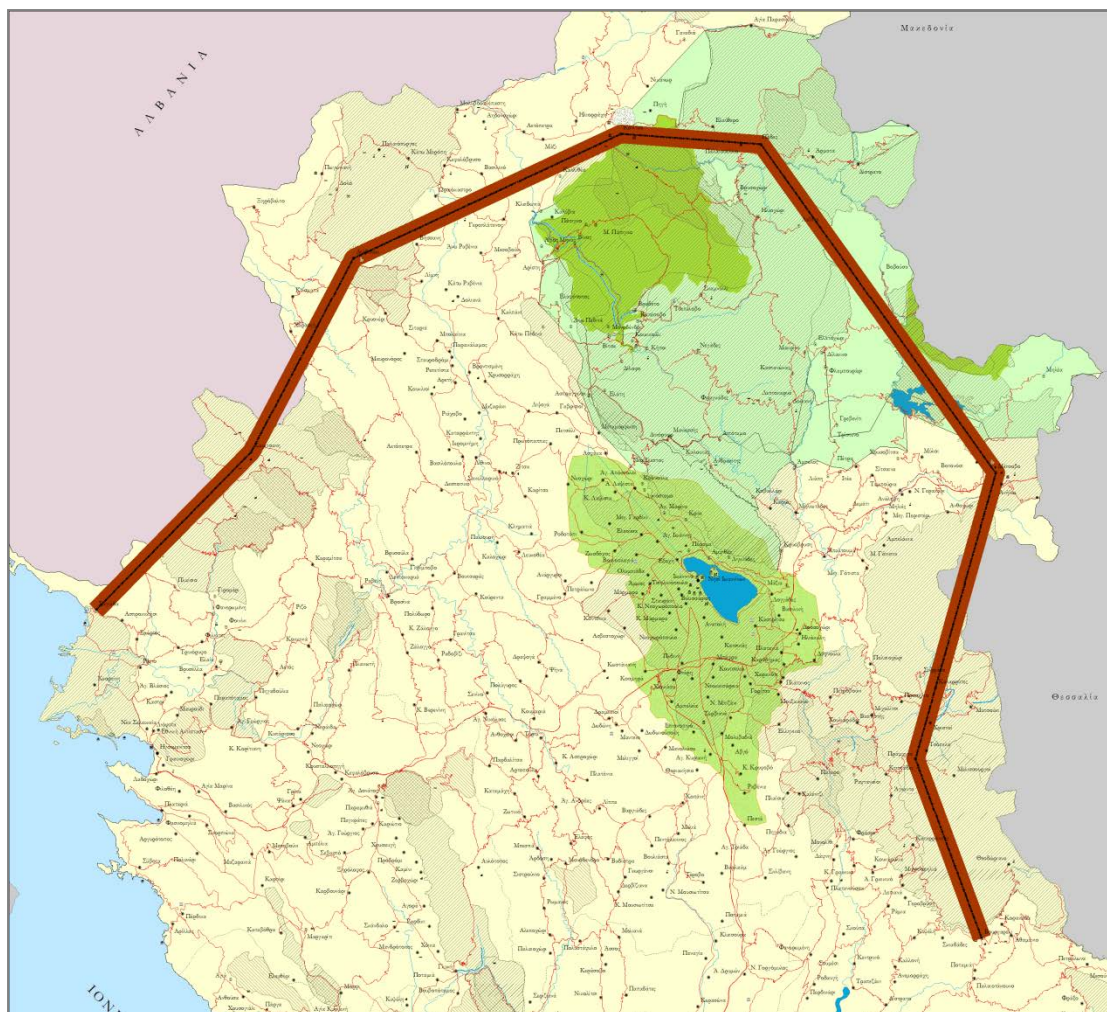
πλήθος πολιτιστικών πόρων, αποτελεί πυρήνα της υποπεριοχής 2, ενώ η άρτια οδική σύνδεση με τα Ιωάννινα το καθιστούν πλήρως προσβάσιμο. Οι δραστηριότητες που προτείνονται αφορούν κυρίως τον εμπλουτισμό και τη διεύρυνση του ήδη παρεχόμενου τουριστικού προϊόντος. Ειδικότερα, είναι εφικτή η προώθηση του Μετσόβου ως προορισμού συνεδριακού τουρισμού, ενώ παράλληλα με τις δραστηριότητες του ορεινού τουρισμού που έχουν αναπτυχθεί, προτείνεται η ορθή αξιοποίηση της λίμνης Αώου. Η συγκεκριμένη λίμνη έχει χαρακτηριστεί ως ΤΙΦΚ και μπορεί να ενταχθεί στην περιήγηση της ευρύτερης περιοχής. Η εγγύτητα του Μετσόβου με το ανατολικό Ζαγόρι δίνει τη δυνατότητα επίσκεψης των παραδοσιακών οικισμών της περιοχής, καθώς και των πέτρινων γεφυριών, αλλά και άλλων μνημείων της τοπικής παράδοσης. Στο Μέτσοβο λειτουργεί ένα σύγχρονο οινοποιείο, το οποίο έχει ενταχθεί στη διαδρομή κρασιού της Περιφέρειας. Κατά αυτό τον τρόπο, υπάρχει η δυνατότητα μίας ημερήσιας εκδρομής ακολουθώντας τη διαδρομή κρασιού και έχοντας ως ορμητήριο το Μέτσοβο, όπου υπάρχουν πολλές επιλογές αναφορικά με τη διαμονή. Ενδιαφέρουσα είναι η διαδρομή «παραδοσιακός οικισμός Μηλέας – Βάλια Κάλντα – Αρκουδόρεμα – Βοβούσα βόρεια του Μετσόβου».

Συνεχίζοντας εντός της υποπεριοχής 2, η Διαδρομή 1 οδηγεί στα Πράμαντα, που λειτουργούν ως κέντρο για την περιοχή των Τζουμέρκων. Δίνεται η δυνατότητα για δραστηριότητες τουρισμού περιπέτειας, ορεινού τουρισμού και γενικότερα εναλλακτικών μορφών, οι οποίες αξιοποιούν το σύνολο των πόρων φυσικού ενδιαφέροντος, όπως τα φαράγγια, τη χαράδρα, αλλά και το ευρύτερο προστατευόμενο τοπίο. Οι ολιγάριθμοι παραδοσιακοί οικισμοί στα Τζουμέρκα προσδίδουν στην περιοχή έναν ιδιαίτερο χαρακτήρα και αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα του περιβάλλοντος.

Η Διαδρομή 1 ολοκληρώνεται στο Βουργαρέλι, το οποίο αποτελεί κέντρο των Κεντρικών Τζουμέρκων. Παρά το γεγονός ότι τα Κεντρικά Τζουμέρκα παρουσιάζουν ένα αξιόλογο φυσικό περιβάλλον, εφάμιλλο με αυτό των περιοχών στο βόρειο τμήμα της διαδρομής, καθώς και πλούσιους πόρους πολιτιστικού ενδιαφέροντος, παρουσιάζουν χαμηλή επισκεψιμότητα. Για αυτό τον λόγο, η εν λόγω διαδρομή, συνδέοντας τις δημοφιλείς περιοχές της Βόρειας Πίνδου (Ζαγοροχώρια, Μέτσοβο, Β. Τζουμέρκα) με την αποδυναμωμένη περιοχή των Κεντρικών Τζουμέρκων, επιτυγχάνει τη διάχυση των ροών των επισκεπτών στο σύνολο του βόρειου και ανατολικού ορεινού μετώπου.

Η παρουσίαση και προώθηση της Διαδρομής 1 ως μίας *ενιαίας και ολοκληρωμένης τουριστικής εμπειρίας*, που είναι πλούσια σε δραστηριότητες και επιλογές, επιδιώκει τη σύνδεση των υποπεριοχών 1 και 2, οι οποίες παρουσιάζουν κοινά στοιχεία ταυτότητας (ορεινότητα), αλλά και διαφορετικά όσον αφορά στους πολιτιστικούς πόρους που συγκεντρώνουν. Αυτή όμως η διαφορετικότητα αξιοποιείται με τη βοήθεια της Διαδρομής 1, ώστε να γίνει εμφανής η συμπληρωματικότητα των δύο υποπεριοχών.

Χάρτης 7-10: Διαδρομή 1 – Διαδρομή ορεινού μετώπου

7.4.2 Διαδρομή 2 – Διαδρομή νότιου μετώπου

Η Διαδρομή 2 αναπτύσσεται στο νότιο τμήμα της Περιφέρειας, διατρέχοντας τις υποπεριοχές 2 και 3. Αποτελεί σημαντικό τμήμα του πολιτιστικού δικτύου διαδρομών της υπό μελέτη περιοχής, αφού επιτυγχάνει τη σύνδεση του ορεινού μετώπου της βόρειας και ανατολικής Ηπείρου με το παράκτιο μέτωπο των δυτικών παραλιών, μέσω μιας διαδρομής με ιδιαίτερο οικολογικό και πολιτιστικό ενδιαφέρον.

Αφετηρία της διαδρομής είναι το Βουργαρέλι, το οποίο αποτελεί *κόμβο διεπαφής* με τη Διαδρομή 1. Στην περιοχή κοντά στο Βουργαρέλι και στην περιοχή των Νότιων Τζουμέρκων αναπτύσσονται αγροτουριστικές και οικοτουριστικές δραστηριότητες, προσαρμοσμένες στο καθεστώς περιβαλλοντικής προστασίας (περιοχές NATURA), οι οποίες μεριμνούν ώστε ο επισκέπτης να αποκομίζει την εμπειρία συμμετοχής στην αγροτική ζωή. Η σύνδεση των Νότιων Τζουμέρκων με το βόρειο ορεινό μέτωπο (σύνδεση Διαδρομών 1 και 2) αποτελεί σημαντικό παράγοντα για την τοπική ανάπτυξη, εφόσον η συγκεκριμένη περιοχή είναι αρκετά αποδυναμωμένη εξαιτίας της περιορισμένης επισκεψιμότητας. Οι κηρυγμένες μονές και εκκλησίες που υπάρχουν σε πολλούς από τους οικισμούς (Βουργαρέλι, Πηγές,

Ασφακτερό, Καρπίνο, Μεγαλόχαρη), καθιστούν την περιοχή ιδανικό προορισμό για θρησκευτικό τουρισμό.

Συνεχίζοντας τη Διαδρομή 2, ο επισκέπτης οδηγείται στον πυρήνα της υποπεριοχής 3, την Άρτα. Η αυξημένη συγκέντρωση εκκλησιών και μονών ενισχύει το προφίλ της περιοχής ως προορισμό θρησκευτικού τουρισμού. Σημαντικά ιστορικά και παραδοσιακά κτίρια, μνημεία και φρούρια συμπληρώνουν το πεδίο δραστηριοτήτων αστικού και πολιτιστικού τουρισμού στην Άρτα.

Παράλληλα η τεχνητή λίμνη Πουρναρίου, που βρίσκεται στα βόρεια της πόλης, δύναται να φιλοξενήσει ήπιες μορφές τουρισμού, δημιουργώντας έναν πόλο φυσιολατρικού και οικολογικού ενδιαφέροντος για την ευρύτερη περιοχή της Άρτας.

Στα νότια παράλια της Περιφέρειας Ηπείρου εντοπίζεται το Εθνικό Πάρκο Υγροτόπων Αμβρακικού, το οποίο αποτελεί μία ζώνη ήπιας τουριστικής ανάπτυξης και οικοτουρισμού. Για την αρτιότερη σύνδεση του Αμβρακικού με το πολιτιστικό δίκτυο που προτείνεται, ορίζεται η Κορωνησία ως σταθμός της Διαδρομής 2. Η Κορωνησία δεν μπορεί να φιλοξενήσει μεγάλο όγκο επισκεπτών, αλλά αποτελεί ιδανικό τόπο προς επίσκεψη και επαφή με την αλιευτική παράδοση της περιοχής μελέτης. Οι δραστηριότητες που προτείνονται προς ανάπτυξη εντός του Πάρκου του Αμβρακικού είναι εναρμονισμένες με την υψηλή ευαισθησία του οικοσυστήματος, χωρίς να απαιτούν δόμηση ή να κλονίζουν την ισορροπία του βιότοπου. Χαρακτηριστικά αναφέρονται ορισμένες δραστηριότητες, όπως για παράδειγμα διαδρομές στον υγροβιότοπο, bird watching, επισκέψεις σε μουσεία φυσικής ιστορίας κ.ά.

Επιπρόσθετα, η πόλη της Άρτας λειτουργεί ως *κόμβος διεπαφής* της Διαδρομής 2 με τη διαδρομή των αρχαίων θεάτρων, στοιχείο που εμπλουτίζει το πεδίο επιλογών του επισκέπτη. Ακολουθώντας τη διαδρομή των αρχαίων θεάτρων, υπάρχει η δυνατότητα μετάβασης στα υπόλοιπα αρχαία θέατρα του δικτύου, πέρα από το αρχαίο θέατρο της Αμβρακίας στην Άρτα.

Η Διαδρομή 2 ολοκληρώνεται στην Πρέβεζα, όπου συνδέεται με τη Διαδρομή 3 και το δυτικό παράκτιο μέτωπο. Η σύνδεση αυτή δίνει τη δυνατότητα στον επισκέπτη να συνδυάσει την εμπειρία στον παράκτιο χώρο του Αμβρακικού, ο οποίος φέρει λιμναία χαρακτηριστικά, με αυτή του δυτικού παράκτιου μετώπου, με αμιγώς θαλάσσια χαρακτηριστικά. Κατά αυτό τον τρόπο επιτυγχάνεται η εκτόνωση του αυξημένου τουριστικού όγκου που απαντάται στην Πρέβεζα, προς τον Αμβρακικό κόλπο, την Άρτα και το νοτιοδυτικό τμήμα της Περιφέρειας.

Χάρτης 7-11: Διαδρομή 2 – Διαδρομή νότιου μετώπου

7.4.3 Διαδρομή 3 – Διαδρομή παράκτιου μετώπου

Η Διαδρομή 3 εκτείνεται στο δυτικό παράκτιο μέτωπο της Περιφέρειας Ηπείρου, συνδέοντας τις υποπεριοχές 4 και 5. Αφετηρία έχει τη Σαγιάδα, η οποία δεν δύναται να φιλοξενήσει μεγάλο αριθμό επισκεπτών. Για αυτό τον λόγο προτιμάται η Ηγουμενίτσα, η οποία βρίσκεται σε κοντινή απόσταση και αποτελεί τον επόμενο σταθμό της διαδρομής. Ωστόσο λόγω του φυσικού της πλούτου, η Σαγιάδα ενδείκνυται για ήπιες δραστηριότητες στο Δέλτα του Καλαμά, όπως είναι μικρές περιπατητικές διαδρομές ή διαδρομές με ποδήλατο. Αξιόλογοι είναι οι κοντινοί παραδοσιακοί οικισμοί, Πλαίσιο, Γιρομέρι, Φανερωμένη και Φοινίκι, ενώ τοπόσημο αποτελεί το μνημειακό δέντρο στην Ελαία.

Συνεχίζοντας προς την Ηγουμενίτσα, όπου συναντώνται η Διαδρομή 3 με το μονοπάτι Ε6 και τη διαδρομή αρχαίων θεάτρων, δίνονται πολλαπλές επιλογές στον επισκέπτη ανάλογα με το είδος της δραστηριότητας που επιθυμεί να ακολουθήσει. Ακολουθώντας το Ε6, η διαδρομή είναι κυρίως φυσιολατρική και οδηγεί στην ενδοχώρα και προς το ορεινό μέτωπο της Πίνδου, ενώ ακολουθώντας τη διαδρομή αρχαίων θεάτρων έχει τη δυνατότητα να επισκεφθεί αξιόλογους πολιτιστικούς χώρους, με σημαντική ιστορική και αρχαιολογική αξία. Η Ηγουμενίτσα αποτελεί

κομβικό σημείο για τη Διαδρομή 3, λόγω του λιμένα της, αλλά και λόγω των τριών διαδρομών που τη διατρέχουν. Για αυτό τον λόγο προτείνεται η μέριμνα, ώστε το λιμάνι να αποκτήσει την πρόσθετη λειτουργία του ως υποδοχέα πλοίων κρουαζιέρας, προωθώντας τις ροές των επισκεπτών προς τα βόρεια, νότια και προς την ενδοχώρα.

Η Διαδρομή 3 συνεχίζει διατρέχοντας μία σημαντική περιοχή μαζικού τουρισμού, ειδικά κατά τη θερινή περίοδο, η οποία είναι η παράκτια περιοχή μεταξύ Ηγουμενίτσας και Πάργας. Το παρόν τουριστικό πρότυπο έχει στηριχθεί σχεδόν αποκλειστικά στο πρότυπο «ήλιος και θάλασσα» και φέρεται να φθίνει χρόνο με το χρόνο. Για αυτόν τον λόγο είναι απαραίτητο να εμπλουτιστεί κατάλληλα, ώστε να καταστεί βιώσιμο. Για τον σκοπό αυτό είναι απαραίτητο να συμπεριληφθούν οι αξιόλογοι πόροι πολιτιστικού ενδιαφέροντος, όπως ο αρχαιολογικός χώρος πλησίον της Πέρδικας, αλλά και πόροι που βρίσκονται στην ενδοχώρα. Κοντινοί πόροι οι οποίοι παρουσιάζουν ενδιαφέρον και μπορούν να εμπλουτίσουν τη διαδρομή είναι το Σκάνδαλο (πέτρινα γεφύρια), τα κάστρα στην Ανθούσα, στην Πάργα και στο Μαργαρίτι, το μνημείο στο Σούλι, τα όρη Παραμυθιάς (εναλλακτικές μορφές τουρισμού), το φαράγγι στη Γλυκή (πεζοπορία, αναρρίχηση), καθώς και οι περιοχές NATURA (παρατήρηση χλωρίδας και πανίδας). Παράλληλα, η μαρίνα της Πάργας μπορεί να λειτουργήσει ως χώρος υποδοχής σκαφών, αναδεικνύοντας την περιοχή ως προορισμό τουρισμού σκαφών και θαλάσσιου τουρισμού σε ολόκληρη τη Μεσόγειο.

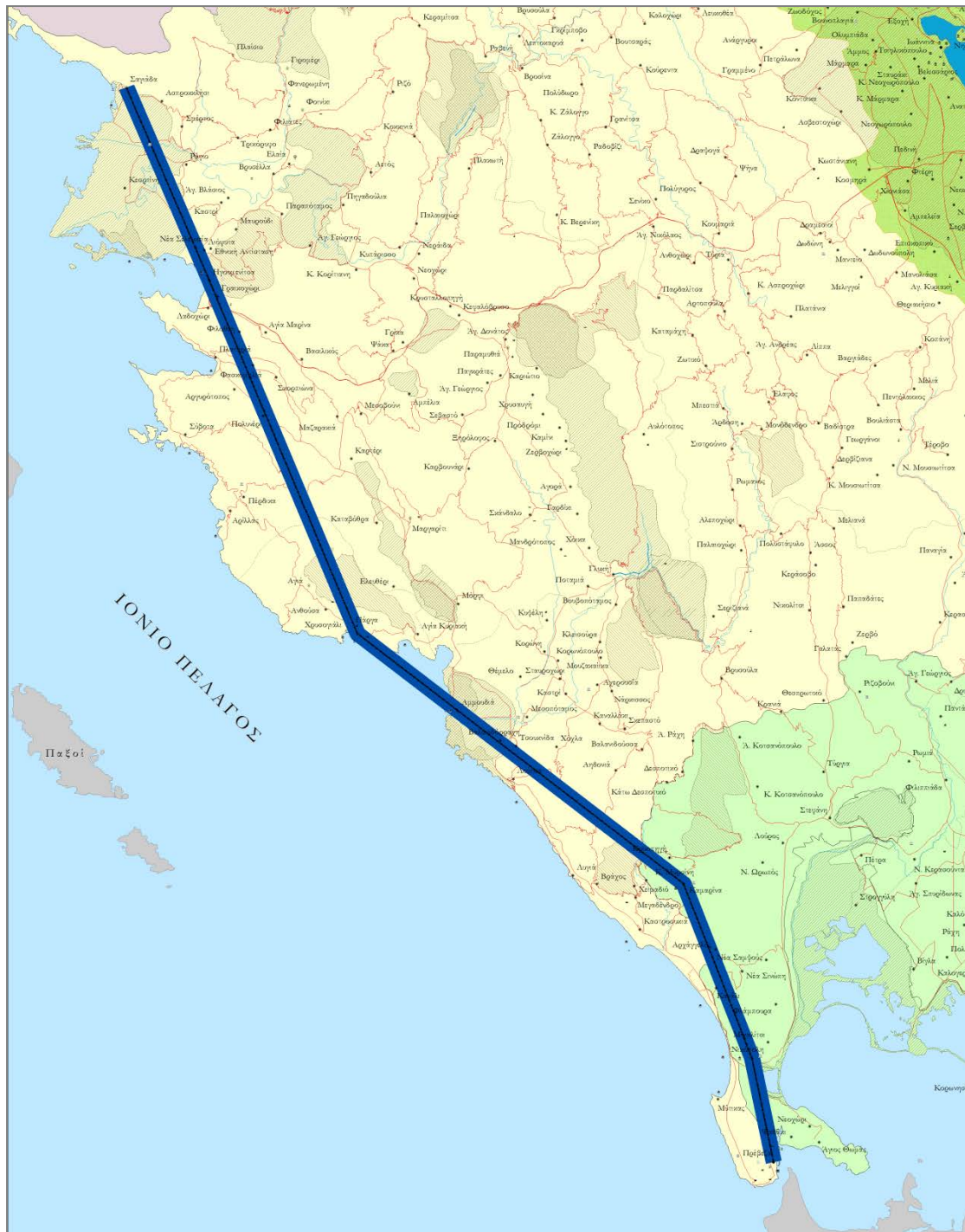
Το τμήμα της Διαδρομής 3 μεταξύ Πάργας και Καμαρίνας δίνει τη δυνατότητα, πέραν από τις δραστηριότητες του μαζικού τουρισμού (παραλίες), της επίσκεψης σε σημαντικούς αρχαιολογικούς χώρους (Αχερουσία, Καμαρίνα), μονές και εκκλησίες (Κυψέλη) και κάστρα (Μεγαδένδρο).

Η επαφή της Διαδρομής 3 με τη διαδρομή αρχαίων θεάτρων σε δύο σημεία (Καμαρίνα, Νικόπολη) ενισχύει την προσπάθεια εμπλουτισμού της παράκτιας διαδρομής, συνδέοντάς την άρρηκτα με την αρχαιολογική ταυτότητα της υποπεριοχής 4.

Η διαδρομή ολοκληρώνεται στην Πρέβεζα, όπου συνδέεται με τη Διαδρομή 2. Η άρτια σύνδεση της Πρέβεζας με την Αιτωλοακαρνανία διευκολύνει την είσοδο των ροών από τη Στερεά Ελλάδα στην Περιφέρεια, ενώ το αεροδρόμιο του Ακτίου λειτουργεί επικουρικά στο δίκτυο μεταφορών της Ηπείρου. Στην Πρέβεζα δίνεται η δυνατότητα στον επισκέπτη να ακολουθήσει είτε τη Διαδρομή 2 και να οδηγηθεί προς τα ανατολικά της Περιφέρειας είτε να ακολουθήσει τη διαδρομή που μελετάται και να κινηθεί στο δυτικό παράκτιο μέτωπο, με πολλαπλές επιλογές μετάβασης προς τα βόρεια και την ενδοχώρα.

Η Πρέβεζα δύναται να λειτουργήσει ως μαρίνα, ενισχύοντας το δίκτυο τουρισμού σκαφών που προτείνεται στο δυτικό παράκτιο τμήμα της Περιφέρειας Ηπείρου. Επίσης φιλοξενεί σπουδαιούς πόρους πολιτιστικού ενδιαφέροντος, όπως κάστρα, ενώ τμήμα της πόλης έχει κηρυχτεί παραδοσιακός οικισμός. Σημαντικό στοιχείο είναι η θερμαλιστική πηγή της περιοχής, η οποία αποτελεί πόλο έλξης ιαματικού τουρισμού και τουρισμού υγείας.

Χάρτης 7-12: Διαδρομή 3 – Διαδρομή παράκτιου μετώπου

7.4.4 Διαδρομή 4 - Διαδρομή αρχαίων θεάτρων

Η Διαδρομή 4 των αρχαίων θεάτρων της Περιφέρειας Ηπείρου αποτελεί μία πρότυπη πολιτιστική διαδρομή όχι μόνο για την ίδια την Περιφέρεια, αλλά για το σύνολο του ελλαδικού χώρου. Η διαδρομή βασίζεται στη δικτύωση των αρχαίων θεάτρων που βρίσκονται στην Ήπειρο και συγκεκριμένα, των αρχαιολογικών χώρων των Γιτώνων, της Κασσώπης, της Νικόπολης, της Αμβρακίας και της Δωδώνης. Η εν λόγω διαδρομή αναπτύσσεται στο νοτιοδυτικό τμήμα της υπό μελέτη Περιφέρειας και εντός των υποπεριοχών 5, 4, 3 και 6.

Παρά το γεγονός ότι αποτελεί ένα εξειδικευμένο και επώνυμο τουριστικό προϊόν πολιτιστικού τουρισμού, το κοινό στο οποίο απευθύνεται είναι ευρύ. Ακολουθώντας τη διαδρομή, ο επισκέπτης έχει τη δυνατότητα, πέρα από την επίσκεψη των αρχαιολογικών χώρων, να περιηγηθεί σε ένα μεγάλο τμήμα της Περιφέρειας, να επισκεφθεί αξιόλογες πόλεις και να έρθει σε επαφή με το σύγχρονο ηπειρώτικο πολιτισμό και την ηπειρώτικη παράδοση. Επίσης είναι απαραίτητο να υπογραμμιστεί ότι η διαδρομή αυτή επιτυγχάνει τη διασύνδεση αρχαιολογικών χώρων με διεθνή απήχηση και αξία (Νικόπολη, Δωδώνη) με αυτούς που είναι λιγότερο προβεβλημένοι και δεν αποτελούν πρώτη επιλογή των επισκεπτών (Αμβρακία, Κασσώπη, Γιτάνες). Κατά αυτό τον τρόπο αναδεικνύεται το σύνολο του αρχαιολογικού και ιστορικού αποθέματος της Ηπείρου, ενώ παράλληλα διαχέονται οι τουριστικές ροές σε μία ευρύτερη περιοχή.

Η Διαδρομή 4 είναι κυκλική, με αποτέλεσμα ο επισκέπτης να μπορεί να έχει ως αφετηρία οποιονδήποτε από τους πέντε σταθμούς. Ξεκινώντας από το αρχαίο θέατρο Γιτάνων κοντά στον οικισμό Βρυσέλλα Θεσπρωτίας στην υποπεριοχή 5, η διαδρομή οδηγείται νότια, διερχόμενη από την Ηγουμενίτσα. Από εκεί υπάρχει η δυνατότητα να κατευθυνθεί είτε ανατολικά προς την υποπεριοχή 6, είτε νότια προς τη 4. Η πρώτη επιλογή ακολουθεί τη χάραξη του οδικού δικτύου Ηγουμενίτσα – Πρέβεζα, διατρέχοντας το παράκτιο μέτωπο, έως το αρχαίο θέατρο Κασσώπης στην Καμαρίνα. Συνεχίζοντας στον αρχαιολογικό χώρο της Νικόπολης, εισέρχεται στην υποπεριοχή 3 και κατευθύνεται προς την αρχαία Αμβρακία, η οποία εμπίπτει στο σημερινό αστικό χώρο της Άρτας. Ακολουθώντας τον οδικό άξονα Άρτας – Ιωαννίνων, η διαδρομή φτάνει στη Δωδώνη και έπειτα μέσω Εγνατίας οδού, ολοκληρώνεται στην Ηγουμενίτσα.

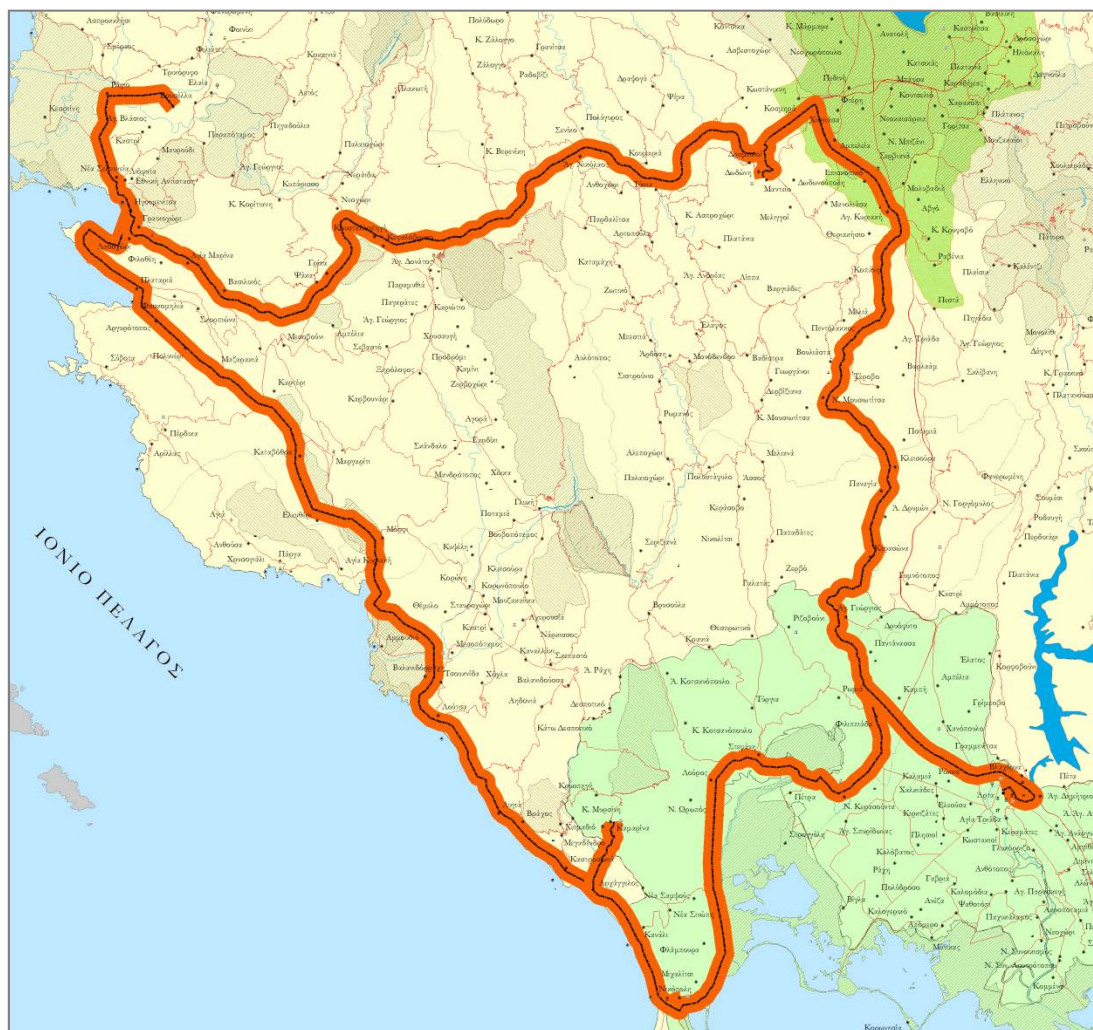
Στο πλαίσιο ανάπτυξης αυτού του επώνυμου προϊόντος, έχει συμπεριληφθεί η σύνδεση της διαδρομής με το κέντρο των πόλεων της Ηγουμενίτσας, της Πρέβεζας και της Άρτας, καθώς και με τα αρχαιολογικά μουσεία της περιοχής (Νικόπολης, Άρτας).

Εντάσσοντας τη Διαδρομή 4 στο πολιτιστικό δίκτυο της Περιφέρειας, προκύπτουν άρτιες συνδέσεις με το μονοπάτι Ε6 και τις Διαδρομές 2 και 3. Στην Ηγουμενίτσα συναντώνται η Διαδρομή αρχαίων θεάτρων με τη Διαδρομή 3 και το Ε6. Επιλέγοντας το Ε6, δίνεται η δυνατότητα μετάβασης στη Δωδώνη μέσα από μία φυσιολατρική διαδρομή, ενώ επιτυγχάνεται και η σύνδεση της θεματικής διαδρομής με τα Ιωάννινα.

Στην Καμαρίνα και στη Νικόπολη η Διαδρομή 4 των αρχαίων θεάτρων συναντά τη Διαδρομή 3, με αποτέλεσμα να μπορεί ο επισκέπτης που παράκτιου μετώπου να επισκεφθεί αρχαιολογικούς χώρους, εμπλουτίζοντας την εμπειρία του. Επίσης στην Άρτα συναντάται με τη Διαδρομή 2, δίνοντας τη δυνατότητα για προώθηση ροών προς το Εθνικό Πάρκο Υγροτόπων Αμβρακικού, αλλά και προς τα Κεντρικά Τζουμέρκα.

Σε αυτό το σημείο αξίζει να σημειωθεί ότι η Διαδρομή 4 των αρχαίων θεάτρων επιδιώκει την εδαφική συνεργασία με γειτονικές χώρες και συγκεκριμένα με την Αλβανία και την Ιταλία. Η σύνδεση με τον αρχαιολογικό χώρο της Βουθρωτού στην Αλβανία (τόπος παγκόσμιας κληρονομιάς της UNESCO) και τον αρχαιολογικό χώρο της Ταορμίνα, στην αρχαία ελληνική πόλη Ταυρομένιον της Σικελίας, θα

συμβάλει στην προβολή της Ηπείρου στο εξωτερικό, ενώ αναμένεται να αυξήσει τις αφίξεις των επισκεπτών.

Χάρτης 7-13: Διαδρομή 4 - Αρχαία θέατρα Περιφέρειας Ηπείρου

7.4.5 Διαδρομή 5 - Διαδρομή κρασιού

Η Διαδρομή 5 του κρασιού αποτελεί μία θεματική διαδρομή, η οποία στοχεύει στην προώθηση ενός από τα σημαντικότερα τοπικά προϊόντα της Ηπείρου. Δίνει τη δυνατότητα επίσκεψης και ξενάγησης στους ηπειρώτικους αμπελώνες, μέσα από μία διαδρομή η οποία περιλαμβάνει σημαντικούς πολιτιστικούς πόρους της ευρύτερης περιοχής. Επομένως, αν και η διαδρομή αυτή είναι θεματική με χαρακτήρα κυρίως γαστρονομικό, αποτελεί μία ολοκληρωμένη εμπειρία για τον επισκέπτη.

Η Διαδρομή 5 αναπτύσσεται στις υποπεριοχές 2 και 6 συνδέοντας το Μέτσοβο με τη Ζίτσα, οικισμοί στους οποίους φιλοξενούνται τα τρία οινοποιεία της Περιφέρειας. Ξεκινώντας από το Μέτσοβο και το οινοποιείο «Κατώγι Αβέρωφ», υπάρχει η δυνατότητα γευσίγνωσιας όχι μόνο των τοπικών ποικιλιών οίνου, αλλά και άλλων ηπειρώτικων προϊόντων, όπως τυροκομικά και αλλαντικά. Συνδυάζοντας τη γαστρονομία του τόπου με την περιήγηση, οι επιλογές αφορούν κυρίως σε ήπιες δραστηριότητες εντός του Εθνικού Δρυμού Βάλια – Κάλντα, όπως

πεζοπορία, παρατήρηση χλωρίδας και πανίδας, αλλά και ορισμένες εναλλακτικές δραστηριότητες στα όρη του Περιστερίου, στους ποταμούς Μετσοβίτικο και Καλαρρύτεκο και στη λίμνη Αώου.

Στο Μέτσοβο και έπειτα από την επίσκεψη στο οινοποιείο, δίνεται η δυνατότητα μετάβασης προς τα Μαστροχώρια και την Κόνιτσα, μέσω της Διαδρομής 1.

Συνεχίζοντας στη Διαδρομή 5 του κρασιού και φτάνοντας στον οικισμό Μεγ. Γότιστα, υπάρχει κόμβος με το μονοπάτι Ε6, δίνοντας τη δυνατότητα στον επισκέπτη να κατευθυνθεί δυτικά, έως την Ηγουμενίτσα και τον παράκτιο χώρο της Περιφέρειας. Η συγκεκριμένη επιλογή είναι ιδανική, αφού συνδέει δύο ιδιαίτερα στοιχεία της Περιφέρειας Ηπείρου, όπως είναι ο ορεινός χαρακτήρας (Μέτσοβο) με τον θαλάσσιο (Ηγουμενίτσα). Κατά αυτό τον τρόπο η διαδρομή κρασιού γίνεται μία επιλογή όχι μόνο για τους χειμερινούς μήνες, αλλά και για τους θερινούς.

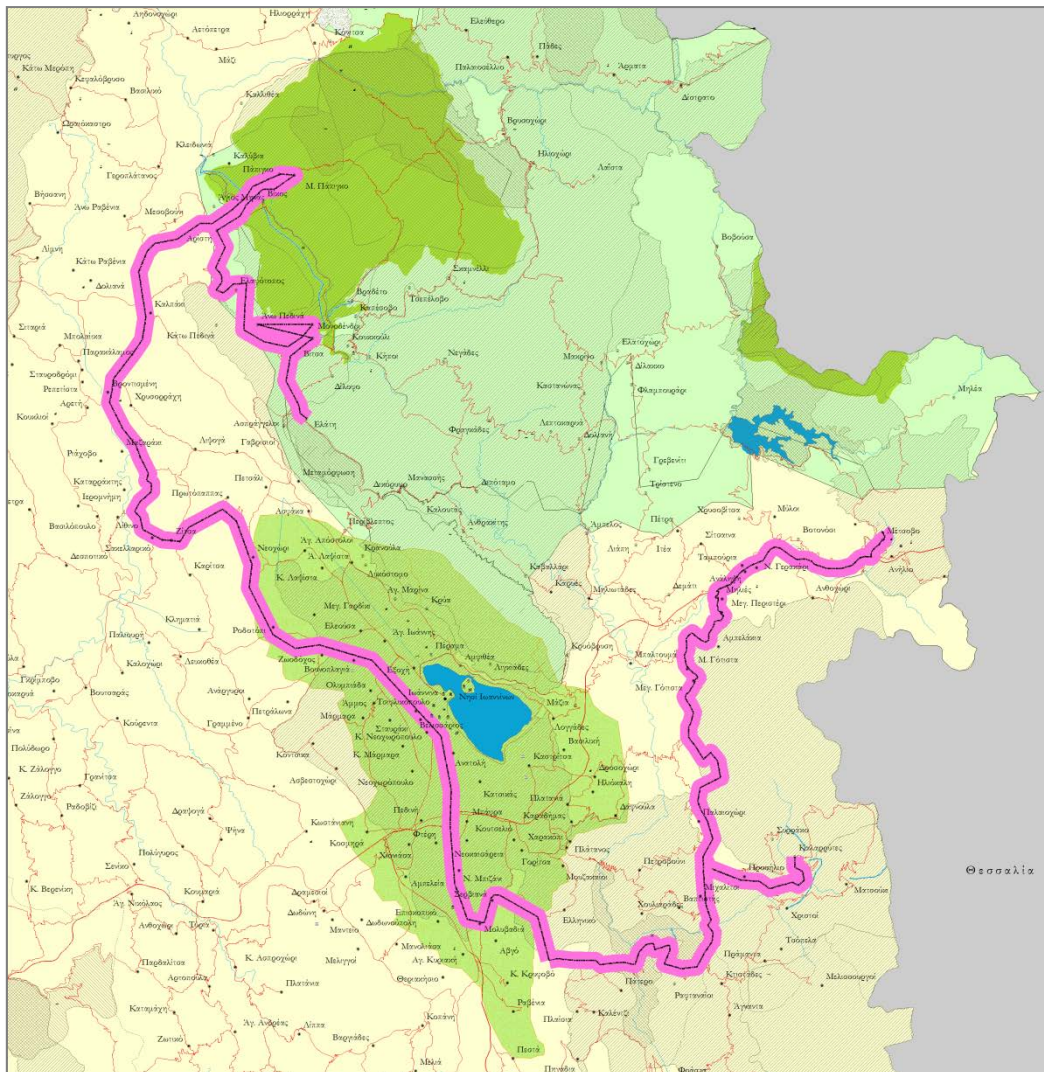
Η Διαδρομή 5 συνεχίζει στους παραδοσιακούς οικισμούς Καλαρρύτες και Συρράκο, εντός περιοχής NATURA και πλησίον πόρων φυσικού ενδιαφέροντος, οι οποίοι μπορούν να στηρίξουν τουρισμό περιπέτειας (φαράγγια, χαράδρα).

Η διαδρομή οδηγεί στα Ιωάννινα και στη λίμνη των Ιωαννίνων, προτείνοντας στον επισκέπτη να εστιάσει στα τοπικά προϊόντα αλιευτικής, μικροτυροκομίας και μικροαλλαντοποιίας από μικρές βιοτεχνίες και συνεταιρισμούς.

Επόμενη στάση είναι η Ζίτσα, όπου βρίσκονται τα δύο άλλα οινοποιεία της Ηπείρου και περιλαμβάνει περιήγηση στους αμπελώνες και στα αποστακτήρια, ενώ υπάρχει η δυνατότητα ανάπτυξης τουρισμού γευσιγνωσίας. Στη Ζίτσα δεν υπάρχουν οι απαραίτητες υποδομές για φιλοξενία. Για αυτόν το λόγο προτείνεται ο οικισμός των Άνω Πεδινών, ο οποίος βρίσκεται σε κοντινή απόσταση.

Η Διαδρομή 5 καταλήγει στα Ζαγοροχώρια, όπου προτείνεται μία συνολική περιήγηση στους παραδοσιακούς οικισμούς του συμπλέγματος, δίνοντας έμφαση στην ιδιαίτερη αρχιτεκτονική και στα πέτρινα γεφύρια. Οι αθλητικές δραστηριότητες εστιάζουν κυρίως στη χαράδρα και στο φαράγγι του Βίκου, όπου γίνεται rafting, kayak, αλεξίπτωτο πλαγιάς, αλλά και πεζοπορία και αναρρίχηση. Επίσης στο Μ. Πάπιγκο η Διαδρομή 5 συναντά το μονοπάτι Ο3, δίνοντας τη δυνατότητα μετάβασης στους Πάδες και στη συνέχεια στα Μαστροχώρια. Η συγκεκριμένη επιλογή είναι ιδανική, επειδή συνδυάζει τρεις περιοχές με χαρακτηριστική ορεινότητα: το Μέτσοβο, τα Ζαγοροχώρια και τα Μαστροχώρια. Μέσω λοιπόν της Διαδρομής 5 γίνεται εφικτή η προώθηση των ροών προς το βορειότερο τμήμα της Περιφέρειας, το οποίο όπως έχει ήδη αναφερθεί είναι αρκετά αποδυναμωμένο.

Χάρτης 7-14: Διαδρομή 5 - Διαδρομή κρασιού Περιφέρειας Ηπείρου

7.4.6 Διαδρομή 6 - Ευρωπαϊκό περιπατητικό μονοπάτι E6

Το ευρωπαϊκό περιπατητικό μονοπάτι E6 αποτελεί τμήμα ενός ευρύτερου δικτύου μονοπατιών που αναπτύσσεται σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Αποτελεί σημαντικό παράγοντα ανάπτυξης φυσιολατρικού τουρισμού στην Περιφέρεια Ηπείρου, ενώ παράλληλα η συνεργασία και η ανάπτυξη σχέσεων με τις ευρωπαϊκές χώρες τις οποίες διατρέχει το E6 κρίνονται αναγκαίες για την εξωστρέφεια της υπό μελέτη περιοχής.

Το E6 αναπτύσσεται εντός των υποπεριοχών 5, 6 και 2, με κατεύθυνση από τα δυτικά προς τα ανατολικά. Αφετηρία του είναι η Ηγουμενίτσα, ενώ ολοκληρώνεται στα νότια του Μετσόβου, όπου συναντάται με το μονοπάτι O1. Η χάραξη του ακολουθεί στο μεγαλύτερο τμήμα της την οδική αρτηρία της Εγνατίας οδού, δημιουργώντας μία εγκάρσια διαδρομή που συνδέει το δυτικό παράκτιο μέτωπο με το ανατολικό ορεινό μέτωπο της Περιφέρειας.

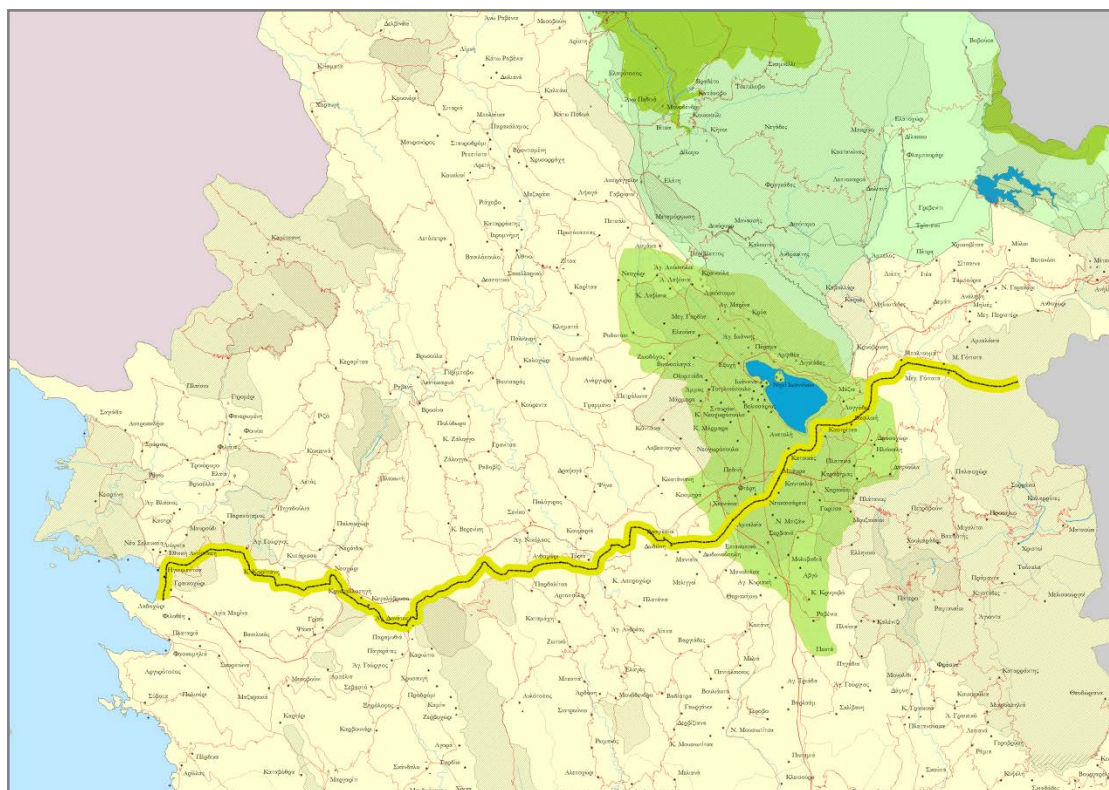
Από την Ηγουμενίτσα και διερχόμενη από τα βόρεια τμήματα των ορέων της Παραμυθιάς και του Σουλίου, η Διαδρομή 6 οδηγεί στον Αγ. Δονάτο Παραμυθιάς

και συνεχίζει φτάνοντας στη Δωδώνη. Μεταξύ της Ηγουμενίτσας και της Δωδώνης, το Ε6 συναντά πολλαπλές φορές τη διαδρομή αρχαίων θεάτρων. Επόμενοι σταθμοί είναι οι οικισμοί Αμπελεία, Μπάφρα και Βασιλική νότια των Ιωαννίνων. Στα Μεγ. Γότιστα το Ε6 συναντά τη διαδρομή του κρασιού (Διαδρομή 5), ενώ λίγα χιλιόμετρα δυτικότερα συναντά το Ο1, το οποίο επιτυγχάνει τη σύνδεση του Ε6 με το Ε4 και εν γένει τη σύνδεση της Ηπείρου με τη Θεσσαλία.

Η χάραξη του Ε6 μπορεί να αποτελέσει μία *πολιτιστική πολυθεματική διαδρομή*, με τις κατάλληλες δράσεις εμπλουτισμού και τις απαραίτητες συνδέσεις με τους λοιπούς κοντινούς πόρους. Από την Ηγουμενίτσα και το παράκτιο μέτωπο, δίνεται η δυνατότητα μέσω της διαδρομής Ε6 για εκτόνωση των ροών προς την ενδοχώρα, η οποία παρουσιάζει χαμηλή επισκεψιμότητα και ιδιαίτερα προς τις περιοχές της Παραμυθιάς και του Σουλίου. Ο παραδοσιακός οικισμός της Παραμυθιάς, οι εκκλησίες, τα κάστρα, καθώς και τα γεφύρια της περιοχής ενδυναμώνουν τη συγκεκριμένη διαδρομή. Χωρίς αμφιβολία ο αρχαιολογικός χώρος της Δωδώνης προσδίδει χαρακτηριστική δυναμική στην εν λόγω διαδρομή, ενώ παράλληλα δίνει τη δυνατότητα στον επισκέπτη να συνδυάσει τις δύο διαδρομές (Διαδρομή 4 και 6), οι οποίες έχουν διαφορετικό χαρακτήρα και περιεχόμενο, εμπλουτίζοντας την εμπειρία.

Η εγγύτητα της Διαδρομής 6 με την πόλη των Ιωαννίνων προσφέρει τη δυνατότητα για αστικό τουρισμό, αλλά και για ήπιες τουριστικές δράσεις στη λίμνη των Ιωαννίνων ή αθλητικό τουρισμό. Όπως έχει ήδη αναφερθεί, η λίμνη είναι ιδιαίτερα δημοφιλής λόγω των κωπηλατικών αγώνων, οι οποίοι διοργανώνονται σε ετήσια βάση. Επίσης, στην ευρύτερη περιοχή οικοανάπτυξης προωθούνται οικοτουριστικές και φυσιολατρικές δραστηριότητες.

Επιπρόσθετα, η σύνδεση του Ε6 με τη διαδρομή κρασιού (Διαδρομή 5) στον οικισμό Μεγ. Γότιστα, δίνει την επιλογή για συνδυασμό φυσιολατρικών δραστηριοτήτων και οινοτουρισμού, αλλά και γαστρονομικού τουρισμού. Κατά αυτόν τον τρόπο συνδέεται άμεσα ο τομέας του τουρισμού και του πολιτισμού με τον πρωτογενή τομέα, και ειδικότερα με την προώθηση των τοπικών αγροδιατροφικών προϊόντων, διευρύνοντας το «σύμπλεγμα» πολιτισμού - τουρισμού με αυτό του αγροδιατροφικού τομέα.

Χάρτης 7-15: Διαδρομή 6 - Ευρωπαϊκό περιπατητικό μονοπάτι E6

7.4.7 Διαδρομή 7 - Εθνικό περιπατητικό μονοπάτι O1

Στο πλαίσιο της εργασίας, το εθνικό περιπατητικό μονοπάτι O1 αξιοποιείται και εμπλουτίζεται κατάλληλα, δημιουργώντας μία πολιτιστική διαδρομή που διασυνδέει πόρους όχι μόνο φυσικού, αλλά και πολιτιστικού ενδιαφέροντος. Το μονοπάτι O1 είναι μία διαδρομή σχετικά μικρού μήκους, η οποία όμως δύναται να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη του πολιτιστικού δικτύου της περιοχής μελέτης.

Η διαδρομή ξεκινάει από τον οικισμό του Μετσόβου, διατρέχει το όρος Περιστέρι, συνεχίζει στο Συρράκο, στους Καλαρρύτες, στο Ματσούκι και κατευθύνεται προς το Γαρδίκι της Π.Ε. Τρικάλων μέσω των Αθαμανικών ορέων. Επίσης η διαδρομή αναπτύσσεται εντός περιοχής NATURA, ενώ βρίσκεται σε κοντινή απόσταση από σημαντικούς πόρους φυσικού ενδιαφέροντος, όπως για παράδειγμα τη λίμνη των Ιωαννίνων, το Εθνικό Πάρκο Βίκου – Αώου, ποταμούς και ποικίλους γεωλογικούς σχηματισμούς (φαράγγια).

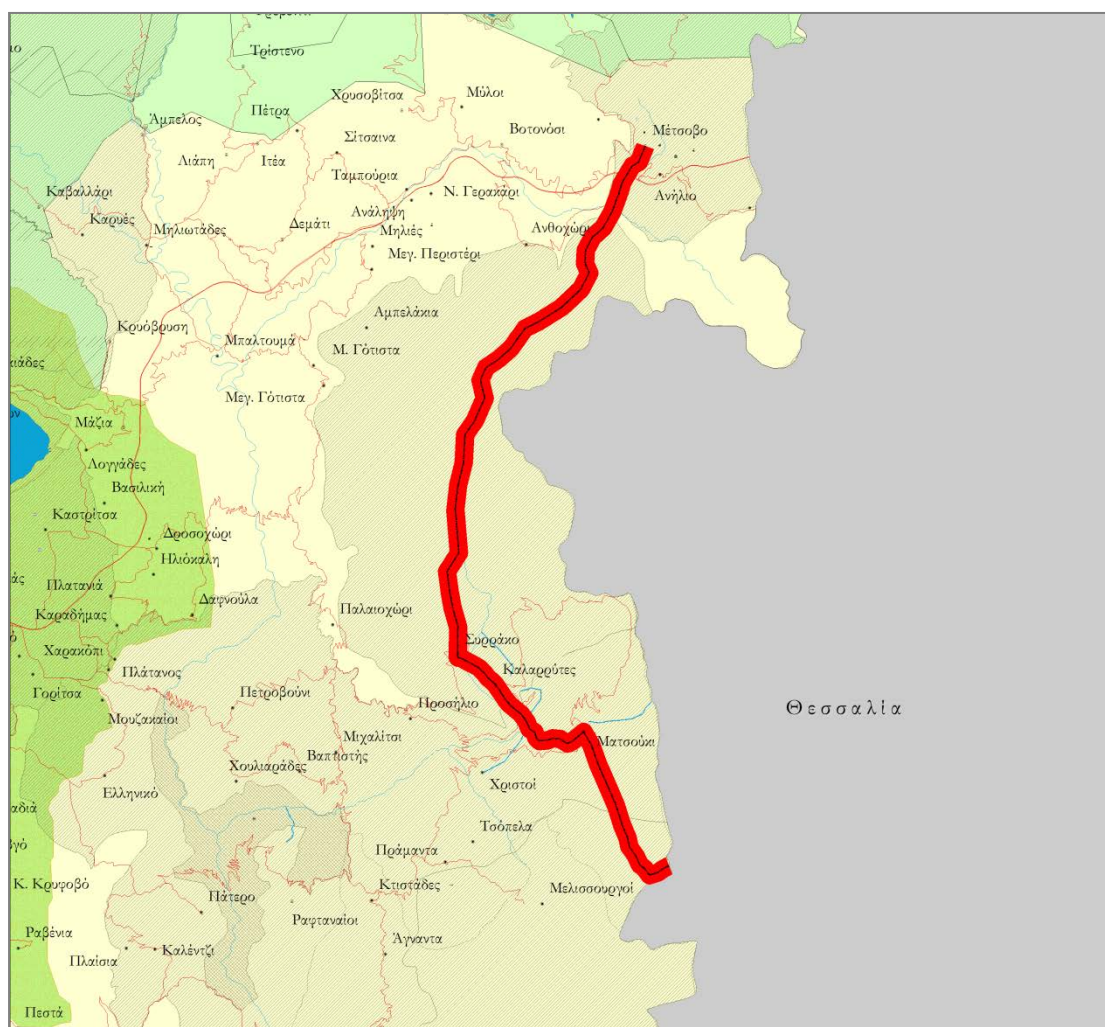
Το O1 συνδέει χωρικά το Ευρωπαϊκό περιπατητικό μονοπάτι E6 με το E4 και εν γένει, συνδέει την Περιφέρεια Ηπείρου με το ευρύτερο δίκτυο μονοπατιών τόσο εθνικού όσο και ευρωπαϊκού επιπέδου. Ενδοπεριφερειακά, συνδέει το Μέτσοβο με τα Β. Τζουμέρκα και εκτείνεται εντός της υποπεριοχής 2, συνδέοντας τρεις αξιολογούς παραδοσιακούς οικισμούς.

Έχοντας ως βάση το Μέτσοβο, ο επισκέπτης έχει τη δυνατότητα να επισκεφθεί τα δύο χιονοδρομικά κέντρα κατά τη διάρκεια των χειμερινών μηνών, να περιηγηθεί στα φαράγγια στο νότιο τμήμα της διαδρομής και να εξερευνήσει το πλούσιο φυσικό τοπίο μέσα από ήπιες τουριστικές δραστηριότητες. Οι παραδοσιακοί

οικισμοί, σε συνδυασμό με τους λοιπούς πόρους πολιτιστικού ενδιαφέροντος (εκκλησίες, νερόμυλοι, κτίρια – μνημεία κ.ά.), συμπληρώνουν και ολοκληρώνουν την εμπειρία του επισκέπτη.

Επισημαίνεται ότι το Ο1 συναντά τη διαδρομή κρασιού (Διαδρομή 5) στο Μέτσοβο και στους Καλαρρύτες. Κατά αυτό τον τρόπο ο επισκέπτης έχει τη δυνατότητα να μεταβεί από το Μέτσοβο στους Καλαρρύτες είτε μέσω της μίας διαδρομής είτε μέσω της άλλης. Επιλέγοντας το Ο1 (Διαδρομή 7), η εμπειρία έγκειται κυρίως στην επαφή με τη φύση, ενώ στη Διαδρομή 5 (Διαδρομή κρασιού) συνδυάζεται το φυσικό τοπίο με την επίσκεψη μικρών ηπειρωτικών οικισμών, στους οποίους προωθούνται τοπικά προϊόντα του αγρο-διατροφικού τομέα.

Χάρτης 7-16: Διαδρομή 7 - Εθνικό περπατητικό μονοπάτι Ο1

7.4.8 Διαδρομή 8 - Εθνικό περπατητικό μονοπάτι Ο3

Το Εθνικό περπατητικό μονοπάτι Ο3 αποτελεί μία σημαντική διαδρομή για την περιοχή μελέτης, αφού συνδέει τα Ιωάννινα με το βορειότερο ορεινό μέτωπο της Περιφέρειας και συγκεκριμένα με τον Γράμμο. Ξεκινάει από το βόρειο τμήμα της λίμνης των Ιωαννίνων και τον οικισμό Αμφιθέα, διασχίζει το όρος Μιτσικέλι, περνάει μέσα από τα Ζαγοροχώρια και τους οικισμούς Κήποι, Βίτσα, Μονοδένδρι, βαίνει παράλληλα με το φαράγγι του Βίκου και φτάνει στο Μ. Πάπιγκο. Έπειτα,

μέσω του όρους Τύμφη, φτάνει στο Βρυσοχώρι και στους Πάδες, διασχίζει το όρος Σμόλικας, τον οικισμό της Αγ. Παρασκευής, τον ποταμό Σαραντάπορο και ολοκληρώνεται στον Γράμμο.

Η συγκεκριμένη διαδρομή έχει τη δυνατότητα να εμπλουτιστεί κατάλληλα, ώστε να αποτελέσει μία ολοκληρωμένη εμπειρία για τον επισκέπτη, συνδυάζοντας το αστικό τοπίο των Ιωαννίνων (υποπεριοχή 6) με το παραδοσιακό στοιχείο των Μαστροχωριών (υποπεριοχή 1). Το Ο3 λειτουργεί ως η διαδρομή εκείνη που καθιστά προσπελάσιμα τα Μαστροχώρια και συμβάλλει στη διάχυση των ροών έως και το πιο απομακρυσμένο οικισμό του βόρειου τμήματος της Ηπείρου.

Η Διαδρομή 8 αναπτύσσεται εντός περιοχών περιβαλλοντικού ενδιαφέροντος, οι οποίες εμπίπτουν σε καθεστώς προστασίας (NATURA, Εθνικός Δρυμός Βίκου – Αώου, Εθνικό Πάρκο Β. Πίνδου, ΚΑΖ), ενώ διατρέχει ενδιαφέροντες οικισμούς με αξιόλογο πολιτιστικό απόθεμα.

Ξεκινώντας από τον οικισμό Αμφιθέα στο βόρειο τμήμα της πόλης των Ιωαννίνων, ο επισκέπτης έχει πρόσβαση σε πληθώρα δραστηριοτήτων εντός της πόλης, αλλά και στην ευρύτερη περιοχή. Δραστηριότητες που σχετίζονται με τον αστικό τουρισμό, αλλά και τον πολιτιστικό, όπως επίσκεψη στα μουσεία της πόλης και στο ομώνυμο νησί εντός της λίμνης, στους ιστορικούς (κάστρα, φρούρια, κτίρια, μνημεία), αλλά και σε αρχαιολογικούς χώρους, είναι ορισμένες από τις επιλογές. Επιπλέον σχετίζεται με αθλητικές και οικοτουριστικές δραστηριότητες στη λίμνη των Ιωαννίνων, αλλά και επίσκεψη στους κοντινούς παραδοσιακούς οικισμούς.

Η διαδρομή Ο3 συνεχίζει βόρεια στον οικισμό Δικόρυφο, όπου το παραδοσιακό τοπίο αρχιτεκτονικής (παραδοσιακά κτίρια, γεφύρια) συναντά ποικίλες φυσιολατρικές διαδρομές μέσω μονοπατιών, όπως η διαδρομή Ασπράγγελοι – Μονή Ασπραγγέλων. Η μετάβαση από το Δικόρυφο στους Κήπους μπορεί να γίνει οδικά μέσω του επαρχιακού δικτύου, αλλά μπορεί να αποτελέσει και μία αυτόνομη πεζοπορική διαδρομή μέσω χαραγμένων μονοπατιών εντός του δασικού τοπίου για τους φυσιολάτρες επισκέπτες.

Επόμενος οικισμός της Διαδρομής 8 είναι το Μ. Πάπιγκο στην υποπεριοχή 2, το οποίο αποτελεί έναν διαχρονικό πόλο έλξης για τους επισκέπτες. Οι δυνατότητες για ήπιες και εναλλακτικές τουριστικές δραστηριότητες είναι ποικίλες και σχετίζονται με την ορεινότητα του τοπίου, τη χαρακτηριστική χαράδρα και το γνωστό φαράγγι του Βίκου και του Βραδέτου. Σημαντικό στοιχείο είναι οι κηρυγμένοι παραδοσιακοί οικισμοί της περιοχής των Ζαγοροχωριών, οι οποίοι αποτελούν αναπόσπαστο μέρος της επίσκεψης. Πλησίον των συγκεκριμένων οικισμών αναπτύσσεται ένα τοπικό δίκτυο μικρών περιπατητικών διαδρομών, το οποίο έχει σχεδιαστεί από το Φορέα Διαχείρισης Εθνικού Πάρκου Β. Πίνδου και παρουσιάζει ενδιαφέρον. Οι διαδρομές είναι:

- Γέφυρα Παπίγκου – Γεφύρι Βοϊδομάτη,
- Μεγ. Πάπιγκο – Άνω Κλειδωνιά,
- Μ. Πάπιγκο – Δρακολίμνη Τύμφης,
- Μ. Πάπιγκο – Αστράκα, και

Το Ο3 διατρέχει τους οικισμούς Βρυσοχώρι, Παλαιοσέλλιο και Πάδες, καθώς εισέρχεται στην υποπεριοχή 1, ενώ ο τελευταίος οικισμός αποτελεί κόμβο σύνδεσης με τη Διαδρομή 1, δίνοντας τη δυνατότητα για μετάβαση στην Κόνιτσα ή στο Μέτσοβο. Το τμήμα του Ο3 που εκτείνεται από τους Πάδες προς τα βόρεια έχει βαρύνουσα αξία για το πολιτιστικό δίκτυο της Περιφέρειας, εφόσον επιτυγχάνει τη σύνδεση των Μαστροχωρίων με τα Ιωάννινα, αλλά και με την Κόνιτσα και το Μέτσοβο. Τα Μαστροχώρια, παρά το πλούσιο φυσικό τοπίο και το παραδοσιακό στοιχείο που φέρουν, υστερούν σε σύγκριση με τα Ζαγοροχώρια και τα Β. Τζουμέρκα. Η σύνδεση όμως που πραγματοποιείται αίρει την απομόνωσή τους, συνδέοντάς τα άμεσα με προορισμούς οι οποίοι είναι ιδιαίτερα δημοφιλείς. Είναι απαραίτητο να υπογραμμιστεί ότι η σύνδεση με τα Ιωάννινα είναι καθοριστική για την αύξηση της επισκεψιμότητας, καθώς και την εκτόνωση των ροών προς τα βόρεια, καθιστώντας την επίσκεψη στα Μαστροχώρια δυνατή ως μία ημερήσια εκδρομή από τα Ιωάννινα όσο και ως προορισμό διαμονής.

Στην περιοχή των Μαστροχωρίων αναπτύσσονται ήπιες τουριστικές δράσεις, προσαρμοσμένες στο καθεστώς προστασίας του περιβάλλοντος, ενώ υπάρχει πληθώρα κηρυγμένων γεφυριών. Σημαντικός είναι ο οικισμός Γαναδιό, ο οποίος είναι παραδοσιακός. Ένα χαρακτηριστικό στοιχείο της περιοχής, το οποίο έχει αξιοποιηθεί ως ένα βαθμό, αλλά παρουσιάζει ακόμα σημαντικά περιθώρια εξέλιξης, είναι ο ιαματικός τουρισμός. Κοντά στον οικισμό Αμάραντο και στην περιοχή Καραβασίλων – Πυξαριάς υπάρχουν δύο θερμαλιστικές πηγές, οι οποίες αποτελούν πόλο έλξης. Η προώθηση του συγκεκριμένου είδους τουρισμού αποτελεί καθοριστικό παράγοντα ανάπτυξης για τα Μαστροχώρια και μπορεί να επιτευχθεί με την αξιοποίηση κατάλληλων επικοινωνιακών πρακτικών από τους τοπικούς παράγοντες, αλλά και παρεμβάσεων αναβάθμισης του χώρου και των υπηρεσιών που παρέχονται στις εν λόγω πηγές.

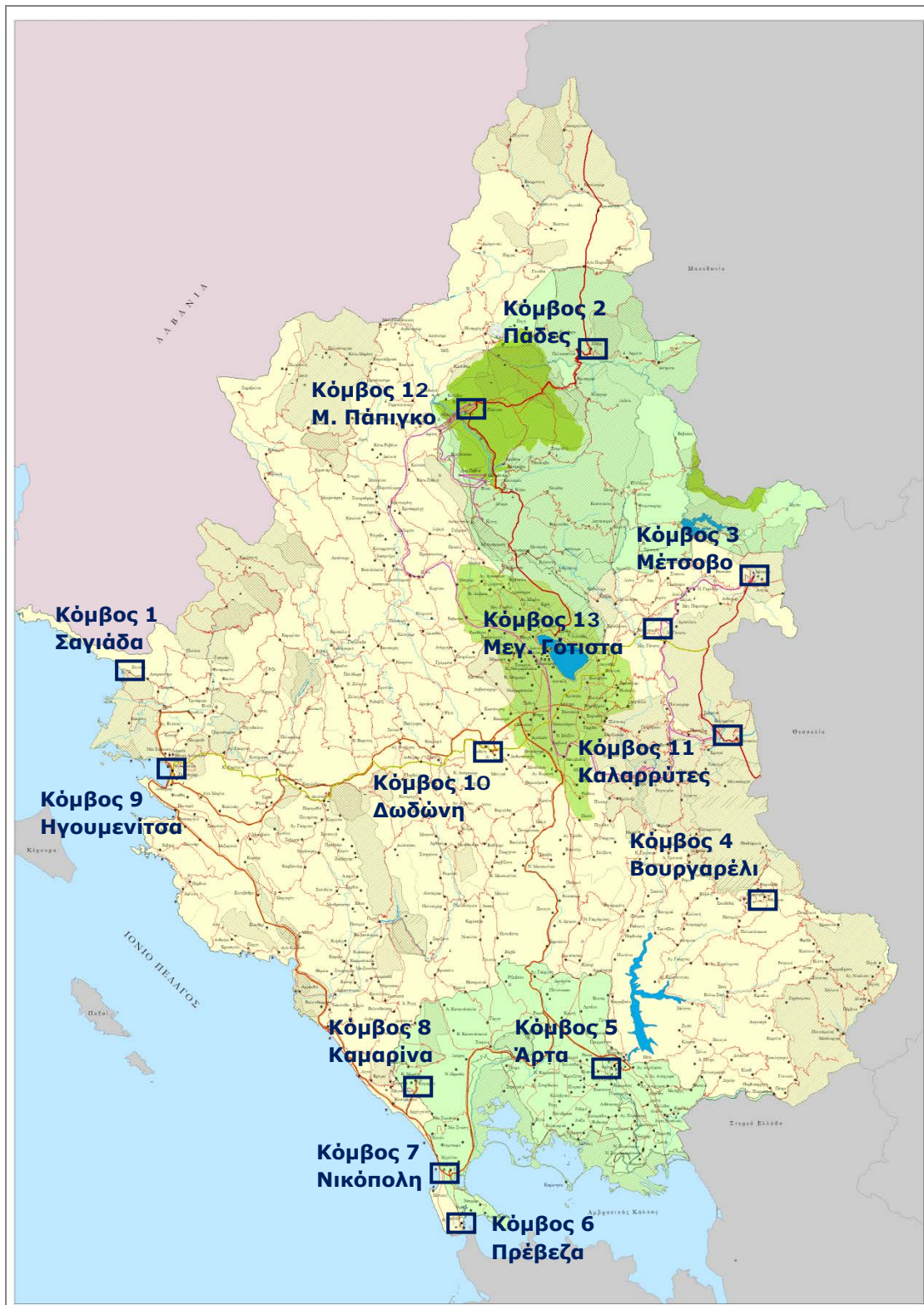
7.4.9 Κόμβοι «διεπαφής» - διασύνδεσης πολιτιστικών διαδρομών

Για την ομαλή διασύνδεση μεταξύ των επιμέρους πολιτιστικών διαδρομών που έχουν αναπτυχθεί, απαιτείται η δημιουργία κόμβων «διεπαφής». Με την βοήθεια των κόμβων αυτών επιτυγχάνεται η «ολοκλήρωση» του πολιτιστικού δικτύου που έχει δημιουργηθεί, με τέτοιο τρόπο ώστε να διατρέχει το σύνολο της περιοχής μελέτης και να προσφέρει τη δυνατότητα πολλαπλών και πολυποίκιλων πολιτιστικών επιλογών για τους επισκέπτες και τους κατοίκους της Περιφέρειας. Οι οικισμοί που λειτουργούν ως κόμβοι για το προτεινόμενο πολιτιστικό δίκτυο παρουσιάζονται στο Χάρτη 7-18 και είναι οι εξής:

- Κόμβος 1 - Σαγιάδα: διασύνδεση Διαδρομής 1 ορεινού μετώπου και Διαδρομής 3 παράκτιου μετώπου.
- Κόμβος 2 - Πάδες: διασύνδεση Διαδρομής 1 ορεινού μετώπου και περιπατητικού μονοπατιού Ο3.
- Κόμβος 3 - Μέτσοβο: διασύνδεση Διαδρομής 1 ορεινού μετώπου, Διαδρομής 5 (διαδρομή κρασιού) και Διαδρομής 4 (περιπατητικό μονοπάτι Ο1).

- Κόμβος 4 - Βουργαρέλι: διασύνδεση Διαδρομής 1 ορεινού μετώπου και Διαδρομής 2 νότιου μετώπου.
- Κόμβος 5 - Άρτα: διασύνδεση Διαδρομής 2 νότιου μετώπου και Διαδρομής 4 (διαδρομή αρχαίων θεάτρων).
- Κόμβος 6 - Πρέβεζα: διασύνδεση Διαδρομής 2 νότιου μετώπου και Διαδρομής 3 παράκτιου μετώπου.
- Κόμβος 7 - Νικόπολη: διασύνδεση Διαδρομής 3 παράκτιου μετώπου και Διαδρομής 4 (διαδρομή αρχαίων θεάτρων).
- Κόμβος 8 - Καμαρίνα: διασύνδεση Διαδρομής 3 παράκτιου μετώπου και Διαδρομής 4 (διαδρομή αρχαίων θεάτρων).
- Κόμβος 9 - Ηγουμενίτσα: διασύνδεση Διαδρομής 3 παράκτιου μετώπου, Διαδρομής 4 (διαδρομή αρχαίων θεάτρων) και Διαδρομής 6 (περιπατητικό μονοπάτι Ε6).
- Κόμβος 10 - Δωδώνη: διασύνδεση Διαδρομής 4 (διαδρομή αρχαίων θεάτρων) και Διαδρομής 6 (περιπατητικό μονοπάτι Ε6).
- Κόμβος 11 – Καλαρρύτες: διασύνδεση Διαδρομής 1 ορεινού μετώπου, Διαδρομής 5 (διαδρομή κρασιού) και Διαδρομής 7 (περιπατητικό μονοπάτι Ο1).
- Κόμβος 12 – Μ. Πάπιγγο: διασύνδεση Διαδρομής 8 (περιπατητικό μονοπάτι Ο3) και Διαδρομής 5 (διαδρομή κρασιού).
- Κόμβος 13 – Μεγ. Γότιστα: διασύνδεση Διαδρομής 6 (περιπατητικό μονοπάτι Ε6) και Διαδρομής 5 (διαδρομή κρασιού).

Χάρτης 7-18: Κόμβοι «διεπαφής» - διασύνδεσης πολιτιστικών διαδρομών στην Περιφέρεια Ηπείρου

7.4.10 Πολιτιστικοί πόλοι

Σε αυτή την ενότητα γίνεται αναφορά στους πολιτιστικούς πόλους που διαμορφώνονται στην περιοχή μελέτης, των οποίων ο ρόλος και ο χαρακτήρας

επηρεάζουν την αναπτυξιακή δυναμική της Περιφέρειας. Η επιλογή των πολιτιστικών πόλων έγινε με βάση τους πολιτιστικούς πόρους και τις υποδομές που διαθέτουν, τη θέση τους στο χώρο, καθώς και την επιρροή που έχουν σε περιφερειακό, αλλά και διαπεριφερειακό επίπεδο. Οι πολιτιστικοί πόλοι παρουσιάζονται στο Χάρτη 7-19, και έχουν ως εξής:

Πολιτιστικός πόλος 1 – Ιωάννινα

Τα Ιωάννινα αποτελούν το κέντρο της Περιφέρειας, με ζώνη επιρροής το σύνολο του λεκανοπεδίου. Είναι το κυριότερο οικιστικό κέντρο της Περιφέρειας Ηπείρου και διαδραματίζει ρόλο διοικητικό, κοινωνικό και οικονομικό. Η λειτουργία της Εγνατίας οδού, καθώς και του αεροδρομίου στα βόρεια της πόλης, έχουν διαδραματίσει καθοριστικό ρόλο στην ενίσχυση της δυναμικής των Ιωαννίνων. Επίσης είναι από τους πιο σημαντικούς πολιτιστικούς πόλους της υπό μελέτη περιοχής, αφού συγκεντρώνει πληθώρα πολιτιστικών πόρων, υπηρεσιών και δραστηριοτήτων. Η επιρροή του είναι περιφερειακή, αλλά και διαπεριφερειακή (υγεία, εκπαίδευση, έρευνα, τεχνολογία). Δεδομένου του χαρακτήρα του οικισμού, του πληθυσμιακού του μεγέθους, των υπηρεσιών που μπορεί να προσφέρει, αλλά και της εγγύτητας στις Διαδρομές 1, 6 (μονοπάτι Ε6), 8 (μονοπάτι Ο3) και 5 (διαδρομή κρασιού), ο οικισμός χαρακτηρίζεται ως πολιτιστικός πόλος της ευρύτερης περιοχής.

Τα Ιωάννινα μπορούν να υποστηρίξουν δραστηριότητες *αστικού τουρισμού, αθλητικού* (υγρός στίβος στη Λίμνη Ιωαννίνων), *συνεδριακού*, καθώς και *πολιτιστικού*. Επίσης μπορούν να συμβάλουν στη διάχυση των τουριστικών ροών προς τα δυτικά (παράκτιο μέτωπο) και ανατολικά (ορεινό μέτωπο) της Περιφέρειας, χάρη στην Εγνατία οδό. Ακόμη, η βελτίωση των υποδομών του αεροδρομίου αναμένεται να ενισχύσει τα Ιωάννινα και την Περιφέρεια ολόκληρη, αυξάνοντας τις ροές των επισκεπτών. Κομβικό σημείο για την περαιτέρω ανάπτυξη των Ιωαννίνων και τη βελτίωση της προσπελασιμότητας της περιοχής μελέτης αποτελεί η ολοκλήρωση του Δυτικού Άξονα, ο οποίος θα συνδέσει τα Ιωάννινα με το βόρειο (Κακαβιά) και νότιο τμήμα (Άρτα) της Περιφέρειας.

Πολιτιστικός πόλος 2 – Άρτα

Η Άρτα αποτελεί τη λιγότερο αναπτυγμένη πόλη της Περιφέρειας μεταξύ των τεσσάρων. Ωστόσο η συγκέντρωση σε αυτή πολιτιστικών πόρων φυσικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος την καθιστά έναν αξιόλογο πολιτιστικό πόλο για την περιοχή μελέτης. Η πληθώρα εκκλησιών και μονών που βρίσκονται στην πόλη, καθιστούν τον *θρησκευτικό τουρισμό* μία σημαντική δραστηριότητα για την περιοχή. Παράλληλα, η εγγύτητα με φυσικούς πόρους βαρύνουσας αξίας (Αμβρακικός κόλπος, Άραχθος ποταμός, Λίμνη Αράχθου), την καθιστούν ιδανική για την ανάπτυξη ήπιων μορφών τουρισμού, όπως *οικοτουριστικές* και *αγροτουριστικές* δραστηριότητες. Επίσης ο αγροτικός χαρακτήρας που διαθέτει αξιοποιείται κατάλληλα και συνδέεται με το τουριστικό προϊόν, ολοκληρώνοντας την εμπειρία του επισκέπτη.

Η υλοποίηση του Δυτικού Άξονα και η σύνδεσή της τόσο με τα Ιωάννινα όσο και με την Αιτωλοακαρνανία, αναμένεται να αναβαθμίσει τον ρόλο της και να ενισχύσει το νότιο μέτωπο της Περιφέρειας.

Πολιτιστικός πόλος 3 – Ηγουμενίτσα

Ο ρόλος της Ηγουμενίτσας έχει επαναπροσδιοριστεί τα τελευταία χρόνια, χάρη στη λειτουργία της Εγνατίας οδού και τη βελτίωση της προσπελασιμότητας. Ο ρόλος της αναμένεται να ενισχυθεί με την αποπεράτωση των λιμενικών έργων και την ανάδειξη του λιμένα όχι μόνο ως εμπορικού κόμβου, αλλά και ως λιμένα άλλων δραστηριοτήτων σχετιζόμενων με τον τουρισμό, όπως για παράδειγμα φιλοξενία κρουαζιερόπλοιων.

Η στρατηγική θέση της πόλης (θαλάσσια σύνδεση με Ιταλία, εγγύτητα με Αλβανία), σε συνδυασμό με τους πολιτιστικούς πόρους που συγκεντρώνει, καθώς και το ευρύ παραθαλάσσιο μέτωπο, την ανάγουν σε πολιτιστικό πόλο για την περιοχή μελέτης. Επιπλέον έχει τη δυνατότητα να λειτουργήσει ως υποδοχέας επισκεπτών και, μέσω των διαδρομών που προτάθηκαν, να ενισχύσει τις λιγότερο δημοφιλείς περιοχές της ενδοχώρας.

Πολιτιστικός πόλος 4 – Πρέβεζα

Η Πρέβεζα έχει ταυτιστεί με την ανάπτυξη τουριστικών δραστηριοτήτων, χάρη στην εγγύτητά της με τη θάλασσα και το ευρύ παραθαλάσσιο μέτωπο. Αποτελεί κατά τους θερινούς μήνες πόλο μαζικού τουρισμού, δραστηριότητα η οποία οφείλει να εμπλουτιστεί και να διευρυνθεί. Οι δυνατότητες που δίνονται είναι πολλές λόγω της ύπαρξης πλούσιου φυσικού και πολιτιστικού αποθέματος. Περιλαμβάνεται στη ζώνη προστασίας των υγροτόπων του Αμβρακικού, βρίσκεται σε πολύ κοντινή απόσταση από τον αρχαιολογικό χώρο της Νικόπολης, ενώ συγκεντρώνει εντός του οικισμού της Πρέβεζας και άλλους σημαντικούς πόρους.

Η αναβάθμιση της μαρίνας για την ανάπτυξη θαλάσσιου τουρισμού, και συγκεκριμένα τουρισμού σκαφών, η προβολή των αρχαίων θεάτρων της Νικόπολης και της Κασσώπης, καθώς και η δυνατότητα για συνέργεια μεταξύ του πρωτογενούς τομέα και του τουρισμού, αναμένεται να εμπλουτίσουν το τουριστικό προϊόν της πόλης. Επίσης η γειτνίαση με το αεροδρόμιο του Ακτίου και η σύσφιξη των σχέσεων μεταξύ των δύο περιοχών, θα βοηθήσει σημαντικά την αύξηση των ροών.

Πολιτιστικός πόλος 5 – Μέτσοβο

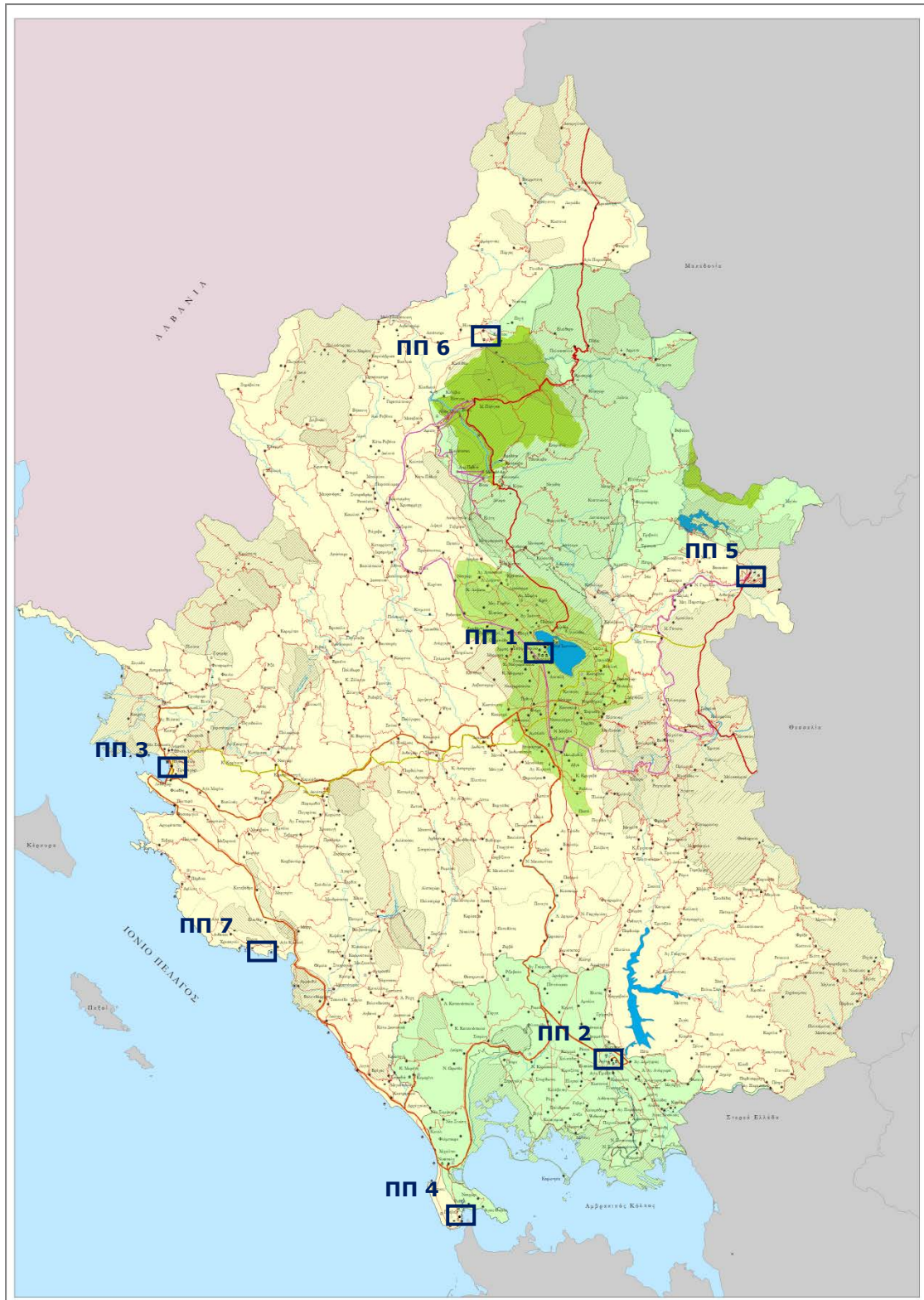
Η λειτουργία της Εγνατίας οδού έχει βελτιώσει την προσπελασιμότητα του οικισμού, με αποτέλεσμα να αποτελεί έναν από τους κυριότερους πόλους της περιοχής μελέτης. Η στενότερη σύνδεση των παραγόμενων προϊόντων του αγροδιατροφικού τομέα με τον τουρισμό, όπως για παράδειγμα η ένταξη του οινοποιείου της περιοχής στη διαδρομή κρασιού, αποτελεί βασικό στοιχείο ανάπτυξης. Το Μέτσοβο έχει πλούσιους πόρους φυσικού ενδιαφέροντος, αποτελώντας προορισμό για δραστηριότητες *ορεινού, χειμερινού, φυσιολατρικού και τουρισμού περιπέτειας*. Επίσης το παραδοσιακό τοπίο που παραμένει αναλλοίωτο στον χρόνο, συγκροτεί μία ισχυρή ταυτότητα για το Μέτσοβο, εμπλουτίζοντας το παρεχόμενο τουριστικό προϊόν.

Πολιτιστικός πόλος 6 – Κόνιτσα

Η Κόνιτσα αποτελεί ένα οικιστικό κέντρο με χαρακτηριστική δυναμική, που δυνητικά θα μπορούσε να διαδραματίσει έναν ρόλο αντίστοιχο με αυτόν του Μετσόβου. Τηρεί όλες τις προϋποθέσεις για την ανάπτυξη αντίστοιχων τουριστικών δραστηριοτήτων, αφού η εγγύτητά της με το Εθνικό Πάρκο, καθώς και ο παραδοσιακός της χαρακτήρας, μπορούν να αποτελέσουν τη βάση για την προσέλκυση επισκεπτών. Στο σημείο αυτό είναι απαραίτητο να υπογραμμιστεί ότι η κατασκευή του τμήματος του Δυτικού Άξονα, ο οποίος θα συνδέει τα Ιωάννινα με την Κακαβιά, αναμένεται να ενισχύσει τη θέση της Κόνιτσας στην περιοχή. Κατά αυτό τον τρόπο, οι ροές θα κυλούν πιο ομαλά και σε λιγότερο χρόνο από και προς τα Ιωάννινα, με αποτέλεσμα η Κόνιτσα να είναι ευπρόσιτη για τους εν δυνάμει επισκέπτες.

Πολιτιστικός πόλος 7 – Πάργα

Η Πάργα αποτελεί τουριστικό προορισμό με διεθνή απήχηση λόγω του θαλάσσιου χαρακτήρα της. Το έως τώρα πρότυπο τουριστικής ανάπτυξης έχει στηριχθεί στο μαζικό πρότυπο «ήλιος και θάλασσα», το οποίο ακολουθεί το μοντέλο των ανεπτυγμένων μαζικών προορισμών της χώρας και φθίνει χρόνο με τον χρόνο. Η ολοκληρωμένη αξιοποίηση των πολιτιστικών πόρων της ευρύτερης περιοχής και η σύνδεση της Πάργας με την ενδοχώρα, καθώς και με το δίκτυο των πολιτιστικών διαδρομών, αναμένεται να αναβαθμίσει τον ρόλο της. Ο μαζικός τουρισμός που παρατηρείται στον συγκεκριμένο οικισμό απαιτεί εμπλουτισμό, εντάσσοντας και περαιτέρω πόρους στο ήδη καθιερωμένο πρότυπο. Η αξιοποίηση των πόρων της ευρύτερης περιοχής και η προώθηση των τουριστικών ροών προς την ενδοχώρα, αναμένεται να συμβάλει στη δημιουργία μίας ολοκληρωμένης και πολύπλευρης εμπειρίας στον επισκέπτη.

Χάρτης 7-19: Πολιτιστικοί πόλοι Περιφέρειας Ηπείρου

8 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η Ελλάδα είναι μια χώρα με πλούσιους και ποικιλόμορφους πολιτιστικούς πόρους, γεγονός που οφείλεται τόσο στη γεωγραφική της θέση όσο και στη μακραίωνη και πολυτάραχη ιστορική της πορεία. Η ποικιλομορφία και η υψηλή αισθητική των τοπίων, η ευρύτατη ποικιλία βιοτόπων, η σχετικά καλή κατάσταση των φυσικών πόρων (νερό, έδαφος, υπέδαφος), σε συνδυασμό με τον πλούτο της πολιτιστικής κληρονομιάς, διαμορφώνουν τα βασικά συγκριτικά πλεονεκτήματά της, τα οποία της δίνουν τη δυνατότητα να ανταποκριθεί δυναμικά στις δύσκολες κοινωνικο-οικονομικές συνθήκες.

Η προστασία, η ανάδειξη και η αξιοποίηση των πολιτιστικών πόρων φυσικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος ανάγεται σε έναν από τους στρατηγικούς στόχους της χώρας, όπως αποτυπώνεται και στο Γενικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης. Σε αυτό το πλαίσιο πολιτικής, εξειδικεύεται και συμπληρώνεται ο προαναφερθέντας στόχος για καθεμία από τις περιφέρειες της χώρας, μέσα από τα Περιφερειακά Πλαίσια Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης, τα Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα και τη Στρατηγική Έξυπνης Εξειδίκευσης.

Η Περιφέρεια Ηπείρου, η οποία αποτελεί την υπό μελέτη περιοχή της παρούσας διπλωματικής εργασίας, χαρακτηρίζεται από ένα αξιόλογο φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον, το οποίο αποτελεί το κύριο συγκριτικό πλεονέκτημά της, στην προσπάθεια αντιμετώπισης της αναπτυξιακής της υστέρησης σε σχέση με άλλες περιφέρειες της χώρας. Ο χαμηλός βαθμός αξιοποίησης των πολιτιστικών πόρων αποτυπώνεται με έκδηλο τρόπο στην εικόνα της περιφερειακής οικονομίας, η οποία παρουσιάζει ιδιαίτερα χαμηλούς αναπτυξιακούς δείκτες.

Στόχος της συγκεκριμένης διπλωματικής εργασίας αποτελεί η ολοκληρωμένη διαχείριση του συνόλου των πολιτιστικών πόρων της Περιφέρειας Ηπείρου, υπό όρους βιωσιμότητας, μέσα από τη χάραξη πολιτιστικών διαδρομών, οι οποίες αναδεικνύουν με ανάγλυφο τρόπο το φυσικό και πολιτιστικό της απόθεμα.

Η επιδίωξη του στόχου διέπεται από τις αρχές της βιωσιμότητας και η προσέγγιση που επιχειρήθηκε ενσωματώνει την προστασία του περιβάλλοντος (φυσικού και ανθρωπογενούς), αναπτύσσει ορθές πρακτικές για τη διαχείριση των διαθέσιμων πόρων και δίνει πρωτεύοντα ρόλο στην έννοια του πολιτισμού, ως έναν τομέα ο οποίος αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο για την πολύπλευρη ανάπτυξη ολόκληρης της Περιφέρειας.

Η χάραξη πολιτιστικών διαδρομών αποτελεί ένα σύγχρονο αναπτυξιακό εργαλείο, το οποίο διασυνδέει τους πολιτιστικούς πόρους επιμέρους περιοχών, εντάσσοντάς τους σε ένα ευρύτερο πολιτιστικό δίκτυο, στη βάση της βιωσιμότητας και της ορθής αξιοποίησης των πόρων αυτών. Μέσα από την καταγραφή, αναλυτική περιγραφή και χαρτογράφηση των πολιτιστικών πόρων της Περιφέρειας Ηπείρου, και λαμβάνοντας υπόψη το πλαίσιο πολιτικής, την υπάρχουσα κατάσταση και το τουριστικό προφίλ της περιοχής μελέτης, επιχειρήθηκε η χάραξη και ολοκλήρωση θεματικών και πολυθεματικών πολιτιστικών διαδρομών σε ένα δίκτυο, το οποίο μπορεί να αποτελέσει το εφελτήριο της αναπτυξιακής προοπτικής της μελετώμενης

περιφέρειας, με πολλαπλά οφέλη για την κοινωνία, την οικονομία και το περιβάλλον.

Ειδικότερα αξιοποιείται το φάσμα των διαθέσιμων πολιτιστικών πόρων συνολικά, με τρόπο τέτοιο ώστε οι δραστηριότητες που αναπτύσσονται, τα προϊόντα που παράγονται και οι υπηρεσίες που προσφέρονται, να ανταποκρίνονται στη διαρκώς αναπτυσσόμενη ζήτηση. Τα θεματικά και πολυθεματικά πολιτιστικά προϊόντα απευθύνονται σε μία ευρεία αγορά, εγχώρια και ξένα και σε ένα κοινό, το οποίο έχει άμεση πρόσβαση στην τεχνολογία και στην πληροφορία, ενώ παράλληλα είναι πιο απαιτητικό από ποτέ.

Είναι σημαντικό να τονιστεί ότι η παρούσα προσέγγιση διαχείρισης των πολιτιστικών πόρων αξιοποιεί σε μεγάλο βαθμό τα υφιστάμενα προϊόντα και τις υπάρχουσες δομές, εμπλουτίζοντας και διευρύνοντάς τα, ώστε να καταστούν ανταγωνιστικά και σύγχρονα. Κατά αυτό τον τρόπο ελαχιστοποιείται το οικονομικό κόστος και η περιβαλλοντική επιβάρυνση.

Οι προτεινόμενες πολιτιστικές διαδρομές συνδέονται άμεσα με τους τοπικούς πόρους και τους προσδίδουν αναπτυξιακή προοπτική, αξιοποιούν τις ιδιαιτερότητες της περιοχής μελέτης και αναδεικνύουν τα συγκριτικά της πλεονεκτήματα. Ακόμα και πόροι οι οποίοι είναι αναξιοποίητοι ή δεν πρωταγωνιστούν στο ήδη υπάρχον τουριστικό προϊόν, όπως για παράδειγμα ειδικές μορφές τουρισμού, κτηνοτροφικά προϊόντα, πολιτιστικές εκδηλώσεις κ.ά., εντάσσονται ομαλά στην παρούσα θεώρηση και αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα της αναπτυξιακής προσέγγισης.

Η προσέγγιση της εργασίας βασίστηκε, εκτός των άλλων, στην άρρηκτη σχέση φυσικού περιβάλλοντος και πολιτιστικής κληρονομιάς, στη βάση της προστασίας και της ανάδειξης των πόρων που συνθέτουν τα δύο προαναφερθέντα στοιχεία. Η ολοκληρωμένη διαχείριση των πολιτιστικών πόρων μέσω της υλοποίησης πολιτιστικών διαδρομών, αναδεικνύει το σύνολο του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος, θέτοντας ως προτεραιότητα την προστασία του και μετατρέποντάς το σε κομβικής σημασίας στοιχείο για την προσέλκυση επισκεπτών.

Εξίσου σημαντική είναι η διασύνδεση των επιμέρους παραγωγικών τομέων και ειδικότερα η διασύνδεση του πρωτογενούς και του δευτερογενούς τομέα με το τουριστικό προϊόν, η οποία επιτυγχάνεται μέσω της ανάπτυξης των πολιτιστικών δικτύων. Τα τοπικά γεωργικά, κτηνοτροφικά και αλιευτικά προϊόντα, καθώς και τα προϊόντα που παράγονται από τη μεταποίησή τους, εντάσσονται στο προσφερόμενο προϊόν, αναδεικνύοντας τον παραδοσιακά αγροτικό χαρακτήρα της Ηπείρου. Κατά αυτό τον τρόπο επιτυγχάνεται η ολοκλήρωση του συνόλου των παραγωγικών τομέων, δίνοντας σημαντική ώθηση στην τοπική οικονομία και στην απασχόληση.

Επιπρόσθετα μέσα από τη συμπληρωματικότητα των τομέων πολιτισμού και τουρισμού, διαμορφώνονται ολοκληρωμένα τουριστικά προϊόντα βασισμένα στους διαθέσιμους πολιτιστικούς πόρους, διαχέοντας την τουριστική δραστηριότητα στο σύνολο της Περιφέρειας, εκτονώνοντας περιοχές τουριστικής ανάπτυξης μαζικού χαρακτήρα, που υφίστανται διαχρονικά πιέσεις, και προωθώντας εναλλακτικές μορφές τουρισμού βασισμένες σε ένα βιώσιμο αναπτυξιακό πρότυπο. Στο πρότυπο

αυτό προωθείται η ισόρροπη ανάπτυξη της Περιφέρειας Ηπείρου, ανατρέπονται οι ενδοπεριφερειακές ανισότητες και ενισχύεται η τοπική οικονομία.

Βασικό άξονα της προσέγγισης αποτελεί επίσης η διαμόρφωση *διακριτής πολιτιστικής ταυτότητας* για την περιοχή, στη βάση των πολιτιστικών πόρων που διαθέτει προς αξιοποίηση. Η ταυτότητα αυτή μπορεί να αποτελέσει στοιχείο της επικοινωνιακής της στρατηγικής για την τόνωση της εξωστρέφειάς της, και τη δημιουργία ενός διακριτού «brand name», με έμφαση στην ποιότητα και την πολυμορφία του προσφερόμενου προϊόντος υπό όρους βιωσιμότητας.

Τέλος, η προσέγγιση αυτή αξιοποιεί τις ιδιαιτερότητές της Περιφέρειας Ηπείρου και τις μετατρέπει σε πλεονεκτήματα, με έναν τρόπο που μπορεί να διασφαλίσει την κοινωνική συνοχή αλλά και τον σεβασμό στα κοινωνικά πρότυπα και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του συγκεκριμένου τόπου.

9 ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ξενόγλωσση

Economic and Financial Affairs (2015), The 2015 Ageing Report: Economic and Budgetary Projections for the 28 EU Member States (2013-2060), European Commission, European Union, Brussels.

Papantoniou, M. (2013), West Macedonia First in 2012 EU Youth Unemployment, GREEK Europe REPORTER.

World Travel and Tourism Council – WTTC (2015), Travel & Tourism, Economic Impact 2015, GREECE, UK.

Ελληνική

Anavasi (2012), Περιφερειακός Χάρτης R3 - Κεντρική Ελλάδα: Θεσσαλία – Ήπειρος, Εκδόσεις ANABAΣΗ, Αθήνα.

Business Architects Consultancy (2006), Γενικό Σχέδιο (Master Plan) / Επιχειρησιακό Σχέδιο (Business Plan) Προώθησης και Προβολής Προϊόντων και Υπηρεσιών της Περιφέρειας Ηπείρου, Οκτώβριος.

ENVIROPLAN S.A. (2015), Μελέτη Αποκατάστασης Οικοσυστήματος Λίμνης Παμβώτιδας, Ενδιάμεση Διαχειριστική Αρχή Περιφέρειας Ηπείρου, Περιφέρεια Ηπείρου, Αθήνα.

ENVIROPLAN ΜΕΛΕΤΗΤΙΚΗ (2011), Εκπόνηση Επιχειρησιακού Σχεδίου για την Πράσινη Ανάπτυξη στην Περιφέρεια Ηπείρου, Α΄ Φάση: Ανάλυση Υφιστάμενης Κατάστασης, Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Θεσσαλίας – Στερεάς Ελλάδας – Ηπείρου Προγραμματικής Περιόδου 2007-2013, Ενδιάμεση Διαχειριστική Αρχή Ηπείρου, Μάιος, Αθήνα.

Logotech S.A. (2015), Στρατηγική Έξυπνης Ειδίκευσης Περιφέρειας για την Περιφέρεια Ηπείρου, Ενδιάμεση Διαχειριστική Αρχή Περιφέρειας Ηπείρου, Περιφέρεια Ηπείρου.

Logotech A.E., REMACO A.E., Αθηναϊκή Αναπτυξιακή A.E. (2002), Εκπόνηση Μελέτης Επιχειρησιακού Σχεδίου Περιφέρειας Ηπείρου για Δράσεις στην Κοινωνία της Πληροφορίας, Φάση Α΄, Περιφέρεια Ηπείρου, Φεβρουάριος.

McKinsey (2013), Τουριστικός Στρατηγικός Σχεδιασμός 2021: Οδικός Χάρτης Υλοποίησης, SETE, Οκτώβριος, Αθήνα.

Αναπτυξιακή Ηπείρου A.E. (2011), Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Περιφέρειας Ηπείρου 2012-2014, Διεύθυνση Αναπτυξιακού Σχεδιασμού, Περιφέρεια Ηπείρου, Σεπτέμβριος.

Αναπτυξιακή Ηπείρου Α.Ε. (2015), Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Περιφέρειας Ηπείρου Στρατηγικός Σχεδιασμός 2014-2020, Διεύθυνση Αναπτυξιακού Σχεδιασμού, Περιφέρεια Ηπείρου, Μάιος.

Απόφαση Αριθμ. 24208 (2009), ΦΕΚ 1138, Έγκριση Ειδικού Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τον Τουρισμό και της Στρατηγικής Μελέτης Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων αυτού, Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, 11 Ιουνίου 2009, σελ. 14345-14364.

Απόφαση Αριθμ. 25301 (2003), ΦΕΚ 1451, Έγκριση του Περιφερειακού Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης Περιφέρειας Ηπείρου, Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, 6 Οκτωβρίου 2003, σελ. 20161-20176(8).

Απόφαση Αριθμ. 6876/4871 (2008), ΦΕΚ 128, Έγκριση του Γενικού Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης, Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, 3 Ιουλίου 2008, σελ. 2253-2300.

Απόφαση Αριθμ. Δ17α/115/9/ΦΝ275 (2003), ΦΕΚ 1154, Τροποποίηση Διατάξεων του Ελληνικού Αντισεισμικού Κανονισμού ΕΑΚ – 2000 λόγω αναθεώρησης του Χάρτη της Σεισμικής Επικινδυνότητας, Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, 12 Αυγούστου 2003, σελ. 15967-15982.

Αράπογλου, Μ. (2007), 'Ηπειρος, Εκδόσεις Μίλητος.

Γενική Γραμματεία Έρευνας και Τεχνολογίας (2015), Εθνική Στρατηγική Έρευνας και Καινοτομίας για την Έξυπνη Εξειδίκευση 2014-2020 (RIS3), Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων, Πολιτισμού και Αθλητισμού.

Γιαουτζή, Μ., Στρατηγέα, Α. (2011), *Χωροταξικός Σχεδιασμός: Θεωρία και Πράξη*, Εκδόσεις Κριτική, Απρίλιος, Αθήνα.

Δημόπουλος, Π. (2006), Η Βιοποικιλότητα της Ελλάδας στη Μεσόγειο και την Ευρώπη, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, (<http://www.viopikilotita.uoi.gr/>).

Δολόγλου, Ν. (2008), Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη και Οικοτουρισμός, Τουρισμός σε Ορεινές Περιοχές: Προβλήματα – Ανάγκες, ΜΕ.Κ.Δ.Ε., Ε.Μ.Π., Ιούνιος.

Εξάρχου, Ε., Κασίμης Κ., Μιχαηλίδης, Τ. (2014), Ενεργειακά Έργα ΑΠΕ στην Περιοχή της Ηπείρου, Πρόγραμμα «Τοπικό Σχέδιο Απασχόλησης Νέων Επιστημών στην 'Ηπειρο», Τμήμα Ηπείρου, Τ.Ε.Ε, Σεπτέμβριος, Ιωάννινα.

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Θεσσαλίας – Στερεάς Ελλάδας - Ηπείρου Προγραμματικής Περιόδου 2007-2013, (2007), Ειδική Υπηρεσία Συντονισμού Εφαρμογής Επιχειρησιακών Προγραμμάτων, Γενική Διεύθυνση Αναπτυξιακού Προγραμματισμού, Περιφερειακής Πολιτικής και Δημοσίων Επενδύσεων, Υπουργείο Οικονομίας, Ανταγωνιστικότητας και Ναυτιλίας.

Ίκκος, Ά. (2015), Η Συμβολή του Τουρισμού στην Ελληνική Οικονομία το 2014 – Συνοπτική Απεικόνιση Βασικών Μεγεθών, SETE, Φεβρουάριος, Αθήνα.

Περιφέρεια Ηπείρου (2012), Καλάθι αγροτικών προϊόντων, 'Ηπειρος.

Περιφέρεια Ηπείρου (2014), Καλλιεργητικό Πλάνο Περιφέρειας Ηπείρου, Απρίλιος, Ήπειρος.

Καραγιάννης, Ν. (2015), Ιωάννινα-Κακαβιά: Η Φυσική Συνέχεια της Ιόνιας Οδού, Το Τελευταίο Μεγάλο Οδικό Έργο της Ηπείρου, <http://ypodomes.com/>.

Καραμήτσος, Φ. (2013), Βιώσιμη Λύση για την Ήπειρο το Τρένο, Εφημερίδα Πρωινά Νέα.

Καραμήτσος, Φ. (2014), Κινδυνεύει το Ρυθμιστικό Σχέδιο Ιωαννίνων, Εφημερίδα Ελευθερία.

Κατσίκης, Α. (2009), Το Υγροτοπικό Σύστημα του Καλαμά - Γεωγραφική και Περιβαλλοντική Περιήγηση, Σύλλογος Αποφοίτων Ζωσιμαίας Σχολής Ιωαννίνων, Μάρτιος.

Κοινωνία της Πληροφορίας Α.Ε. (2014), Ολοκλήρωση Μητροπολιτικών Δακτυλίων (ΜΑΝ) με Εθνικά Δίκτυα στις Περιφέρειες του Ε.Π. "Ψηφιακής Σύγκλισης", Υπουργείο Οικονομίας, Υποδομών, Ναυτιλίας και Τουρισμού.

Λιάλιος, Γ. (2015), Δ. Ελλάδα: Πλήθος τα Προβλήματα από Κατολισθήσεις, Εφημερίδα Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ.

Λιαρικός Κ., Μαραγκού, Π. & Παπαγιάννης, Θ. (2012), Η Ελλάδα τότε και τώρα: Διαχρονική Χαρτογράφηση των Καλύψεων Γης 1987-2007, WWF Ελλάς, Αθήνα.

Λώλος, Θ., Θεώρημα Α.Ε. και Ροϊκός (2015), «Αξιολόγηση, Αναθεώρηση και Εξειδίκευση του Περιφερειακού Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης της Περιφέρειας Ηπείρου - Στρατηγική Περιβαλλοντική Μελέτη», Φάση Β', Στάδιο 1, Υπουργείο Παραγωγικής Ανασυγκρότησης, Περιβάλλοντος και Ενέργειας, Γενική Γραμματεία Χωροταξίας και Αστικού Περιβάλλοντος, Διεύθυνση Χωροταξίας, Ιούνιος, Αθήνα.

Μάλλας, Α. & άλλοι (2003), Μελέτη Τουριστικής Ανάπτυξης Περιφέρειας Ηπείρου, Φάση Α': Διάγνωση του Δυναμικού της Τουριστικής Ανάπτυξης, Ε.Ο.Τ., Αθήνα, Σεπτέμβριος.

Μάλλας, Α. & άλλοι (2003), Μελέτη Τουριστικής Ανάπτυξης Περιφέρειας Ηπείρου, Φάση Β': Προτάσεις για τη Στρατηγική Τουριστικής Ανάπτυξης, Ε.Ο.Τ., Αθήνα, Σεπτέμβριος.

Νέτσικα, Μ. (2008), Δρόμοι του Κρασιού Βορείου Ελλάδος: Η Διαδρομή του Κρασιού της Ηπείρου, Ένωση Οινοπαραγωγών του Αμπελώνα της Βορείου Ελλάδας Α.Ε., Απρίλιος, Θεσσαλονίκη.

Νόμος 3808 (2011), Ενίσχυση Ιδιωτικών Επενδύσεων για την Οικονομική Ανάπτυξη, την Επιχειρηματικότητα και την Περιφερειακή Συνοχή, Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, ΦΕΚ 8, 1 Φεβρουαρίου 2011, σελ. 39-54.

Νόμος 3852 (2010), Νέα Αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης – Πρόγραμμα Καλλικράτης, Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, ΦΕΚ 87, 7 Ιουνίου 2010, σελ. 1785-1920.

Ντελέζος, Κ. (2014), Το 30% της Ελλάδας θα καλύπτουν οι υπηρεσίες VDSL του ΟΤΕ έως το τέλος του 2014, Εφημερίδα ΤΑ ΝΕΑ.

Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Ηπείρου 2014-2020 βάσει του στόχου «Επενδύσεις για την ανάπτυξη και την απασχόληση» (2014), Ενδιάμεση Διαχειριστική Αρχή Ηπείρου, Περιφέρεια Ηπείρου, Απρίλιος (υποβληθείσα πρόταση CCI 2014GR16M2OP004).

Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης (2011), Πλαίσιο Εθνικής Στρατηγικής για τους Ρομά, Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης, Δεκέμβριος.

Πονοζάχος, Δ. (2009), Η Εγνατία Οδός και οι Προοπτικές Ανάπτυξης του Τουρισμού στην Ηγουμενίτσα και στον Νομό Θεσπρωτίας, Φεβρουάριος, Ηγουμενίτσα.

Στρατηγέα, Α. & άλλοι (2015), Στρατηγικός Σχεδιασμός (Master Plan) Πολιτιστικής Πολιτικής και Βιώσιμης Ανάπτυξης Δήμων Κισσάμου και Πλατανιά, Στάδιο I και II, Σ.Α.Τ.Μ, Ε.Μ.Π., Νοέμβριος, Αθήνα.

Στρατηγέα, Α. (2015), Διαφάνειες Μαθήματος «Χωροταξία», Τομέας Γεωγραφίας και Περιφερειακού Σχεδιασμού, Σ.Α.Τ.Μ., Ε.Μ.Π., Αθήνα.

Ι.Γ.Μ.Ε. (2007), Τα Γεωθερμικά Πεδία της Χώρας, Διεύθυνση Γεωθερμίας και Θερμομεταλλικών Υδάτων, Αθήνα.

Το Σχέδιο Δράσης για την Ανάπτυξη του Τομέα Κοινωνικής Πρόνοια την Δ' Προγραμματική Περίοδο 2007-2013, (2007), Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης Ε.Π. «ΥΓΕΙΑ-ΠΡΟΝΟΙΑ» 2000-2006, Υπουργείο Υγείας & Κοινωνικής Αλληλεγγύης.

Τρύφωνα, Β. (2010), ΒΙ.ΠΕ. Ιωαννίνων, PLANT management, Αθήνα.

Χήτος, Θ. (2009), Η Χλωρίδα της Ηπείρου, Εκδόσεις Carpe Diem.

Διαδικτυακοί τόποι

Agro-Tour.Net: <http://www.agro-tour.net/>

DIGEA: <http://www.digea.gr/>

Epirus Hotels: <http://www.epirus-hotels.gr/>

Epirus TV news: <http://epirus-tv-news.blogspot.gr/>

Epirus.org: <http://www.epirus.org/>

GEODATA.gov: <http://geodata.gov.gr/>

Hellenica World – Ελλάδα: <http://www.hellenica.de/>

HotelsLine.gr – Ταξιδεύοντας στην Ελλάδα: <http://www.hotelsline.gr/>

La route, The Lakes Route: <http://www.laroutes.eu/el/dimosiotita-enimerosi/laroute/fusiko-perivallon/>

Natura 2000 Network Viewer: <http://natura2000.eea.europa.eu/>

Pezoporia.gr: <http://www.pezoporia.gr/>

WWF - Οικοσκόπιο: <http://oikoskopio.gr/map/>

Άρτα: <http://www.artainfo.gr>

Βάση δεδομένων σχετικά με τους τοπικούς πολιτισμούς των ορεινών περιοχών της Ελλάδας και την αλληλεπίδραση και αλληλεξάρτησή τους με το φυσικό ορεινό περιβάλλον: http://www.ntua.gr/MIRC/db/epirus_db/

Βικιπαίδεια: <http://el.wikipedia.org/wiki/>

Βόρεια Πίνδος – Εθνικό Πάρκο: <http://pindosnationalpark.gr/>

Γενική Γραμματεία Ενημέρωσης & Επικοινωνίας – Γενική Γραμματεία Μέσων Ενημέρωσης: <http://www.minpress.gr/>

Δημήτρης Ρόκος: <http://drokos.webnode.gr/>

Δήμος Ιωαννιτών: <http://www.ioannina.gr/>

ΔΙΑΖΩΜΑ: <http://www.diazoma.gr/>

Διαρκής κατάλογος των κηρυγμένων αρχαιολογικών χώρων και μνημείων της Ελλάδας: <http://listedmonuments.culture.gr/>

Δρόμοι του κρασιού της Βορείου Ελλάδος: <http://www.wineroads.gr/>

Εθνική Μετεωρολογική Υπηρεσία: <http://www.emy.gr/>

Εθνικό Πάρκο Τζουμέρκων, Περιστερίου και Χαράδρας Αράχθου – Φορέας Διαχείρισης: <http://tzoumerka-park.gr/>

Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια: <http://www.easypedia.gr/>

Ελληνική Στατιστική Αρχή: <http://www.statistics.gr/>

Επιχειρηματικά & Βιομηχανικά Πάρκα – ΕΤΒΑ: <https://www.etvavipe.gr/>

ΕΣΠΑ 2014-2020: <https://www.espa.gr/>

Ευρωπαϊκή Επιτροπή: <http://ec.europa.eu/>

Ήπειρος – Wonder of Greece: <http://www.visitepirus.gr/>

Ξένιος Ζευς – Ομοσπονδία Τουριστικών Καταλυμάτων Ηπείρου:
<http://www.ipirosholidays.gr/>

Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδας: <http://www.grhotels.gr/>

Ο παλιός ιστότοπος της Περιφέρειας Ηπείρου: <http://www.epirus.gov.gr/>

Ο πλήρης τουριστικός και επαγγελματικός οδηγός της Θεσπρωτίας:
<http://www.thesprotia3d.gr/>

Οργανισμός Λιμένος Ηγουμενίτσας – Ο.Λ.ΗΓ. Α.Ε.: <http://www.olig.gr/>

Περιφέρεια Ηπείρου: <http://www.php.gov.gr/>

Περιφερειακή Ενότητα Άρτας: <http://www.peartas.gov.gr/>

Περιφερειακή Ενότητα Θεσπρωτίας: <http://www.thesprotia.gr/>

Περιφερειακή Ενότητα Πρέβεζας: <http://www.preveza.gr/>

Πρόγραμμα «Πίνδος»: <http://www.progpindos.gr/>

Πρωινός Λόγος: <http://www.proinoslogos.gr/>

Ρυθμιστική Αρχή Ενέργειας – Ρ.Α.Ε.: <http://www.rae.gr/>

ΣΥΖΕΥΞΙΣ – Εθνικό Δίκτυο Δημόσιας Διοίκησης: <http://www.syzefxis.gov.gr/>

Τα πέτρινα γεφύρια της Ηπείρου: <http://www.petrinagefiria.uoi.gr/>

Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας: <http://portal.tee.gr/>

Υδροναύτες: <http://ydronaftes.gr/>

Υπηρεσία Πολιτικής Αεροπορίας: <http://www.ypa.gr/>

Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας: <http://www.ypeka.gr/>

ΦΙΛΟΤΗΣ – Βάση δεδομένων για την ελληνική φύση: <http://filotis.itia.ntua.gr/>

Φορέας Διαχείρισης Υγροτόπων Αμβρακικού: <http://www.amvrakikos.eu/>

ΦΩΤΟΔΕΝΤΡΟ – Εθνικός Συσσωρευτής Εκπαιδευτικού Περιεχομένου:
<http://photodentro.edu.gr/>

Χαρτογραφώντας την Ένταξη – Ποδηλατικές Διαδρομές Απέναντι στον Κοινωνικό Αποκλεισμό: <http://diadromes.kethea-epirou.gr/>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Η ΠΑΝΙΔΑ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ
Είδος αράχνης
Μυρμήγκια
Φωλιά μυρμηγκιών δέντρων σε δρυοδάσος στην Τύμφη
Ελαφοκάνθαρος (<i>Lucanus cervus</i>) σε δρυοδάσος στην Τύμφη
Κολεόπτερο του είδους
Χωματοφρυνός (<i>Bufo bufo</i>)
Φαλαρίδες (<i>Fulica atra</i>) στην Παμβώτιδα
Γλάροι (<i>Larus ridibundus</i> & <i>L. cachiens</i>) στην Παμβώτιδα
Έντομο άγνωστο
Λεπιδόπτερο άγνωστο
Κολεόπτερο άγνωστο 1
Κολεόπτερο άγνωστο 2
Βομβίνος (<i>Bombus</i> sp.)
Σταρήθρα (<i>Lullula arborea</i>) κοντά στην κορυφή Κρυάκουρας των Τζουμέρκων σε υποαλπικό λιβάδι σε υψόμετρο 1.800μ.
Καφέ αρκούδα στον Εθνικό Δρυμό Βίκου - Αώου
Αγριόγιδο (<i>Rupicapra rupicapra</i>) στη Β. Πίνδο
Σαλιγκάρι
Αράχνη
Μυρμήγκια δάσους
Νυχτερίδες
Αγριόγιδο (<i>Rupicapra rupicapra</i>) στη Β. Πίνδο
Σταρήθρα (<i>Lullula arborea</i>)
Κιτρινοκαλιακούδα (<i>Pyrrhocorax graculus</i>)
Γυμνοσάλιαγκας
Καρβουνιάρης (<i>Phoenicurus ochruros</i>)
Κιτρινοκαλιακούδα (<i>Pyrrhocorax graculus</i>)
Αγριόγιδο (<i>Rupicapra rupicapra</i>) στη Β. Πίνδο
Σαύρα της Πίνδου (<i>Algyroides nigropunctatus</i>)
Βαλτόπαπια (<i>Aythya nyroca</i>) στη λίμνη Παμβώτιδα Ιωαννίνων
Πελαργός (<i>Ciconia ciconia</i>)
Χελιδόνι (<i>Hirundo rustica</i>)
Νυχτερίδα (<i>Pipistrellus savii</i>)
Φιδαετός (<i>Circaetus gallicus</i>)
Αλπικός τρίπωνας (<i>Triturus alpestris</i>)
Σκουφοβουτηχτάρι (<i>Podiceps cristatus</i>) στη λίμνη Παμβώτιδα
Οχιά (<i>Vipera ammodytes</i>)
Σαίτα (<i>Coluber najadum</i>)
Σιλιβούτι (<i>Podarcis erhardi</i>)
Τοιχογουστέρα (<i>Podarcis muralis</i>)
Καραβίδα
Σπιτόφιδο (<i>Elaphe situla</i>)
Πρασινόσαυρα (<i>Lacerta viridis</i>)
Λύκος (<i>Canis lupus</i>)
Αστρίτης (<i>Coronella austriaca</i>)
Χαλκόκοτα (<i>Plegadis falcinellus</i>) στο Δέλτα του Καλαμά
Ψευτομαχητής (<i>Philomachus rugnax</i>) στο Δέλτα του Καλαμά
Σαλαμάνδρα (<i>Salamandra salamandra</i>)
Χέλι (<i>Anguilla anguilla</i>)
Πέστροφα (<i>Salmo trutta fario</i>)
Λαγός (<i>Lepus europaeus</i>)
Χελώνα η κρασπεδωτή (<i>Testudo marginata</i>)
Κιτρινομπομπίνα (<i>Bombina variegata</i>)
Ασπροπάρης (<i>Neophron percnopterus</i>)

Μιλτοχελίδονο (<i>Hirundo daurica</i>)
Νερόφιδο (<i>Natrix tessellata</i>)
Νεροχελώνα (<i>Emys orbicularis</i>)
<i>Parnassius apollo</i>

Πίνακας Π-1: Είδη πανίδας στην Περιφέρεια Ηπείρου

Πηγή: <http://www.viopikilotita.uoi.gr/>

Κατηγορία	Φύλο Ομάδες κλάδων οικονομικής δραστηριότητας (ΣΤΑΚΟΔ - 91)	Σύνολο	Ομάδες ατομικών επαγγελμάτων											
			Μέλη των βουλευομένων σωμάτων, ανώτερα διοικητικά και διευθυντικά στελέχη του δημοσίου και ιδιωτικού τομέα	Πρόσωπα που ασκούν επιστημονικά, καλλιτεχνικά και συναφή επαγγέλματα	Τεχνολόγοι τεχνικοί βοηθοί και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	Υπάλληλοι γραφείου και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών και πωλητές σε καταστήματα και υπαίθριες αγορές	Ειδικευμένοι γεωργοί, κτηνοτρόφοι δασοκόμοι και αλιείς	Ειδικευμένοι τεχνίτες και ασκούντες συναφή τεχνικά επαγγέλματα	Χειριστές μηχανημάτων, σταθερών βιομηχανικών εγκαταστάσεων και συναρμολογητές	Ανειδίκευτοι εργάτες χειρώνάκτες και μικροεπαγγελματίες	Δήλωσαν ανεπαρκώς ή ασαφώς το επάγγελμά τους	"Νέοι"	Δε δήλωσαν επάγγελμα
Κωδικός αριθμός			1	2	3	4	5	6	7	8	9	998		999
4. ΗΠΕΙΡΟΣ														
Αμφοτέρων των φύλων	138.193	9.881	15.106	8.436	9.170	17.221	24.322	18.411	9.088	10.762	2.870	10.062	2.864	
A Γεωργία, κτηνοτροφία, θήρα, δασοκομία	25.844	69	59	34	61	61	23.363	28	68	2.007	79	0	15	
B Αλιεία	852	3	11	9	10	3	665	10	15	111	13	0	2	
Γ Ορυχεία και λατομεία	355	36	4	4	11	2	0	105	117	74	1	0	1	
Δ Μεταποιητικές βιομηχανίες	10.755	540	245	409	386	271	20	5.273	2.169	1.200	215	0	27	
E Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, φυσικού αερίου	1093	14	59	64	343	5	0	365	88	126	26	0	3	
ΣΤ Κατασκευές	13.562	386	239	236	140	18	9	9.079	1.213	2.180	54	0	8	
Z Χονδρικό και λιανικό εμπόριο, επισκευή αυτοκινήτων, οχημάτων, μοτοσυκλετών και ειδών ατομικής και οικιακής χρήσης	15.607	5.004	377	411	860	5.490	58	2.066	559	630	137	0	15	
H Ξενοδοχεία και εστιατόρια	8.301	2.360	12	173	390	4.516	26	178	100	464	71	0	11	
Θ Μεταφορές, αποθήκευση και επικοινωνίες	6.579	186	59	305	1.113	276	10	347	3.852	325	94	0	12	
I Ενδιάμεσοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί	1.989	247	86	523	1.006	19	3	6	5	90	4	0	0	
K Διαχείριση ακίνητης περιουσίας, εκμισθώσεις και επιχειρηματικές δραστηριότητες	4.670	126	1.751	1.087	706	146	4	98	71	593	78	0	10	
Λ Δημόσια διοίκηση και άμυνα, υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση	10.779	230	974	1.351	2.606	4.254	77	297	354	519	110	0	7	
M Εκπαίδευση	9.895	255	8.311	346	397	72	8	43	24	361	78	0	0	

Ν	Υγεία και κοινωνική μέριμνα	7.175	83	1.892	2.801	516	1.058	9	157	142	456	54	0	7
Ξ	Δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών υπέρ του κοινωνικού ή ατομικού χαρακτήρα	3.421	155	917	419	288	888	8	56	137	462	76	0	15
Ο	Ιδιωτικά νοικοκυριά που απασχολούν οικιακό προσωπικό	577	0	2	2	0	72	2	1	1	494	2	0	1
Π	Ετερόδοκοι οργανισμοί και όργανα	3	2	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0
998/ 999	Δήλωσαν ασαφώς ή ανεπαρκώς τον κλάδο ή δε δήλωσαν κλάδο οικονομικής δραστηριότητας	6674	185	108	262	337	69	60	302	173	670	1.778	0	2730
	Νέοι	10.062	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	10.062	0

Πίνακας Π-2: Οικονομικώς ενεργός πληθυσμός ανά ομάδες ατομικών επαγγελματιών
Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ., 2001

ΧΩΡΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ \ ΕΤΗ	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011*	2012*
ΣΥΝΟΛΟ ΕΛΛΑΔΟΣ	141.732	151.987	162.274	178.571	193.013	199.153	217.831	232.831	242.096	237.431	226.210	207.752	194.204
ΗΠΕΙΡΟΣ	3.386	3.638	3.880	4.271	4.413	4.539	4.829	5.040	5.196	5.105	4.974	4.621	4.242
Π.Ε. ΑΡΤΑΣ	594	634	714	786	777	830	889	903	916	934	930	841	778
Π.Ε. ΘΕΣΣΠΡΩΤΙΑΣ	616	660	692	757	770	706	690	736	798	722	728	659	650
Π.Ε. ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ	1.593	1.731	1.841	2.015	2.160	2.302	2.486	2.590	2.647	2.616	2.482	2.323	2.099
Π.Ε. ΠΡΕΒΕΖΑΣ	583	613	634	713	706	702	763	811	835	833	834	797	716

Πίνακας Π-3: Ακαθάριστο εγχώριο προϊόν (σε εκατομμύρια ευρώ και σε τρέχουσες τιμές)
Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ., 2015

A/A	ΚΩΔΙΚΟΣ	ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ	ΠΕΡΙΟΧΗ	ΕΚΤΑΣΗ (ha)
Π.Ε. ΑΡΤΑΣ				
1	GR2110001	ΕΖΔ	ΑΜΒΡΑΚΙΚΟΣ ΚΟΛΠΟΣ, DELTA ΛΟΥΡΟΥ ΚΑΙ ΑΡΑΧΤΗΘΟΥ (PΕΤΡΑ, ΜΥΤΙΚΑΣ, ΕΥΡΥΤΕΡΗ ΠΕΡΙΟΧΗ)	28.787,56
2	GR2110002	ΕΖΔ	ΟΡΙ ΑΘΑΜΑΝΟΝ (ΝΕΡΑΙΔΑ)	18.695,33
3	GR2110004	ΖΕΠ	ΑΜΒΡΑΚΙΚΟΣ ΚΟΛΠΟΣ, ΛΙΜΝΟΘΑΛΑΣΣΑ ΚΑΤΑΦΟΥΡΚΟ ΚΑΙ ΚΟΡΑΚΟΝΙΣΙΑ	23.010,75
4	GR2110006	ΖΕΠ	ΚΟΙΛΑΔΑ ΑΧΕΛΟΟΥ ΚΑΙ ΟΡΙ ΒΑΛΤΟΥ	46.737,83
Π.Ε. ΘΕΣΠΡΩΤΙΑΣ				
5	GR2120001	ΕΖΔ	ΕΚΒΟΛΕΣ (DELTA) ΚΑΛΑΜΑ	8531,43
6	GR2120002	ΕΖΔ	ΕΛΟΣ ΚΑΛΟΔΙΚΗ	786,78
7	GR2120003	ΕΖΔ	ΛΙΜΝΗ ΛΙΜΝΟΠΟΥΛΑ	579,5
8	GR2120004	ΕΖΔ	ΣΤΕΝΑ ΚΑΛΑΜΑ	1.820,3
9	GR2120005	ΖΕΠ	ΥΓΡΟΤΟΠΟΣ ΕΚΒΟΛΟΝ ΚΑΛΑΜΑ ΚΑΙ ΝΙΣΟΣ ΠΡΑΣΟΥΔΙ	8.541,93
10	GR2120006	ΖΕΠ	ΕΛΙ ΚΑΛΟΔΙΚΗ, ΜΑΡΓΑΡΙΤΗ, ΚΑΡΤΕΡΗ ΚΑΙ ΛΙΜΝΗ ΠΡΟΝΤΑΝΙ	1.807,98
11	GR2120007	ΖΕΠ	ΣΤΕΝΑ ΠΑΡΑΚΑΛΑΜΟΥ	3.482,75
12	GR2120008	ΖΕΠ	ΟΡΙ ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΣ, ΣΤΕΝΑ ΚΑΛΑΜΑ ΚΑΙ ΣΤΕΝΑ ΑΧΕΡΟΝΤΑ	11.691,56
13	GR2120009	ΖΕΠ	ΟΡΙ ΤΣΑΜΑΝΤΑ, ΦΙΛΙΑΤΟΝ, ΦΑΡΜΑΚΟΒΟΥΝΙ, ΜΕΓΑΛΗ ΡΑΧΗ	19.854,15
Π.Ε. ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ				
14	GR2130001	ΕΖΔ	ΕΘΝΙΚΟΣ ΔΡΥΜΟΣ ΒΙΚΟΥ - ΑΟΟΥ	12.794,25
15	GR2130002	ΕΖΔ-ΖΕΠ	ΚΟΡΥΦΕΣ ΟΡΟΥΣ ΣΜΟΛΙΚΑΣ	19.975,72
16	GR2130004	ΕΖΔ	ΚΕΝΤΡΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΖΑΓΟΡΙΟΥ	33.114,95
17	GR2130005	ΕΖΔ-ΖΕΠ	ΛΙΜΝΗ ΙΩΑΝΝΙΝΟΝ	2.690,13
18	GR2130006	ΕΖΔ	ΠΕΡΙΟΧΗ ΜΕΤΣΟΒΟΥ (ΑΝΙΛΙΟ - ΚΑΤΑΡΑ)	7.328,82
19	GR2130007	ΕΖΔ-ΖΕΠ	ΟΡΟΣ ΛΑΚΜΟΣ (ΠΕΡΙΣΤΕΡΗ)	20.123,52
20	GR2130008	ΕΖΔ	ΟΡΟΣ ΜΙΤΣΙΚΕΛΙ	8.435,99
21	GR2130009	ΖΕΠ	ΟΡΟΣ ΤΥΜΦΙ (ΓΚΑΜΙΛΑ)	27.416,44
22	GR2130010	ΖΕΠ	ΟΡΟΣ ΔΟΥΣΚΟΝ, ΟΡΑΙΟΚΑΣΤΡΟ, ΔΑΣΟΣ ΜΕΡΟΠΙΣ, ΚΟΙΛΑΔΑ ΓΟΡΜΟΥ, ΛΙΜΝΗ ΔΕΛΒΙΝΑΚΙΟΥ	17.409,73

23	GR2130011	ΖΕΠ	ΚΕΝΤΡΙΚΟ ΖΑΓΟΡΙ ΚΑΙ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟ ΤΜΙΜΑ ΟΡΟΥΣ ΜΙΤΣΙΚΕΛΙ	53.407,84
24	GR2130012	ΖΕΠ	ΕΥΡΥΤΕΡΗ ΠΕΡΙΟΧΗ ΠΟΛΙΣ ΙΟΑΝΝΙΝΩΝ	22.459,67
25	GR2130013	ΖΕΠ	ΕΥΡΥΤΕΡΗ ΠΕΡΙΟΧΗ ΑΘΑΜΑΝΙΚΩΝ ΟΡΕΩΝ	65.236,53
Π.Ε. ΠΡΕΒΕΖΑΣ				
27	GR2140001	ΕΖΔ	ΕΚΒΟΛΕΣ ΑΧΕΡΟΝΤΑ (ΑΠΟ ΓΛΟΣΣΑ ΕΩΣ ΑΛΟΝΑΚΙ) ΚΑΙ ΣΤΕΝΑ ΑΧΕΡΟΝΤΑ	4.627,67
28	GR2140003	ΕΖΔ	ΠΑΡΑΚΤΙΑ ΘΑΛΑΣΣΙΑ ΖΩΝΗ ΑΠΟ ΠΑΡΓΑ ΕΩΣ ΑΚΡΟΤΙΡΙΟ ΑΓΙΟΣ ΘΩΜΑΣ (ΠΡΕΒΕΖΑ), ΑΚΡ. ΚΕΛΑΔΙΟ - ΑΓ. ΘΩΜΑΣ	1.529,16

Πίνακας Π-4: Περιοχές NATURA 2000 στην Περιφέρεια Ηπείρου

Πηγή: www.ypeka.gr

A/A	ΟΙΚΙΣΜΟΣ	Ο.Τ.Α.	ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ
Π.Ε. Πρέβεζας			
1	Αγιά	Δ. Πάργας	Γενικό Διάταγμα Παραδοσιακών Οικισμών (Π.Δ. 13-11-78, ΦΕΚ 594 Δ/1978)
2	Πάργα	Δ. Πάργας	Ειδικό Διάταγμα Προστασίας οικισμού Πάργας (Π.Δ. 16-1-76, ΦΕΚ 6 Δ/1976 & Π.Δ. 15-4-1981, ΦΕΚ 207 Δ/1981) Γενικό Διάταγμα Παραδοσιακών Οικισμών (Π.Δ. 13-11-78, ΦΕΚ 594 Δ/1978)
3	Πρέβεζα (τμήμα πόλεως)	Δ. Πρέβεζας	Ιστορικό Κέντρο Πρέβεζας (Π.Δ. 26-1-89, ΦΕΚ 39 Δ/1989)
4	Χρυσογιάλι	Δ. Πάργας	Γενικό Διάταγμα Παραδοσιακών Οικισμών (Π.Δ. 13-11-78, ΦΕΚ 594 Δ/1978)
Π.Ε. Θεσπρωτίας			
5	Γιρομέρι	Δ. Φιλιατών	Γενικό Διάταγμα Παραδοσιακών Οικισμών (Π.Δ. 13-11-78, ΦΕΚ 594 Δ/1978)
6	Καμίτσανη	Δ. Φιλιατών	Γενικό Διάταγμα Παραδοσιακών Οικισμών (Π.Δ. 13-11-78, ΦΕΚ 594 Δ/1978)
7	Μαργαρίτι	Δ. Μαργαριτίου	Γενικό Διάταγμα Παραδοσιακών Οικισμών (Π.Δ. 13-11-78, ΦΕΚ 594 Δ/1978)
8	Παραμυθιά (τμήμα πόλεως)	Δ. Παραμυθιάς	Γενικό Διάταγμα Παραδοσιακών Οικισμών (Π.Δ. 13-11-78, ΦΕΚ 594 Δ/1978) Ειδικό Διάταγμα Προστασίας οικισμού Παραμυθιάς (Π.Δ. 20-8-81, ΦΕΚ 441 Δ/1981)
9	Πλαίσιο	Δ. Φιλιατών	Γενικό Διάταγμα Παραδοσιακών Οικισμών (Π.Δ. 13-11-78, ΦΕΚ 594 Δ/1978)
10	Σαγιάδα	Δ. Σαγιάδας	Ειδικό Διάταγμα Προστασίας οικισμού Σαγιάδας (Π.Δ. 25-10-80, ΦΕΚ 590 Δ/1980)
11	Φανερωμένη	Δ. Φιλιατών	Γενικό Διάταγμα Παραδοσιακών Οικισμών (Π.Δ. 13-11-78, ΦΕΚ 594 Δ/1978)
12	Φοινίκι	Δ. Φιλιατών	Γενικό Διάταγμα Παραδοσιακών Οικισμών (Π.Δ. 13-11-78, ΦΕΚ 594 Δ/1978)
Π.Ε. Ιωαννίνων			
13	Άγ. Απόστολοι	Δ. Περάματος	Β' Ομάδα Ζαγορίου με δυνατότητα ολικής επίχρισης των όψεων (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)
14	Άγ. Μηνάς	Δ. Κ. Ζαγορίου	Β' Ομάδα Ζαγορίου (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)

A/A	ΟΙΚΙΣΜΟΣ	Ο.Τ.Α.	ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ
15	Άμπελος Γρεβενιτίου	Δ. Α. Ζαγορίου	Β' Ομάδα Ζαγορίου (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)
16	Αμφιθέα	Δ. Περάματος	Β' Ομάδα Ζαγορίου με δυνατότητα ολικής επιχρίσης των όψεων (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)
17	Ανθρακίτης	Δ. Α. Ζαγορίου	Β' Ομάδα Ζαγορίου με δυνατότητα ολικής επιχρίσης των όψεων (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)
18	Άνω Πεδινά	Δ. Κ. Ζαγορίου	Α' Ομάδα Ζαγορίου (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)
19	Αρίστη	Δ. Κ. Ζαγορίου	Α' Ομάδα Ζαγορίου (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)
20	Ασπράγγελοι	Δ. Κ. Ζαγορίου	Β' Ομάδα Ζαγορίου με δυνατότητα ολικής επιχρίσης των όψεων (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)
21	Βίκος Αρίστης	Δ. Κ. Ζαγορίου	Α' Ομάδα Ζαγορίου (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)
22	Βίτσα	Δ. Κ. Ζαγορίου	Α' Ομάδα Ζαγορίου (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)
23	Βορβούσα	Δ. Βοβούσας	Β' Ομάδα Ζαγορίου (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)
24	Βοτονόσι	Δ. Μετσόβου	Β' Ομάδα Ζαγορίου (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)
25	Βραδέτο	Δ. Τύμφης	Α' Ομάδα Ζαγορίου (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)
26	Βρυσοχώρι	Δ. Τύμφης	Β' Ομάδα Ζαγορίου (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)
27	Γαναδιό	Δ. Κόνιτσας	Γενικό Διάταγμα Παραδοσιακών Οικισμών (Π.Δ. 13-11-78, ΦΕΚ 594 Δ/1978)
28	Γρεβενίτι	Δ. Α. Ζαγορίου	Β' Ομάδα Ζαγορίου (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)
29	Δεμάτι	Δ. Α. Ζαγορίου	Β' Ομάδα Ζαγορίου με δυνατότητα ολικής επιχρίσης των όψεων (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)
30	Δίκορφο	Δ. Κ. Ζαγορίου	Α' Ομάδα Ζαγορίου (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)
31	Δίλακος	Δ. Α. Ζαγορίου	Β' Ομάδα Ζαγορίου (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-

A/A	ΟΙΚΙΣΜΟΣ	Ο.Τ.Α.	ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ
			95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)
32	Δίλοφο	Δ. Κ. Ζαγορίου	Α' Ομάδα Ζαγορίου (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)
33	Διπόταμο	Δ. Κ. Ζαγορίου	Β' Ομάδα Ζαγορίου (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)
34	Δολό	Δ. Πωγωνιανής	Γενικό Διάταγμα Παραδοσιακών Οικισμών (Π.Δ. 13-11-78, ΦΕΚ 594 Δ/1978)
35	Ελάτη	Δ. Κ. Ζαγορίου	Α' Ομάδα Ζαγορίου (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)
36	Ελατοχώρι	Δ. Α. Ζαγορίου	Β' Ομάδα Ζαγορίου (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)
37	Ελαφότοπος	Δ. Κ. Ζαγορίου	Α' Ομάδα Ζαγορίου (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)
38	Ηλιοχώρι	Δ. Τύμφης	Β' Ομάδα Ζαγορίου (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)
39	Ιτέα	Δ. Α. Ζαγορίου	Β' Ομάδα Ζαγορίου με δυνατότητα ολικής επίχρισης (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)
40	Ιωάννινα (τμήμα πόλεως)	Δ. Ιωαννιτών	Ιστορικό κέντρο Ιωαννίνων (Π.Δ. 2-10-89, ΦΕΚ 605 Δ/1989)
41	Καβαλάρι	Δ. Α. Ζαγορίου	Β' Ομάδα Ζαγορίου με δυνατότητα ολικής επίχρισης (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)
42	Καλαρρύτες	Δ. Καλαρρυτών	Γενικό Διάταγμα Παραδοσιακών Οικισμών (Π.Δ. 13-11-78, ΦΕΚ 594 Δ/1978)
43	Καλλιθέα	Δ. Κόνιτσας	Β' Ομάδα Ζαγορίου με δυνατότητα ολικής επίχρισης (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)
44	Καλουτά	Δ. Κ. Ζαγορίου	Β' Ομάδα Ζαγορίου (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)
45	Καπέσοβο	Δ. Τύμφης	Α' Ομάδα Ζαγορίου (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)
46	Καστανώνας	Δ. Α. Ζαγορίου	Β' Ομάδα Ζαγορίου (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)
47	Κάτω Πεδινά	Δ. Κ. Ζαγορίου	Α' Ομάδα Ζαγορίου (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)

A/A	ΟΙΚΙΣΜΟΣ	Ο.Τ.Α.	ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ
48	Κήποι	Δ. Τύμφης	Α' Ομάδα Ζαγορίου (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)
49	Κλειδωνιά	Δ. Κόνιτσας	Β' Ομάδα Ζαγορίου (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)
50	Κόνιτσα (τμήμα πόλεως)	Δ. Κόνιτσας	Ιστορικό κέντρο Κόνιτσας (Π.Δ. 2-3-93, ΦΕΚ 179 Δ/1993 & Π.Δ. 26-1-2000, ΦΕΚ 24 Δ/2000)
51	Κουκούλι	Δ. Τύμφης	Α' Ομάδα Ζαγορίου (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)
52	Κρανούλα	Δ. Περάματος	Β' Ομάδα Ζαγορίου με δυνατότητα ολικής επίχρισης (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)
53	Κρύα	Δ. Περάματος	Β' Ομάδα Ζαγορίου με δυνατότητα ολικής επίχρισης (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)
54	Κρυόβρυση	Δ. Περάματος	Β' Ομάδα Ζαγορίου με δυνατότητα ολικής επίχρισης (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)
55	Λάιστα	Δ. Τύμφης	Β' Ομάδα Ζαγορίου (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)
56	Λεπτοκαρυά	Δ. Τύμφης	Β' Ομάδα Ζαγορίου (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)
57	Λιάπη Ιτέας	Δ. Α. Ζαγορίου	Β' Ομάδα Ζαγορίου με δυνατότητα ολικής επίχρισης (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)
58	Λιγκιάδες	Δ. Περάματος	Β' Ομάδα Ζαγορίου (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)
59	Λυκοτριχι	Δ. Περάματος	Β' Ομάδα Ζαγορίου με δυνατότητα ολικής επίχρισης (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)
60	Μάζια	Δ. Περάματος	Β' Ομάδα Ζαγορίου με δυνατότητα ολικής επίχρισης (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)
61	Μακρίνο	Δ. Α. Ζαγορίου	Β' Ομάδα Ζαγορίου (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)
62	Μανασσής	Δ. Κ. Ζαγορίου	Β' Ομάδα Ζαγορίου (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)
63	Μεσοβούνι	Δ. Κ. Ζαγορίου	Β' Ομάδα Ζαγορίου με δυνατότητα ολικής επίχρισης (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-

A/A	ΟΙΚΙΣΜΟΣ	Ο.Τ.Α.	ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ
			95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)
64	Μέτσοβο	Δ. Μετσόβου	Ειδικό Διάταγμα Προστασίας οικισμού Μετσόβου (Π.Δ. 19-9-75, ΦΕΚ 214 Δ/1975) Γενικό Διάταγμα Παραδοσιακών Οικισμών (Π.Δ. 13-11-78, ΦΕΚ 594 Δ/1978)
65	Μηλιά Μετσόβου	Δ. Μηλέας	Β' Ομάδα Ζαγορίου (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)
66	Μικρό Πάπιγκο	Κ. Πάπιγκου	Α' Ομάδα Ζαγορίου (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)
67	Μονοδένδρι	Δ. Κ. Ζαγορίου	Α' Ομάδα Ζαγορίου (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)
68	Νεγάδες	Δ. Τύμφης	Α' Ομάδα Ζαγορίου (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)
69	Ν. Αμαρούσιο (Δολιανή)	Δ. Α. Ζαγορίου	Β' Ομάδα Ζαγορίου (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)
70	Νήσος Ιωαννίνων	Κ. Νήσου Ιωαννίνων	Γενικό Διάταγμα Παραδοσιακών Οικισμών (Π.Δ. 13-11-78, ΦΕΚ 594 Δ/1978)
71	Πάπιγκο	Κ. Πάπιγκου	Α' Ομάδα Ζαγορίου (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)
72	Πέραμα	Δ. Περάματος	Β' Ομάδα Ζαγορίου με δυνατότητα ολικής επίχρισης (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)
73	Περίβλεπος	Δ. Περάματος	Β' Ομάδα Ζαγορίου με δυνατότητα ολικής επίχρισης (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)
74	Πέτρα	Δ. Α. Ζαγορίου	Β' Ομάδα Ζαγορίου με δυνατότητα ολικής επίχρισης (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)
75	Ραφταναίοι	Δ. Πραμάντων	Γενικό Διάταγμα Παραδοσιακών Οικισμών (Π.Δ. 13-11-78, ΦΕΚ 594 Δ/1978)
76	Συρράκο	Κ. Συρράκου	Γενικό Διάταγμα Παραδοσιακών Οικισμών (Π.Δ. 13-11-78, ΦΕΚ 594 Δ/1978)
77	Σκαμνέλι	Δ. Τύμφης	Α' Ομάδα Ζαγορίου (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)
78	Τρίστενο	Δ. Α. Ζαγορίου	Β' Ομάδα Ζαγορίου (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)

A/A	ΟΙΚΙΣΜΟΣ	Ο.Τ.Α.	ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ
79	Τσεπέλοβο	Δ. Τύμφης	Α' Ομάδα Ζαγορίου (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)
80	Φλαμπουράρι	Δ. Α. Ζαγορίου	Β' Ομάδα Ζαγορίου (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)
81	Φραγκάδες	Δ. Τύμφης	Α' Ομάδα Ζαγορίου (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)
82	Χρυσοβίτσα	Δ. Μετσόβου	Β' Ομάδα Ζαγορίου με δυνατότητα ολικής επίχρισης (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)

Πίνακας Π-5: Παραδοσιακοί οικισμοί στην Περιφέρεια Ηπείρου

Πηγή: www.epirus.gov.gr/